

Kontroversen om DAMP

En kontroversstudie av vetenskapligt gränsarbete och
översättning mellan olika kunskapsparadigm

Kontroversen om DAMP

En kontroversstudie av vetenskapligt gränsarbete och
översättning mellan olika kunskapsparadigm

Bo-Lennart Ekström

© *Bo-Lennart Ekström, 2012*

ISBN 978-91-7346-724-7

ISSN 0436-1121

Fotograf omslag: Maria Hogström

Akademisk avhandling i pedagogik, vid Institutionen för pedagogik och specialpedagogik

Avhandlingen finns även i fulltext på

<http://hdl.handle.net/2077/29641>

Distribution: ACTA UNIVERSITATIS GOTHOBURGENSIS
Box 222
SE-405 30 Göteborg, Sweden

Tryck: Ineko AB, Kålleröd 2012

Abstract

Title: The controversy of the Swedish neuropsychiatric diagnosis DAMP. A controversy study in scientific boundary work and translation between different paradigms of knowledge.

Language: Swedish with an English summary

Keywords: controversy, boundary work, neuropsychiatry, science of theory

ISBN: 978-91-7346-724-7

The aim of this dissertation is to investigate how medical professionals during the controversy of the neuropsychiatric diagnosis DAMP, express their interpretation and jurisdiction claims for knowledge and power in Swedish comprehensive school's pedagogical practice and theory concerning pupil's learning disabilities and behavior problems. The controversy study is focused to answer three specific questions:

How are medical professionals expressing their interpretation and jurisdiction claims for knowledge in the controversy? How are medical professionals using the comprehensive school as an arena in the struggle for the right to formulate a medical paradigm and to maintain the power of jurisdiction? How are medical professionals defining knowledge of pedagogic theory in relation to the paradigm of knowledge that describes neuropsychiatric diagnoses?

The study describes, analyze and discuss the specific images of the Swedish comprehensive school that emerge through the examined medical perspectives from the two Swedish medical journals, *Läkartidningen* and *Dagens Medicin*, during the different steps of the controversy. The first stage of the analysis is carried out by the use of an analytic protocol, constructed by Markle & Petersen (1981) with the specific purpose to examine the development and the dynamics characterizing various interest groups involved in a controversy. The second stage of the study focuses on the cognitive and social structures of the participants' contributions and examines how arguments form category systems, reflecting different ontological and epistemological representations related to the perspectives on individuals, on school and on society. It is concluded that, compared to the discourse of the medical nomenclature, teachers and other representatives of the school scene's possibilities to formulate a pedagogical problem in a professional language are quite restricted. Inversely, psychiatrists and other representatives of the medical scene claim the right to formulate a medical explanation including the necessary pedagogical solutions to transform the diagnosis into pedagogical practices. Finally the results indicate a practice of special needs education programs in the comprehensive school effected by and oriented towards the neuropsychiatric paradigm.

Innehållsförteckning

1. KONTROVERSEN OM DAMP	13
1.1 Introduktion.....	13
1.1.1 En vetenskapsbaserad kontrovers uppstår	13
1.1.2 Perspektiv.....	14
1.1.3 Kontroversstudiens fokus.....	15
1.1.4 Medias roll i vetenskapsbaserade kontroverser.....	16
1.1.5 Kunskapsintresse och metodologiskt ställningstagande.....	17
1.2 Syfte.....	18
1.2.1 Syfte	18
1.2.2 Avgränsning	18
1.2.3 Avhandlingens disposition.....	19
2. DAMP OCH ADHD – DISTINKTIONER OCH BEGREPP.....	23
2.1 Inledning.....	23
2.2 ADHD	23
2.2.1 Ouppmärksamhet.....	24
2.2.2 Hyperaktivitet.....	24
2.2.3 Impulsivitet	25
2.3 DAMP	25
2.3.1 DAMP som internationell diagnos – Developmental Coordination Disorder	26
2.3.2 DAMP ersätts av DCD.....	26
2.3.3 Nya kriterier för DAMP som Developmental Coordination Disorder	27
2.3.4 Ny konsensus	27
3. KONTROVERSSSTUDIER	29
3.1 Vetenskapsbaserade kontroverser som forskningsfält.....	29
3.1.1 Perspektiv och fokus	29
3.1.2 Implikationer med att studera kontroverser	30
3.1.3 Relationen mellan politiker, vetenskapliga experter och allmänhet	32
3.2 Medias roll i vetenskapsbaserade kontroverser	34
3.2.1 Media som verktyg för opinionsbildning.....	34
3.2.2 Media som mål för opinionsbildning	35
3.3 Kontroverser – begränsningar, möjligheter och implikationer.....	37
3.3.1 Kontroverser som socialt och historiskt situerat fenomen	37
3.3.2 Distinktion mellan vetenskapsbaserade kontroverser och andra former av oenighet.....	38
3.4 Skol- och pedagogikrelaterade kontroverser – medias betydelse och roll	39
3.4.1 Debatt om läsinlärning – föremål för kontroversstudier.....	40
3.4.2 The Math Wars.....	41
3.4.3 School Vouchers	42
3.4.4 No Child Left Behind.....	43
3.4.5 Den mediala arenans betydelse	44
3.3. Från inomvetenskaplig oenighet till kontrovers – kortfattad historik och bakgrund....	45
3.3.1 Från MBD till DAMP.....	45
3.4 Kontroversens utveckling i oenigheten om DAMP – en introduktion.....	46
3.4.1 Från inomvetenskaplig debatt till vetenskapligt ifrågasättande	46
3.4.2 Kontroversen kristalliseras och flyttar ut i medierna	47
3.4.3 Vetenskap blir policy och polemik.....	47
3.5 Socialstyrelsens roll – försök att stänga kontroversen	48

3.5.1 Förarbetet.....	48
3.5.2 Kunskapsöversikt.....	48
3.5.3 Fokus på forskningsunderlaget.....	50
3.5.4 Epilog.....	50
4. DET PEDAGOGISKA PERSPEKTIVET.....	51
4.1 Introduktion.....	51
4.1.1 Mellan omvärld och skola.....	51
4.1.2 Förändringsprocesser i skola och samhälle.....	52
4.1.3 Skolledarrollen – implikationer och komplexitet.....	53
4.1.4 Från regelstyrning till målstyrning.....	54
4.2 Samhällsnivå – förändringar av politiska och ekonomiska villkor.....	56
4.2.1 Lpo94 – vision och paradigmskifte.....	57
4.2.2 Skolledarrollen i förändring.....	57
4.2.3 Skolans förändrade ekonomiska villkor.....	59
4.2.4 Fördelning av resurser till elever i behov av särskilt stöd.....	60
4.3 Kommunal nivå – skolledares balansgång mellan resurser och behov.....	62
4.3.1 Styrdokument och åtgärder för elever i behov av särskilt stöd.....	62
4.3.2 Skolledares dilemma i beslut om elever i behov av särskilt stöd.....	63
4.3.3 Perspektivet på elever i behov av särskilt stöd.....	67
4.4 Det lokala skolperspektivets problematik.....	69
4.4.1 Neuropsykiatriska diagnoser som gränsobjekt mellan medicin och pedagogik.....	69
4.4.2 Skolan – relationen medicin och pedagogik.....	72
4.4.3 Elevvårdsteamets roll.....	73
4.5 Betydelseförskjutningar och konkurrerande synsätt som diskurs.....	75
4.5.1 Diskursperspektivets tolkningsmöjligheter.....	75
4.5.2 Diskursers påverkan inom specialpedagogikens kunskapsområde.....	77
5. TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER.....	81
5.1 Avhandlingens kunskapsintresse.....	81
5.1.1 Metaperspektivets betydelse.....	81
5.1.2 Kontroversstudier som kunskapsobjekt.....	82
5.1.3 Den reflexiva ansatsen.....	83
5.1.4 Att tydliggöra det medicinska perspektivet.....	84
5.1.5 Distinktioner mellan medicin och pedagogik.....	84
5.1 Att definiera vetenskapsbaserade kontroverser.....	86
5.1.1 Symmetri.....	86
5.2 Skiftande synsätt på vetenskapsbaserade kontroverser.....	86
5.2.1 Att beskriva kontroverser utifrån olika vetenskapliga perspektiv.....	86
5.2.2 Vetenskapsfilosofisk definition.....	87
5.2.3 Vetenskapssociologisk definition.....	87
5.2.4 Naturvetenskaplig definition.....	88
5.2.5 Brantes systemmodell.....	89
5.2.6 Det reflexiva perspektivet – teoretisk belastning eller metodologiskt verktyg?.....	90
5.3 Sociologiska studier av vetenskaplig kunskap – teoretiska utgångspunkter.....	91
5.3.1 Starka Programmet.....	91
5.3.2 Starka Programmets fyra teser.....	93
5.3.3 Problemet med reflexivitet.....	93
5.3.4 Sociology of Scientific Knowledge – ett flexibelt forskningsfält.....	94
5.4 SSK som teoretiskt verktyg för studier av kontroverser.....	95
5.4.1 Inledning.....	95
5.4.2 Begreppen gränsarbete och demarkation.....	96
5.4.3 Teoretiska implikationer och återverkningar i kontroversen om DAMP.....	97

5.4.4	Professionalisering och makt	98
5.4.5	Teoriers teoriberoende och paradoxen med hjälphypoteser	99
5.4.6	Teoriers försvar av teorier	100
5.4.7	Teoriers beroende och försvar omsatt i praxis	102
5.5	Inkommensurabilitet – ett sätt att förstå vetenskapliga kontroverser	103
5.5.1	Inkommensurabilitet	103
5.5.2	Vetenskapshistoriska markörer – Kuhn, Feyerabend och Popper	104
6.	METOD	107
6.1	Utgångspunkter för analys	107
6.1.1	Metodologisk anknytning till pedagogikens kunskapsområde	107
6.1.2	Fallstudien som utgångspunkt	108
6.2	Aspekter av kvalitativ ansats och forskarperspektiv	110
6.2.1	Kvalitativ ansats – en positionering	110
6.2.2	Distinktioner kvalitativ respektive kvantitativ	110
6.2.3	Reflekterande empirisk forskning	110
6.2.4	Tolkning och reflektion utifrån hermeneutikens anknytning till studien	111
6.2.5	Forskarens val av perspektiv och dess implikationer	112
6.3	Reliabilitet och validitet	113
6.3.1	Reliabilitet	113
6.3.2	Validitet	113
6.4	Övergripande analys genom protokoll med frågebatteri – analys 1	115
6.5	Analys av kognitiva och sociala strukturer i argument – analys 2	117
6.6	Datainsamling och urvalskriterier	120
6.6.1	Utgångspunkter för datainsamling	120
6.6.2	Urvalskriterier för insamling av artiklar	121
6.6.3	Ställningstaganden i datainsamling och urvalsprocess	121
6.7	Metod och genomförande – analys 1	122
6.7.1	Frågeprotokoll för vetenskapsbaserade kontroverser – analys 1	122
6.7.2	Utvärdering, förändring och slutlig design av kontroversprotokoll	123
6.7.3	Beredande process av artikelunderlag	125
6.7.4	Upprättandet av grafiska tidslinjer, översiktslistor för aktörer och artikelförteckningar	126
6.7.5	Utvärdering av tidslinje som analysinstrument	128
6.7.6	Utvärdering av översiktslistor som analysinstrument	129
6.8	Metod och genomförande – analys 2	129
6.8.1	Kriterier för urvalsprocess – analys 2	129
6.8.2	Urvalsprocess för artikelmaterialens anknytning till skolans verksamhet	131
6.8.3	Pilotstudie – medicinska företrädares bruk av pedagogiska begrepp	132
6.8.4	Utformning av kategorier för förespråkares och motståndares argument	134
6.8.5	Argumenten organiseras i fyra analyskategorier	136
7.	RESULTAT	137
7.1	Resultat analys 1	137
7.1.1	Inledning	137
7.1.2	Kontroversens utvecklingsmönster	137
7.1.3	Uttryck för hur kontroversen intensifieras	141
7.1.4	Kontroversens dynamik så som den uttrycks i Dagens Medicin under 2005	144
7.1.5	Kollegiala utrop som uttryck för enighet	149
7.2	Resultat analys 2	151
7.2.1	Inledning	151
7.2.2	Resultat för argument med anknytning till elever eller barn i skolan	152
7.2.3	Resultat för argument med anknytning till skolan som fysisk plats	167

7.2.4	Resultat för argument med anknytning till skolan som institution	171
7.2.5	Resultat för argument med anknytning till pedagogiska frågor och implikationer	184
8.	DISKUSSION.....	195
8.1	Inledning.....	195
8.2	Analysens trovärdighet.....	197
8.3	Skola och elever.....	198
8.3.1	Neuropsykiatriska diagnosers betydelse.....	199
8.3.2	Förhållandet mellan medicinskt perspektiv och elevers problematik.....	201
8.3.3	Tvåvetenskaplig samverkan som ett försök att bilägga oenigheten	201
8.3.4	Centralstimulerande medicinering i samband med neuropsykiatriska diagnoser...	202
8.3.5	Skolhälsa och pedagogiska interventioner.....	203
8.4	Skolmiljö och anpassning.....	205
8.4.1	Skolmiljöns negativa konsekvenser – incitament för neuropsykiatriska diagnoser.....	205
8.4.2	Skolan betraktad som arbetsplats – brister och möjligheter	206
8.5	Skolans roll som institution.....	207
8.5.1	Förståndshandikapp och svagbegåvning.....	207
8.5.2	Neuropsykiatriska funktionshinder i skolan och asocialitet i vuxenlivet	208
8.5.3	Betydelsen av retoriska figurer i argumenten	208
8.5.4	Samarbete mellan barn- och skolhälsovård.....	210
8.5.5	Skolans roll i arbetet med att identifiera DAMP och ADHD i skolan.....	212
8.6	Ställningstagande i pedagogiska frågor	214
8.6.1	Brist på pedagogiska resurser	215
8.6.2	Anpassad pedagogik och medicinskt inflytande.....	216
8.6.3	Vetenskapliga krav mellan två kunskapsparadigm.....	218
8.7	Slutsatser.....	219
8.7.1	Medicinska företrädares kunskaps- och maktanspråk i grundskolan	220
9.	SUMMARY.....	227
	REFERENSER.....	241

Förord

Förtöjd vid en dykdalb... så har jag äntligen nått hamn efter en lång och i många stycken äventyrlig seglats på akademins nyckfulla hav. Vägen till mitt Ithaka har varit kantad av såväl vetenskapliga blindskär som ontologiska djupgravar. Men mina båda handledare, huvudhandledare Göran Lassbo och biträdande handledare Monica Reichenberg vid Institutionen för pedagogik och specialpedagogik vid Göteborgs universitet, har ständigt funnits vid min sida som trygga rorsmän på däck och har med stor sakkunskap, uthållighet och ett oändligt tålamod lotsat mig mellan Scylla och Charybdis. Ett stort och varmt tack till er båda!

Anita Hjälme från högskolan i Gävle övertygade mig slutgiltigt om att det var möjligt att genomföra en kontroversstudie inom pedagogikens kunskapsfält och ställde också sin unika sakkunskap om kontroversstudier till förfogande som diskutand vid mittseminariet. Vid slutseminariet åtog sig Ingemar Bohlin från Sociologiska institutionen vid Göteborgs universitet uppdraget som diskutand för den krävande uppgiften att formulera konstruktiv kritik och råd, inte minst gällde det den teoretiska snårskog som utvecklats i slutfasen av mitt skrivarbete. Bland annat fick Ingemar mig att inse vikten av att lätta på delar av den teoretiska ballast som annars hade tyngt avhandlingens vetenskapliga fokus. Den av Utbildningsvetenskapliga fakultetsnämnden utsedda läsgruppen på Institutionen för pedagogik och specialpedagogik vid Göteborgs universitet, bestående av Jan-Eric Gustafsson, Girma Berhanu samt Anita Franke, granskade och gav värdefulla råd och synpunkter, som bidrog till att lägga de sista viktiga pusselbitarna på rätt plats i avhandlingsmanus. Ett stort tack till er alla!

Ett särskilt omnämnande skall också gå till skolledningen på Hjällboskolan, som under min yrkesverksamma tid där varit osedvanligt generösa, tålmodiga och fördragsamma med att ge mig tillräckligt utrymme för att färdigställa mitt avhandlingsarbete. Ett stort tack skall också gå till familj och vänner som med tillförsikt, spontan nyfikenhet och entusiasm följt mitt arbete under årens lopp.

Sist men inte minst går mina tankar oförbehållsamt till min vän, Ralph Holmström. Utan vår ständigt pågående dialog sedan 30 år tillbaka om det som är viktigt i livet, hade sannolikt denna avhandling aldrig ens varit möjlig att skriva. Min skuld till dig är omätlig... tack, Ralph!

Göteborg, juli 2012

1. Kontroversen om DAMP

1.1 Introduktion

1.1.1 En vetenskapsbaserad kontrovers uppstår

Under åren kring 2000 kom den neuropsykiatriska diagnosen DAMP (Deficit in Attention, Motor control and Perception) att bli utsatt för en omfattande kritik. Inte minst för hur denna diagnos kom att användas i den svenska grundskolan som förklaringsmodell för enskilda elevers inlärningssvårigheter och beteendeproblematik. En pådrivande faktor i denna kritik var sociologen och docenten Eva Kärfves publicering av *Hjärnsnöken; Damp och hotet mot folkhälsan* (Kärfve, 2000a). Publiceringen fördjupade en redan tidigare etablerad oenighet mellan olika kunskapsfält som kom att bestå över en längre tidsperiod. Den oenighet som tidigare varit förbehållen en mindre krets av i huvudsak medicinskt professionella, accelererade i omfattning till att engagera allt fler aktörer, inte bara inom det medicinska professionsområdet utan också från företrädare inom kunskapsområden som sociologi och pedagogik. Oenigheten mellan de olika aktörernas uppfattningar fördjupades och bestod över tid. Därmed förändrades konfliktmönstret och övergick till vad som kan bestämmas som en vetenskapsbaserad kontrovers. Idag syns inte mycket av vad som kan betecknas som en av det svenska samhällets mest framträdande vetenskapsbaserade kontroverser.

Den svenska vetenskapsbaserade kontroversen om den neuropsykiatriska diagnosen DAMP rönt under sina mest intensiva perioder stor uppmärksamhet från dagsmedia samt berörda delar av medicinsk och pedagogisk fackpress. Allmänheten och professionella inom pedagogik, sociologi och medicin kunde under lång tid följa en, i flera avseenden, intensiv kamp om legitimering och juridiktion för medicinska företrädares krav på att tillämpa den neuropsykiatriska diagnosen DAMP som en förklaringsmodell för att beskriva inlärningssvårigheter och beteendeproblematik hos barn och ungdomar i den svenska grundskolan. Den mediala kritiken yttrade sig i att man ifrågasatte den vetenskapliga grunden för diagnosen DAMP. Kritiken berörde också vad som uppfattades vara en planerad och omfattande strävan efter att medikalisera delar av grundskolans pedagogiska praktik, med fokus på inlärningssvårigheter och beteendeproblematik.

Innehåll i argument och kunskapsanspråk hämtades i stor utsträckning från grundskolans praktik och det pedagogiska perspektivet.

1.1.2 Perspektiv

Den mediala formuleringsarena som Läkartidningen och Dagens Medicin kom att utgöra under kontroversen, visade på flera sätt hur de medicinska företrädar-
nas argument och kunskapsanspråk kom till uttryck i de frågeställningar som be-
rörde de praktiska pedagogiska åtgärderna, då grundskolan i sin verksamhet har
att hantera elever med inlärningssvårigheter och beteendeproblematik. Den
tänkta punkt där de medicinska företrädarernas argument och kunskapsanspråk
möter den praktiska pedagogiska verksamheten, kan sägas utgöra en form av
gränssnitt. Det är i detta gränssnitt som de medicinska utsagornas innehåll skall
transformeras till praktiska pedagogiska åtgärder för att tillgodose det specifika
behovet av särskilt stöd som kunskapsteorin i den neuropsykiatriska diagnosen
DAMP förutsätter som åtgärd. Kontroversstudiens perspektiv utgår från att de
aktörer som ges en röst på denna mediala arena, använder den neuropsykiatriska
diagnosen DAMP som gränsobjekt (Gieryn, 1999) i sin argumentation. Utifrån
denna ansats har jag undersökt hur aktörernas olika argument uttrycker ett medi-
cinskt paradigm som strävar efter inflytande över hur översättning och praxistill-
lämpning skall utformas och implementeras i grundskolans specifika pedagogiska
verksamhet för elever i behov av särskilt stöd.

I arbetet med att inventera tidigare forskning som anknyter till avhandlingens
specifika problemområde och metodologi, har det varit förenat med svårigheter
att finna andra svenska kontroversstudier som berör eller anknyter till skolans
verksamhetsfält. En av två svenska studier som i delar liknar föreliggande kon-
troversstudies utgångspunkter, är Hellblom-Thibblins historiska jämförelse hur
barns problem kategoriseras i skolans värld. Närvaron av den medicinska be-
dömningen har via skolhälsovården varit en påtaglig faktor i skolans utveckling,
menar Hellblom-Thibblin, och pekar på hur diagnoser i modern tid används som
pedagogiska redskap i skolans vardag. Den andra berör Anita Hjälmes studie av
debatten om läsinlärning, vars utgångspunkter för kontroversstudier, i stor ut-
sträckning har påverkat och inspirerat mina egna metodologiska ställningstaganden
i kontroversstudien.

De mest framträdande aktörerna i kontroversen om DAMP har sin veten-
skapliga tillhörighet inom kunskapsområden som medicin och sociologi, där de
medicinska företrädarerna utgjort den avgjort största gruppen. Pedagogisk forsk-
ning har i flera tidigare studier visat på effekterna av neuropsykiatrins inflytande i

skolans verksamhet. Genom att studera hur synen på elever med diagnosproblematik och i behov av särskilt stöd gestaltas på en specifik medicinskt fackorienterad medial arena, kan nya och viktiga aspekter tillföras som breddar och nyanserar den befintliga pedagogiska forskningen inom det kunskapsområde som kontroversstudien berör.

1.1.3 Kontroversstudiens fokus

Fokus i denna kontroversstudie, är att utifrån ett vetenskapsteoretiskt perspektiv beskriva, analysera och diskutera hur perspektivet på grundskola och pedagogik gestaltas, uttrycks och förhandlas av aktörer på en medial arena, vars professionella inriktning i huvudsak är avgränsat till två svenska forum inom medicinens fackområde, Läkartidningen och Dagens Medicin. Det sätt varpå avhandlingens kontroversstudie genomförs, har sin metodologiska tillhörighet inom det vetenskapsteoretiska kunskapsområdet för studiet av kontroverser.

Ordet kontrovers har sitt ursprung i latinets *vänd mot* eller *omstridd*. En kontrovers är ofta en konflikt som är komplicerad och utdragen i tid och rum (Brante och Elzinga, 1988). Definitionsmässigt innehåller alltid en kontrovers minst två parter som är oense i en viktig fråga och där argumenten som drivs av aktörerna bidrar till att konturera dessa i tydliga intressegrupperingar. Vetenskapliga kontroverser är företeelser, som från och till över tid förekommer i forskarsamhället och studier av dessa är idag alltmer vanligt förekommande i syfte att analysera konflikter i gemensamma och vetenskapsbaserade kunskapsproblem mellan företrädare för olika professioner.

En vetenskaplig kontrovers handlar primärt om motstridiga kunskapsanspråk, där åtminstone en av parterna definieras som vetenskaplig. (Brante och Elzinga, 1988, s. 61)

Ibland får frågorna om oenighet i vetenskapsbaserade kontroverser en sådan uppseendeväckande karaktär av innehåll och form att de också vanligen blir tillgängliga för allmänheten genom polemiska och polariserande utspel i media och dagspress. Dessutom antar ofta dess mediala framtoning former och uttryck för indignation och retoriska utspel. Brante och Elzinga (1988) pekar på att den etablerade kontroversens form går utöver den vanliga dispytens eller debattens omfattning.

En kontrovers är en manifest motsättning. Den är något som är synligt, och som de inblandade parterna är medvetna om och agerar utifrån. (För att

använda ett marxistiskt språkbruk: kontroverser tillhör ”den politiska scenen”,
inte organisations- eller strukturfältet.) (Brante och Elzinga, 1988, s. 61)

Media som bevakar och skildrar aktörernas olika utspel i en kontrovers, har ofta en tendens att anlägga ett kontrasterande perspektiv av vinnare och förlorare, beroende på vilka intressen enskilda aktörer representerar. En riskfaktor med anläggandet av detta perspektiv, är att sakfrågans vetenskapliga fokus då ofta tenderar att gå förlorat till förmån för att ett överväldigande intresse utvecklas för de aktörer som är engagerade i kontroversen. Mer förtydligt innebär det att det vetenskapliga sakinnehållet får stå tillbaka för de polemiska och retoriska figurer som utväxlas mellan parterna i en kontrovers.

1.1.4 Medias roll i vetenskapsbaserade kontroverser

Vetenskapsbaserade kontroverser som berör politiska, ideologiska och sociala värden i samhället genererar oftast en mängd olika argument från de involverade aktörerna. Den dominerande arena där dessa argument synliggörs utgörs vanligen av tryckt media. I föreliggande studie har tryckt media spelat en betydelsefull roll som empirisk resurs för att kunna studera hur de olika aktörerna driver kontroversens utveckling och hur de skapar dess specifika dynamik. I mina strävan den efter att genomlysna kontroversen om DAMP så grundligt som möjligt, har jag gjort bruk av vanligen förekommande teorier och metodologiska strategier inom den kontroversforskning som genomförts av flera kända företrädare inom vetenskapsteori och vetenskaps sociologi.

Att beskriva, analysera och diskutera innehållet i en kontroversstudie som sträcker sig över en tidsrymd av tio år, innebär att hantera en stor mängd data. Kontroversstudier har oftast stora likheter med fallstudiens metodik och behandlar ett specifikt problemområde som är föremål för en, över tid, fördjupad och etablerad konflikt. Mängden data, dvs. de utsagor som kontroversens aktörer genererar, begränsas vanligtvis till ett urval som kan ge svar på de frågeställningar som formuleras i den aktuella studien. I kontroversen om DAMP tillkommer implikationer som i hög grad tenderar att expandera studiens omfattning.

För det första, kontroversen om DAMP berör två specifika kunskapsområden som medicin och pedagogik. Då flera tidigare undersökningar som genomförts inom det pedagogiska forskningsfältet vilka behandlat problematiken med neuropsykiatriska diagnoser, har dessa utgått från den bild som tecknar ut sig från skolans horisont. I föreliggande kontroversstudie har jag valt att förlägga utgångspunkten i hur det medicinska perspektivet beskriver skolans praktik i för-

hållande till det neuropsykiatriska paradigmet de representerar. Mig veterligen har detta inte genomförts tidigare i någon studie.

För det andra, att genomföra en kontroversstudie vars konfliktfrågor i huvudsak berör medicinska beskrivningar av inlärningssvårigheter och beteendeproblematik, innebär en form av pendling mellan två disparata kunskapsområden. Som professionell kan jag sägas besitta en adekvat kunskap som berör de pedagogiska implikationerna, men är i långt mindre grad rustad för att sakkunnigt kunna yttra mig om de medicinska grunder som berör neuropsykiatrins teori och praktik. Det är därför viktigt, att redan i inledningen av denna kontroversstudie understryka, att de utsagor som berör medicinska frågor alltid stöds av referenser till den aktuella forskningen som dessa berör.

För det tredje, den stora mängden data som kontroversen genererat över en tioårsperiod, utmynnade i beslutet att dela upp analysfasen i två delar. Den första analysen avsåg att systematisera och organisera det omfattande artikelmaterial till överblickbara kategorier. Detta var en förutsättning för att kunna genomföra den påföljande analysen av kognitiva och sociala strukturer i de argument, som kontroversens aktörer utväxlade. Detta bidrog också till att skapa en ökad transparens av undersökningsprocessens olika moment.

1.1.5 Kunskapsintresse och metodologiskt ställningstagande

Som professionell och verksam i grundskolan har jag alltmer fördjupat mitt intresse för de frågor som berör elevers inlärningssvårigheter och beteendeproblematik (Ekström och Irveby, 2000; Ekström, 2001a; 2001b; 2003). Då kommunerna övertog hela ansvaret för skolans drift i början av 1990-talet och en ny läroplan infördes 1994, ökade det antal elever som bedömdes ha behov av särskilt stöd för att kunna nå kunskapsmålen. Där politiska lösningar och fördelning av resurser inte befanns tillräckliga, erbjöd neuropsykiatriska förklaringsmodeller av inlärningssvårigheter och beteendeproblematik hos enskilda elever en lösning. Därmed kom skärningspunkten mellan två avgränsade institutionella praktiker som skola och neuropsykiatri alltmer att etableras och förstärkas, vilket möjliggjorde ett närmande mellan dessa kunskapsområden. Således intar det medicinska perspektivet på grundskolan en avgörande betydelse i föreliggande kontroversstudie som, dels strävar efter att tydliggöra hur det medicinska perspektivets bild av grundskolans praktik tecknar ut sig, dels hur medicinskt professionella formulerar teoretiska distinktioner mellan pedagogik och medicin.

Avhandlingen är en avgränsad kontroversstudie. Av specifikt intresse är hur det medicinska professionsområdets mediala representationer ger uttryck för en bestående oenighet och tar ställning till en utökad implementering av det neuropsykiatriska paradigmet i grundskolan. Med den för svenska kontroversstudier (Brante och Elzinga, 1988; Brante, 1990) utformade vetenskapsteoretiska och vetenskapssociologiska metodologiska inriktningen, undersöks således de medicinska företrädarnas argumentation och kunskapsteoretiska anspråk. Olika artade argument kommer inte att ställas mot varandra och bedömas som mer eller mindre rationella eller rimliga. Kontroversstudiens framställning strävar därmed att undvika sådana formuleringar eller ställningstaganden som kan skapa en ensidigt sympatisk eller kritisk slagsida till aktörernas olikartade argument och försanthållanden, som förespråkar eller tar avstånd från en utökad implementering av det neuropsykiatriska paradigmet i grundskolans verksamhet.

1.2 Syfte

1.2.1 Syfte

Syftet är att via en kontroversstudie undersöka den specifika bild av den svenska grundskolan som framträder i medicinska företrädarens argument när de uttrycker kunskaps- och maktanspråk i kontroversen om den neuropsykiatriska diagnosen DAMP.

Delfrågeställningar:

- Hur uttrycker medicinska företrädare sina kunskapsanspråk i kontroversen?
- Hur använder medicinska företrädare grundskolan som en arena för strävan efter formuleringsrätt och jurisdiktion?
- Hur definierar medicinska företrädare pedagogisk kunskap i förhållande till det kunskapsparadigm som beskriver neuropsykiatriska diagnoser?

1.2.2 Avgränsning

I denna avhandling kommer jag att beskriva, analysera och diskutera kontroversen om DAMP som en avgränsad studie, där perspektivet utgår från hur medicinska företrädare tecknar bilden av den svenska grundskolan och dess pedagogiska praktik i förhållande till det neuropsykiatriska paradigmet. Kontroversstudien avser att vända blicken från det pedagogiska perspektivet genom att studera den bild som framträder i det medicinska perspektivet på brukarledet, dvs. den

svenska grundskolan. Mer förtydligt uttryckt innebär detta att effekterna av det medicinska paradigmet inflytande i grundskolans verksamhet blir synlig då kunskapsinnehåll och problemformulering i neuropsykiatriska diagnoser skall omsättas i praktiska pedagogiska åtgärder i förhandlingsliknande situationer mellan skola och medicin. Ett sätt att belysa detta fenomen, är att göra bruk av andra vetenskapliga perspektiv än de som vanligen tillämpas inom pedagogisk forskning. Ett välgående skäl för en sådan åtgärd är att skapa förutsättningar att problematisera de implikationer som uppstår då grundskolans pedagogiska verksamhet har att hantera medicinskt orienterade frågeställningar, vars vetenskapliga legitimitetsanspråk och jurisdiktion är formulerade utanför skolans kunskapssteoretiska domän. Kontroversstudien bedöms inte bara tillföra ny kunskap beträffande kontroversen om DAMP, utan avser också att skapa nya förutsättningar och perspektiv inom pedagogisk forskning.

1.2.3 Avhandlingens disposition

Avhandlingen föreligger i åtta kapitel.

I första kapitlet ges en kort introduktion för att bjuda in läsaren i det specifika perspektiv som beskriver, analyserar och diskuterar kontroversen om DAMP. Kapitlet ger också en kortfattad orientering i de viktigaste utgångspunkterna för kontroversstudien, där kontroversstudiens fokus beskrivs samt den avgörande roll som media intar i såväl kontroversers förlopp som att utgöra empiriskt underlag vid studier av desamma. Jag berör också några viktiga perspektivmarkörer i grundskolans praktik som utgör förutsättningen för en skärningspunkt mellan skola och medicinska företrädare. Kapitel två ger läsaren en introducerande översikt av de neuropsykiatriska diagnoserna DAMP och ADHD. Då själva kontroversen främst handlar om ifrågasättandet av den svenska diagnosen DAMP, intar diagnosen ADHD en viktig roll då Socialstyrelsen publicerar sitt kunskapsdokument *ADHD hos barn och unga* under kontroversen.

Då avhandlingen redovisas som en kontroversstudie, görs en översiktlig genomgång i kapitel tre över den tidigare forskning som föreligger inom studiet av vetenskapsbaserade kontroverser. En genomgång av medias roll i kontroverser redovisar, dels den roll media intar i dynamiken mellan vetenskap och samhälle, dels hur media utgör den mest betydande empiriska resursen vid studiet av kontroverser. Avhandlingens perspektiv på kontroversen om DAMP och dess specifika anknytning till skola och pedagogik är inte en enskild händelse, utan kontroverser sker till och från i samhället. Läsaren ges därför en kortfattad och orienterande exposé över tidigare svensk och internationell forskning om skol- och pe-

dagogikrelaterade kontroverser. Avslutningsvis ger kapitel tre en kort och sammanfattande kronologisk översikt av det tidsperspektiv som avhandlingen berör med sin kontroversstudie.

För att klargöra skolans och pedagogikens roll i kontroversstudien, erbjuder kapitel fyra en fördjupande beskrivning av det pedagogiska perspektiv som utgör en viktig bakgrund till den bild av den svenska grundskolan som framträder i de medicinska aktörernas argument. Det pedagogiska perspektivet beskriver inledningsvis de förändrade förutsättningarna mellan skola och omvärld och hur dessa processer påverkat skolans verksamhet. Vidare beskrivs hur samhällsförändringar via politiska och ekonomiska villkor har förändrat skolledarrollen, skolans styrning samt kommunaliseringen av skolan, med fokus på elevers behov av särskilt stöd i grundskolan. Kapitlet övergår sedan till att belysa det lokala skolperspektivets förutsättningar att möta elever i behov av särskilt stöd, där deras inlärningssvårigheter och beteendeproblematik ofta beskrivs som en neuropsykiatrisk problematik. Kapitel fyra avslutas med en kortare diskussion om diskursperspektivets tolkningsmöjligheter av betydelseförskjutningar och konkurrerande synsätt inom specialpedagogiken.

Kapitel fem beskriver de teoretiska utgångspunkter som ligger till grund för avhandlingens kontroversstudie. Kontroversstudier utgår vanligen från teorier som formats inom discipliner som vetenskapsteori och vetenskapssociologi. Då avhandlingens kontroversstudie genomförs som ett arbete inom det pedagogiska kunskapsfältet, beskrivs hur denna specifika teoribildning utgör grund för min förförståelse och hur den påverkat formulering av mina forskningsfrågor. Via beskrivningen av de skiftande synsätt på vetenskapsbaserade kontroverser som existerar, tar jag steget in forskningsprogram som Starka Programmet och sociologiska studier av vetenskap (Sociology of Scientific Knowledge). Där utvecklar jag en diskussion kring begreppen symmetri och reflexivitet, som är bärande delar i dessa forskningsprogram. Jag utvidgar också min teoretiska ansats genom att inkludera begreppen gränsarbete (boundary work), demarkation (demarcation) och inkommensurabilitet (incommensurability) som ytterligare verktyg i min teoretiska förförståelse för att kunna förstå, undersöka och analysera hur vetenskapligt gränsarbete och översättningar sker mellan praktiker som skola och neuropsykiatri. Det avslutande avsnittet redovisar en kritisk diskussion om teoriers teoriberoende, dess försvar av teorier samt inkommensurabilitet.

Kapitel sex beskriver metod och genomförande av kontroversstudiens analyser av de argument som de medicinska företrädarna producerade under kontrover-

sen. Inledningsvis beskrivs den metodologiska anknytningen till pedagogikens kunskapsområde, där jag diskuterar fallstudiens metodik jämte kvalitativ ansats och reflekterande empirisk forskning. Jag berör också tolkning och reflektion utifrån hur hermeneutiken knyter an till mitt val av forskarperspektiv, samt hur begreppen reliabilitet och validitet förhåller sig till kontroversstudiens genomförande. Vidare beskrivs utförligt de olika steg och förberedelser som vidtogs för att behandla det omfattande empiriska underlaget för att kunna genomföra de båda analyserna. Den första analysen avsåg att skapa en tydlig överblick av kontroversen, emedan den påföljande andra analysen skulle ha ett specifikt fokus på de argument som berörde skolan.

Kapitel sju redovisar resultatet från mina båda analyser. Analys 1 inleds med att beskriva kontroversens utvecklingsmönster. Vidare går jag igenom uttrycken för hur kontroversen intensifieras vid tre specifika tillfällen under den undersökta perioden. Kontroversens dynamik så som den uttrycks i de olika argument som produceras bland kontroversens aktörer belyses. Analys 1 avslutas med en genomgång av de så kallade kollegiala uppropen som sker vid flera tillfällen till stöd för Christopher Gillberg. Analys 2 beskriver utifrån fyra huvudkategorier det perspektiv på skola och pedagogik som framträder i de medicinska aktörernas argument som utväxlas mellan förespråkare och motståndare. Genom att respektive huvudkategori har ett antal subordinerade kategorier knutna till sig som ytterligare bryter ned argumentens innehåll, framträder en rad olika viktiga aspekter i det medicinska perspektivet som inte annars var möjliga att urskilja.

I det avslutande diskussionskapitlet går jag igenom utfallet från de båda analyserna i fyra enskilda sammanställningar. I mina slutsatser diskuterar jag medicinska företrädares kunskaps- och maktanspråk i grundskolan, formuleringsrätt och jurisdiktion. Jag belyser också de olika synsätt som framträder i förespråkarens och motståndares perspektiv på enskilda elever och elevkollektiv. Avslutningsvis berörs den tendens som framkommer i mina analyser, där delar av grundskolans pedagogiska struktur förefaller medikaliseras och ingå som en del av det neuropsykiatriska paradigmet.

2. DAMP och ADHD – distinktioner och begrepp

Kapitlet ger en kortfattad översikt av de neuropsykiatriska diagnoserna DAMP och ADHD. Då kontroversen främst handlar om ifrågasättandet av den svenska diagnosen DAMP, intar också diagnosen ADHD en viktig roll då Socialstyrelsen publicerar sitt kunskapsdokument *ADHD hos barn och unga* under kontroversen.

2.1 Inledning

Det forskningsområde inom neuropsykiatri som i huvudsak berörs av kunskapsbildningen kring den internationellt etablerade diagnosen ADHD (DSM IV-TR, 2000), har under årens lopp ackumulerat en ansevärd medicinsk dokumentation vilken har genererat i runda tal 6 000 publicerade artiklar fram till 1999, därefter har ca 1 000 artiklar publicerats varje år (Ljungberg, 2001). Forskning om den svenska diagnosen DAMP är i detta sammanhang av mindre omfattning, då den mera entydigt kan härledas till den grupp av i huvudsak svenska forskare och läkare som har varit eller är knutna till överläkare och professor Christopher Gillberg. DAMP och ADHD omnämns specifikt i kontroversen frekvent som bokstavsdiagnoser eller neuropsykiatriska diagnoser och då ofta i kombination med varandra. Därför är det inledningsvis relevant att, inom ramen för denna avhandlings avgränsade kontroversstudie, ge dessa begrepp en mer ingående detaljerad förklaring och beskrivning.

2.2 ADHD

ADHD, är akronym för Attention Deficit Hyperactivity Disorder, vilken definieras i den svenska översättningen (Socialstyrelsen, 2002) av den amerikanska psykiatrikerföreningens (APA, 2002) diagnostiska symtomförteckning DSM-IV (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, 4th Edition). ADHD beskriver avvikelser beträffande kategorierna uppmärksamhet, hyperaktivitet och impulsivitet. Inom ramen för begreppet ADHD definieras tre undergrupper (Socialstyrelsen, 2002, s. 29): ADHD med hyperaktivitetssyndrom som är kombinerad med uppmärksamhetsstörning; ADHD med hyperaktivitetssyndrom som innehåller uppmärksamhetsstörning med tyngdpunkten på bristande uppmärksamhet; ADHD med hyperaktivitetssyndrom som innehåller uppmärksam-

hetsstörning med tyngdpunkten på hyperaktivitet/impulsivitet. De kriterier som den svenska översättningen (Socialstyrelsen, 2002, s. 27-28) av DSM-IV stipulerar för dessa tre undergrupper, för att diagnosen ADHD ska kunna ställas, utgår således från bedömningar inom kategorierna ouppmärksamhet, hyperaktivitet samt impulsivitet.

Följande kriterier gäller för ADHD enligt svenska översättningen av DSM-IV (APA, 1995):

A. Antingen (1) eller (2):

2.2.1 Ouppmärksamhet

Minst sex av följande symtom på ouppmärksamhet har förelegat i minst sex månader till en grad som är maladaptiv och oförenlig med utvecklingsnivån:

- a) är ofta ouppmärksam på detaljer eller gör slarvfel i skolarbete, yrkesliv eller andra aktiviteter.
- b) har ofta svårt att bibehålla uppmärksamheten inför uppgifter eller lekar.
- c) verkar ofta inte lyssna på direkt tilltal.
- d) följer ofta inte givna instruktioner och misslyckas med att genomföra skolarbete, hemsysslor eller arbetsuppgifter (beror inte på trots eller på att personen inte förstår instruktionerna).
- e) har ofta svårt att organisera sina uppgifter och aktiviteter.
- f) undviker ofta, ogillar eller är ovillig att utföra uppgifter som kräver mental uthållighet (t.ex. skolarbete eller läxor).
- g) tappar ofta bort saker som är nödvändiga för olika aktiviteter (t.ex. leksaker, läxmaterial, pennor, böcker eller verktyg).
- h) är ofta lätt distraherad av yttre stimuli.
- i) är ofta glömsk i det dagliga livet. (Socialstyrelsen, 2002, s. 27-28)

2.2.2 Hyperaktivitet

Minst sex av följande symtom på hyperaktivitet/impulsivitet har förelegat i minst sex månader till en grad som är maladaptiv och oförenlig med utvecklingsnivån:

Hyperaktivitet

- a) har ofta svårt att vara stilla med händer eller fötter eller kan inte sitta still.
- b) lämnar ofta sin plats i klassrummet eller i andra situationer där personen förväntas sitta kvar på sin plats en längre stund.

- c) springer ofta omkring, klänger eller klättrar mer än vad som anses lämpligt för situationen (hos ungdomar och vuxna kan det vara begränsat till en subjektiv känsla av rastlöshet).
- d) har ofta svårt att leka eller utöva fritidsaktiviteter lugnt och stilla.
- e) verkar ofta vara ”på språng” eller ”gå på högvarv”.
- f) pratar ofta överdrivet mycket. (Socialstyrelsen, 2002, s. 27-28)

2.2.3 Impulsivitet

- a) kastar ofta ur sig svar på frågor innan frågeställaren pratat färdigt.
- b) har ofta svårt att vänta på sin tur.
- c) avbryter eller inkräktar ofta på andra (t.ex. kastar sig in i andras samtal eller lekar).
- B. Vissa funktionshinderande symtom på hyperaktivitet/impulsivitet eller uppmärksamhet skall ha funnits före sju års ålder.
- C. Någon form av funktionsnedsättning orsakad av symtomen (”some impairment from the symptoms”) föreligger inom minst två områden (t.ex. i skolan/på arbetet och i hemmet).
- D. Det måste finnas klara belegg för kliniskt signifikant funktionsnedsättning (”there must be clear evidence of clinically significant impairment”) socialt eller i arbete eller studier.
- E. Symtomen förekommer inte enbart i samband med någon genomgripande störning i utvecklingen, schizofreni eller något annat psykotiskt syndrom och förklaras inte bättre av någon annan psykisk störning. (Socialstyrelsen, 2002, s. 27-28)

2.3 DAMP

DAMP betecknar Deficit in Attention, Motor control and Perception och definierar betydande problem i fråga om uppmärksamhet och aktivitetskontroll samt motorikkontroll och perception (Socialstyrelsen, 2002, s. 36). Det svenska DAMP-begreppet har, som ovan antytts, varit omdebatterat och dess vetenskapliga värde och validitet som neuropsykiatrisk diagnos har på flera sätt under kontroversen allvarligt blivit satt i tvivelsmål. Från och med 2002, i samband med Socialstyrelsens publicering av en kunskapsöversikt för ADHD hos barn och vuxna (Socialstyrelsen, 2002), betecknas DAMP som en undergrupp till ADHD i syftet;

[...] att skapa överensstämmelse mellan DAMP och ADHD definieras i dag DAMP som ett funktionshinder som består av en kombination av ADHD och motoriska svårigheter av betydande grad. [...] (Socialstyrelsen, 2002, s. 38)

2.3.1 DAMP som internationell diagnos - Developmental Coordination Disorder

Anpassningen av DAMP i förhållande till gällande internationell standard i DSM-IV sker genom att diagnosen DCD (Developmental Coordination Disorder) adderas som ett suffix till ADHD. Således legitimeras det svenska begreppet DAMP internationellt genom att till diagnosen ADHD addera diagnosen DCD, men Socialstyrelsens expertgrupp tillägger också att denna konstruktion inte täcker alla, i DAMP-begreppet ingående och ursprungligen formulerade kunskapsteoretiska aspekter och beskrivningar (Socialstyrelsen, 2002).

[...] vilket innebär viss bristande överensstämmelse med den ursprungliga definitionen av DAMP. En rad studier har emellertid visat att barn med DCD nästan alltid har olika perceptuella avvikelser, inte minst olika visuella, auditiva och kinestetiska svårigheter (för en översikt – se Wilson och McKenzie, 1998), *vilket gör en sådan begränsning acceptabel i relation till aktuell "gold-standard" för DAMP-begreppet.* (Socialstyrelsen, 2002, s. 38, ff kursivering)

Gold standard är ett vanligt förekommande begrepp inom medicinsk forskning. Det har sitt ursprung i den statistiska metodikens kunskapsområde (Forskningsmetodik, 2006) och utgör en typ av referensmetod som representerar den bästa tillgängliga metoden för att indikera förekomst eller frånvaro av det som är föremål för det medicinska intresset.

[...] Förhoppningsvis är den allmänt accepterade referensmetoden också den bästa metoden. [...] Det är viktigt och komma ihåg att "sanningen" och gold standard inte alltid är samma sak. Om de skiljer sig åt måste vi komma ihåg att vår testutvärdering inte är optimal. Ju större skillnad mellan "sanningen" och vår gold standard desto större risk att vårt nya test som utvärderas får bättre eller sämre testvärden än det egentligen har. (Forskningsmetodik, 2006)

2.3.2 DAMP ersätts av DCD

DAMP som neuropsykiatrisk diagnos utgår, men ersätts av DCD (Developmental Coordination Disorder) inom ramen för Socialstyrelsens (2002) kunskapsöversikt. En inte obetydlig vetenskaplig implikation i sammanhanget är att de kunskapsteoretiska antaganden som DAMP omfattar, vilar på ett betydligt mindre antal vetenskapliga publikationer och avhandlingar, vars källmaterial inte

längre är tillgängligt på grund av att detta destruerats (se t.ex. Holmgren, 2004; Elinder, 2004b; Koch, 2004; Mattisson, 2004).

2.3.3 Nya kriterier för DAMP som Developmental Coordination Disorder

Kriterierna för diagnosen DAMP utgår (som undergrupp till ADHD), som ovan nämnts, från DSM-IV:s symtombeskrivning av DCD (Developmental Coordination Disorder) och rubriceras i fyra grupper.

- A) Prestationen vid vardagliga aktiviteter som kräver koordinationsförmåga ligger klart under den förväntade nivån för personer i samma ålder och med motsvarande intelligensnivå. Störningen kan ta sig uttryck i påtagligt försenad motorisk utveckling (t.ex. gå, krypa, sitta), att personen tappar saker, är klumpig, är dålig i olika sporter eller har dålig handstil.
- B) Störningen enligt kriterium A försvårar i betydande grad skolarbete eller vardagliga aktiviteter.
- C) Störningen beror inte på somatisk sjukdom/skada (t.ex. cerebral pares, hemiplegi eller muskulär dystrofi) och uppfyller inte kriterierna för någon genomgripande störning i utvecklingen.
- D) Om mental retardation finns med i bilden är de motoriska svårigheterna mer uttalade än förväntat. (Socialstyrelsen, 2002, s. 36)

2.3.4 Ny konsensus

I beaktande av ovanstående ger Socialstyrelsens (2002) kunskapsöversikt intrycket av att de båda neuropsykiatriska diagnoserna DAMP och ADHD närmat sig varandra utifrån en relativt nyformulerad konsensus, där DSM-IV utgjort en viktig hörnsten i det arbete Socialstyrelsens (2002) externa expertgrupp genomfört i kunskapsöversikt för ADHD hos barn och vuxna. Sammanfattningsvis, betecknas DAMP formellt nu som en undergrupp till ADHD (ADHD + DCD [Developmental Coordination Disorder]), men används ofta i praktiken under sin ursprungliga beteckning tillsammans med ADHD [ADHD/DAMP] (se t.ex. Blomqvist, 2000; Landgren, Kjellman, and Gillberg, 2000; Gillberg, 2003a; Gillberg, 2003b; Beckman, 2004).

3. Kontroversstudier

I detta kapitel görs en översiktlig genomgång över den tidigare forskning som föreligger inom studiet av vetenskapsbaserade kontroverser. En genomgång av medias roll i kontroverser redovisar, dels den roll media intar i dynamiken mellan vetenskap och samhälle, dels hur media utgör den mest betydande empiriska resursen vid studiet av kontroverser. Avhandlingens perspektiv på kontroversen om DAMP och dess specifika anknytning till skola och pedagogik är inte en enskild händelse, utan sker till och från i samhället. Läsaren ges därför en kortfattad och orienterande exposé över tidigare svensk och internationell forskning om skol- och pedagogikrelaterade kontroverser. En kort och sammanfattande kronologisk översikt av det tidsperspektiv som avhandlingen berör med sin kontroversstudie avslutar kapitlet.

3.1 Vetenskapsbaserade kontroverser som forskningsfält

3.1.1 Perspektiv och fokus

Studiet av vetenskapsbaserade kontroverser där sociala och politiska värden står på spel i samhället är ett växande internationellt forskningsfält, främst inom kunskapsområden som vetenskapsteori och vetenskapssociologi. Bland flera uppmärksammade forskare inom detta kunskapsfält kan till exempel nämnas Engelhardt Jr och Caplan (1989a), Nelkin (1979a), Markle och Peterson (1989), Allen (1989), Mendelsohn (1989), som exempel på några av de frontfigurer som medverkat till att lägga den grund som nutida kontroversstudier vilar på. Detta är ett kunskapsområde som också flera framträdande svenska forskare bidragit till att utveckla (se t.ex. Brante, 1984; 1990; Brante och Elzinga, 1988; Brante och Hallberg, 1989; 1991; Hallberg och Rigné, 1994; 1995; 1999; Hansson, 1992; Jönsson, 1996; Nolin, 1989; Sunesson, 1989; 1991; Sundström, 1995; Sundqvist, 1989). Engelhardt Jr och Caplan (1989a) framhåller att vetenskapliga kontroverser karakteriseras av intellektuella förändringar och utveckling av såväl vetenskaplig kunskap som kunskap utanför de disciplinära domäner som dessa berör. Utifrån kontroversperspektivets struktur återfinns många representativa exempel inom vetenskapens historia som bidragit till dess utveckling.

Föreliggande studie av kontroversen om DAMP berör på flera sätt de grundelement som konstituerar en vetenskapsbaserad kontrovers. Det finns en bestående och över tid utdragen oenighet om den vetenskapliga grunden för den neuropsykiatriska diagnosen DAMP bland såväl medicinska företrädare som professionella aktörer utanför detta kunskapsfält. Detta kan sägas utgöra den intellektuella dimensionen i kontroversen. Den sociala dimensionen är oftast den komponent i en kontrovers som väcker störst intresse i media. Det kan då handla om att mänskliga värden står på spel eller uppfattas som ifrågasatta. Den politiska dimensionen visualiseras i den process där kontroversens aktörer strävar efter legitimering sina kunskapsanspråk och konkurrerar om att behärska formuleringsarenan. Att behärska formuleringsarenan i en kontrovers medför vetenskaplig status och prestige samt legitimerar ett givet kunskapsunderlag och erbjuder incitament för politiska beslut. För att en vetenskapsbaserad kontrovers skall ha förutsättningar att synliggöras för såväl professionella som för en större allmänhet, intar medias närvaro en avgörande roll.

Hallberg (1997) menar i likhet med Engelhardt Jr och Caplan (1989a) att studier av kontroverser inte bara är en angelägenhet för naturvetenskapligt relaterade kontroverser. Hallberg (1997) argumenterar för att kontroversperspektivet också har potential att undersöka all slags vetenskaplig verksamhet där det förekommer kontroverser. Genom att inte i första hand utreda vad kontroverser handlar om, utan i stället lägga ett fastare fokus på de frågeställningar som berör kontroversers struktur och förlopp, hävdar Hallberg (1997), blir det möjligt att frilägga och belysa de tendenser till oenighet som generellt förekommer i all vetenskaplig verksamhet bland forskare. Det är således möjligt att lyfta perspektivet ovanför de traditionella motsättningar och konkurrerande uppfattningar mellan olika vetenskapliga discipliner som annars skymmer sikten för en sådan ansats.

3.1.2 Implikationer med att studera kontroverser

Hallberg (1997) och Engelhardt Jr och Caplan (1989b) konstaterar att analyser av vetenskapliga kontroverser förmår att gå utöver kontroversers skenbart disciplinära avgränsningar med fokus på komplexiteten i de interna och externa faktorer som samspekar och bidrar till att driva frågorna för oenighet vidare. Att studera nutida kontroversers förlopp och utveckling är förenat med flera svårigheter, menar Engelhardt Jr och Caplan, och pekar bland annat på tendensen från media att betrakta och indela kontroversens aktörer i två mot varandra konkurrerande lag som möts i något som kan liknas vid en konstruerad verbal batalj. Vidare pekar de på den komplexitet som alltid är närvarande i form av politiska och etiska

implikationer, där olika grupperingar oftast uttrycker radikalt olika tolkningar om vad som står på spel.

There is a tendency to polarize scientific debates artificially and to construe them as having two sides, whereas in fact they are often multisided. [...] Our study of scientific controversies with heavy political and ethical overlays has, in short, revealed the complexity of such disputes and the difficulty of individualizing a controversy – that is, of identifying a single controversy. [...] Each community defines the controversy in a different fashion, and initially, at least, they do not share means for resolving the controversy. (Engelhardt & Caplan, 1989b, p. 12)

Ett sätt för forskaren att möta den form av extrem polarisering som ofta uppstår i media, är den symmetriska ansats som Hallberg (1997) förordar och beskriver, vilken bland annat tar avstånd från besvärande kategoriska epitet som ”vinnare” och ”förlorare”.

Ett symmetriskt förhållningssätt innebär att forskaren som studerar en kontrovers ger båda parter, dvs. både förespråkare för och motståndare till en given fråga, lika stor uppmärksamhet och analyserar dem på ett likvärdigt sätt så att inte den ena partens argument framställs som mer rationella eller rimligare än den andras. Båda sidors argument och ställningstaganden förklaras därtill på i princip samma sätt. (Hallberg, 1997, s. 51)

Nelkin (1979b) hävdar att kontroverser som berör vetenskap och teknologi i grunden alltid pekar framåt mot frågan om vem eller vilka som har politisk kontroll och i förekommande fall tar beslut om utveckling och tillämpning av vetenskap. Allmänheten har, menar Nelkin, ofta en ambivalent syn på de vetenskapsrelaterade frågor som står på spel i kontroverser, där vetenskap å ena sidan representerar framgång, utveckling och välstånd, men å andra sidan skapar en rädsla för katastrofer, miljöförstöring och minskat demokratiskt inflytande. Denna ambivalens förefaller vara en reaktion över den otydlighet och komplexitet som vetenskap ofta representerar i kontakten med allmänheten, vilket kan leda till att den enskilde medborgaren upplever sina demokratiska rättigheter som begränsade, inte minst då vetenskapliga experter deltar i de politiska processer som ofta är förbundna med implementering och tillämpning av ifrågasatt vetenskap och teknologi.

Nelkins (1979b) kontroversperspektiv visar hur vetenskap legitimeras genom att den socialt konstitueras i en given användarkontext. Ett mer närliggande svenskt

exempel på en sådan process belyser Brante (1984) i sin analys av den svenska folkomröstningen om kärnkraften. Med kontroversen kring kärnkraftsfrågan som modell visar han hur sociala krafter, oenighet och andra svårigheter har en avgörande inverkan på de vetenskapliga resultat som presenteras, men också vilken roll vetenskapliga företrädare intar som experter på området.

[...] En fullständig analys av kärnkraftsdebatten måste ta upp dessa förhållanden, dvs. de makthierarkier, dominans- och underordningsförhållanden och normsystem som råder i det svenska vetenskapliga samhället av idag, och även de förhållanden som råder mellan vetenskapliga grupper och yttre krafter såsom samhällsideologier, ekonomiska och politiska villkor, t.ex. de intressekonstellationer som kan förekomma mellan industri, forskare och statsmakt. I sista hand måste analysen innefatta de allmänna "sociala lagar" som reglerar dessa krafter och förhållanden; de under kapitalismen gällande lagarna om profitmaximering, tillgång och efterfrågan, osv. (Brante, 1984, s. 179)

3.1.3 Relationen mellan politiker, vetenskapliga experter och allmänhet

Collins och Pinch (1996) pekar på att en del av problematiken uppstår då vetenskapliga experter kommunicerar nya vetenskapliga rön till allmänheten, speciellt om dessa kunskaper implementeras och tillämpas via politiska beslut som leder till svårbedömda konsekvenser för samhället och dess medborgare. De hävdar att debatten om allmänhetens förståelse för vetenskap är till lika delar en förvirrad sammanblandning av metod och innehåll. Vad som borde förklaras är vetenskapliga metoder, men vad som tycks vara mer angeläget för människor att veta, är hur sanningsanspråken på den verkliga de själva lever i formuleras utifrån de mest kraftfulla maktanspråken om verklighetens sanna natur. Collins och Pinch menar vidare, att en engagerad allmänhet borde tänka annorlunda för att skingra de dimridåer som en del beslutsfattare tenderar att lägga ut med hjälp av med olika experter inför politiskt viktiga beslut.

[...] because PhDs and professors are found on all sides in these debates. The arguments have largely been invented in universities. Thus, all sides have expertise way beyond what can ever be hoped of the person in the street, and all sides know how to argue their case clearly and without obvious fallacies. (Collins & Pinch, 1996, p. 144)

Varför en sådan debatt många gånger tycks olöslig trots medverkan av sakkunniga och experter, menar Collins och Pinch (1996), är att vetenskapliga företrä-

dare i forskningsfronten inte kan förankra sina meningsskiljaktigheter genom bättre experiment, mer kunskap eller mer avancerade teorier. Ur ett sådant perspektiv kan man rimligtvis inte heller förvänta sig att allmänheten har en relevant kunskap som ligger till grund för deras olika ställningstaganden. Det synsätt som Collins och Pinch representerar om relationen mellan allmänhet, vetenskapliga företrädare och politiker kan sägas ha en viss analogi till det instrumentella kunskapsperspektiv som Ginsburg och Gorostiaga (2001) redovisar som en av tre modeller om forskning i utbildningsfältet och som utgår från två alternativa scenarion.

I den första modellen har vetenskap en roll där den idealt sett startar som grundforskning, vilken sedan övergår till tillämpad forskning som sedan vidareutvecklas och appliceras i en praktisk tillämpning. Om det uppstår policybetonade problem i en redan existerande praktik, förväntas redan befintliga forskningsresurser eller medel avsättas för forskning som löser problemet och på så sätt uppnås en lösning av problemet. Utifrån avhandlingens perspektiv kan det scenario som Collin och Pinch (1996) beskriver problematiseras genom den tredje modell som Ginsburg och Gorostiaga (2001) presenterar, där kunskapen utgör en strategisk resurs i syftet att stödja beslut som rör policy och praktiska förändringar. I sådana processer urskiljer de tre olika former:

[...] political (research findings are used selectively to provide support for a previously adopted position in relation to a policy or practice decision); tactical (the fact that research which is undertaken or has been commissioned is used to enhance the credibility of policy makers or practitioners and the [non] decisions or [in] action the pursue); and promotional (research or evaluation activity serves to disseminate and promote the implementation of policy and practice decisions to individuals who may not have been involved in the decision-making process). Ginsburg & Gorostiaga, 2001, pp. 175-176.

När nya och ifrågasatta vetenskapliga rön inom till exempel det medicinska kunskapsområdet, på ett radikalt sätt introduceras och implementeras till allmänheten och i samhällets institutioner och bidrar till att sätta den grundläggande frågan om mänskliga värden på spel, uppstår ofta en bestående oenighet mellan olika samhällsgruppers sociala, politiska och ideologiska intressen, där utdragna konflikter utvecklas till att kristalliseras i kontroversens form. Detta bidrar i hög grad till att lyfta kontroversens debattfrågor till den mediala arenan på ett sätt som annars sällan är fallet i vetenskaplig verksamhet. Brante och Hallberg (1989; 1991) menar att vetenskapliga kontroverser med en uppenbar medicinsk anknyt-

ning som har starka bindningar till etiska frågor, öppnar forskarsamhället på ett för omständigheterna unikt sätt.

[...] olika resonemangsstilar blir synliga, positioner som vid en "normalvetenskaplig" period anses självklara blir under kontrovers angripna och underminerade, varvid deras relativitet och eventuella godtycklighet också ofta uppenbaras. (Brante och Hallberg, 1989, s. 6)

Författaren och samhällskritikern Ohrlander (2001) hävdar att liknande mediala fenomen förekommer över tid och pekar bland annat på den infekterade debatten om sexuella övergrepp på barn (se t.ex. Hallberg och Rigné, 1994; 1995; 1999) under 1980-talet som exempel på hur olika experter intar den mediala arenan under uppseendeväckande former i syftet att vinna vetenskaplig legitimitet, prestige och jurisdiktion för sina respektive kunskapsanspråk.

Enligt denna liturgi brukar en grupp experter framträda och anser sig kunna bevisa att det mitt ibland oss i vardagen finns problem som just de är skickade att lösa om de bara får tillräckliga resurser. Det är tyvärr alltför lätt att bli misstänksam över nya affärsidéer i en cynisk värld av mediala utspel. (Ohrlander, 2001, s. 16)

3.2 Medias roll i vetenskapsbaserade kontroverser

3.2.1 Media som verktyg för opinionsbildning

På den medicinskt orienterade mediala arena där kontroversens synliga delar utspelas, framträder en bild av djup oenighet mellan främst olika medicinska företrädare, men också bland ett litet fåtal professionella representanter för kunskapsområden som psykologi, socialt arbete, pedagogik samt sociologi. Den bestående oenigheten om den neuropsykiatriska diagnosen DAMP följer inga klart utstakade disciplinränder, men förefaller i hög grad kopplas till skolans praktiska pedagogiska verksamhet för de elever i behov av särskilt stöd som berörs av diagnosens symtombeskrivning. Därför kan skolans praktiska pedagogiska verksamhet med dessa elever sägas vara en viktig målgrupp för de medicinska företrädare som strävar mot en utökad implementering och tillämpning av det neuropsykiatriska paradigmet. I detta avseende förhåller sig kontroversens aktörer inte annorlunda i det mönster av strategier som medicinsk auktoritet vanligen annars uppvisar i sina strävanden efter legitimitet och jurisdiktion utanför det egna disciplinområdets gränser. Kontroversens utsträckning och konsekvenser över tid och rum är således omfattande. Något som inkluderar en mängd aktö-

rer, vilka uttrycker olika sociala, politiska och ideologiska intressen som de strävar efter att förankra i samhället via den mediala arena där debatten förs om den neuropsykiatriska diagnosen DAMP.

Eftersom media har en betydelsefull roll där vetenskapliga experters kunskaps-teoretiska anspråk möter sociala och politiska intressen, är tryckt media att betrakta som en viktig kunskapskälla vid studiet av kontroverser. Till exempel hävdar Norris och Lloyd (2000) i en brittisk undersökning att nyhetsmedias intresse i en kontrovers utgör en viktig informationskälla för forskare som har intresse av att undersöka, dokumentera och analysera den debatt som finns omkring det omdebatterade neuropsykiatriska diagnosbegreppet ADHD, men att medias intresse och exponering av debatten samtidigt också oftast utgör den enda informationskällan för större delen av allmänheten.

This, in itself, make the newspaper medium important in the wider society's knowledge and understanding of the condition. Moreover, the press allows 'the people' a vehicle for voicing their own experiences, for example, parents of children with ADHD, the children themselves or professionals with a special interest in the area. Given the newspapers' role in mediating information about ADHD, that is as a site in which discourses are displayed, produced and re-produced [...] (Norris and Lloyd, 2000, p. 124)

3.2.2 Media som mål för opinionsbildning

Vetenskapliga företrädares relation till media och allmänhet i kontroverser är således inte okomplicerad. I fallet med den svenska kontroversen om den neuropsykiatriska diagnosen DAMP, har denna varit frekvent återkommande i media, inte minst kring tidpunkten då Kärffve (se t.ex. Kärffve, 2000b; 2000c; 2000d; 2000e; 2000f; 2000g: 2001) inträder i kontroversen och blir en av de mest framträdande aktörerna. Det är under denna period som aktörernas argumentation och diskussionsstil börjar stegras till en polemik som allt oftare innehåller inslag av mer eller mindre spektakulära uttryck för indignation och tidvis tangerar gränsen för vad som kan betecknas som personangrepp.

Kunskapsteorin om diagnosen DAMP, kan med Elzingas och Jamesons (1984) formulering här uppfattas som en social och politisk resurs i denna argumentation, där förespråkarna med hjälp av s.k. interpretative packages (Gamson & Modigliani, 1989) strävar efter att skapa förtroende. I anslutning till detta, ger Freeman och Gray (1989) ett belysande exempel, där de pekar på medias roll och menar den ofta är omdiskuterad ifråga om den metodik varmed stereotyper

framställs av missgynnade grupper i samhället. Därför hävdar de att media också har en betydande och pådrivande roll i att skapa opinion.

The question often asked is whether the media reflects our attitudes, or contributes to the formation of such attitudes. Arguments can be put forward to support both cases. Probably both are evident: the media can lead campaigns that help to change attitudes, and we sometimes wonder why advertisers spend so much money if attitudes and behaviours are not thought to media-influenced. (Freeman & Grey, 1989, p. 79)

Den skiftande dynamiken och de olikartade tonlägena i det flöde av artiklar som skildrar och uttrycker de olika aktörernas ställningstaganden i kontroversen om den neuropsykiatriska diagnosen DAMP, får tidvis ett skarpt polemiskt uttryck under kontroversens mest intensiva skeden. Detta uppmärksammas av några medier som ett välkommet tillfälle att regissera en form av sensationslysten nyhetsdramaturgi för att fånga allmänhetens intresse. Olyckligtvis förskjuter en sådan form av medial bevakning många gånger fokus från de vetenskapsbaserade frågeställningar som aktörerna använder sig av i kampen om sociala och politiska intressen som finns latent närvarande i deras respektive kunskapsanspråk och krav på jurisdiktion.

En konsekvens av medias jakt på intresseväckande rubriker, är stundtals att de aktörer som endera förespråkar eller ifrågasätter neuropsykiatrians sanningsanspråk om diagnosen DAMP, inte är förbehållna att utgöra den enda måltavlan för kritik, utan också de medier som själva gett dessa kritiska röster ett utrymme på den offentliga arenan. Christopher Gillberg (2001a), överläkare och professor och den mest kände företrädaren för neuropsykiatri inom kontroversens ram, ger i flera fall uttryck för sitt missnöje med medierna. Han menar bland annat att medierna

[...] har lämnat fältet öppet för denna mycket lilla grupp som tillåtits upprepa sina ”argument” gång på gång. Samtidigt har nästan alla som anmält avvikande uppfattning (inklusive jag själv) refuserats. (Gillberg, 2001a, s. 72)

Eva Kärfve, sociolog och docent, som är en av de mest framstående kritikerna mot neuropsykiatrians anspråk på legitimitet och jurisdiktion, förefaller inte vara lika benägen att kritisera medias roll. Istället tar hon tillfället i akt att peka på de mått och steg som neuropsykiatrians företrädare vidtagit för att stoppa hennes kritik mot dem.

Sedan jag börjat att offentligt kritisera diagnosen DAMP, både dess vetenskapliga underlag och dess roll som hot mot folkhälsan, har jag blivit anmäld till Handikappombudsmannen, polis (vid två tillfällen) och Justitiekanslern. Man har försökt få mig skild från min lektorstjänst och verkat för att jag retroaktivt skall förlora min docentkompetens. (Kärfve, 2001, s. 722).

Ohrlander (2001), som närmare har studerat den mediala turbulensen i kontroversen, ställer sig kritisk till neuropsykiatrins sätt att bedriva opinion i media under kontroversen och hävdar att den, mer eller mindre, är kontraproduktiv. Ohrlander menar att när Gillberg som vetenskaplig företrädare för en tung och väletablerad gren av den medicinska vetenskapen som neuropsykiatri utgör, inte bara uttrycker missnöje med den kritik som Kärfve utsätter honom för, utan också med den mediala dramaturgi där han tvingas ikläda sig rollen som en förfördelad part och därmed upplever sina möjligheter att bemöta kritiken som starkt beskuren.

Han är inte den förste att känna sig sviken av en medial värld som uppträder som en otrogen älskarinna. Men om man i likhet med Gillberg hoppas kunna använda medierna för sin sak [...] så försätts man i en omöjlig situation när kollegorna rycker ut till försvar med krav på censur, avskedande och ekonomiska bestraffningar av kritiken. (Ohrlander, 2001, s. 17)

Medias bevakning av den svenska kontroversen om DAMP kan mot bakgrund av ovanstående anses vara en betydande empirisk resurs för en kontroversstudie med fokus på sociala och kognitiva strukturer i förespråkares och motståndares argument.

3.3 Kontroverser – begränsningar, möjligheter och implikationer

3.3.1 Kontroverser som socialt och historiskt situerat fenomen

Det finns förhållandevis få kontroversstudier med anknytning till pedagogikens kunskapsområde. Pedagogikens kunskapsområde har i likhet med de flesta vetenskapliga discipliner en dynamik som formas av diskussioner, debatter, dispyter och andra former av oenighet. Detta sker då olika kunskapsteoretiska antaganden ifrågasätts, prövas, förkastas eller verifieras i en socialt, politiskt och kulturellt situerad kontext som korresponderar mot kraven från en historiskt existerande samhällsordning. Utan denna historiskt betingade och komplexa dynamik

skulle knappast någon vetenskaplig verksamhet värd namnet, ha förmågan att utveckla ny kunskap. Min studies förhållningssätt till vetenskapsbaserade kontroverser i definitionen vetenskaplig verksamhet, tar till stora delar stöd i det synsätt som vetenskapshistorikern Steven Shapin (2000) ger uttryck för. Han hävdar att

[...] vetenskap är en historiskt situerad och social verksamhet som bör förstås i förhållande till de sammanhang i vilka den uppträder. (Shapin, 2000, s. 17)

Vetenskapsbaserade kontroverser kan utifrån Shapins (2000) perspektiv förstås som sociala processer för att skapa och etablera kunskaper. Filosofen Ian Hacking (2000) delar Shapins (2000) syn, men tillägger att han *tar för givet* att vetenskap kan sägas vara en historiskt situerad och social verksamhet och att den som sådan bör förstås i relation till de kontexter där den är verksam.

[...] Den överdrivna emfasen tyder på att han är oroad. Jag är inte oroad. Så jag kan säga det utan understrykningar: jag tar för givet att vetenskapen är en social verksamhet, som man bör förstå i sina kontexter. [...] (Hacking, 2000, s. 95)

Ur Shapins (2000) och Hackings (2000) perspektiv är således inte vetenskapliga försanthållanden separerade från sociala, politiska och etiska faktorer, utan är ofrånkomligen kulturellt förenade med och determinerade av dessa, vilket vetenskapsteoretikern Aant Elzinga och Andrew Jamison, professor i teknologi och samhälle, (Elzinga och Jamison, 1984) också pekar på, då de hävdar att det alltid finns en social användarkontext som korresponderar mot vetenskapliga försanthållanden.

3.3.2 Distinktion mellan vetenskapsbaserade kontroverser och andra former av oenighet

Vetenskapsbaserade kontroverser kännetecknas inte av vanligt förekommande kritisk diskussion eller ifrågasättande debatt. De avviker således från det mönster som vetenskapshistorikern Thomas Kuhn (1992) betecknade som vardaglig och normalvetenskaplig verksamhet. Innebörd och betydelse av begreppet kontrovers i förhållande till kategorier som diskussion, debatt och dispyt, utgår i föreliggande studie huvudsakligen från den definition som Thomas Brante, professor i sociologi, och Elzinga (1988) formulerar.

Utmärkande för en kontrovers är att den har en viss varaktighet i tiden och rummet. En mycket snabbt övergående oenighet kallar vi inte kontrovers, och inte heller en dispyt som kanske bara berör någon enskild person. I allmänhet

(dock inte alltid) pågår en kontrovers under en längre tidsrymd, och den står mellan grupper av människor; detta gäller speciellt i den moderna vetenskapen. (Brante och Elzinga, 1988, s. 61)

Vetenskapsbaserade kontroverser är vanligt förekommande, men kan jämförelsevis anses vara mindre frekventa inom pedagogikens kunskapsområde, uttryckta så som explicita kontroverser. Margareta Hallberg, professor i vetenskapsteori, och Fredrik Bragesjö, docent i vetenskapsteori, (2003), menar att denna typ av kontroverser vanligen benämns som kunskaps- eller vetenskapskontroverser och att dess aktörer ofta är oeniga utifrån de olikartade kunskapsanspråk de framställer.

[...] På samma gång utspelar sig kontroverserna kring seriösa problem för såväl forskare som politiker och allmänhet. Kontroversstudier innebär därför analyser av vetenskapligt viktiga frågor i ett socialt kraftspel. (Hallberg och Bragesjö, 2003, s. 6)

Beträffande den i tid utdragna kontroversen om den neuropsykiatriska diagnosen DAMP, har denna ett kunskapsinnehåll som i huvudsak berör det medicinska kunskapsområdet, men som utövar ett stort inflytande i grundskolans pedagogiska verksamhet, främst genom den skolrelaterade hälsovården. Bland de aktörer som framträder i kontroversen är huvuddelen professionellt verksamma inom det medicinska området. Paradoxalt är att företrädare med pedagogisk bakgrund saknas nästan helt i denna kontrovers. Shapins (2000) tes om vetenskaplig verksamhet som historiskt och socialt situerad, är att den måste beaktas i förhållande till den kontext där dess effekter och konsekvenser blir synliga och påtagliga. Grundskolans verksamhet som berör elever i behov av särskilt stöd med inlärningssvårigheter och beteendeproblematik kan sägas utgöra en viktig del av detta sammanhang.

3.4 Skol- och pedagogikrelaterade kontroverser – medias betydelse och roll

Vetenskapsbaserade kontroverser som har kopplingar till sociala, politiska och ekonomiska värden drivs i stor utsträckning genom olika media, där vetenskapliga och politiska företrädare samt andra formeringar av såväl professionella som icke-professionella intressegrupper ges olikartat utrymme för sina ståndpunkter. Vid sökning i de olika databaser som finns tillgängliga vid Göteborgs universitet, visade det sig att kontroverser som specifikt kan relateras till skolans verksamhet

och pedagogikens kunskapsområde inte utgör något undantag i förlopp och struktur i jämförelse med andra förekommande kontroverser där stora vetenskapliga, politiska och ideologiska värden står på spel. Att påvisa förekomsten av skol- och pedagogikrelaterade kontroverser och det genomslag de får genom interaktionen med mediala resurser, främst i det internationella perspektivet, indikerar att dessa också har ett vetenskapligt värde för svensk pedagogisk forskning.

Förekomsten av svenska kontroversstudier som specifikt berör skolans verksamhetsområde och pedagogikens kunskapsfält är i stort sett obefintliga. Vid omfattande sökningar i databaser vid Göteborgs universitet har det bara varit möjligt att finna en enda explicit kontroversstudie som har en direkt anknytning till pedagogikens kunskapsområde. Denna utgörs av en avhandling som analyserar en kontrovers om olika synsätt på läsinlärning (Hjälme, 1999). Vid ett personligt samtal med författaren till denna avhandling, Anita Hjälme (2006), FD, framkom att denna sannolikt är den enda i sitt slag som genomförts som en vedertagen kontroversstudie inom den svenska pedagogikens forskningsfält. Där emot i motsvarande amerikansk kontext finns flera belysande exempel på kontroverser som berör skolans verksamhet och pedagogiska frågeställningar, vilket ett stort antal artiklar vittnar om. Bland artikelmaterialen intar den amerikanska kontroversen om läsinlärning en betydande roll, men mot bakgrund av Hjälmes (1999) noggranna genomgång av denna, kommer det i det nedanstående inte vidare att beröras kontroverser med denna inriktning.

3.4.1 Debatt om läsinlärning – föremål för kontroversstudier

Hjälmes (1999) studie berör kontroversen mellan olika uppfattningar om metoder för läsinlärning och läs- och skrivsvårigheter. Det empiriska materialet för hennes kontroversstudie utgörs i huvudsak av artiklar som speglar debatten i *Lärartidningen* och *Svensk skoltidning* i tre perioder under 1977–78, 1981 samt 1986. I hennes studie blir motsättningarna tydliga mellan de teorier som representeras av forskningen och den utbildningsideologi som skolans verksamhet präglas av. Studien illustrerar också hur de olika aktörernas intresse styrs utifrån interna och externa faktorer, dels i skolpraktikens arbete med kollegor, dels som ett ideologiskt, politiskt och ekonomiskt externt inflytande. Detta bidrar till att kontroversen får en komplex dynamik.

Liksom i många andra kontroversstudier, har de mediala uttrycken för oenighet en given roll som empiriskt underlag i Hjälmes (1999) studie av tre avgränsade debattperioder i *Lärartidningen* och *Svensk skoltidning*. Hennes studie visar hur debatten polariseras och försvårar en saklig och nyanserad diskussion om kon-

troversens innehåll av sakfrågor. Därför är också två av hennes grundläggande frågor hur argumenten hos kontroversens aktörer ser ut på ett sakfrågeplan respektive vilka implikationer som ger läsdebatten dess laddning. Hjalme har i sin kontroversstudie inspirerats av den metodik som Brante (Brante och Elzinga, 1988; Brante, 1990) utvecklat för analys av kontroverser och som han tillämpat i flera studier av vetenskapsbaserade kontroverser.

Liksom i Brantes (Brante och Elzinga, 1988; Brante, 1990) fall, finns det i Hjalmes (1999) studie en vetenskaplig sida av kontroversen om läsinlärning, där olika företrädare återoppar vetenskapligt grundade argument. Men där finns också företrädare i form av lärare som återoppar sina kunskaper och erfarenheter från undervisningspraktiken som kraftfulla argument. Hjalmes resultat visar föga oväntat, att det råder olika uppfattningar om med vilka metoder läsinlärning skall bedrivas i en undervisningspraktik. Positionerna bland kontroversens aktörer delas i huvudsak mellan två poler, där det å ena sidan hävdas en biologisk grund för tal- och läsutveckling, men där motståndarna till denna uppfattning å andra sidan menar att läsinlärning är en sociokulturellt determinerad process.

En av utgångspunkterna för Hjalmes (1999) studie, är dess amerikanska motsvarighet och de omständigheter som polariserar aktörerna i två disparata uppfattningar om läsinlärning, vilken utgör en viktig bakgrund till hennes studie av den svenska debatten om läsinlärning. I den amerikanska kontexten är de belysande exemplen flera beträffande skol- och pedagogikrelaterade kontroverser. Dock, i likhet med motsvarande svensk forskningskontext, är samlade vetenskapliga ansatser mot mer explicita kontroversstudier som berör skolans och pedagogikens innehåll inte vanligt förekommande. För att gestalta något av den ovan anförda diskussionen om kontroverser med anknytning till pedagogikens kunskapsområde, men inte minst dess dynamiska och komplexa interaktion med media, kommer det i det nedanstående kortfattat att redovisas några belysande exempel på hur olika skol- och pedagogikrelaterade kontroverser får uttryck i internationell media och forskning.

3.4.2 The Math Wars

En sökning i databaser vid Göteborgs universitet efter kontroversstudier inom det amerikanska pedagogikfältet gav inget resultat. Däremot finns ett omfattande artikelmaterial tillgängligt, som på olika sätt och från olika perspektiv diskuterar och tar ställning till enskilda frågor inom olika pedagogiskt relaterade kontroverser. Dessa har till skillnad från sin svenska motsvarighet en sociopolitisk tillkomstsituation och utveckling som ser något annorlunda ut genom den specifika

interaktionen mellan delstatliga och nationsövergripande förordningar och lagar. En tendens bland amerikanska kontroverser är att de ofta leder till rättsliga prövningar i federala domstolar. De omtvistade frågeställningar som dessa kontroverser innehåller och som prövas rättsligt, ligger till grund för en bestående oenighet i såväl pedagogiska som andra typer av samhällsrelaterade frågor, vilka kan lokaliseras till konsekvenser och risker i samhällets övriga civila sektorer. Dessa får vanligen ett stort utrymme i media (se t.ex. Engelhardt Jr & Caplan, 1989a; Goodell, 1989; Nelkin, 1979a; Nelkin & Tancredi, 1994).

I delstaten Kalifornien väckte kontroversen om skolans matematikundervisning stor uppmärksamhet i media (Kelly, 2004). Kalifornien var en av de första delstaterna som började reformera sin matematikundervisning mot bakgrund av det dåliga resultat amerikanska elever fick i en internationell undersökning av elevers matematiska kunskaper som omfattade 41 länder (Wu, 1994; 1996; 1997; 1998; 1999). Burmester (Burmester & Wu, 2004) hävdar att lärare som regel har omfattande pedagogiska kunskaper, men att de samtidigt kan ha stora kunskapsbrister i matematikämnet. Aktörerna i denna kontrovers benämns ofta som traditionalister och reformister, där man i den mediala polemiken tillmäter traditionalisternas syn på matematikundervisning epitet som "parrot math" respektive reformisternas synsätt som "fuzzy math" (Kelly, 2004). Dock menar Becker och Jacob (1998) att media bara fångar en liten del av kontroversens innehåll och då oftast de mer spektakulära och polemiska utspelen från aktörerna.

3.4.3 School Vouchers

Man kan givetvis fråga sig huruvida en omtvistad reform som School Vouchers kan anses vara en pedagogiskt relaterad kontrovers och vilka former av vetenskapsbaserad oenighet som ryms inom dess ram. Ett skäl som talar för detta, är att reformen med School Vouchers fått en anseelig plats på den mediala arenan, men där de mer uttalat vetenskapliga argumenten från olika studier förefaller få stå tillbaka för de sociala, politiska och ekonomiska frågor om hur fördelningen av skolans resurser skall vara utformade. Kontroversen om School Vouchers förefaller såttillvida i högre grad uppträda som ett problem i en föregiven social ordning, än ett ifrågasättande utifrån uttalat vetenskapliga grunder.

School Vouchers är en reform som tillkommit i enskilda delstater för att finansiera inträde och utbildning i privata skolor för elever från socioekonomiskt svaga grupper i samhället. School Vouchers kan också benämnas som *Compensatory transfer payment* eller *school capitation allowance* (Utbildningsdepartementet, 2003). Detta system har sin närmaste svenska motsvarighet i det som kallas skolpeng.

Det föreligger dock en betydande skillnad mellan det svenska och amerikanska utbildningssystemet. Det svenska begreppet skolpeng innebär i princip att en fastställd summa pengar följer med och finansierar varje elev genom grundskola och gymnasium, oavsett om elevens vårdnadshavare väljer en friskola eller kommunalskola. I den amerikanska kontroversen har motståndarna varit många till systemet med School Vouchers, likväl som det finns många förespråkare som värnat om implementeringen av reformen. Som flera genomförda studier visat (se t.ex. Epple & Romano, 1998; Greene et al, 1999; Howell et al, 2002), är aktörerna i denna kontrovers sällan formerade som explicit homogena intressegrupper av förespråkare eller motståndare, vilket annars är ett vanligt förekommande tema då kontroverser ges offentlig insyn via den mediala arenan. Snarare visar kontroversen om School Vouchers prov på en utvecklad flerdimensionell problematik, vars mikro-, meso- och makroplan interagerar med varandra via politiska, ideologiska och ekonomiska faktorer i de olika delstater där de införts eller prövats.

3.4.4 No Child Left Behind

Sedan president Bush förnyade The Elementary and Secondary Education Act (Imms, 2004) under den nya benämningen *No Child Left Behind*, har det uppstått en kontrovers om hur denna reform skall implementeras och tillämpas i sin nya form. Det övergripande syftet med lagen, konstaterar Ponnuru (2006), är att mer eller mindre tvinga utbildningsansvariga i delstaterna att höja elevernas kunskapsstandard. Det har inte funnits någon oenighet över syfte och mål med denna lagstiftning. Problemet är i stället hur man avser att operationalisera mål och medel för att kunna omsätta dem i praktiken och hur denna överföring till skolans praktik skall se ut.

En av de stora konfliktladdade frågorna berör hur man skall tolka och tillämpa de standardiserade tester som eleverna genomför. Gentry (2006) menar att ett ensidigt fokus på innehållet i testerna leder till en reduktion av undervisningsinnehållet. Detta lägger en alltför stor uppmärksamhet på förberedelser inför test, vilket i slutändan ställer frågan om huruvida man mäter det reella utfallet i elevers studieframgångar. Klein och Hoff (2006) återger senator Kennedys förslag till kongressen för hur man ska underlätta implementering och användning av de målsättningar som finns uttalade i reformen No Child Left Behind. Senator Kennedy menar att man behöver bättre genomtänkta lösningar för att möta de utmaningar som identifierats och synliggjorts sedan lagen infördes. Det finns också ett behov av en adekvat beskrivning av hur offentliga skolor praktiskt skall gå tillväga för att få medel till federal finansiering för rådgivare och coacher som

skall stödja lärare i syftet att vända den negativa utvecklingen med elevernas studieresultat.

Enligt den årliga undersökning som *Phi Delta Kappa* (American School Board Journal, 2006) genomför beträffande allmänhetens uppfattning om det offentliga skolsystemet, visar resultaten bland annat att 39 procent uppfattar den offentliga skolan som alltför fokuserad på testresultaten från standardprov, vilket också Ponnurus (2006) genomgång ger belägg för – ”to much teaching to the test” (p. 50). Inom denna grupp var det 45 procent av föräldrar till elever som delade denna uppfattning. Det kan givetvis resas invändningar mot att man verkar vara överens om målet, men knappast om medlen för att nå dit. Skillnaderna förefaller snarare bestå i att förespråkarna har fokus på själva standardtesterna emedan motståndarna är fokuserade på vikten av en genuint förankrad inlärningsprocess som beaktar alla ingående aspekter av undervisningen, vilka sammantaget bör leda fram till ett godkänt resultat i standardtesterna. Således framhåller båda grupperna värdet av att kunna mäta kunskapen men är oeniga om innehåll, mening och tillämpning av testresultaten. Oenigheten tycks bestå över tid, trots att flera intressegrupper åberopar olika pedagogiska och etiska skäl för sina olika argument.

3.4.5 Den mediala arenans betydelse

Media framstår som ett viktigt verktyg för att skapa opinion för eller emot samt för att vinna legitimitet för sina argument. Som sådan kan den mediala arenan förstås som en väsentlig och verksam del av vetenskapsbaserade kontroverser. Genom studier av kognitiva och sociala strukturer i argumenten samt de tidvis återkommande polemiska utspel som aktörer ger uttryck för, kan kontroversers mediala avtryck sägas utgöra ett empiriskt relevant underlag för analys av innehåll och förlopp. Mazur (1981) har studerat hur sambandet mellan medias roll och opinionsbildning uttrycks i vetenskapliga kontroverser. Bland annat visar han med ett exempel på hur en vetenskapsbaserad kontrovers konstruerades i media genom den uppseendeväckande publiceringen 1975 av E. O. Wilsons bok *Sociobiology: The New Synthesis*.

Media coverage of scientific controversies may do more than define and amplify an event; it may have profound effects on public attitudes, the precise nature of which is difficult to specify. (Mazur, 1981, p. 109)

Kontroversen om E. O. Wilsons publicering av *Sociobiology: The New Synthesis*, menar Mazur (1981), är ett exempel på hur några förhållandevis få individer är i

stånd att definiera en vetenskaplig händelse och där en begränsad skara av aktörer producerar en nationell kontrovers av den genom sin specifika kontroll av kommunikationsmöjligheterna mellan vetenskap och media. Analogin till den inledande mediala turbulensen kring Kärffves (2000a) publicering av *Hjärnsnöken: Damp och hotet mot folkhälsan*, ligger nära till hands, där både definitionen av en vetenskapsrelaterad publicering och produktion av en kontrovers är två viktiga element som samspelar med media på en offentlig arena. Dock, ur Mazurs (1981) perspektiv tar inte kontroversen om den neuropsykiatriska diagnosen DAMP sin början i samband med Kärffves (2000a) publicering av sin uppmärksammade bok, utan kan sägas utgöra en typ av kontrovers som ursprungligen startar utanför den mediala arenan och debatteras som en vetenskapligt intern professionell angelägenhet under sin inledande fas.

När Kärffve (2000a) via media och publiceringen av sin omdebatterade bok inträder på denna av neuropsykiatrin professionellt definierade arena, sker en ökad intensitet av kontroversen på ett sätt som bidrar till att de involverade aktörernas aktiviteter fångar medias intresse, vilket därmed ökar aktörernas tillgänglighet till denna som en potentiell kommunikationskanal för sina argument och sina polemiska utspel. Mazur (1981) pekar på att denna typ av konfliktstruktur följer en given och oftast pålitlig ordning. När medias täckning av en kontrovers ökar i omfattning, ökar också den allmänna oppositionen mot den ifrågasatta vetenskapen; när medias intresse på motsvarande sätt minskar, avtar också de mest iögonfallande uttrycken för opposition. Utifrån Mazurs synsätt på vetenskapliga kontroverser, är dynamiken mellan vetenskapliga företrädare, media och allmänhet en relevant komponent i kontroversstudier som man svårigen kan bortse från. Genom den empiriska resurs som den mediala arenan utgör, kan kunskap om kontroverser problematiseras genom att lyfta fram och belysa tendenser till oenighet i vetenskaplig verksamhet, där sociala, politiska och ekonomiska värden står på spel, enligt Hallberg (1997).

3.3. Från inomvetenskaplig oenighet till kontrovers – kortfattad historik och bakgrund

3.3.1 Från MBD till DAMP

Den neuropsykiatriska diagnosen DAMP blev ifrågasatt och omdebatterad i jämförelse med det internationellt vedertagna diagnosbegreppet ADHD. Ursprungligen utvecklades och introducerades DAMP-begreppet som en efterföljare till det tidigare, i huvudsak inomvetenskapligt omdiskuterade och tvetydiga MBD-begreppet (se t.ex. Gillberg, 1981; 1995; 1996) av en liten men definierad grupp

av läkare och psykiatriker under ledning av den numera, i kontroversen mest kända företrädaren för svensk neuropsykiatri, professor och överläkare Christopher Gillberg.

Med avhandlingen *Neuropsychiatric aspects of perceptual, motor and attentional deficits in seven-year-old Swedish children* (Gillberg, 1981), som redovisar en omfattande studie över 6-åringar i Göteborg, implementerades delar av det förarbete som senare skulle utvecklas och etableras som DAMP-begreppet (se t.ex. Gillberg och Rasmussen, 1982a; 1982b; 1982c; Gillberg, Rasmussen, Carlström, Svensson och Waldenström, 1982) i ett större sammanhang. Avhandlingen (Gillberg, 1981) har sedan dess utgjort startpunkten för en longitudinell studie av den initialt involverade populationen av barn upp till vuxen ålder. Data och analyser från denna studie har sedan fortsatt att generera forskningsresultat och ett flertal avhandlingar från Christopher Gillbergs forskningsgrupp.

Innan MBD-begreppet ersattes av den mer teoretiskt utvecklade beteckningen DAMP, var MBD föremål för ingående diskussioner mellan berörda läkare, neuropsykiatriska specialister och forskare, vilket medförde att dess betydelse omformulerades från Minimal Brain Damage till Minimal Brain Dysfunction (Kadesjö, 1997).

[...] Kritikerna menade att det inte var belagt att de barn som sades ha Minimal Brain Damage verkligen hade strukturella skador i hjärnan. Efter förslag från vetenskapliga kommittéer beslöts att MBD-förkortningen istället skulle stå för Minimal Brain Dysfunction (små störningar i hjärnans funktion). (Kadesjö, 1997, s. 45)

Sedan dess har forskningen inom neuropsykiatriens kunskapsområde utvecklats och inte minst har det gjorts stora ansträngningar för att utveckla och legitimera nya teoribildningar där den svenska grundskolan som institution utgjort en betydelsefull formuleringsarena för implementeringen av dessa.

3.4 Kontroversens utveckling i oenigheten om DAMP – en introduktion

3.4.1 Från inomvetenskaplig debatt till vetenskapligt ifrågasättande

Allt sedan DAMP-begreppet implementerades och började tillämpas av neuropsykiatri i praxis, har skolan haft en given roll i denna process. Börjesson

(2001) menar att just skolan är en av samhällets mest centrala institutioner för observation av individer.

Den har varit den mest betydelsefulla uppsamlade institutionen genom skolplikten och genom sin historiska räckvidd. Genom sin observerande blick, sina kontrollerande moment har skolan i alla tider varit övervaknings- och socialisationsplatsen av barn framför alla andra. (Börjesson, 2001, s. 100)

Kontroversens förespråkare och motståndare har i olika omfattning och med varierande intensitet debatterat och gått i polemik med varandra om DAMP-begreppets vetenskapliga legitimitet och krav på sanningsanspråk. Inledningsvis har då oenigheten varit begränsad till att definieras som en första hand inomvetenskaplig medicinsk kontrovers för psykiatri (se t.ex. Elinder, 1997a; 1997b; 2000; Gillberg, 1997; 1997b; 1997c; Rognerud, 2000), där argument och polemiska utfall i huvudsak varit en mer eller mindre intern vetenskaplig angelägenhet för aktörer på en formuleringsarena som i huvudsak utgjorts av medicinska facktidskrifter, där den medicinska diskursen generellt sett utövat ett sanningsanspråk som få utomstående professionella intressegrupper ifrågasatt.

3.4.2 Kontroversen kristalliseras och flyttar ut i medierna

Den svenska neuropsykiatri har under en längre tid varit en väletablerad specialistkompetens med stort inflytande inom det medicinska området. När Kärfve, låter publicera sin debattbok *Hjärnsnöken; DAMP och hotet mot folkhälsan* (2000a), ackompanjeras utgivningen av en rad uppseendeväckande artiklar i dagspress (se t.ex. Kärfve, 2000d; 2000e; 2000g) och facktidskrifter (se t.ex. Kärfve 1999; 2000b; 2000c; 2000f). Detta får till följd att kontroversen i media eskalerar och sprids till intressegrupper utanför de traditionellt berörda medicinska fackkretsarna. Publiceringen bidrog på flera sätt till en tydligare polarisering av kontroversen. Kontroversens eskalering låg dessutom i fas med en tilltagande debatt om de alltmer krympande resurserna för skolan, vilket ur kontroversen perspektiv satte fokus på de elever i behov av särskilt stöd, som bland annat berördes av den neuropsykiatriska diagnosen som DAMP (Hjörne, 2004).

3.4.3 Vetenskap blir policy och polemik

Under perioden mellan Kärfves (2000a) publicering av sin omdebatterade bok och Socialstyrelsens tillkännagivande av kunskapsöversikten *ADHD hos barn och vuxna* (Socialstyrelsen, 2002) tillkommer allt fler aktörer och debatten får allt fler uttryck för indignation och som i vissa fall närmar sig vad som kan liknas vid personangrepp. I och med att den turbulenta polemiken mellan motståndare och

förespråkare i enskilda fall får en uttrycklig signatur av smutskastning och personangrepp, samtidigt som de polemiska utfallen tenderar att stundtals föra de vetenskapsbaserade sakfrågorna i bakgrunden, uppmärksammas detta på ett negativt sätt av samhällsinstitutioner som skola, barnomsorg och medicin.

3.5 Socialstyrelsens roll – försök att stänga kontroversen

3.5.1 Förarbetet

Från 2001 och framåt antar kontroversen allt större proportioner, samtidigt som Socialstyrelsen låter utföra en extern och oberoende granskning av den litteratur som forskningen (Ljungberg, 2001) genererat inom problemområdet som berör de neuropsykiatriska diagnoserna ADHD och DAMP. Under ledning av läkaren och docenten Tomas Ljungberg, har granskningen utgjort ett supplement till den externa expertgruppens arbete som Socialstyrelsen initierat 1999 (Socialstyrelsen, 2002, s. 285) och delegerat uppdraget med att revidera och formulera en kunskapsöversikt.

Som en del i detta arbete började vi successivt ta kontakt med olika personer i Sverige som både kunde besitta kunskap om ADHD och dess behandling, och som kunde ge oss tips om relevant litteratur. I denna del av arbetet tog vi kontakt med Margareta Carlberg på Socialstyrelsen. Margareta Carlberg insåg snabbt möjligheten av att den separata litteraturgenomgång och – sammanställning som vi höll på att göra också skulle kunna komma Socialstyrelsen till gagn, då man där – med hjälp av en extern expertgrupp – just höll på med att sammanställa ett större konsensusdokument om dessa frågor. [...] (Ljungberg, 2001, s. 4)

3.5.2 Kunskapsöversikt

Drygt ett år senare låter Socialstyrelsen publicera den kunskapsöversikt (Socialstyrelsen, 2002) med vars hjälp man, som Ljungberg (2001) antyder, försöker tona ned eller stänga kontroversen (Lund, 2002). En sådan åtgärd från en statlig myndighet benämns i kontroversforskning som *Procedural closure* (Beauchamp, 1989) och inträffar endast i de fall som staten genom en formaliserad procedur försöker stänga den debatt som karakteriserar och driver en kontrovers. Den kan jämföras med kontroversen om dödsbegreppet, som Brante och Hallberg (1989; 1991) genomförde en studie av. I detta fall försökte staten stänga kontroversen genom att besluta om införandet av dödsbegreppet hjärndöd för att ersätta det äldre begreppet hjärtdöd. Huruvida en sådan åtgärd kan anses vara effektiv nog

att helt stänga en kontrovers, kan beroende på omständigheterna ställas i tvivelsmål, menar Beauchamp (1989).

That is, procedural closure usually works only temporarily, for the documents, arguments, or votes that it generates seldom if ever reach to the deepest layers of controversy. (Beauchamp, 1989, p. 31)

Redan i kunskapsöversiktens inledning står det klart att Socialstyrelsen (2002) som myndighet slår fast den kunskap som framledes skall ligga till grund för främst diagnosen ADHD.

Detta är en kunskapsöversikt. Det innebär att rapporten baseras på vetenskap och/eller beprövad erfarenhet. Kunskapsöversikter ska bland annat kunna ge stöd för en kunskapsbaserad vård och behandling, metodutveckling och annat förbättringsarbete, stimulera och underlätta kvalitetsuppföljning och/eller stimulera till effektivt resursutnyttjande. *Socialstyrelsen svarar för innehåll och slutsatser.* (Socialstyrelsen, 2002, s. 2, ff kursivering)

I och med att Socialstyrelsen (2002) uttryckligen säger sig svara för innehåll och slutsatser, grundat på, dels den externa expertgruppens arbete, dels Ljungbergs (2001) litteraturgenomgång av den forskning som kunskapsområdet genererat, är det en statlig myndighets tydliga deklaration om hur den samlade kunskapen skall tolkas och tillämpas framöver. Den neuropsykiatriska diagnosen DAMP redovisas också vid sidan av begreppet ADHD i kunskapsöversikten (Socialstyrelsen, 2002). Dock redovisas den i en omfattning som är betydligt mindre i jämförelse med dokumentationen om ADHD, men är i dokumentet definierad och legitimerad som en undergrupp till ADHD, genom att till ADHD addera diagnosen DCD (Developmental Coordination Disorder).

Begreppet DAMP kvarstår således, om än i mindre omfattning och används också fortsättningsvis i begränsad omfattning, benämnd vid sidan av ADHD i dubbelakronymen ADHD/DAMP (se t.ex. Blomqvist, 2000; Landgren, Kjellman, and Gillberg, 2000; Gillberg, 2003a; Gillberg, 2003b; Beckman, 2004). Med publiceringen av kunskapsöversikten (Socialstyrelsen, 2002) om ADHD, förefaller det finnas indikationer på, att det ur ett myndighetsperspektiv kan tolkas som ett beslut att stänga kontroversen eller åtminstone ett försök till en kraftig nedtoning av debatten mellan förespråkare och motståndare (Lund, 2002).

3.5.3 Fokus på forskningsunderlaget

Inom ramen för kontroversens hela förlopp och utveckling har dess två mest kända aktörer, Kärve samt Gillberg, inte visat tecken på att närma sig varandra i de vetenskapliga sakfrågorna som bland annat berör legitimiteten och sanningsanspråken om den neuropsykiatriska diagnosen DAMP. Efter publiceringen av Socialstyrelsens (2002) kunskapsöversikt om ADHD, förefaller kontroversen ändra riktning något då Eva Kärve tillsammans med barnläkaren Leif Elinder ökar sina ansträngningar för att, via domstolsbeslut, få tillgång till det forskningsmaterial som bland annat ligger till grund för begreppet DAMP samt underlaget för de studier som Gillberg och hans forskargrupp genererat. Kärves och Elinders syfte är att granska huruvida det föreligger någon form av vetenskaplig oredlighet i sammanställning och tolkning av det statistiska underlag som finns i källmaterialet från den longitudinella studien.

I detta skede tillkommer också Thomas Brante, professor i sociologi vid Örebro och Lunds universitet i debatten (Brante, 2003) med anledning av att Vetenskapsrådet (2002) beviljat anslag för forskningsprojektet *Det neurogenetiska paradigmet: etableringen av en ny "grand theory" i Sverige*, till vilket också Eva Kärve knyts som medarbetare. Kontroversens innehåll av polemiska utspel, främst från medicinska företrädare, tenderar att öka i styrka under 2003 och 2004, då Kärve och Elinder, trots flera domstolsbeslut inte ges tillträde till Gillbergs forskningsmaterial.

[...] Jag ger upp. Efter att Gillberggruppen förlorat tre gånger i Kammarrätten, två gånger i Regeringsrätten och två gånger hos JO, kan den helt enkelt inte ha fel. [...] (Elinder, 2004a)

3.5.4 Epilog

I maj 2004 beslutar sig tre av Gillbergs närmaste medarbetare att på egen hand destruera det omdebatterade forskningsmaterialet (Holmgren, 2004), en åtgärd som leder till ett rättsligt efterspel där också rektor för Göteborgs universitet, Gunnar Svedberg, får villkorlig dom och böter (Wärngård, 2006a; 2006b).

4. Det pedagogiska perspektivet

Detta kapitel beskriver skolans och pedagogikens roll i kontroversstudien genom en fördjupande beskrivning av det pedagogiska perspektiv, som utgör en viktig bakgrund till den bild av den svenska grundskolan som framträder i de medicinska aktörernas argument. Det pedagogiska perspektivet beskriver inledningsvis de förändrade förutsättningarna mellan skola och omvärld och hur dessa processer påverkat skolans verksamhet. Vidare beskrivs hur samhällsförändringar i politiska och ekonomiska villkor har förändrat skoledarrollen, skolans styrning samt kommunaliseringen av skolan med fokus på elevers behov av särskilt stöd i grundskolan. Kapitlet övergår sedan till att belysa det lokala skolperspektivets förutsättningar att möta elever i behov av särskilt stöd, där deras inlärningsvårigheter och beteendeproblematik ofta beskrivs som en neuropsykiatrisk problematik. Kapitlet avslutas med en kortare diskussion om diskursperspektivets tolkningsmöjligheter av betydelseförskjutningar och konkurrerande synsätt inom specialpedagogiken.

4.1 Introduktion

I detta kapitel kommer att redogöras för skolans roll i samhällsutveckling, organisation och lokal verksamhet samt hur förhållandet till elever i behov av särskilt stöd gestaltar sig på dessa nivåer. Kapitlet avser att utgöra, dels en kunskapsbakgrund till kontroversen, dels klargöra sambandet mellan skolan som arena för implementering av det neuropsykiatriska paradigmet och de argument som kontroversens aktörer producerar.

4.1.1 Mellan omvärld och skola

Samhället har ur ett arbetsmarknadspolitiskt perspektiv de senaste decennierna uppvisat betydelsefulla och omfattande förändringsprocesser. Båth (2006) pekar särskilt på detta fenomen i en studie av hur skolans samhällsuppdrag uttrycks i utbildningstexter. Han menar att det främst är beroende på resultatet av en omfattande strukturomvandling under 1990-talet där många arbeten inom tillverkningsindustrin försvann, samtidigt som tjänstesektorn ökade. En alltmer globaliserad konkurrens om arbetstillfällen och produktionsdifferentiering har medfört

ökade krav på enskilda individers utbildning och kunskap. Detta har påverkat hela det svenska utbildningssystemet.

En av många frågor om relationen mellan skola och arbetsliv blir huruvida individens lärande hinner ifatt arbetslivets återkommande förändringar [...] Vad gäller kompetensbehovet är bilden av framtidens arbetsliv, men också skola, kanske inte entydig vad gäller relationen specialisering och utvecklandet av generella förmågor. (Båth, 2006, s. 25)

En följd av detta är att det numera läggs större vikt vid individens intellektuella förmåga vilket ställer andra och högre krav på flertalet av de elever som finns i skolan (Båth, 2006). I denna utveckling av generellt större kunskapskrav identifieras samtidigt ett ökande antalelever som faller utanför skolans utbildningsmål. Tendensen har blivit tydlig i både grund- och gymnasieskola efter de reformer som genomfördes av skolans organisation i början av 1990-talet, då den statliga styrningen med statsbidrag övergick till en målstyrd och decentraliserad organisation i kommunal regi. I samband med detta uppmärksammades också problemet med bristfälliga resurser på ett sätt som inte tidigare varit fallet, trots att Ahlin och Mörk (2005) menar att skolresurserna generellt sett är mer jämnt fördelade sedan kommunerna fick hela ansvaret för skolan. Skolans utveckling mot bakgrund av övergången från statlig till kommunal styrning inrymmer en komplex dynamik som inte varit helt utan friktion. Inte minst situationen för elever i behov av särskilt stöd har, sedan kommunerna övertog hela ansvaret för skolan, ifrågasatts och debatterats på ett sätt som också inkluderat politiska, sociala och ideologiska ställningstaganden i förhållande till en större samhällskontext, som har att hantera livsvillkoren från en snabbt föränderlig omvärld.

4.1.2 Förändringsprocesser i skola och samhälle

Decentraliseringen av skolans organisation innebar således att kommunerna övertog det totala ansvaret för skolans verksamhet, där man övergick från statlig finansiering till de generella statsbidrag som används idag. En bidragande orsak till denna förändring var att staten avsåg att effektivisera resurshanteringen inom skolverksamheten och decentralisera beslutsprocessen om hur dessa skall brukas. Ahlin och Mörk (2005) ställer sig dock något tveksamma till huruvida ett decentraliserat ansvar för resurshantering präglades av en ökad effektivitet. Deras undersökning av skolans resurshantering visar att riktade statsbidrag, före reformen med decentralisering av skolan, hade ett större inflytande i beslutsprocesserna som styrde fördelningen av kommunala skolresurser i jämförelse med de generella statsbidrag som disponerades efter reformens genomförande. Det stat-

liga inflytandet kvarstår genom en nationell läroplan där riksdag och regering ansvarar för en likvärdig skola i Sverige, men det åligger kommunen att organisera den praktiska verksamheten med att driva skolan. Jämfört med tidigare förhållanden gav dessa förändringar skolan nya utgångspunkter ifråga om fördelningen av sina tillgängliga resurser, inte minst mot bakgrund av direktiven från styrdokumentet.

För elever i behov av särskilt stöd hade man tidigare haft en relativt god tillgång av resurser, men med kommunaliseringen minskade denna tilldelning. Enligt Skolverket (1996) har dock kommunerna hindrats att göra alltför stora nedskärningar genom lagstiftning för att lagstadgade verksamheter som barnomsorg, utbildning samt äldre- och handikappomsorg skall fungera. Ett utjämningsystem mellan kommunerna har också tillkommit där underskott skall balanseras mot överskott. Beträffande hanteringen av resurser till elever i behov av särskilt stöd, kan dessa sökas särskilt från skolorna eller genom så kallad social viktning. 1997 uppdrog regeringen åt Skolverket (1999a) att kvalitetsgranska skolan. Ett av tre specifika uppdrag var att kontrollera undervisningen av elever i behov av särskilt stöd utifrån följande formulering:

De insatser som görs i grundskolan för att elever med behov av särskilt stöd skall uppnå målen skall värderas. Härvid skall en kvalitativ bedömning göras av hur skolan och framför allt de enskilda lärarna arbetar för att understödja och nå måluppfyllelse. En bedömning skall vidare göras av när skolan uppmärksammar problem, vad skolan gör när problemen väl uppmärksammas och hur åtgärder följs upp och värderas. Vidare skall belysas i vad mån insatser för elever med behov av särskilt stöd ses som en resursfråga och i vad mån behoven bedöms kunna tillgodoses genom ett förändrat arbetssätt eller organisation. Uppmärksamhet bör också fästas vid om en skola vidtar åtgärder som berör alla elever och som syftar till att minska behovet av särskilda stödåtgärder, t.ex. handledning i specialpedagogik för alla lärare. (Skolverket, 1999a, s. 59)

4.1.3 Skolledarrollen - implikationer och komplexitet

Den nya läroplanen, Lpo94 (Regler för målstyrning - Grundskolan, 1995; 2000), avsåg att höja ambitionsnivån för grundskolan. Med sin formulering har den en unik kombination och innebörd av både politiskt manifest och juridiskt bindande dokument. Men i likhet med tidigare läroplaner tar det tid innan den får full genomslagskraft. Samtidigt för skolan en ojämn kamp mot krympande resurstilldelning och politikernas strama ekonomiska tyglar. Att vara skolledare under sådana förhållanden innebär att stå i skärningspunkten mellan kraven som

kommer inifrån skolan, med det pedagogiska ansvaret för skolans verksamhet och kraven från omvärlden utanför, med ett ekonomiskt ansvar mot dess huvudman kommunen. Detta ställer höga krav på skolledares kompetens och förmåga att leda skolans verksamhet.

Persson (1997a) konstaterar att svensk skollag dikterar att rektor skall leda arbetet i skolan och att den som innehar tjänsten som rektor skall vara kunnig i skolans dagliga rutiner. Det är vanligt att en rektor, verksam i grundskolan, även fungerar som rektor för förskolan. Fram till nyligen brukade en rektors arbetsområde inom grundskolan benämnas rektorsområde (Stenholm, 1984), där det i allmänhet ingick ett flertal skolor. I de största städerna kunde ett rektorsområde bestå av endast en skola, där numera flera skolor sorterar under en så kallad områdeschef. I varje svensk kommun har grundskolan minst en rektor och en biträdande rektor i tjänst. Enquist (1996) definierar begreppet rektor och beskriver grundskolan som hierarkiskt uppbyggd och som leds av en rektor med övergripande ansvar för verksamheten. Ledningsansvaret för skolan delas tillsammans med en eller flera biträdande rektorer, ofta benämnd som skolledningsgrupp. Under dem fanns tidigare ibland en tillsynslärare, men funktionen är numera avskaffad med införandet av arbetsenheter eller arbetslag i övervägande delar av den svenska skolan. Skolans styrning har således genomgått en process där dess hierarkiska struktur förändrats. Med införandet av arbetslag eller arbetsenheter decentraliserades skolans interna styrstrukturer.

4.1.4 Från regelstyrning till målstyrning

Med Lpo94:s (Regler för målstyrning - Grundskolan, 1995; 2000) intention *En skola för alla* kom ett nytt betygssystem och nya arbetsformer för grundskolan. I samband med att kommunerna övertog hela ansvaret för driften av grundskolan, höjdes kritik i olika media mot de besparingskrav som delar av den pedagogiska verksamheten tvingades undergå. Detta bidrog till att allt fler elever lämnade grundskolan utan tillräckliga kunskaper, delvis synliggjort genom det nya betygssystemet. Tendensen kvarstår idag. Vid Skolinspektionens (2010) tillsyn och kvalitetsgranskning 2009 konstateras att skolan har svårigheter att genomföra sitt kunskapsuppdrag.

Men när endast åtta av tio elever lämnar grundskolan med fullständiga betyg, fler än var tionde elev inte blir behörig till gymnasiestudier och endast varannan elev som påbörjar en gymnasieutbildning också avslutar den med godkända betyg i alla kurser, så är det tydligt att skolan har problem med det som är kärnan i sin verksamhet – kunskapsuppdraget. (Skolinspektionen, 2010, s. 8)

Tidigare hade Skolverkets (1999a) nationella kvalitetsgranskning konstaterat att skolans resurser minskade väsentligt under de år som följde närmast efter att grundskolans styrning och organisation decentraliserades, inte minst för de elever som bedömdes vara i behov av särskilt stöd för att nå kunskapsmålen. Den nationella kvalitetsgranskningen av skolan visade att det nya betygssystemet innebar en svårighet för många elever. Det fanns också en utbredd uppfattning bland lärarkollektivet där man uttryckte tvivel om huruvida det var möjligt för många av eleverna att nå kunskapsmålen för samtliga ämnen i den nya läroplanen. Skolverkets slutsatser i den nationella kvalitetsgranskningen visar bland annat hur det nya betygssystemet inneburit att behovet av särskilt stöd i den pedagogiska verksamheten fått en skarpare relief.

Det nya betygssystemet har gjort behovet av stöd tydligt och fokus läggs på att nå målen i framför allt svenska, engelska och matematik. För elever som behöver lång tid för att nå målen i dessa ämnen, kan pressen bli stor. Stödet ges vanligen enskilt eller i små grupper – arbetsformer som är resurskrävande och vars insatser tenderar att aldrig fylla behoven. (Skolverket, 1999a, s. 100)

Skolverkets (2001a) attitydundersökning visar på en fortsatt utbredd misstro bland lärare mot skolans generella förmåga att ge elever särskilt stöd i sitt lärande, så att de kan nå betyget godkänt i alla skolämnena. Ur detta perspektiv betraktas de elever som inte når läroplanens kunskapsmål som en belastning för undervisningssystemet. Redan tidigare hade Arfwedson och Arfwedson (1992) fäst uppmärksamheten på att denna brist delvis har sin grund inbyggd i det styrsystem som den nya läroplanen utgör med sina strävans- och uppnåendemål. I ett övernationellt perspektiv är det skolans uppgift att organisera överföringen av kunskaper, utöver detta skall också centrala kulturmönster, normer och attityder appliceras i den växande generationens medvetande.

[...] så kommer dessutom förhoppningar om ett framtida, bättre samhälle att knytas till skolans verksamhet. Någon form av mer eller mindre utopisk ideologi kommer därför att utformas och bli en central styrfaktor i varje skolsystem, och besvikelsen över att de höga målen visar sig svåra att nå tar sedan lätt formen av ett konstant missnöje med arbetet i skolan. (Arfwedson & Arfwedson, 1992, s. 53)

Även Persson (2000) kritiserar den förskjutning av innebörd som ligger i läroplanens formulering att alla elever skall ges möjlighet att uppnå kunskapsmålen, då kraven också finns formulerade att de skall ha uppnått kunskapsmålen då de

lämnar årskurs 9. Persson pekar på den ökande skara av elever som inte klarar av att nå upp till de kunskapsmålsom läroplanen formulerar för att få betyget godkänt. Detta, menar han, ställer den viktiga frågan om vad skolans syfte egentligen är och vad som kommer att hända med de elever som inte kan nå upp till de av läroplanen uppsatta målen.

I dag har vi en skola där alla elever ska bli godkända – men godkända i relation till vad? Hur definieras den kunskap som är nödvändig för att helt och fullt vara delaktig i samhället? Godkändgränser och betygskriterier är naturligtvis i någon mening godtyckliga konstruktioner och säger ingenting om vad man med säkerhet behöver för att kunna klara sig i livet. (Persson, 2000, s. 50)

Emellertid visar Skolverkets utbildningsinspektion (Skolverket, 2007) att skolan ökat sin kompetens i att identifiera och definiera elever i behov av särskilt stöd, samtidigt som kompetens och resurser saknas för att bedöma och verkställa lämpliga åtgärder för att stödja dessa elevers undervisningssituation. Något som bidrar till att en alltmer ökande andeelever lämnar grundskolan utan fullständiga betyg.

Detta får konsekvenser för gymnasieutbildningens nationella program och har också inneburit det individuella programmet med sina olika introduktionsprogram blivit ett av de största gymnasieprogrammen. Skolverket (1999a) bedömer att behovet av särskilt stöd i grundskolan har stor politisk betydelse och att det finns en generell konsensus beträffande det särskilda stödets omfattning. Principerna för allokering av det särskilda stödet har varit ifrågasatt. Debatten har gällt huruvida ansvaret skall ligga på en central förvaltning eller på respektive resursenhet. Frågan om särskilt stöd till elever bedöms fortsatt vara en betydelsefull fråga som berörda politiker måste ta ställning till.

4.2 Samhällsnivå – förändringar av politiska och ekonomiska villkor

Vilka krav är rimliga att ställa på skolan och dess organisation? Vilka traditioner och vilken historia ligger till grund för dess nuvarande utformning? För att belysa dessa frågor är det nödvändigt att betrakta något av den historiska utvecklingen för att kunna förutse vilka framtida visioner och mål som skolan sätter för sin verksamhet.

4.2.1 Lpo94 – vision och paradigskifte

Arfwedson och Arfwedson (1992) pekar på betydelsen av det historiska perspektivet när man diskuterar den svenska skolan. De lyfter fram det faktum att den obligatoriska skolan för alla medborgare är en mycket sen historisk händelse. Dock, ur ett internationellt perspektiv är den svenska skolan historiskt unik jämfört med den övriga världen. Motivet för den obligatoriska skolan är att vidmakthålla samhällets värden och kunskaper. Med läroplanens (Lpo94, Regler för målstyrning – grundskolan, 1995; 2000) ideologiska formulering som styrmedel för skolans verksamhet, visar Arfwedson och Arfwedson (1992) hur missnöje och besvikelse kan få grogrund då uppsatta mål inte nås. Detta har en koppling till begreppet elever i behov av särskilt stöd, då Grundskoleförordningen explicit föreskriver:

En elev skall ges stödundervisning, om det kan befaras att eleven inte kommer att nå de mål som minst skall ha uppnåtts vid slutet av det femte och nionde skolåret eller om eleven av andra skäl behöver särskilt stöd. (Regler för målstyrning - grundskolan, 1995, s. 64; 2000, s. 59)

Arfwedson och Arfwedson (1992) hävdar därför att samhället är mer präglad av höga förväntningar och förhoppningar än en realistisk uppfattning som grundar sig på de historiska erfarenheter man besitter. I det paradigskifte skolan genomgått, då det ekonomiska ansvaret delegerats från stat till kommun, har ett antal nya förutsättningar för dess verksamhet blivit synliga.

4.2.2 Skolledarrollen i förändring

I takt med att skolans urskiljningsinstrument för att identifiera elever med särskilda behov blivit allt bättre, bland dem elever med neuropsykiatriska diagnoser, har också antalet av dessa ökat på ett sätt som är svårt för många skolledare att överblicka. Detta innebär mot bakgrund av de krav för särskilt stöd som finns explicit formulerade i skolans styrdokument samt många kommuners krympande resurstilldelning, att många skolledare sitter klämda i befattningsansvarets skruvstäd. Ett dilemma som å ena sidan utgörs av kravet på att hålla tilldelad budget, å andra sidan kravet på att utöva det pedagogiska ledarskapet. Enligt Liljequist (1994) innebär skolledarrollen i sig en definierad maktutövning som omfattar ett brett register, från förvaltarrollens regelkraft till rollen som pedagogisk ledare. Liljequist anser att det i den omöjliga skolledarrollen existerar tre huvudfunkt-

ioner utifrån Gailbraiths maktanatomi, nämligen; förvaltaren, ekonomen och pedagogen¹.

Denna bild av skolledare bekräftas av Persson (1997a), som konstaterar att dessa har det övergripande ekonomiska ansvaret med att fördela de tilldelade resurserna så effektivt som möjligt. Det är just här, i denna skärningspunkt mellan ekonomiskt och pedagogiskt ansvar, som det föreligger ett problem mellan skolledares roller som ekonomisk administratör och pedagogisk ledare. Vidare uppmärksammar Persson att tjänsterna som skolledare har föga attraktionsvärde och att man i många kommuner har mycket svårt att få kvalificerade sökande till de utlysta tjänsterna. Samtidigt som skolan genomgått en decentralisering, har skolledarens roll förändrats. Skolledaren har blivit mer av en *serviceproducent* som säljer tjänster, konstaterar Enquist (1996). En bidragande orsak är den så kallade skolpengen. Genom skolpengen kan föräldrar och elever ställa större krav på skolan och de hävdar på ett mera framträdande sätt än vad som tidigare varit fallet, att den enskilde elevens rättigheter skall tillvaratas. Föräldrar kan låta sitt barn byta skola om de inte anser att skolan som deras barn går i tillgodoser rätten till en adekvat utbildning och omsorg.

Följaktligen framstår skolan som en mycket komplex organisation (Engquist, 1996). Å ena sidan skall skolan ge eleven möjlighet att utvecklas utifrån sina förutsättningar, å andra sidan sorterar skolan eleverna genom betyg. Där skolan skall främja elevdemokrati, har skolan också att beakta en hierarkiskt uppbyggd organisationsstruktur och tillämpar sanktioner. Om undervisningen förutsätts utgå från en helhetssyn på individen, är undervisningen samtidigt sektoriserad och organiserad ämnesvis. Det finns många fler exempel. Till komplexiteten hör att många olika intressegrupper, ofta med motstridiga inriktningar, vill påverka skolan: politiker, elever, föräldrar, arbetsgivarorganisationer, fackförbund, föreningar etc.

Skolans pedagogiska ledarskap var en av de punkter som Skolverkets (1999a) nationella kvalitetsgranskning anförde kritik emot. Rapporten visar bland annat

¹ Enligt Gailbraiths terminologi har skolledaren sin viktigaste makt i tillgången till organisationen. Skolan har som organisation i sin tur tilldelats både en tvingande makt (skolplikten) och en betydande kompensatorisk makt (anslagen till skolväsendet). Det offentliga samhällets maktöverföring till skolan sker i huvudsak genom två kanaler. Det sker dels via en alljämt långtgående regelstyrning genom skollag, skolförordning, kurs- och timplaner etc., dels via målstyrning genom läroplanerna, som ofta har utrymmen för olika tolkningar. I förhållande till regelstyrningen blir skolledarens uppgift att uppträda som förvaltare av den tvingande och kompensatoriska makten, att tillse att gällande bestämmelser efterlevs, och att bära det samlade driftsansvaret för verksamheten. (Liljequist, 1994, s. 52)

på brister i förutsättningar för skolledare att utföra de uppgifter som ålagts dem. Rapporten pekar vidare på behovet av tydligare ansvarsvägar, krav och förväntningar och en uppföljning av verksamhetens resultat. De av Skolverket förordnade utbildningsinspektörerna föreslår en översyn av de nationella bestämmelserna samt en större satsning på kompetensutveckling av skolans ledarskap. Rapportens perspektiv på undervisning av elever i behov av särskilt stöd beskriver att elevers svårigheter i skolan till övervägande del är kontextuellt relaterade till den lokala verksamheten. Mer förtydligt noterar rapporten att elever i behov av särskilt stöd alltid har hög prioritet, men att detta skall ses mot bakgrund av att också den vanliga undervisningens utformning har oerhört stor betydelse för detta arbete. Skolan har blivit skickligare att identifiera elever som är i behov av särskilt stöd, men enligt rapporten motsvaras inte detta av pedagogiska insatser. Delvis orsakas detta av en brist på pedagogisk variation, men också en avsaknad av uppföljning och utvärdering av denna verksamhet. Utbildningsinspektörerna uttrycker behovet av fortsatt kompetensutveckling och forskning på detta område.

4.2.3 Skolans förändrade ekonomiska villkor

Före reformen med decentralisering av skolans organisation, erhöll skolan ekonomiska medel för driften från stat och kommun. Den statliga finansieringen med statsbidrag till skolan kunde variera mellan 50-80 %, enligt Ahlin och Mörk (2005).

Tilldelningen av dessa bestämdes utifrån länskolnämndernas uppskattning av de lokala resursbehoven. Huvuddelen av statsbidragen var riktade till kostnader för lärare (50 %), speciella behov av stödinsatser i undervisningen (25 %), samt arbetsgivaravgifter (16 %). En mindre del av statsbidraget avsåg att stödja sådant som skolutveckling och aktiviteter utanför den timplanereglerade undervisningen [...] (Ahlin och Mörk, 2005, s. 4)

Ahlin och Mörk (2005) menar att statsbidraget hade en stor betydelse för hur skolans verksamhet skulle bedrivas, då den del som skulle finansiera delar av kostnaderna för lärare, utgick från skolans elevantal, hur många lärartimmar som fördelades på varje elev. Hänsyn togs också till lärarlönernas omfattning. Något som kunde utgöra en begränsande faktor för en kommun som då var förhindrad att anställa fler lärare utanför statsbidragets ekonomiska ramar. Stenholm (1984) anger, att vid denna tid var statens bidrag högre till gymnasieskolan och lägre till grundskolan. Det innebar att kostnaderna för grundskolan var högre för kommunen. Kommunen fick stå för de kostnader för skolan som inte täcktes av sta-

ten. Stenholm menar att de funktionsansvariga hade tre mycket viktiga uppgifter att uppfylla; att begära mer medel till påföljande budgetår och försöka förutse framtida förändringar; att planera användningen av de tilldelade medlen för det löpande budgetåret och att följa upp förbrukningen av de tilldelade medlen. Idag då kommunerna har huvudansvaret för skolans drift och organisation har varje skolledare, i likhet med andra kommunala chefstjänstemän, skyldighet att ha budgeten i balans.

Stenholm (1984) skriver, att när en budget var godkänd i kommunfullmäktige, innebar det att alla de medel som kommunen hade att fördela för driften av den kommunala verksamheten, var disponerade. Det gick inte i efterhand att komma med krav på utökade medel för den egna verksamheten. Detta innebar att behov som uppstått utanför planerade ramar under det löpande budgetåret, måste finansieras genom att den egna verksamheten drog ned på något annat som kunde minska de kostnader som skulle finansiera detta. Lönekostnaderna för lärare, var då som nu, en stor utgiftspost i skolans budget. Det gick dock att organisera så att olika lärartimmar på olika stadier och i olika ämnen inte kostade mer än nödvändigt, inte minst då det blev nödvändigt att allokera resurstimmar för elever i behov av särskilt stöd. Därför menar Stenholm att det var av vikt att betrakta de tilldelade medlen som rörliga tillgångar och att de sattes in på sådant sätt i verksamheten att de gav bästa möjliga resultat för eleverna.

4.2.4 Fördelning av resurser till elever i behov av särskilt stöd

Läraryrket (2010) drar i en projektrapport slutsatsen – trots ett antal tidigare publicerade rapporter från Skolverket och enskilda forskare – att det inte finns något entydigt svar vilka utgångspunkter som bör ligga till grund för den bästa metoden att fördela resurser till skolan. De menar, med hänsyn taget till att resursfördelning till skolan är en komplex process i sig, att det helt enkelt inte finns någon enkel lösning på hur dessa resurser skall fördelas.

Dagens finansieringssystem för skolan har fått utstå mycket kritik, resurserna till skolan är inte säkrade, lärarna har för dåliga löner och likvärdigheten ifrågasätts. (Läraryrket, 2010, s. 4)

I början av 1990-talet beräknade Skolverket (1996) utifrån en nationell nivå, att ca 40 % av skolans resurser användes till undervisning. Detta inkluderade inte undervisning för elever med särskilda behov. Resurserna för elever i behov av särskilt stöd beräknades då vara ca 5 procent av totala kostnaderna för grundskoleverksamheten. Dock kunde summan variera från kommun till kommun. Skol-

verket pekar då på att det fanns två huvudalternativ för fördelning av resurser till elever med behov av särskilt stöd:

Resurser för elever med behov av särskilt stöd fördelas från förvaltningsnivå till skolorna efter särskild förhandling med varje skola. Fördelning sker i budgetprocessen enligt i förväg fastställda beräkningsprinciper. Här kan man urskilja två huvudprinciper: ”Basresurs” med ”tilläggsresurs” efter enskilda elevers behov. Social viktning för varje skola i förhållande till upptagningsområdets socioekonomiska karaktär. Skolupptagningsområden med en låg socioekonomisk status ges en högre vikt än andra områden. (Skolverket, 1996, s. 38)

Viktning användes som ett instrument för att skapa kända fördelningsgrunder och för att på ett objektivt sätt ge olika grupper och speciella förhållanden sitt värde vid resursfördelning. Det innebar att resurser kunde fördelas på tidigare kända förhållanden och professionell kunskap om strukturer och behov (Skolverket, 1996). Med hänsyn till att kommunernas fördelningssystem, grovt sett, utgår från tre olika huvudgrupper (Läraryrket, 2010), har skolan idag en högre resurstilldelning. Lärarnas Riksförbund (2010) anger att 50,1 % av resurserna används idag till undervisning. Något som de ställer sig kritiska till, då detta ligger långt under OECD-genomsnittets 63,6 %. Läraryrket (2010) menar att resursfördelning i dagens skola har många brister, inte minst för de svagaste eleverna.

Skolverket har visat att resursfördelningen till skolan inte utgår från elevernas behov och att den inte är tillräckligt kompensatorisk. [...] Dessutom menar Skolverket att kommunerna saknar en genomtänkt modell för resursfördelningen till skolan och att de inte heller utvärderar resursfördelningen. (Läraryrket, 2010, s. 5)

Skolverket (1996) visar att resultatet i kommuner med politisk majoritet i det socialistiska blocket ofta hade större ekonomiska resurser per elev i grundskolan än kommuner med annan politisk majoritet. En i sammanhanget intressant aspekt är att Ahlin och Mörk (2005) i sin undersökning visar att en socialistisk majoritet inte hade någon signifikant betydelse för påverkan av berörda kommuners skolkostnader, efter att de övertog det hela ansvaret för skolorganisationen 1991. De som ansvarade för verksamheter på lägre nivå inom kommuner hade i allmänhet fått ett ökat ansvar och inflytande över beslutsprocesserna (Skolverket, 1996). Detta innebar att ansvaret för fördelningen av resurser även hade flyttats nedåt i organisationen. Det har också inneburit att resurserna man disponerat över, bli-

vit mindre på grund av en generellt svårare ekonomisk situation till följd av en långvarig lågkonjunktur under 1990-talet.

4.3 Kommunal nivå – skolledares balansgång mellan resurser och behov

Skolverket har som en av sina uppgifter att fungera som tillsynsmyndighet, vilket också inkluderat anmärkningar och klagomål mot enskilda skolor (Persson, 1997a). Klagomålen kommer oftast från föräldrar som anser att deras barn har blivit svikna av skolan gällande behovet av särskilt stöd i undervisningen.

Den vanligste sakstypen er spørsmål om spesiell støtte der foreldre mener at kommun (skolen) har sviket sitt ansvar for å gi eleven den støtten han burde få. (Persson, 1997a, s. 196)

Skolplikten betingar inte endast att tillbringa ett antal år i skolan, utan elever skall tillägna sig kunskap utifrån de av läroplanen formulerade kunskapsmålen. Då olika elever har olika förutsättningar att tillgodogöra sig undervisningen, bör skolan vara utformad så att elever med olika former av svårigheter i undervisningen får det stöd de bedöms ha behov av för att klara denna. Detta blir kritiskt, menar Persson (1997a), när det gäller läroplanens mål att *alla* elever förutsätts få den hjälp de bedöms ha behov av för att uppnå läroplanens kunskapsmål.

4.3.1 Styrdokument och åtgärder för elever i behov av särskilt stöd

Skollagen föreskriver att särskilt stöd skall ges till elever som har svårigheter i skolarbetet (Tersmeden och Werner, 1995). I Grundskoleförordningen, SFS 1995:207, (Regler för målstyrning - Grundskolan, 1995; 2000) formuleras det, att det skall upprättas ett åtgärdsprogram för elever i behov av särskilt stöd. Stödet skall konstrueras så att elevens studieresultat kan förväntas nå läroplanens mål. Tersmeden och Werner (1995) refererar till Skolverket som i en utredning angående klagomål från föräldrarna till ett barn med den neuropsykiatriska diagnosen DAMP, ansett att deras barn inte fått del av det stöd som denne haft rätt till. Skolverket kommenterar ärendet i sitt beslut med bland annat följande formulering:

En skolhuvudman kan visserligen själv inom vissa ramar avgöra hur den organiserar de särskilda insatser som behövs för elever med särskilda behov i grundskolan. Det kan gälla att vidta åtgärder i varje skola, att koncentrera resurserna till vissa speciella skolor, att köpa tjänster av andra skolhuvudmän eller, vilket säkert är vanligast, en kombination av flera av dessa metoder. Ett

oavvisligt krav är dock att den organisation som skolhuvudmannen väljer leder till att de elever som behöver särskilda insatser också får sådana. (Tersmeden och Werner, 1995, s. 87)

Tersmeden och Werner (1995) skriver vidare att skolledarna har en stor valfrihet vid utformning och organisation av stöd och åtgärder till elever med behov av särskilda stödinsatser. Då effekterna av stöd och åtgärd är svåra att utvärdera när en anmälan har inkommit till Skolverket, har man valt att fokusera på två andra faktorer i stället för på resultatet av åtgärderna. Dels att skolans personal uppmärksam följer elevernas utveckling så att en åtgärd snabbt kan sättas in vid behov, dels att när problem uppstår och det bedöms finnas behov för stödåtgärder, upprättas en individuell åtgärdsplan. Åtgärdsplanen bör helst upprättas i samråd mellan skola, föräldrar och elev.

Skolinspektionens (2009) genomgång av 6000 skolor konstaterar i en sammanställning att det fortsatt föreligger brister i arbetet med särskilt stöd och åtgärdsprogram. Genomgången visar att flertalet skolor har adekvata metoder att identifiera de elever som *har* behov av särskilt stöd, men att det finns svårigheter att beskriva *hur* behovet av särskilt stöd ser ut. Skolinspektionen medger samtidigt att det är en svår uppgift att anpassa undervisningen till denna grupp av elever samt att det kräver såväl erfarna som kvalificerade lärare för en sådan uppgift. I likhet med Perssons (2001) kritik, ser även Skolinspektionen (2009) anledning att kommentera förhållandet mellan insatserna av det särskilda stödet och åtgärdsprogrammen.

Inspektionen har också konstaterat att de stödinsatser som sätts in sällan utvärderas. Det betyder att man inte vet om den hjälp som eleven får leder till att elevens situation förbättras och att eleven lättare kan uppnå kunskapsmålen. Inte heller används åtgärdsprogram och andra skriftliga överenskommelser i den utsträckning som krävs i styrdokumentet. (Skolinspektionen, 2009, s. 20)

4.3.2 Skolledares dilemma i beslut om elever i behov av särskilt stöd

I ett kortare historiskt perspektiv är Ogdens (1993) synsätt intressant där han berör skolans omsorgsperspektiv. Han menar att skolan i ökande grad fått ett allt större ansvar för elevernas omsorg, men att skolans möjligheter att leva upp till detta på flera punkter är bristfälliga. Särskilt tydligt blir detta i skolans högstadium, där elever ständigt skiftar ämnen och lärare i sin skolvardag. Ogden menar att det föreligger flera variabler som medverkar och tillsammans formar denna situation.

De elever som har störst behov av skolans omsorg kan vara de som får minst. Skolan har en tendens att utesluta de besvärligaste eleverna från gemenskapen. Detta kan vara lika mycket uttryck för en resignation och brist på lämpliga alternativ som avvisande. En del lärare anser dessutom inte att omsorgsuppgifterna är förenliga med deras rolluppfattning. De menar att skolans uppgift rätt och slätt är att undervisa, och de vill frita sig från omsorgsansvaret. De känner sig varken kompetenta eller motiverade för detta arbete och uppfattar skolans rambetingelser som inadekvata för sådana insatser. (Ogden, 1993, s. 20)

Det omsorgsperspektiv som Ogden (1993) beskriver väcker också uppmärksamhet och debatt utanför de gängse professionella kretsarna. Konflikten mellan kravet på omsorg och en läroplan med kunskapsmål som skall uppnås blir tydlig, när elever får svårigheter att klara de krav som skolans undervisning ställer på dem. Författaren och journalisten Göran Rosenberg (2003) tillhör inte den skara av professionella som aktivt tagit del i kontroversen om DAMP, men utifrån sin specifika yrkesbakgrund gör han en kritisk beskrivning av de förväntningar som finns på skolans bristande omsorgsförmåga, som kan sägas ha relevans för det behov som det medicinska perspektivet strävar efter att fylla. Han diskuterar bland annat hur de förväntningar som inkluderas i omsorgsbegreppet kommer i kläm mellan familjen och skolan. Han ställer sig kritisk till vad han betecknar som ett utbrett synsätt där man inte längre förväntar sig att familjen utgör den viktigaste faktorn för social fostran och där skolan som institution förutsätts träda in och axla denna roll. Han menar att däri ligger en betydande orsak till att skolans ökande problem med att driva sin verksamhet, då den fått överta stora delar av den sociala fostran den ursprungligen inte är avsedd att sköta och dessutom alltför sent i barnets utveckling.

[...] Skolans problem i större delen av västvärlden är inte ett organisationsproblem eller ett resursproblem utan ett problem i den sociala ordningen. Det jobb som familjen inte gjort eller gjort dåligt under barnets första år är svårt att ta igen när barnet på gott och ont redan har präglats av sina kanske mest djupliggande erfarenheter av andra människor. (Rosenberg, 2003, s. 225)

Ogden (1993) pekar på Lgr80:s behandling av omsorgsbegreppet och menar att den ger få och vaga direktiv för konkreta åtgärder. Följden kan då bli att lärare hamnar i situationer med elever som har beteendeproblem, där de inte vet hur de skall hantera dessa på lämpligt sätt. Ogdens perspektiv utgår förvisso från föregångaren till den nuvarande läroplanen, men hans resonemang kan sägas ha be-

tydande implikationer också i dagens skola. Persson (2001) menar att det främst är två avgörande variabler som lärare oftast lyfter fram som argument för att aktivera insatser som kräver någon form av specialpedagogisk kompetens och åtgärd. Dessa två variabler utgörs dels av inlärningsproblem och dels av ett heterogent spektrum av socioemotionell problematik.

Inlärningsproblem är ofta relaterade till låg begåvning, vilket medför att eleven i vissa situationer är oförmögen att uppfylla de krav skolan ställer. Socioemotionella problem är en sammanfattning av ett vitt spektrum av störningar, som främst tar sig uttryck som stökighet i klassrummet men som inte behöver vara direkt kopplade till socialgruppsstillhörighet även om det ofta är så. Också detta kan ses som svårigheter att motsvara de krav skolan ställer. (Persson, 2001, s. 129)

Ogdens (1993) diskussion om omsorgsbegreppet får en tydligare och mer aktuell konturering när Persson (1997b) undersöker sambandet mellan lokala skolplaners formulering och hur behovet av särskilt stöd via de specialpedagogiska åtgärderna exekveras i den pedagogiska verksamheten. Persson konstaterar att specialpedagogiska insatser inte bara utgörs av singulära och fristående insatser, utan bör också betraktas som en substantiell tillgång i arbetet med att öka skolans kvalitet som helhet.

Detta innebär också att man ser de specialpedagogiska insatsemans objekt som vidare än individen, nämligen även gruppen/klassen, skolan och det omgivande samhället. Variabler som ansetts indikera en sådan policy är sådana som uttrycker specialpedagogikens komplexitet och relation till skolans övriga verksamhet men även till företeelser utanför skolan som kontext. (Persson, 1997b, s. 129)

I Skolverkets (1999b) utvärdering av hur tio kommuner styr sina skolor var det tre problemområden tilldrog sig stor uppmärksamhet; läs- och skrivsvårigheter; elever som ej uppnått godkänt i kärnämnen samt elever med olika neuropsykiatriska diagnoser. En anmärkningsvärd del av de svårigheter som elever i behov av särskilt stöd har i skolans undervisning, faller under epitetet dolda funktionshinder. Elever med de neuropsykiatriska diagnoserna DAMP och ADHD har ingått i studien av elever med dolda funktionsnedsättningar. Skolledares beslut om åtgärder för dessa har stort inflytande på utformningen av det fortsatta undervisningsarbetet.

Skolverket (1998) har tidigare visat intresse för denna aspekt av pedagogisk verksamhet med elever i behov av särskilt stöd och utvärderat skolledares syn på undervisningen av elever med dolda funktionsnedsättningar. Skolverket redovisar bland annat skolledares synsätt på neuropsykiatriska diagnoser samt utformningen av det särskilda stödet för elever med dessa funktionsnedsättningar. De intervjuade skolledarna angav att de beräknade att ca 1 procent av den totala elevpopulationen hade MBD/DAMP. Jämförelsevis anges också i rapporten att Gillberg uppskattar att mellan 4 – 6 procent av alla barn har MBD/DAMP. Som en kommentar till denna skillnad i uppfattning mellan skolledarna och Gillberg, menar författarna till rapporten att skolledarna förmodligen avser de barn i skolan som har en uttalat svår form av DAMP och som följaktligen också hade fått den fastställd som neuropsykiatrisk diagnos.

[...] Samtidigt som rektorena uppger ett lägre procenttal så önskar de flesta mer kunskap om MBD/DAMP. Detta speglar sannolikt svårigheterna med att bedöma tillståndet. Koncentrationssvårigheter kan ses som ett samlingsnamn på ett antal tillstånd eller svårigheter, av vilka en del är MBD/DAMP. Diagnosen kan emellertid vara svår att ställa, i synnerhet när det handlar om MBD/DAMP av lättare slag. Diagnoser sätts dessutom av läkare och många barn med koncentrationssvårigheter har troligen inte diagnostiserats på det sätt som krävs för att rektorena ska använda denna beteckning. Det är troligt att rektorernas bedömning hänförs till barn med svår MBD/DAMP. (Skolverket, 1998, s. 10-11)

Vidare redovisas i Skolverkets rapport (1998) att en del skolledare uppfattar att en neuropsykiatrisk diagnos är positiv för elever i behov av särskilt stöd och att det underlättar beslut om pedagogiska åtgärder, medan andra uppfattningar hävdar att det inte i första hand är viktigt med diagnoser utan att det är mer relevant att kunna beskriva problemet. Någon skolledare angav att det var nödvändigt att ge elever en neuropsykiatrisk diagnos, men därigenom också en etikett, för att motivera anslagsframställan och argumentera med kommunens politiker för att kunna erhålla pengar utöver beslutad och anslagen budget. Undersökningen visar att skolledarna ansåg att det var svårare att stödja elever med DAMP än elever med andra former av dolda funktionsnedsättningar. Enligt de intervjuade skolledarna inkluderar de pedagogiska åtgärderna för elever med DAMP ofta undervisning i mindre grupper, vilket enligt dem är resurskrävande och därigenom svårt att tillgodose i förhållande till den anslagna budgeten.

4.3.3 Perspektivet på elever i behov av särskilt stöd

Det dominerande synsättet på elevers svårigheter i skolan har i huvudsak utgått från ett kategoriskt perspektiv där problemen som regel beskrivs som relaterade till individens egenskaper. Detta synsätt har enligt Börjesson (2001) bland annat bidragit till en diagnoskultur där avsikten varit att skilja ut dem som avviker från ett givet mått av normalitet. Tendensen att fokusera på individers svårigheter och de utredningar som ofta blir följden av dessa, förefaller i flera avseenden vara en enklare och mindre ekonomiskt kostsam åtgärd än att också inkludera skolans arbetsformer, organisation och dess grad av pedagogisk professionalism. Skolan som institution, miljö och plats intar en betydande del av individers uppväxttid och har ett stort inflytande på den fortsatta utvecklingen i ett vuxenperspektiv.

Börjesson (2001) diskuterar utifrån ett idéhistoriskt perspektiv hur synen på skolbarns hälsa utvecklats och förändrats över tid. En av hans utgångspunkter är att barn i sig själva inte är att betrakta som avvikande, utan detta sker först när de möter samhällets (och skolans) kulturella normer, förväntningar och olika strukturer. Det är här, menar han, som det relativa handikappbegreppet uppstår i skolan ur ett behov av att analysera och kategorisera eleverna. Skolan som institution har ett givet mått av legitimitet i samhället, där *barn med svårigheter* undantagslöst går via *svårigheter i skolan*.

Skolan är, kort sagt, sin egen referens när normalitet och avvikelse ska bestämmas. (Börjesson, 2001, s. 92)

De slutsatser Börjesson (1997) drar om skolan som institution och hur denna förhåller sig till det relativa handikappbegreppet, blir synliga i de anpassningssvårigheter som uppstår i förhållande till föreställningen om en idealt fungerande skolvardag som referens.

Men det relativa handikappet blir radikaliserat i ett konstruktionistiskt perspektiv. Här handlar det snarare om att definierade problem konstrueras utifrån institutionella och professionella förhållanden, och i takt med mer övergripande samhällsförändringar. Diagnoser har, strängt uttryckt, ingen matchande överensstämmelse i 'verkligheten' förrän diagnosen formulerats. [...] Diagnoser producerar sina klienter, snarare än avtäckar deras faktiska tillstånd. (Börjesson, 1997, s. 19-20)

Elever är under dessa omständigheter mer sårbara och har ett större uttalat behov av stöd och hjälp från skolan för att kunna utvecklas på ett gynnsamt sätt. Det moderna samhällets ökade krav på kunskaper och sociala färdigheter blir ett

problem i det förväntade skolutvecklingsperspektivet. Börjesson (1997) hävdar att diagnoser inte existerar förrän någon har upptäckt dem. Han belyser olika professioners syn på orsaken till barns problem och berör vem som ”äger” rätten till problemformuleringen. Påfallande ofta är det företrädare med medicinsk auktoritet, som har den sociala styrkan att utestänga andra professionella gruppers tolkningar och förståelse av dessa fenomen. Exempel på sådana medicinska företrädare som ofta kommer i kontakt med skolans verksamhet är läkare och psykologer.

Börjesson (1997) menar också att företrädare för medicinsk kompetens har lättare att formulera problem genom att använda en adekvat medicinskt etablerad terminologi. Detta skall också betraktas mot bakgrund av en ökad teknologiserad samhällsutveckling, där vardagslivet numera ställer krav på en högre kognitiv och social kompetens av individen. Börjesson menar ur den aspekten, att en del företrädare inom medicinen hävdar att gränsen för normalt och avvikande i ökande grad tenderar att kopplas till de betygsprestationer som uppnås under skolåren.

Vägen till att sätta gränsen mellan normalt och avvikande går alltså via skolans betygspraktik, betygen får bli den mätare som används för att avgöra det normalas gränser. Normalfördelningskurvan är den teoretiska utgångspunkt som sedan bevisas genom hänvisningar till hur många elever som inte lyckas få (tillräckliga) betyg i skolan. [...] föreställningen om att människor av naturen är olika, att denna olikhet på ett exakt sätt kan kvantifieras genom vetenskapliga observationer och redovisas i form av en normalfördelningskurva, att det i princip bara är den egna professionen (medicinen) som kan upptäcka denna verklighet, samt att det är i de behövandes intresse att särskiljanden görs. [...] Mycket tyder på att tilltron till medicinska förklaringar till sociala problem är stor idag. (Börjesson, 1997, s. 52)

Olika former av kommunalt regisserad samverkan och allokering av resurser kan bidra till en positivt förändrad skolsituation för det stora flertalet av elever i behov av särskilt stöd. Dock kan det inte i generell mening fastslås att förändringar i respektive lokal verksamhet leder till lösningar som ideologiskt korresponderar med den innebörd begreppet *En skola för alla* förutsätts representera (Skolverket, 2002). Börjesson (2001) förhåller sig kritisk till skolpolitiska deklamationer och intentioner om samverkan. Han anser att de lösningar som formuleras för en skola med krympande resurser och en målstyrd läroplan, inte ger utrymme för de elever som avviker från de kunskapsmål som denna formulerar.

Ett självklart honnörsord i vår tid är ”samverkan”. Vår välfärdsstatens experter förväntas lägga bort prestigefyllda konflikter och istället ta ett gemensamt tag i de problem som drabbar barn. Genom nya organisatoriska former, rundabords-samtal och ständig dokumentation ska experterna göra gemensam sak för ”barnets bästa”. I experternas världsbild är ”bättre” alltid ”mera” – och ”tidigare”. Vikten av omfattande informations-spridning om barnen, och tidiga åtgärder för tillrättaläggandet, är idag högsta mode. [...] Samverkande ”team”, tvärprofessionella organisationer och dubbla anställningar har blivit vår tids sätt att hantera sekretesslagstiftningen, som uppfattas ha blivit ett expertens problem. (Börjesson, 2001, s. 95-96)

Mot bakgrund av Börjessons (1997; 2001) kritik, förefaller det som om det ökande inflytandet från neuropsykiatri inte bara kan härledas till enskilda individers svårigheter i skolans undervisning. Det ökande antalet elever i behov av särskilt stöd som enskilt fenomen i skolan måste också beaktas i ett större samhällsperspektiv mot bakgrund av historiskt betingade och genomgripande förändringsprocesser i samhället. Något som också har bidragit till att individens relation till en vedertagen normalitet på flera sätt blivit föremål för ingående diskussioner (se t.ex. Brante, 2006; Kärffve, 2006).

4.4 Det lokala skolperspektivets problematik

4.4.1 Neuropsykiatriska diagnoser som gränsobjekt mellan medicin och pedagogik

Kärffve (2000a) ser en tydlig tendens på att närvaron av neuropsykiatriska diagnoser har ökat i grundskolan. Allt fler elever får svårigheter med att nå de kunskapsmål som läroplanen beskriver. Orsakerna beskrivs ofta som inlärningssvårigheter och beteendeproblem. Kärffve konstaterar att den neuropsykiatriska diagnosen ofta blir det incitament och verktyg som behövs för beslutsfattare i skolan att tidigt skilja ut dessa individer från de allmänt förekommande undervisningsformerna. Samtidigt hävdar hon att en neuropsykiatrisk diagnos inte är ett villkor för att få rätt form av särskilt stöd i undervisningen och att skolans styrdokument är tydliga ifråga om särskilt stöd till elever som riskerar att inte nå kunskapsmålen. Kärffve menar att skolans krav på elever har genomgått en dramatisk förändring över tid och att avvikelser i utveckling och mognad uppmärksammas på ett helt annat sätt i dagens skola.

En försenad läsinlärning är emellertid någonting betydligt mer ödesdigert numera. Eftersom att idén att varje försening (jämfört med genomsnittet) i den intellektuella och motoriska mognaden kan vara kopplad till en underfunktion i

hjärnan, bedöms barnets prestationer på ett helt annat sätt än tidigare. Tidigare gavs många olika förklaringar till att ett barn exempelvis inte lärde sig räkna i samma takt som klasskamraterna. Lättja, ointresse, språkbegåvning kunde tjäna som ursäkter. Nu är svaga framsteg i matematik ett *tecken*. Skolpsykologen kontaktas. Det är en paradoxal utveckling. För barnens skolresultat sjunker dramatiskt. (Kärfve, 2000a, s. 106-107)

Trots visionen om *En skola för alla* med en läroplan som stipulerar att alla elever skall nå de uppsatta kunskapsmålen, faller idag en rad individer utanför systemet beroende på olika inlärningssvårigheter, beteendeproblem eller uttalade funktionshinder. Dagens skolsystem med en målrelaterad läroplan tydliggör dessa individer på ett sätt som skiljer sig från äldre tiders skolformer och läroplaner. Skolverket (2001b) genomförde 2000 en studie av orsakerna till att elever lämnar grundskolan och gymnasieskolan utan fullständiga betyg. Undersökningens resultat redovisades i process-, individ- samt systemrelaterade faktorer. En av delstudierna berörde elever med diagnoserna ADHD, DAMP samt Aspergers syndrom. Resultatet från delstudien visade att det fanns brister i undervisningsprocessen och lärarnas kompetens, men påpekade också att de förändringar som skett i utvecklingen av skolans arbetssätt i påtaglig mening missgynnade elever med denna typ av funktionshinder.

Samhällsutvecklingen kräver en ny typ av kunskaper där initiativkraft, målinriktning, snabbhet och samarbetsförmåga premieras. De nya projektinriktade arbetssätten inom skolan är ett sätt att möta dessa krav. Förutom ökade krav på elevens planerings- och initiativförmåga, medför de projektinriktade arbetssätten att klassrumsklimatet förändras. Arbetet i klassrummet blir mer rörligt, småprat och förflyttningar tillåts och är ofta en förutsättning för samarbete. Skolans personal anser att elever med koncentrationssvårigheter och bristande initiativförmåga därmed kan få ökade svårigheter att delta i den stora gruppen. (Skolverket, 2001b, s. 62)

Sedan kommunaliseringen genomfördes av skolan har kraven ökat och blivit mer långtgående i syftet att omstrukturera den för att svara mot den nya tidens behov av kunskap och social kompetens (Båth, 2006). För de elever som faller utanför ramen av dessa nya krav på individuella färdigheter, kan en neuropsykiatrisk diagnos vara en förklaringsmodell för de tillkortakommanden som uppstår (Kärfve, 2006). När medicinska bedömningar möter uppfattningar och tolkningar av skolans professionella aktörer om diagnosproblematikens praktiska och teoretiska implikationer för praxis i berörda elevers skolvardag, kan dessa uppfattas som diffusa och oklara. En orsak till detta kan vara den till synes distinkta gränslinje

som framträder, då neuropsykiatrins naturvetenskapligt präglade yrkesspråk möter pedagogikens professionsområden. Delar av den teoribildning som existerar kring den neuropsykiatriska diagnosen DAMP, implementeras som ett kunskapsparadigm och förklaringsmodell i skolans institutionella verksamhet med fokus på elever i behov av särskilt stöd med främst beteendeproblem och inlärningssvårigheter som kan härledas från denna diagnos.

I detta blir den uppenbara motsättningen mellan skolans organisatoriska självständighet och graden av dess institutionella samspel med det omgivande samhället synliggjord. Därför kan det ökande antalet neuropsykiatriska diagnoser inte bara ses som ett individrelaterat fenomen. De måste också betraktas i ett större perspektiv mot bakgrund av de senaste årens genomgripande samhällsförändringar och tendenser till värdeförskjutningar i normalitetsbegreppet (Kärfve, 2006). Samhällsutvecklingen pekar entydigt mot att allt högre krav kommer att ställas på enskilda individers kunskaper och demokratiska kompetens i det offentliga livet. En medicinsk diagnos, med de direktiv som skall vara vägledande för de pedagogiska åtgärder om särskilt stöd som förväntas verkställas inom ramen för skolans befintliga resurser, ställer också frågan om dess vetenskapliga grund och syfte. Problembilden kompliceras ytterligare av politiska åtgärder där de ekonomiska kostnaderna för samhället är en faktor som det är omöjligt att bortse ifrån.

Kärfve (2000a) pekar på att det ökande antalet neuropsykiatriska diagnoser medverkar till att etablera ett normalitetsbegrepp som ter sig främmande i ett modernt och demokratiskt samhälle, som i övrigt vinnlägger sig om stor tolerans och frihet. Neuropsykiatriska diagnoser är som funktionshinder omdebatterade, i såväl skola som övrigt samhällsliv. Ett ökande antal elever i grundskolan med etablerad beteendeproblematik och kognitiva tillkortakommanden sägs svara mot en neuropsykiatrisk betingad störning, där en diagnos innebär ett incitament för krav om att frigöra skolans resurser för särskilt stöd. Haug (1998) är en av flera inom pedagogisk forskning som tar upp problematiken med fördelning av extra resurser för elever i behov av särskilt stöd. Överväganden och beslut, inom ramen för ansträngd skolbudget, om ekonomiskt betungande insatser för särskilt stöd vid beteendeproblematik i den pedagogiska verksamheten, förutsätter ofta förekomsten av en medicinsk diagnos.

I den bilden framstår den omfattande anslutningen till de biologiskt orienterade diagnoserna som ett svar på ekonomiska nedskärningar och försämringar [...]. (Haug, 1998, s. 51)

4.4.2 Skolan – relationen medicin och pedagogik

En av skolans uppgifter är att bedöma behovet av särskilt stöd för elever med inlärningssvårigheter och beteendeproblematik. Det innebär att skolan också har att tolka och genomföra en praktisk tillämpning av den kunskapsteori som det neuropsykiatriska paradigmet laddat diagnosen DAMP med. Närvaron av elever med neuropsykiatrisk diagnos i skolans verksamhet innebär inte att problematiken är isolerad till att vara enbart en medicinsk fråga. De åtgärder som är förenade med fastställandet av en diagnos kan i flera viktiga avseenden sägas beröra och påverka pedagogikens kunskapsområde och praxis. Relationen mellan den medicinska och pedagogiska praktiken implicerar att pedagogiska företrädare strävar efter att översätta och hantera de medicinska implikationer som är förenade med dessa diagnoser till pedagogiska åtgärder. Vanligen planeras, genomförs och utvärderas en sådan process inom ramen för skolans elevvårdsteam, numera oftast benämnd som skolans elevhälsoteam (EHT). Denna verksamhet har i flera avseenden fått kritik från pedagogisk forskning (Hjörne, 2004).

Mot bakgrund av ovanstående beskriver inte heller den neuropsykiatriska sakkunskapen någon sammanhållen bild av diagnosproblematiken och vilka pedagogiska åtgärder som är förenliga med denna. Duvner (1997), neuropsykiatriker och barnläkare, hävdar att det också finns andra orsaker än DAMP och ADHD som kan bidra till koncentrationssvårigheter. Bland annat menar han att det är en etablerad uppfattning att pojkar har en senare mognad än flickor och att denna i sig själv kan vara en orsak till koncentrationssvårigheter i skolåldern. Graden av mognad har alltså betydelse, tillägger Duvner. Pojkar har generellt ett större rörelsebehov och ur ett könstraditionalistiskt perspektiv anses de vara mer självhävdande och regelbrytande än flickor. Detta, konstaterar han, bidrar till att pojkar i högre grad än flickor identifieras som dem som kommer i konflikt med skolans arbetsrutiner.

ADHD är en symtomdiagnos, enligt Duvner (1997), och han hävdar att forskning inom kunskapsområdet påvisar en biologisk grund till ADHD. Freltofte (1998) hävdar att DAMP är en symtombeskrivning och inte en orsaksförklaring samt att olika former av hjärnbaserade svårigheter definierar olika former av DAMP. Freltofte menar att DAMP-diagnos bör ställas av ett tvärfackligt team som använder uppgifter från personer i barnets vardagsmiljö och resultat från test och observation av barnet. Teamet skall bestå av läkare, psykolog, sjukgymnast eller arbetsterapeut och ibland även logoped.

Gillberg (1996) som är en av de mest kända medicinska företrädarna för den neuropsykiatriska diagnosen DAMP, hävdar att det är viktigt att få fram tillräckligt underlag för en eventuell diagnos. För detta krävs det en undersökning av läkare och psykolog med specialistkunskaper om barns och ungdomars utveckling. Gillberg efterlyser bruket av en allmänt förekommande screening. Screeningen skulle kunna utföras inom skolhälsovården och skulle kunna fånga upp inte bara barn med DAMP-problematik, utan också barn med dyslexi, svagbegåvning, psykisk utvecklingsstörning, personer med autism och andra allvarliga neuropsykiatriska problem. Vad som orsakar DAMP är enligt Gillberg främst ärftliga faktorer och hjärnskador orsakade under graviditet eller vid förlossning. Gillberg ser i sak inga hinder för tvärfacklig kompetens inom området, men hävdar att det är den medicinska sakkunskapen som har ansvaret för diagnosen.

Idag finns ännu inga möjligheter att peka ut någon grupp specialister och säga ”inom den kan diagnos ställas”. Skolläkare borde ha kompetensen, liksom barnpsykiatriker, barnläkare, barnneurologer och habiliteringsläkare. Neuropsykologiskt välutbildade psykologer och dyslexikunniga pedagoger måste arbeta i team med sådan läkare inom skola, barnpsykiatri och habilitering för att diagnostiken skall bli meningsfull och tillräckligt detaljerad för att en rimlig åtgärdsplan skall kunna föreslås. (Gillberg, 1996, s. 130-131)

Som ovanstående genomgång visar, är bilden inte entydig ifråga om hur problematiken beskrivs och gestaltas av de olika neuropsykiatriska företrädarna. I kontroversstudien avslutande diskussionskapitel kommer denna inomdisciplinära diskrepans att belysas närmare.

4.4.3 Elevvårdsteamets roll

Hjörne (2004) hävdar att diagnoskategoriernas kunskapsteoretiska innehåll tenderar att generaliseras till en allt för stor repertoar av problem som kan knytas till enskilda elevers beteendeproblem och inlärningssvårigheter. Dessa förhandlas mot de lokalt tillgängliga pedagogiska resurser som elevvårdsteamet (numera benämnt som elevhälsoteam, EHT) bedömer är möjliga att sätta in som åtgärd.

[...] The category seems to function as a 'gap closer' in the sense that it contributes to bridging the gap between the descriptions of the pupil's behaviour/problems and its likely cause. Furthermore, the diagnosis seems to contribute to a constitution of an identity as a 'deviant pupil'. And the diagnosis also does a concrete job by closing the gap between descriptions and available resources at the school. [...] (Hjörne, 2004, p. 51)

Översättning, förhandling och genomförande av pedagogiska åtgärder utifrån begränsade resurser i en inominstitutionell lokal struktur sätter i någon mening agendan för elevvårdsteamets handlingsutrymme utifrån det perspektiv Hjärne (2004) beskriver.

Indikationer pekar på att förklaringsvärdet av översättning och förhandling av diagnosernas kunskapsteoretiska innehåll, i ett givet gränssnitt mellan neuropsykiatriks kunskapsområde och pedagogisk praktik, kan rymma problematiska implikationer. Skolan som institution tillämpar å sin sida en form av praktikerrelaterad och en många gånger av nödvändigheten betingad pragmatism som balanserar mellan pedagogiskt kunskapsinnehåll, styrdokument och befintliga resurser, uttryckt med Hjärnes ord: ”closing the gap” (Hjärne, 2004, p. 51). Neuropsykiatriks företrädare tilldelar å andra sidan, i preskriptiv mening, skolan en aktörsstatus som utgår från ett förhållande, där denna är subordinerad den medicinska diskursens kunskapsperspektiv på skolans pedagogiska verksamhet. Både skolans och neuropsykiatriks företrädare översätter och förhandlar i denna mening diagnosernas kunskapsteoretiska innehåll till pedagogiska åtgärder, men utifrån olika institutionella förutsättningar och jurisdiktion.

En jämförande studie (Carlson, Frankenberger, Hall, Totten & House, 2006) mellan två populationer, bestående av amerikanska och svenska klasslärares professionsbaserade syn på elever med den neuropsykiatriska diagnosen ADHD, uppvisar stora likheter med de omständigheter och förutsättningar som Hjärne (2004) beskriver.

[...] However, when only specific behaviours associated with ADHD are described, teachers may believe the behaviour could be environmentally caused. Another explanation may be that the above interpretation is descriptive for U.S. teachers but may not be for Swedish teachers. The children diagnosed with ADHD Swedish teachers encounter may display more severe symptoms than those commonly diagnosed in the U.S., because the proportion of diagnosed children in Sweden is much smaller. *Therefore, the Swedish teachers may view children with ADHD as having a more severe disorder that probably results from neurological causes.* (Carlson et al., 2006, p. 31, ff kursivering)

Utifrån den ovan genomförda undersökningens perspektiv (Carlson et al., 2006), förefaller den internationella neuropsykiatriska diagnosen ADHD fått ett massivt genomslag i den amerikanska skolkontexten, emedan den svenska neuropsykiatriska diagnosen DAMP mera entydigt kopplas som specifik undergrupp till

ADHD ifråga om enskilda elevers beteende- och inlärningsproblematik i den svenska skolan.

[...] Though professionals in Sweden diagnose children with ADHD, they also have a related condition called deficits in attention, motor function, and perception (DAMP) [...] (Carlson et al., 2006, p. 25).

Den jämförande studien (Carlson et al., 2006) pekar på möjligheten i den svenska skolkontexten för en form av komplementär biologisk orientering som de båda neuropsykiatriska diagnosernas kunskapssteoretiska innehåll tillsammans tillhandahåller, till vilket elevers olika skolrelaterade problem kan förläggas, eller som Hjörne (2004) uttrycker det:

[...] The category ADHD/DAMP was used to account for a broad range of problems (Hjörne, 2004, p. 51).

4.5 Betydelseförskjutningar och konkurrerande synsätt som diskurs

Förespråkares och motståndares tidvis polemiska utspel och argument i en vetenskapsbaserad kontrovers omfattar både kognitiva och sociala aspekter. I de fall där kontroverser har politiska, sociala och etiska implikationer, riskerar konflikten relativt omgående att flyttas ut i offentlighetens ljus med hjälp av medierna. Genom en tilltagande polarisering får stridsfrågorna en ökad sprängkraft. Inte i första hand som en konsekvens av sökandet efter vetenskapliga sanningskriterier utan som social konstruktion inom ramen för en samhällskontext (Elzinga och Jamison, 1984).

4.5.1 Diskursperspektivets tolkningsmöjligheter

I polemiken från förespråkarna för den neuropsykiatriska diagnosen DAMP åberopas ofta publikationer i internationella vetenskapliga tidskrifter inom neuropsykiatrins kunskapsområde som stöd för legitimiteten i de egna forskningsresultaten. Med dessa hävdar de företräde till den formuleringsarena som ger social och politisk legitimitet. Med Socialstyrelsens kunskapsöversikt (2002) blir en sådan form av symbios tydlig, uttryckt i diskursperspektivets nodalpunkter (Winther Jørgensen och Phillips, 1999).

En diskurs konstituerar sig alltid i förhållande till det som den utesluter, alltså i förhållande till det diskursiva fältet. Men i diskursteorin är det inte helt klart om det diskursiva fältet är ett tämligen ostrukturerat hav av all möjlig

betydelsebildning, eller om det är strukturerat av de givna konkurrerande diskurserna. [...] Det diskursiva fältet är alltså diskursens yttre, allt det som den utesluter. Men just för att en diskurs alltid konstitueras i förhållande till ett sådant yttre, riskerar den alltid att undergrävas av detta yttre, det vill säga dess entydighet kan rubbas av andra definitioner av tecknen. [...] Den entydiga diskursen kan aldrig fixeras så fullständigt att den inte kan undergrävas och förändras av det diskursiva fältets mångtydighet. (Winther Jørgensen och Phillips, 1999, s. 34-35)

Eftersom begreppet diskurs allmänt tolkas i litteraturen på en rad olika sätt, beroende på vilken vetenskaplig kontext den opererar inom, finns det en poäng i att beröra något av Laclau och Maffes (Winther Jørgensen och Phillips, 1999) diskursbegrepp. Deras diskursteori sammanför två olika teoretiska traditioner som marxism och strukturalism.

Marxismen ger avstamp för tänkandet om det sociala och strukturalismen erbjuder en teori om betydelse [...] där hela det sociala fältet uppfattas som en väv av betydelsebildningsprocesser. (Winther Jørgensen och Phillips, 1999, s. 32)

Utifrån ett diskursteoretiskt perspektiv kan det synsätt som neuropsykiatriens företrädare representerar om diagnosen DAMP, betraktas som en central nodalpunkt. Något förenklat kan nodalpunkter förklaras som de knutpunkter som håller ihop diskursens nätverk, här i detta sammanhang som ett antal moment som artikulerar betydelse åt den centrala nodalpunkten DAMP. Om inga andra konkurrerande moment artikuleras inom diskursen strävar den mot entydighet och kan betraktas som tillsluten. I betraktande av kontroversen om DAMP som ett diskursperspektiv, rymmer detta konkurrerande moment som artikulerar andra betydelser åt den centrala nodalpunkten DAMP. Med andra ord uppstår en konkurrerande diskurs, där de båda utgår från samma centrala nodalpunkt och där diskursens tidigare entydighet inte längre är stabil då det finns konkurrerande moment som tillskriver andra betydelser eller tolkningar. Detta innebär då att den centrala nodalpunktens tidigare fixerade betydelse förvandlas till en flytande signifikant. Dess betydelse är således inte längre fixerad, utan blir föremål för andra tolkningar.

Nodalpunkterna är flytande signifikanter, men medan begreppet nodalpunkt hänvisar till en kristalliseringspunkt i den enskilda diskursen hänvisar begreppet flytande signifikant till den kamp om viktiga tecken som förs mellan olika diskurser. [...] Diskursen strävar efter att avskaffa alla mångtydigheter genom

att göra elementen till moment för tillslutning. Men denna strävan lyckas aldrig helt eftersom de betydelsemöjligheter som diskursen förskjuter till det diskursiva fältet alltid hotar med att destabilisera entydigheten. (Winther Jørgensen och Phillips, 1999, s. 35-36)

Diagnosen DAMP uttryckt som en central nodalpunkt uppfattas som ett privilegierat tecken, till vilket andra relaterade tecken samlas och vinner betydelse i form av vetenskapligt erkännande, legitimitet, prestige etc. DAMP uttryckt som en diskurs kan alltså inom ramen för detta resonemang sägas utgöra en nodalpunkt, från vilken många andra betydelse utkristalliserar. Tecken som t.ex. uppmärksamhetsstörning, hyperaktivitet och koncentrationsproblem får i den barnneuropsykiatriska diskursen sin betydelse fixerad genom att relateras till (nodalpunkten) DAMP genom en specifikt utarbetad psykiatrisk metodik. Nodalpunkter kan också ses som flytande signifikanter, men medan nodalpunkten i sig pekar på själva kristalliseringspunkten i diskursen DAMP, indikerar flytande signifikanter den kamp om viktiga tecken som förs mellan medicinska företrädare.

4.5.2 Diskursers påverkan inom specialpedagogikens kunskapsområde

Liknande former av diskursliknande legitimeringsprocesser präglar internationell pedagogisk forskning inom den del som har beröringspunkter till neuropsykiatri, där bland annat Clark, Dyson och Millward (1998) hävdar att den internationella specialpedagogiska forskningen under lång tid dominerats av den medicinska diskursen, som i sin grund är positivistisk. De hävdar dessutom att dess position har varit så dominant att diskursen tagits mer eller mindre för given.

The positivist paradigm has been – and to a large extent continues – so dominant in the scientific world that it could effectively be taken for granted. (Clark, Dyson and Millward, 1998, p. 158)

Stangvik (1998) preciserar detta och menar att den medicinska diskursen uppfattar svårigheterna som individbaserade. Detta till skillnad från den socialkonstruktivistiska diskursen som relaterar de individbaserade svårigheterna som en process där individen förutsätts interagera med de villkor, möjligheter och hinder som bestäms av den omgivande sociala kontexten.

The individual-theoretical paradigm is the basis of most learning disability models, the knowledge basis of which is found in medicine and biology. In other words, disability is treated as a medical category. As a result of this ap-

proach inadequate social interactions and deficient systems are easily overlooked because the "blame" is placed on the individual as victim. Poplin (1985) characterizes this as a "reductive fallacy". Categorization is an important process related to this fallacy by which a particular syndrome (e. g. Down's syndrome) is used to define a person instead of a condition. This application of medical labels has been called the 'clinical perspective' on handicap. Booth points out that: "reduction of a person to a clinical entity in this way emphasizes the similarities between members of a category and may obscure knowledge of their differences" [...]. (Stangvik, 1998, p. 143)

Den medicinska diskursens individfokuserade praktik och rationella synsätt har en etablerad ställning, men med tiden har detta också skapat motreaktioner och ifrågasättanden bland forskare, som beaktat flera aspekter av problemområdet som en i huvudsak social konstruktion.

Whereas the psychomedical paradigm saw special needs as arising out of real characterizes of children, these newer positions see special needs as in one sense or another being products of essentially social processes. (Clark, Dyson and Millward, 1998, p. 158)

Clark, Dyson and Millward (1998) menar att specialpedagogiken är i behov av en förnyad liberal värdegrund som skiljer sig markant från den medicinska diskursens centring på rationalitet. De hävdar att man, å ena sidan, kan acceptera specialpedagogikens koppling till en grundläggande syn som utgår från rationalitet och välvilja. Något som fortsätter att bevara ett system som i huvudsak präglas av förtryck och diskriminering. Å andra sidan, kan en kritisk diskussion om specialpedagogikens innehåll, mål och medel avtäckta det förtryck som kan döljas bakom en föregiven välvilja. Börjesson (2001) talar om att varje given historisk tidpunkt under 1900-talet präglas av en syn på barn som utgår från en godhetens diskurs. Han hävdar att åtgärder för elever i behov av särskilt stöd, påfallande ofta motiveras under epitet som "barnets bästa" (s. 96).

En kritisk analys av specialpedagogikens innehåll och inriktning kan därför inte stå fri från värderingar, utan har behov av ett tydligt uttalat politiskt och etiskt ställningstagande, menar Clark, Dyson and Millward (1998). Det liberala synsättet på inriktning och utformning av specialpedagogikens grundläggande sociala, politiska och ideologiska värderingar har i likhet med det medicinska perspektivet, också blivit föremål för kritik som fokuserar sig på dess värderingar som etablerats och växt sig så starka att de sällan blir utmanade. Företrädare för detta

synsätt riktar ofta kritik mot den medicinska diskursen utan att se det egna paradigmets svaga sidor.

[...] this newer paradigm implies a set of liberal, humane values, which have become so fundamental to the field over recent decades that they are now rarely challenged. (Clark, Dyson and Millward, 1998, p. 161)

I själva verket tenderar flertalet av dessa uttalat liberala företrädare att utöva en motsvarande form av hegemoni genom den policy de presenterar som ett alternativ till det medicinska synsättet. Uttrycket hegemoni kan här i detta sammanhang förklaras som en organisering av samtycke eller konsensus i de processer där underordnade medvetandeformer konstrueras utan att våld eller tvång är involverat (Barret, 1991).

5. Teoretiska utgångspunkter

Kapitlet beskriver de teoretiska utgångspunkter som ligger till grund för avhandlingens kontroversstudie. Kontroversstudier utgår vanligen från teorier som formats inom discipliner som vetenskapsteori och vetenskaps sociologi. Då avhandlingens kontroversstudie genomförs som ett arbete inom det pedagogiska kunskapsfältet, beskrivs hur denna specifika teoribildning utgör grund för min förförståelse och hur den påverkat formulering av mina forskningsfrågor. Via beskrivningen av de skiftande synsätt på vetenskapsbaserade kontroverser som existerar, tar jag steget in forskningsprogram som Starka Programmet och sociologiska studier av vetenskaplig kunskap (Sociology of Scientific Knowledge). Där utvecklar jag en diskussion kring begreppen symmetri och reflexivitet, som är bärande delar i dessa forskningsprogram. Jag utvidgar också min teoretiska ansats genom att inkludera begreppen gränsarbete (boundary work), demarkation (demarcation) och inkommensurabilitet (incommensurability) som ytterligare verktyg i min teoretiska förförståelse för att kunna förstå, undersöka och analysera hur vetenskapligt gränsarbete och översättning sker mellan praktiker som skola och neuropsykiatri. Det avslutande avsnittet redovisar en kritisk diskussion om teoriers teoriberoende, dess försvar av teorier samt inkommensurabilitet.

5.1 Avhandlingens kunskapsintresse

5.1.1 Metaperspektivets betydelse

Denna kontroversstudies huvudfokus är inriktat mot förespråkares respektive motståndares kognitiva och sociala strukturer i deras argumentation då de formulerar olika former av ställningstaganden i de vetenskapsbaserade frågor som berör skolans respektive medicinens roll, status och institutionella position. För pedagogikens kunskapsområde i allmänhet och för den tvärvetenskapligt präglade specialpedagogiken i synnerhet, bedöms att ett metaperspektiv av kontroversens implikationer, konsekvenser och effekter utifrån dessa aspekter har ett stort intresse. Specialpedagogiken är inte ett fristående kunskapsområde som i någon mening skulle kunna sägas vara skilt från den vetenskapliga disciplinen pedagogik, utan innefattas i denna som ett specifikt kunskapsfält (Persson, 2001).

Dagens grund- och gymnasieskola och kraven från ett kunskapsintensivt samhälle, har resulterat i ett ökande antal elever som inte når läroplanens fastställda kunskapsmål och där dessa elever per definition bedöms ha behov av särskilt stöd i undervisningen. Utifrån studiens fokus på kontroversen kan metaperspektivet illustrera hur delar av dessa processer tar sig ut i ett aktörs- och kunskapsperspektiv då grundskolan har att hantera elever med inlärningssvårigheter och beteendeproblematik, där den neuropsykiatriska diagnosen DAMP utgör en förklaringsmodell mellan problem och lösning. Studien kommer att redovisa en rad olika och i flera fall motstridiga uppfattningar och ställningstaganden som kan knytas till kontroversens aktörer, där grundskolan som institution utgör en viktig formuleringsarena för implementering av det kunskapsparadigm som omfattar den neuropsykiatriska diagnosen DAMP. Kontroversstudiens specifika metodologi att närma sig ett av den svenska grundskolans mest omdebatterade problemområden på senare tid (se t.ex. Brante, 2006; Hjärne, 2004; Jakobsson, 2002; Kärfve, 1999; 2000a; 2000b), erbjuder möjligheter för en sådan metaperspektiverande studie, vilket kan sägas tillföra nya och för pedagogikens område relevanta kunskaper om den vetenskapliga dynamik som präglat den utdragna kontroversen om den neuropsykiatriska diagnosen DAMP.

5.1.2 Kontroversstudier som kunskapsobjekt

Det kunskapsfält som omfattar studier av vetenskapliga kontroverser har bidragit till flera intressanta kunskapsstrukturer och frågeställningar. Detta har utgjort en betydande del av den utvecklingsprocess som i stora delar legat till grund för denna studies tillkomst och varit en väsentlig resurs i arbetet med att elaborera och organisera de teoretiska och metodologiska förutsättningarna för kontroversstudiens genomförande. Teori- och metodutveckling för kontroversstudier kan inte anses som förgivettagen, menar Brante (1990a) och pekar på att det inte ännu finns någon fullt utbildad form av

[...] konsistent social epistemologi som motsvarar rationalismens eleganta system, såsom Poppers kritiska rationalism eller positivismens logiska empirism. (Brante, 1990, s. 4)

Därför erbjuder de relativistiska forskningsprogrammen, hävdar Brante (1990a), en metodologisk lösning som tycks vara mer eller mindre skraddarsydda för kontroversstudier. Hallberg (1997) pekar på att det idag, dels finns en omfattande litteratur som beskriver kontroversstudier, dels finns en pågående debatt om de kontroversstudier som genomförts, främst representerad av kontroversforskarna

själva där de metodologiska frågorna har fått stor uppmärksamhet (se t.ex. Hallberg och Bragesjö, 2003; Hallberg, 2007).

5.1.3 Den reflexiva ansatsen

Institutionella praktiker avgränsas från varandra genom utövandet av olika former av professionell kompetens. Mellan dessa professionella kompetenser finns utstakade gränser eller former av gränsövervakning (Brante, 1990). När olika institutionella praktiker hävdar sin professionella kompetens på en gemensam konfliktarena, är denna att betrakta som en form av skärningspunkt mellan dem, där också gränsöverskridanden är möjliga. Det innebär att det forskningsobjekt som föreligger för studiens fokus, är det avgränsade område som utgör en skärningspunkt eller gränssnitt mellan medicinska företrädares olika kunskapsanspråk som berör grundskolans verksamhet.

Med den bestående oenighet som uppstod i kontroversen om den neuropsykiatriska diagnosen DAMP, formulerade kontroversens aktörer konkurrerande kunskapsteoretiska utsagor och försanthållanden om implementering och tillämpning i skolans praktik. Därvidlag kan beskrivningen av detta avgränsade konfliktscenario sägas vara ett socialt konstruerat objekt i studien. Syftet med en sådan konstruktion är att accentuera och konturera de olika implikationer och skillnader som blir synliga då kontroversens aktörer formulerar utsagor och argument i hur den neuropsykiatriska diagnosen DAMP skall översättas och tillämpas i en pedagogisk praktik.

En forskare kan sägas utgöra en aktiv länk mellan de forskningstraditioner och den kunskap som är resultatet av dennes ansträngningar. Dessa föreligger sedan för en kritisk granskning av det vetenskapssamhälle som forskaren är del av. Utifrån ett reflexivt förhållningssätt innebär det att när forskaren beträder, undersöker, beskriver, analyserar och diskuterar kunskapsområden som kan definieras som utanförliggande av de vetenskapliga traditioner och vedertagna metodologiska ramar som denne vanligtvis är knuten till, kan dennes medvetenhet om detta förhållande sägas vara en tillgång då det successiva framträdandet av resultatet från ett vetenskapligt arbete ibland tenderar att gå i mer eller mindre oväntade riktningar. Denna reflexiva ansats bör således inte bara tillämpas på den avgränsade kontroversstudien, utan också på förekommande metodologiska utgångspunkter och vetenskapliga ställningstaganden. Forskning om vetenskapsbaserade kontroverser i samhället har kommit att inta en ökande grad av betydelse, samt utgör bland ett flertal vetenskapliga inriktningar en viktig kunskapstillgång

om hur vi kan förstå olika sociala och politiska förändringar och processer i samhället.

5.1.4 Att tydliggöra det medicinska perspektivet

Som ovan nämnts, strävar kontroversstudien därför efter att tydliggöra strukturerna i det kognitiva och sociala innehåll som medicinska företrädare producerar om de kunskapsområden i grundskolans verksamhet som berörs av kontroversen.

Den neuropsykiatriska diagnosen DAMP beskrivs som en medicinskt definierad förklaringsmodell för inlärningssvårigheter och beteendeproblematik av de medicinska företrädarna, men får sitt uttryck i den pedagogiska praktik som berör undervisningen av de elever som har behov av särskilt stöd. Pedagogiska beskrivningar av enskilda elevers svårigheter att nå läroplanens kunskapsmål har ett begränsat förklaringsvärde för kognitiva svårigheter, koncentrationsproblematik och beteendestörningar. Därmed inställer sig också svårigheter att producera en relevant problemformulering som kan frigöra, aktivera eller legitimera de resurser som bedöms som nödvändiga för att tillgodose behovet av särskilt stöd. Av den övergripande medicinska verksamhet, som utgör ett institutionaliserat verktyg för samhällets ideologiska och socialpolitiska intentioner i arbetet med dess invånares hälsa, kan det sägas att medicinska företrädare har ett stort inflytande för hur elevers behov av särskilt stöd skall bemötas inom ramen för skolans pedagogiska verksamhet.

Ur ett sådant perspektiv talar vi i generell mening om att överenskommelser och avtal mellan å ena sidan läkare och patient, å andra sidan mellan medicinska institutioner och samhället, till stor del är beroende av den medicinska vetenskapens förmåga att förebygga, lindra, bota och rehabilitera sjukdomstillstånd. Ur denna övergripande aspekt kan alltså medicinen betraktas som ett professionsområde där interventioner i form av kritik mot dess mål, metoder och medel som kommer från andra professionella aktörer än medicinskt sakkunniga, betraktas som en störning av dess föregivet legitima verksamhet i första hand, men kan också sekundärt anta formen av ett reellt hot mot dess legitimitetsanspråk och utövandet av jurisdiktion då kritik föreligger internt som kollegialt orienterad granskning.

5.1.5 Distinktioner mellan medicin och pedagogik

Mot bakgrund av ovanstående är det här därför nödvändigt att belysa ett par viktiga distinktioner.

- Individnivå: Distinktion av förhandlingsposition som uppstår då det medicinska utlåtandet för enskild elev med diagnosproblematik – i behov av särskilt stöd – skall översättas till pedagogiska åtgärder i skolans praktiska vardag. Den medicinska diagnosen avser vanligtvis att initiera ett antal lämpliga pedagogiska åtgärder för att den berörde eleven kompensatoriskt skall få sådant stöd i undervisningen att denne kan nå läroplanens kunskapsmål.
- Institutionell nivå: Distinktion kan sägas utgå från den existerande asymmetrin ifråga om vetenskaplig status och legitimitet som finns mellan disciplinerna pedagogik och medicin.

Förklaringsvärdet i ovan anförda distinktioner kan i huvudsak sägas vila på två faktorer som hade stor betydelse under det tidsintervall som kontroversstudien berör:

- För det första, läkare vars speciella inriktning och praktik berör neuropsykiatriks kunskapsområde, är legitimerade av Socialstyrelsen för utövandet av sin medicinska profession och ryms därmed inom ett implicit samhällsuppdrag genom att de är förordnade att bedöma och utfärda neuropsykiatriska diagnoser som till exempel DAMP då inlärningssvårigheter och beteendeproblematik motsvarade uppställda kriterier. Pedagoger däremot är inte i saklig mening legitimerade och förordnade på motsvarande sätt av en statlig myndighet². De har inom ramen för sitt professionella uppdrag och sin verksamhet i skolan att genomföra lämpliga pedagogiska åtgärder för de elever i behov av särskilt stöd, vars svårigheter definierats via medicinsk sakkunskap och som har anknytning till den neuropsykiatriska diagnosen DAMP.
- För det andra, emedan de medicinska företrädarna har ett fackspråk som ligger nära naturvetenskapens positivistiskt präglade krav på exakthet och finalitet, har pedagogikens yrkesbegrepp av historiska skäl en svagare position i detta avseende, då dess framväxt som vetenskaplig disciplin kan sägas vara resultatet av en i många stycken tvärvetenskaplig process med starka band till humaniora.

Kontroversen om den neuropsykiatriska diagnosen DAMP samt de sociala, politiska och ideologiska implikationer och konsekvenser som följde i spåren av denna kontrovers, är vetenskapligt relevant för studier inom ramen för det akademiska fält som berör pedagogikens kunskapsområde.

² Under hösten 2010 lade regeringen fram en proposition om lärarlegitimation till riksdagen. Beslutet fattades sedan den 3 mars 2011. Legitimationssystemet träder i kraft den 1 juli 2012. Särskilda övergångsregler kommer att gälla fram till 2015 för att skolorna ska ha möjlighet att anpassa sig till det nya regelverket. (Läramas Riksförbund, 2012)

5.1 Att definiera vetenskapsbaserade kontroverser

5.1.1 Symmetri

Förhållandet mellan ontologi och epistemologi är inte okomplicerad vid studier av de kognitiva och sociala aspekter som aktörernas argument uppvisar i en vetenskapsbaserad kontrovers. Dessutom skapar medias tolkningar av vetenskapliga resultat i kontroverser inte sällan positioner mellan aktörer som präglas av en besvärande asymmetri, vilka tenderar att flitigt exponera den ena sidans vetenskapliga argument som mera trovärdiga och ”vinnande” gentemot en ”förlo-rande” sida (Hallberg, 1997). Följden kan då bli att den sida, vars argument inte bedöms som relevanta och trovärdiga, får sina möjligheter starkt beskurna att utveckla dessa på samma villkor som motståndarparten. Motsatt innebär en symmetrisk ansats att kontroversens parter skildras på mer likvärdigt sätt.

Ett belysande exempel på hur medicinska företrädare säger sig uppleva det asymmetriska förhållande som Hallberg (1997) beskriver och som framträder tydligast i dagspressens bevakning av kontroversens olika polemiska utspel, är den grupp som slutit upp till Gillbergs försvar i ett för ändamålet skapat webbfo-rum (se t.ex. Fahlén, 2006c; Kadesjö, 2006; Landgren, 2006; 2006b; Mossler, 2006). Syftet med webbforumet är att ge medicinska företrädare för neuropsyki-atrin möjlighet att i detalj bemöta kritiken, främst den som riktas från Eva Kärfve och Leif Elinder. En bidragande orsak till webbforumets tillkomst är att Gillberg tillsammans med flera andra läkare vid upprepade tillfällen gett uttryck för sitt missnöje över att inte fått möjligheten att utveckla sina argument i den omfatt-ning som de bedömer vara nödvändig för att bemöta och vederlägga motstån-darnas kritik.

5.2 Skiftande synsätt på vetenskapsbaserade kontroverser

5.2.1 Att beskriva kontroverser utifrån olika vetenskapliga perspektiv

Trots att vetenskapsbaserade kontroverser kan sägas ha en grundläggande struk-tur, förekommer det flera skiftande vetenskapliga perspektiv på hur en kontro-vers definieras, vilket nedanstående exempel avser att belysa. Den forsk-ningslitteratur som genererats om kontroverser som vetenskapligt och samhälle-ligt fenomen är omfattande och uppvisar en relativt stor spridning över olika kunskapsfält. I det nedanstående ges exempel på några illustrativa definitioner av vetenskapliga kontroverser som påvisar detta. Dessa exempel redovisas främst i

syftet att belysa hur varierande olika vetenskapliga perspektiv kan beskriva kontroverser, men också att föreliggande studies kontroversperspektiv bara är ett bland flera existerande teoretiska ansatser.

5.2.2 Vetenskapsfilosofisk definition

Filosofen Philip Kitcher (2000) hävdar ur ett vetenskapsfilosofiskt perspektiv, att samtliga involverade aktörer i en kontrovers strävar mot samma mål, nämligen att formulera ett så stort antal enhetliga förklaringar som möjligt, som inkluderar bredast möjliga klassificering av ett givet fenomen. Ett sådant synsätt kan indirekt ses som en kritik av ett konstruktivistiskt förhållningssätt till vetenskapsbaserade kontroverser samt förnekandet av dess sociala konstituering.

I have characterized scientific controversies as taking place on a field of disagreement in which alternative individual practices compete as candidates for the modification of consensus practice. All participants, I have claimed, subscribe to a common goal, the production of a maximally unified set of explanations for the broadest possible class of phenomena. Rather than thinking of their proposals as faced with only one type of difficulty, the avoidance of inconsistency, we should recognize the competing claims of the search for unifying explanation. (Kitcher, 2000, s. 29)

Vetenskapliga aktörer i en kontrovers hävdar ofta kunskapsteoretiska antaganden som har hög inomvetenskaplig konsistens beträffande dess egna forsknings- eller kunskapsområden, men som på den för tillfället aktuella formuleringsarenan i kontroverser står i strid med konkurrerande uppfattningar. Ur Kitchers (2000) perspektiv utgör då omfattningen av konkurrerande teoriers samlade förklaringsvärde en viktig tillgång i kampen om jurisdiktion, oaktat de sociala och politiska implikationer som oftast är förenade med dem.

5.2.3 Vetenskaps sociologisk definition

Närvaron av vetenskaplig expertis i en kontrovers ökar spänningen mellan dess olika företrädare, hävdar vetenskaps sociologen Dorothy Nelkin (1979b). Detta bidrar ofta till att öka polariseringen mellan kontroversers olika intressegrupperingar, vilket vanligen resulterar i en ökad uppmärksamhet från medierna. Nelkin menar att vetenskapliga företrädares och forskares förutsägelser samt deras tolkningar i högre grad drar uppmärksamhet till sig än andra kategorier av aktörer i en kontrovers.

When expertise becomes available to both sides of a controversy, it further polarizes conflict by calling attention to areas of technical ambiguity and to the

limited ability to predict and control risks. The very existence of conflicting technical interpretations generates political activity. And the fact that experts disagree, more than the substance of their disputes, fires controversy. Nelkin, 1979b, s. xvi)

Nelkin (1979b) menar att den vetenskapliga auktoriteten till stor del vilar på en föreställning som utgår från att vetenskaplig rationalitet tas förgiven. Tolkningar och förutsägelser blir bedömda som rationella därför att de tar sin ansats ur forskningsresultat och data som producerats med föregivet rationella metoder. Dessa kan naturligtvis ifrågasättas, hävdar Hallberg (1997), inte minst genom att kontroverser utmanar vetenskaplig kunskap på ett sätt som annars inte är fallet.

[...] Vetenskapssamhällets kriterier kan utmanas och ifrågasättas av andra institutioner och genom inverkan från dessa och andra förändringsprocesser komma att modifieras efterhand. Vetenskapen är i världen och därför är kunskapskriterier inte absoluta och oföränderliga. Men det är vetenskapen som institution som avgör vad som är kunskap. Det är vetenskapen som har utformat kriterier på kunskap, metoder för att söka kunskap och lösningar på kunskapsproblem. (Hallberg, 1997, s. 56)

En viktig extern faktor är att vetenskapliga tolkningar tjänar syftet som försvar för legitimering av sociala konstruktioner och politiska beslut inom det kontextuella ramverk som kontroversen förs. Nelkin (1979a) pekar specifikt på denna viktiga faktor i samtidens kontroverser och menar att den ideologiska och politiska dimensionen är en ofrånkomlig komponent. Utifrån hennes forskarperspektiv på kontroverser, konstitueras vetenskap socialt och legitimeras därmed i en given användarkontext.

5.2.4 Naturvetenskaplig definition

Ett kontrasterande kontroversperspektiv, som inte lika starkt betonar vetenskapens sociala innehåll, representerar fysikern Aristides Baltas (2000), som beskriver kontroverser utifrån ett mer renodlat disciplinärt avgränsat och utpräglat naturvetenskapligt perspektiv, där i huvudsak vikten av det kognitiva innehållet betonas i större kontroverser. Kontroverser betraktas av honom som en revolutionär process, som handlar om kampen för att etablera radikalt ny vetenskapsbaserad kunskap. I så motto introducerar denna typ av konfliktprocess ny kunskap och avtäcker därmed i sammanhanget ny konkurrerande kunskapsteori om världen och utmanar på så sätt en tidigare etablerad vetenskap inom kontroversens ram.

Införandet av nya vetenskapliga rön, menar Baltas (2000), medför ofta att anhängarna av de äldre teorierna känner sig främmande och oförstående inför de nya rönen som något mer eller mindre obegripligt och hotfullt. Eftersom företrädarna för de revolutionerande vetenskapliga teorierna är väl medvetna om bristerna i det äldre teoribygget, använder de också denna kunskap som ett verktyg i en kontrovers för att etablera sitt eget kunskapsparadigm. Baltas betraktar därför kontroverser som nära nog skoningslösa strider där allt handlar om seger.

[...] The final resolution of a deep controversy is tantamount to the total victory of a new conceptual system. This is a victory showing no mercy: from the vantage point of the victors, and if sufficient time has passed, the defeated views appear no better than plainly irrational. Hard work is required in order to make the Aristotelian viewpoint sound less than ridiculous even to undergraduate physics students, for example. (Baltas, 2000, s. 48)

Baltas' (2000) syn på kontroverser kan vid en ytlig anblick uppvisa en viss likhet med Kuhns (1992) klassiska paradigmteori, inte minst därför att den vetenskapliga kontext Baltas (2000) talar utifrån är fysikens kunskapsområde. Han förutsätter i implicit mening ett interdisciplinärt kontroversscenario till skillnad från kontroverser med företrädare och aktörer från olika intressegrupperingar, som oftast omfattar olika konkurrerande vetenskapliga disciplinområden, där sakfrågornas innehåll inte bara debatteras mellan dem, utan får också en vidare spridning i form av mediala utspel som förs ut på en offentlig arena. Elzinga (1985) menar att denna form av processer också gestaltar samspelet mellan vetenskapens interna och externa kriterier. Engelhardt och Caplan (1989b) hävdar att kontroverser inte bara påverkas av externa förutsättningar, utan också har att hantera de interna politiska krafter som är verksamma i det vetenskapliga kollektivet.

Scientific and professional authorities and their conflicts influence the character of scientific debates and their forms of resolution, so that even when scientific controversies are somewhat shielded from external socio-political forces, there are still social and political forces internal to communities of scientists that must be taken into account. (Engelhardt & Caplan, 1989b, p 7)

5.2.5 Brantes systemmodell

Brantes (1984) systemmodell av vetenskap, innehåller tre strukturella nivåer i form av en teoretisk och en social nivå samt en subjektsnivå. Enligt Brante förhåller sig vetenskapen alltid mot ett vedertaget socialt system av normer och värderingar.

På den sociala nivån korresponderar detta mot en uppsättning sociala normer och värden, kommunikationsmönster, makthierarkier och materiella resurser, som styr vetenskapsmäns beteende och deras sätt att förhålla sig till sitt ämne. (Brante, 1984, s. 176-177)

Brante (1984) hävdar att relationen mellan nivåerna kan fastställas empiriskt. I sitt analys exempel av kontroversen om kärnkraftsomröstningen ser Brante (1984) den tredelade modellens styrka i det som benämns som *tre centrala kausalfaktorer*.

Vi får således strategin att analysera kärnkraftsdebatten utifrån tre determinanter, tre empiriska, ”lagbundna” områden: sociala, psykiska och teoretiska. (Brante, 1984, s. 178)

Sammanfattningsvis kan kontroverser uppfattas, beskrivas och tolkas på olika sätt, beroende på vilket vetenskapligt perspektiv som är förhållanden. Föreliggande kontroversstudies perspektiv i detta avseende kan sägas representera en såväl stark som svag sida. Givet detta, innebär det att kontroversstudiens vetenskapliga perspektiv i någon mening också är socialt konstituerat, dvs. det finns en kunskapsteoretiskt bestämd punkt varifrån den metaforiskt lyfter blicken mot det som utgör dess forskningsobjekt och formerar ansatsen för studiens genomförande.

5.2.6 Det reflexiva perspektivet – teoretisk belastning eller metodologiskt verktyg?

Ett reflexivt perspektiv innebär att kontroversstudiens teoretiska ansats, med sina ontologiska och epistemologiska antaganden, bör sträva efter att beskrivas och förklaras på samma sätt som studiens objekt. Studiens objekt kastar således alltid en skugga tillbaka på hur kontroversstudiens teoretiska förutsättningar är uppbyggda, vilket ger en växelverkan mellan egen teoretisk grundad förförståelse och det kunskapsområde som är föremål för studien. Dock är det av vikt att det reflexiva perspektivets tillämpning på kontroversstudiens teoretiska ansats inte får en metodologisk slagsida som skymmer sikten för det empiriska materialets betydelse samt tolkningen av dess innehåll i förhållande till studiens bärande frågeställningar. Att reflexivt undersöka, beskriva och förklara forskarens egen teoretiska ansats på samma sätt som själva kontroversstudien, kan i viss utsträckning sägas ha ett metodologiskt släktskap med det som Alvesson och Skoldberg (1994) kritiskt benämner som självinspektion.

Idén om att självinspektion kan rensa bort teoretisk och annan barlast så att man kan göra empirin full rättvisa är ohållbar: utan språklig och teoretisk barlast kan man överhuvudtaget inte orientera sig i tillvaron, göra tolkningar eller skriva något begripligt. [...] Självinspektionsidén kan ha ett visst värde om den omskrives till förståelse för relationen mellan vad en viss teoretisk utgångspunkt ger upphov till för seende och vad den blundar för. (Alvesson och Sköldberg, 1994, s. 317-318)

Fullt utbildat skapar alltså innebörden av ett sådant begrepp mer skada än nytta om det tillåts dominera forskarens arbete, menar Alvesson och Sköldberg (1994) och förordar istället att mera varsamt hanterade aspekter och element av detta begrepp kan ingå som delar av en reflekterande metodologi.

5.3 Sociologiska studier av vetenskaplig kunskap³ – teoretiska utgångspunkter

5.3.1 Starka Programmet

Studier av vetenskapliga kontroverser har under de senaste decennierna kommit att få en mer framträdande plats och prominent betydelse, dels som ett inomvetenskapligt intresse för olika discipliner, dels som ett socialt och politiskt konstituerat intresse från olika samhällsbärande institutioner (se t.ex. Brante och Hallberg, 1989; 1991; Hallberg och Rigné, 1994; 1995; 1999; Bayer, 1989; Goodell, 1989; Krimsky, 1992). Ett forskningsprogram som ägnat stort intresse åt vetenskapliga kontroverser är *Sociology of Scientific Knowledge* (Hallberg, 1997). Ursprunget till *Sociology of Scientific Knowledge* (SSK) står att finna i det så kallade Starka Programmet (SP) som vetenskapssociologen David Bloor (1976) formulerade tillsammans med Barry Barnes, Steven Shapin och Don McKenzie (Nilsson, 1984).

Bloors (1976) intention med Starka programmet var att skapa en kunskapssociologi som upphävde den tidigare gränssättningen mellan humanistiska discipliner och naturvetenskap. Genom att upphäva denna tidigare gränssättning med hjälp av Starka Programmet (SP), menar Hallberg (1997) att detta blir en kunskapssociologi om vetenskaplig kunskap, dvs. *Sociology of Scientific Knowledge* (SSK). I likhet med andra typer av forskningsprogram, har SSK uttalade avgränsningar och intresseområden som särskiljer det från andra. Bland de viktigaste distinktionerna i de programmatiska teser som formar SSK, utgör SP:s fyra teser om

³ Hallbergs (1997) översättning av SSK (*Sociology of Scientific Knowledge*). Innebörden av SSK är omdiskuterad enligt Hallberg.

kausaltet, opartiskhet, symmetri och reflexivitet en grundläggande förutsättning för forskningsfältets inriktning, menar Hallberg.

De viktigaste demarkationsteserna är de som tillhör det så kallade ”starka programmet”, vilket presenterades av David Bloor i början av 1970-talet och därefter varit skolbildande. Även om långt ifrån alla vetenskapsforskare har gjort just dessa teser centrala i sin egen forskning, får de vara beredda på frågor och invändningar från andra inom området, diskutera dem i undervisningssammanhang och förklara (ibland försvara) dem för utomstående. Därigenom får de en demarkationskaraktär. De mest omdiskuterade teserna är de om *symmetri* och *reflexivitet*. (Hallberg, 1997, s. 40)

Mot bakgrund av ovanstående är det därför här relevant att utifrån ett av studiens bärande teoretiska och metodologiska perspektiv, kortfattat beskriva bakgrunden till den typ av konstruktivism som utvecklats Sociology of Scientific Knowledge till ett forskningsprogram för bland annat studier av vetenskapliga kontroverser. Starka Programmet tar sin utgångspunkt i en syn på vetenskapen som ett uttryck för kultur, vars form är möjlig att undersöka från en både empirisk och kunskapssociologisk ansats.

[...] Knowledge for the sociologist is whatever people take to be knowledge. It consists of those beliefs which people confidently hold to and live by. [...]
(Bloor, 1976, p. 5)

Formuleringen i Starka Programmet innebär en strukturerad ansats för att systematiskt försöka förstå den naturvetenskapliga kunskapen. Bloor (1976) formulerar fyra bärande teser, där teserna om symmetri och reflexivitet kan anses vara de mest framträdande, men är också de som varit föremål för omfattande diskussioner och kritik, såväl från den forskning som bedrivs inom ramen för Sociology of Scientific Knowledge som från externa kritiker (Hallberg, 1997).

Den interna diskussionen av symmetritesen har kretsat kring dess användbarhet och konsekvenser. Den externa kritiken av samma tes riktas dels mot symmetri i sig, dels mot att vetenskapssociologin inte har empiriska belägg för att sociologiska faktorer haft avgörande betydelse för kunskap och följaktligen inte givit några (och då heller inte symmetriska) förklaringar. (Hallberg, 1997, s. 43)

För Bloor (1976) innebär Starka Programmet en metodologisk ansats där studier av vetenskaplig kunskap kan legitimeras inom sociologin och påvisa sambandet

mellan sociala och kognitiva strukturer i kunskapsbildning. Vetenskapen har under större delen av 1900-talet brottats med den klassiska frågan om demarkationsproblemet, som skapat otaliga kontroverser och debatter kring frågan vad som utgör gränsen mellan vetenskaplig kunskap och andra former av kunskap som inte definieras som vetenskapliga.

5.3.2 Starka Programmets fyra teser

Ett sociologiskt radikalt sätt att förstå detta problemområde, är att Bloor (Rigné, 1995) formulerar fyra grundläggande teser inom ramen för Starka Programmet om hur vetenskaplig kunskap är möjlig att förklara som en kulturdeterminerad företeelse i samhället. Detta var en programförklaring som vid sin tillkomst stod i strid med den dåvarande traditionella vetenskapsteorin.

1. Tesen om kausalitet hävdar att forskaren skall studera de orsaker som implicerar föreställningar och ger kunskap, inte minst de sociala orsakerna.
2. Tesen om opartiskhet innebär att forskaren strävar efter att förhålla sig opartiskt till vad som är sant eller falskt, till vad som är rationellt eller irrationellt, till vad som är framgång eller misslyckande.
3. Tesen om symmetri ser till utformningen av förklaringsmodeller där inte bara opartiskhet eller neutralitet ingår, utan också en relativistisk syn på hur vetenskapliga företrädare agerar. Tesen om symmetri är huvudsakligen inriktad på att försöka beskriva vetenskapliga fenomen på ett begripligt sätt och med samma typ av förklaringsmodell för vad som kan hållas för sant och osant, utan att det färgas av egna värderingar.
4. Reflexivitetstesen gör gällande att det vetenskapsociologiska förklaringsmönster som beskriver hur forskare formulerar kunskap, också skall kunna tillämpas på själva basen för vetenskapsteoretisk och vetenskapsociologisk forskning om forskning, nämligen ämnet sociologi.

5.3.3 Problemet med reflexivitet

En av de fyra teser som torde ha varit mest omtvistad bland vetenskapssociologer, är just tesen om reflexivitet och hur den är möjlig att applicera – utöver det kunskapsobjekt som är föremål för forskarens intresse – och praktiskt tillämpa på den egna forskningsansatsens innehåll. En rad olika framstående företrädare inom det vetenskapsociologiska kunskapsområdet har under decennier, från och till med varierande intensitet, diskuterat olika lösningar och teoretiska applikationer av reflexivitetstesens dilemma utan nämnvärda framsteg (Nolin, 1990).

Jämte den ovan nämnda reflexivitetstesen, har också de övriga teserna i Starka Programmet – i olika grad och omfattning – varit omdiskuterade sedan de for-

mulerades av Bloor (1976). De har bland annat varit föremål för kritik och interna stridigheter bland vetenskapssociologiska företrädare inom konstruktivismen (se t.ex. Lynch, 1994; Richards & Ashmore, 1996; Wynne, 1996). Symmetri- och reflexivitetstesen har alltså flitigt debatterats och genererat nya teoribildningar som har utvecklat begreppen i olika riktningar.

Vetenskapsteoretikern Jan Nolin (1990) beskriver i en forskningsöversikt fältet av olika företrädare bland vetenskapssociologiska konstruktivister över ett längre tidsperspektiv och han hävdar att det finns flera fall av egendomligheter i de tankekonstruktioner som formulerats om reflexivitet i debatterna mellan forskningsfältets olika vetenskapliga företrädare.

Via två separata vägar, Mulkays diskursanalys och Woolgars etnometodologi, skulle slutligen en del av konstruktivismen förvandlas till en egendomlig och extrem reflexivitet. Det är också troligt att man influerades av den franska filosofin som kom på modet i mitten av 80-talet. Framför allt gäller det Derridas "dekonstruktionsteori" som i sina huvuddrag påminner om den reflexiva skolan. [...] Nolin, 1990, s. 62)

Nolin (1990) menar att, när någon av konstruktivistfältets företrädare introducerar och formulerar en ny teoretisk ansats, utgör reflexivitet ett av flera analysverktyg i forskningsprocessen för de frekvent återkommande fallstudier som publiceras. Nolin noterar i sin forskningsöversikt, att det bland konstruktivistfältets företrädare förefaller finnas en svårighet att applicera och praktisera reflexivitet på den egna forskningsansatsen. Detta är ett återkommande klassiskt dilemma som pekar på att konstruktivistfältets företrädare i lika hög grad determineras av sociala faktorer, som det forskningsobjekt som är föremål för deras intresse.

Vid den här tiden började också "spöket" smyga sig in igen: självreflexion. Detta innebär att allt man kritiserar andra forskare för kan även läggas den egna forskningsprocessen till last. Sociologisk forskning är minst lika betingad av sociala faktorer som den naturvetenskapliga. Det självreflexiva spöket dyker oundvikligen upp efter att dammet efter revolutionen har lagt sig. (Nolin, 1990, s. 31)

5.3.4 Sociology of Scientific Knowledge – ett flexibelt forskningsfält

I SSK:s (Sociology of Scientific Knowledge) program för kontroversstudier (Hallberg, 1997) framstår teserna om symmetri och reflexivitet, vid sidan av kau-

salitet och opartiskhet, som de mest pregnanta för föreliggande avgränsade kontroversstudie. Som helhet betraktat utgör SSK ett heterogent forskningsfält med flera olika inriktningar vilket medger en bredd i forskningen, men inte desto mindre med gemensamma och avgränsande ramfaktorer. Dessa är avgörande för strävandet efter symmetri och reflexivitet och kan ge forskare utrymme för andra tolkningsmöjligheter och därmed skapa nya former för överblick i vetenskapliga kontroverser än vad traditionell vetenskap annars medger.

Inom SSK:s ramverk anses fyra övergripande uppfattningar sammanfatta dess forskningsinriktning, menar Hallberg (1997).

1. Kunskap är inte självförklarande i traditionella termer så som rationell, sann och objektiv. Som sådan framstår den som avskild från sin sociala konstituering. Tvärtom pekar SSK på att just sociala faktorer är rationella då kunskap formuleras.
2. Vetenskaplig kunskap är oupphörligt länkad till en social användarkontext som den formuleras och verkar i (Elzinga och Jamison, 1984).
3. Beträffande kravet på demarkation mot andra forskarprogram, tar SSK i huvudsak stöd i teserna om kravet på symmetri och reflexivitet som Bloor (1976) formulerat i SP.
4. SSK:s forskningsprogram har sitt fokus på naturvetenskap och teknik med en humanistisk ansats (Hallberg, 1997).

5.4 SSK som teoretiskt verktyg för studier av kontroverser

5.4.1 Inledning

Varför finns det ett vetenskapligt värde i att undersöka och analysera kontroverser mot bakgrund av de sociala, politiska och ekonomiska konsekvenser som eventuellt blir effekten av dem? På vilket sätt kan kontroversstudier synliggöra kunskap, intressen och strukturer som inte annars kommer till uttryck? Inledningsvis kan man konstatera att aktörerna i en kontrovers har ett gemensamt intresse för den eller de frågor som är föremål för en djupare oenighet, dvs. de formulerade kunskapssteoretiska anspråken och försanthållandena ter sig olika mellan de kunskapsintressen som aktörerna representerar. Om dessutom stora sociala, ekonomiska och politiska värden står på spel, kan kontroversen inte bara betraktas som en inomvetenskaplig angelägenhet utan tenderar då också framstå som en angelägenhet med framtida konsekvenser och implikationer för samhället.

Som tidigare nämnts, exponerar kontroverser vetenskapens interna och externa villkor. Detta innebär att analys av kognitiva och sociala strukturer av aktörernas argument i en kontroversstudie har relevans för att förstå de processer som driver en vetenskapsbaserad kontrovers. Den sociala dimensionen i SSK berör implicit begreppet konstruktivism, dvs. att vetenskaplig kunskap konstitueras i en social kontext (Hallberg, 1997). Kunskapen speglar sålunda social, politisk och ekonomisk ordning i de samhällen som denna formuleras i. Konstruktivism innebär ur SSK:s perspektiv att kunskap alltid korresponderar med och legitimeras utifrån en social användarkontext (Elzinga och Jamison, 1984).

5.4.2 Begreppen gränsarbete och demarkation

Två underliggande vetenskapsteoretiska begrepp som används i kontroversstudier är demarkation och gränsarbete. En aspekt av begreppet *demarkation*, är att det kan uppfattas ligga alltför nära innebörden i begreppet gränsarbete, men avser i likhet med sin engelska motsvarighet betydelsen avgränsning. Det kan också uppfattas som att distinktionen mellan begreppen demarkation och gränsarbete förefaller vara diffus. Dock kommer de eventuella semantiska tvetydigheter som kan finnas mellan begreppen inte att diskuteras här, utan med begreppet demarkation avses avgränsning.

Gränsarbete kan enligt vetenskapssociologen Thomas Gieryn (1983) betecknas som en form av retorisk stil som vetenskapliga företrädare använder för att beskriva vetenskapligt arbete för allmänheten och dess politiska auktoriteter, ofta då i syftet att öka sina materiella och symboliska resurser eller att försvara sin professionella autonomi då de blir ifrågasatta. Uttrycket gränsarbete har kontextualiserats i ett antal fallstudier av Gieryn (1999) och används i denna avgränsade kontroversstudie som ett begrepp för att beskriva och förstå olika former av bindningar och avgränsningar mellan kontroversens aktörer. Gieryn hävdar att:

Real science is demarcated from several categories of posers: pseudoscience, amateur science, deviant or fraudulent science, bad science, junk science, popular science, boundary-work becomes a means of social control as the borders get placed and policed, "scientists" learn where they may not roam without transgressing the boundaries of legitimacy, and "science" displays its ability to maintain monopoly over preferred norms of conduct. (Gieryn, 1999, p. 16)

Utifrån Gieryns (1999) perspektiv pågår således ett ständigt arbete med demarkation mellan vetenskap och annan typ av kunskapsproduktion. Han fokuserar bland annat sin uppmärksamhet på hur diskussionen förs i sammanhang som ligger utanför traditionella vetenskapliga gränser. Han återkommer till frågan om

vad som är reliabel kunskap och att denna under speciella omständigheter inte alltid kan bedömas av vetenskapliga företrädare. De vetenskapliga företrädarna måste då, beträffande den aktuella frågan, vända sig till politiker och andra viktiga beslutsfattare i samhället, där det i bästa fall sker en förhandling om en gemensam kunskapssyn. Med Elzingas och Jamisons (1984) ord måste vetenskapliga företrädare samordna och förhandla med samhälleliga intressen för att kunna legitimera den vetenskapliga kunskapen i en specifik social användarkontext.

Orsaken till att konflikter uppstår vid försök till demarkation, är när vetenskapliga företrädare försöker etablera och legitimera sina forskningsresultat och teorier utanför den egna disciplinens område i kampen om vetenskaplig prestige och jurisdiktion. På så sätt kan de uppfattas som inkräktare av företrädare för andra vetenskapliga discipliner, på vars formuleringsarena de konkurrerar om jurisdiktion och gör intrång. Dock hävdar Gieryn⁴ (1999) att stridigheter mellan olika vetenskapliga discipliner inte kan betraktas som enskilda och isolerade undantag, utan uppfattas istället som en vedertagen del av ett ständigt pågående demarkationsarbete mellan olika vetenskapliga företrädare.

5.4.3 Teoretiska implikationer och återverkningar i kontroversen om DAMP

Förespråkare och motståndare formulerar ett antal centrala värderingar, som är grundläggande för vidare ställningstagande om huruvida kunskapssteoretiska anspråk för den neuropsykiatriska diagnosen DAMP kan beläggas vetenskapligt eller inte. Strävanden utifrån dessa centrala värderingar karaktäriseras i likhet med andra vetenskapsbaserade kontroverser av att formulera tydliga uttryck som stöder det egna ställningstagandet. Dessa exponeras ofta i de förekommande mediala utspelen om DAMP och inkluderar begreppsbildningar som är specifika och vetenskapliga verktyg för den egna disciplinen, men som också ömsesidigt

⁴ A slightly different kind of boundary-work results from efforts of outside powers, not to dislodge science from its place of epistemic authority, but to exploit that authority in ways that compromise the material and symbolic resources of scientists inside. When legislators or corporate managers seek to make science a handmaiden to political or market ambitions, scientists put up interpretative walls to protect their professional autonomy over the selection of problems for research or standards used to judge candidate claims to knowledge. In the same way, when the mass media take upon themselves the task of distinguishing genuine scientific knowledge from putatively less responsible claims, scientists whose claims were made suspect will redraw the cultural map to restore a monopoly over such cartographic efforts to those inside science – autonomy of a different kind. Finally, scientists will draw boundaries between what they do and consequences far down-stream – the possible undesired or disastrous effects of scientific knowledge – in order to escape responsibility and blame (which often come coupled with intrusive demands for accountability or restriction. Gieryn, 1999, p. 17)

kan uppfattas och tillämpas som kraftfulla argument i polemiken mellan aktörerna.

5.4.4 Professionalisering och makt

För att illustrera implikationerna av dessa olikartade värderingar, problematiseras några mer framträdande perspektiv som belyser delar av de faktorer som ligger till grund för kontroversen om DAMP. Sociologen Mats Börjesson (1997) har på uppdrag av Skolverket studerat barns olikheter ur ett idéhistoriskt perspektiv. I sin strävan att frilägga mekanismerna bakom distinktionerna mellan normalitet och avvikelse, blir hans slutsatser om neuropsykiatriska diagnoser också intressant som en av flera kunskapspositioner i denna studie. För det första, hävdar Börjesson, förekommer diskussioner utifrån stämplingsperspektivet där sociala avvikelser är resultatet av brister i interaktionen med omgivningen. Neurologiskt diagnostiserade störningar, anser Börjesson, är i detta perspektiv inte någon faktisk existerande egenskap hos individen.

[...] utan något som tillskrivs densamme när hon ”överskrider normativt fastställda gränsvärden”. (Börjesson, 1997, s. 14)

För det andra, menar Börjesson (1997) att professionaliseringsperspektivet fokuserar på makt, status och tolkningsföreträde, dvs. den juridiska eller rätt att formulera kunskap i det område man vill dominera och avgränsa mot andra konkurrerande kunskapsuppfattningar. I en sådan situation, med de motsättningar som till exempel förekommer mellan biologiska och socialmedicinska förklaringsmodeller, är det viktigaste incitamentet erkännandet av professionens kompetens, men också av det kunskapssystem man företräder (Brante, 1990).

I så motto handlar kunskapssystemets framgång – paradoxalt nog – till stor del om dess generaliserbarhet och användbarhet utanför den egna vetenskapliga disciplinens definierade gränser. Mer förtydligt handlar det om den vetenskapliga disciplinens eller kunskapsdiskursens förmåga att på ett trovärdigt sätt underordna utanförliggande teorier, problem och hypoteser inom sin egen specialitet (Börjesson, 1997). Det råder alltså en konkurrensliknande kamp om gränserna mellan olika typer av vetenskaplig kompetens och sociala grupper.

[...] Den grundläggande förutsättningen för att ett professionellt projekt skall lyckas är emellertid att det erhåller stöd från strategiska sociala och politiska grupper. I ett sådant projekt ryms ofta en strävan att uppnå acceptans för den egna professionens definitioner av verkligheten. Inte minst handlar det här om

att befästa gränsvärden mellan det normala och det abnorma, mellan friskt och sjukt. (Börjesson, 1997, s. 14)

Börjesson (1997) uttrycker även kritik mot den konfliktfokuserade typ av konstruktivism som det kunskapssociologiska perspektivet ger uttryck för, inte minst de kunskapsteoretiska utgångspunkter som denna kontroversstudie utgår från. För att klargöra hur olika kunskapsformer och värdegrunder skiljer sig mellan olika professioner och sociala grupper, tilldrar sig oftast inte det största intresset att utreda deras respektive vetenskapliga konsistens och grad av relativ sanning var för sig, utan hur de reflekteras polemiskt mot varandra mot bakgrund av en större samhällskontext.

Implicit pekar Börjessons (1997) kritik på kontroversens mer eller mindre, utifrån olika villkor etablerade sociala och kognitiva intressen som investeras i debattfrågorna. Detta innebär att aktörerna i någon mening socialt konstuerar sina föreställningar som i motsvarande omfattning visar på olikheter mellan förespråkarens och motståndarens kunskapsanspråk. Man kan då hävda att aktörerna tar stöd i olikartade kunskapsteoretiska föreställningar som i grunden är inkommensurabla (Brante, 1990).

5.4.5 Teoriers teoriberoende och paradoxen med hjälphypoteser

På ett djupare plan är aktörernas argument kopplade till teorier som ligger till grund för formuleringen av dessa. Teorierna utgör inte i den meningen några rigida enheter, utan omformuleras vid behov då nya forskningsresultat framkommer som en del av dess inomvetenskapliga sida, men också då externa påtryckningar ställer krav på förändringar i policy. Nolin (1990) ger ett intressant exempel som kan illustrera delar av dynamiken i dessa processer som, dels utgår från observationers teoriberoende, dels från den så kallade Duhem-Quine-tesen. Nolin menar att kategorier som mätteori, teori om observation samt klassifikation alltid svarar mot ett teoriberoende. Detta får till konsekvens att det teoretiska paradigmet bestämmer urval och avgränsning för vilka bevis som får användas, vilket i princip är cirkeldefinitionsmissigt samma bevisföring som verifierar det teoretiska paradigmet.

En följd av detta blir då, menar Molander (1993), att det kan förekomma många teorier inom ett ämnesområde som vid jämförelser med varandra förfaller motsägelsefulla, men att var och en av dem uppvisar full överensstämmelse utifrån de förutsägelser vi gör från dem, vilket belägger Quines tes (Nolin, 1990) att teorier alltid är underbestämda av sina specifika data. Brantes (2006) uppfattning

kan sägas beskriva detta tillstånd på ett liknande sätt och han hävdar, i likhet med Nolin (1990) och Molander (1993), att teori och data styrs utifrån en grundläggande ontologisk modell, som i sin tur avgör vilka teorier och fakta som skall uteslutas i en process, vilket han benämner som kategorisk perception.

En observation, menar Nolin (1990), som i sig tar sin teoretiska utgångspunkt från ett givet teorifält, kan således inte användas som verktyg för att jämföra eller skilja mellan olika teorier, eftersom det uppstår en situation av inkommensurabilitet, som i strikt vetenskaplig mening kan sägas diskvalificera ett sådant förfarande (Kuhn, 1992). Till detta kommer implikationen med den ovan anförda Duhem-Quine-tesen som medger att de flesta vetenskapliga teorier kan undgå falsifiering genom att förändra tillhörande hjälphypoteser, som i detalj reglerar teorins utseende. Genom förändring/styrning via hjälphypoteserna kan teorins faktaunderlag sålunda ge upphov till flera olika teorier, vilket resulterar i att den egna teorins bevisvärde inte går att härleda genom att åberopa fakta.

Det bör här tilläggas och med emfas understrykas, att Duhem-Quine-tesen i detta sammanhang enbart avser att representera en principiell syn på vetenskap och utgör i föreliggande framställning en form av förenklad modell och exempel för kritiskt belysa tänkandet över vetenskaplig kunskapsproduktion. Hacking (1983) intar en tvetydig hållning till Duhem-Quine-tesen och dess relation till hur vetenskaplig kunskap produceras via observationer. Han frågar, i motsats till Duhem, om vad som bidrar till att ett vetenskapligt experiment blir övertygande och menar att observationer har mycket lite att göra med en sådan fråga.

Pierre Duhem used the telescope to present his famous thesis that no theory need ever be rejected, for phenomena that don't fit can always be accommodated by changing auxiliary hypotheses (if the stars aren't where theory predicts, blame the telescope, not the heavens). (Hacking, 1983, p. 187)

5.4.6 Teoriers försvar av teorier

En i flera stycken illustrativ och mer elaborerad analogi till Nolins (1990) beskrivning pekar Hacking (1992) på med sitt begrepp *The Self Vindication of the Laboratory Sciences* och hävdar att relationen mellan laboratoriearbetet och producerad teori bildar en symbios. Även här får Hacking anledning till att återkomma till kritiken mot Duhem. Han har studerat detta fenomen närmare och menar att teorin i någon mening är instrumentet, eftersom det avser att mäta ett fenomen utifrån en teori som redan är existerande i själva konstruktionen av instrumentet.

Duheim said that theory and auxiliary hypothesis can be adjusted to each other; he left out the whole teeming world of making instruments, remaking them, making them work, and rethinking how they work. It is my thesis that as a laboratory science matures, it develops a body of types of theory and types of apparatus and types of analysis that are mutually adjusted to each other. [...] (Hacking, 1992, p. 30)

Hacking (1992) menar att beprövad vetenskap uppstår när teorier och laboratorieutrustning utvecklas så att de anpassas till varandra och ömsesidigt stöder varandra. Hans tes är att etablerad laboratorievetenskap utvecklar och producerar en mängd teorier, laboratorieutrustning och analyser som ömsesidigt är anpassade till varandra. Av detta följer att de blir *slutna system* (a closed system) som i sak blir omöjliga att vederlägga. Hacking menar att systemen i sig själva har en sådan grad av själv rättfärdigande att varje försök att kritiskt pröva dess teori motarbetas av den mätutrustning som teorin är relaterad till (och härleds från). Mätutrustningen i sig har ju också producerat de analysdata som stöder teorin.

The theories of the laboratory sciences are not directly compared to "the world"; they persist because they are true to phenomena produced or even created by apparatus in the laboratory and are measured by instruments that we have engineered. This "true to" is not a matter of direct comparison between theory and phenomena but relies on further theories, namely, theories about how the apparatus works and on a number of quite different kinds of techniques for processing the data that we generate. (Hacking, 1992, s. 30)

Vad Hacking beskriver utifrån detta perspektiv, är således en form av själv rättfärdigande system (a self-vindication structure), vars syfte är att stödja och upprätthålla en uppsättning teorier inom ett givet kunskapsområde. Hacking använder begreppet *materials* som är de apparater som mäter och vars resultat bara kan återföras på de teorier som mätmetoderna är utformade efter. Hackings synsätt kan således utgöra en illustrativ och metaforisk bild av hur vetenskap reser och konsoliderar murarna kring institutionen, hur systemet tenderar att kristalliseras och bevarar expertväldet. Frågan huruvida satser, formulerade ur datainsamling från observationer, kan hävdas som vetenskapsbaserade och korrekta avbildningar av en föregiven verklighet, tar ytterst spjärn i språket.

What is scientific method? Is it the experimental method? The question is wrongly posed. Why should there be the method of science? There is not just one way to build a house, or even to grow tomatoes. We should not expect

something as motley as the growth of knowledge to be strapped to one methodology. (Hacking, 1983, p. 152)

Hackings (1992) resonemangsstil kan på sätt och vis kopplas till hans syn på begreppet inkommensurabilitet. Inte minst vad beträffar hans tveksamma ställningstagande till den aspekt som meningsinkommensurabilitet utgör, som mer eller mindre ställer frågan på sin spets om giltighet och utsträckning av vetenskapens teorier och metoder.

5.4.7 Teoriens beroende och försvar omsatt i praxis

I neuropsykiatriens argumentation i kontroversen om DAMP hänvisas regelbundet till dess samlade kunskapsteori i form av antalet publicerade vetenskapliga artiklar, där man inte heller vid samma tillfällen försummar att peka på den uppenbara bristen på dylika hos dem som anför kritik mot dem. En sådan argumentationsstil kan av en kritisk betraktare tolkas som uttryck för en bristande epistemologisk konsekvens och klarhet, mot bakgrund av att förespråkare och motståndare i sina argument utgår från olika kunskapsteoretiska strukturer. Därmed kan de sägas driva olika kunskapsanspråk som i sig är inkommensurabla. Till detta skall också den externa aspekten av vetenskapens villkor beaktas i argumentationen. Denna berör det sociala och politiska kapital som är förenat med den vetenskapliga prestige som det innebär att dominera den professionella formuleringsarenan.

En följd av detta, är att varje potentiellt angrepp mot den neuropsykiatriska diskursens företrädare i stället – per automatik – blir ett falsifierande av de kritiska utsagor och tolkningar som görs av motståndare, eftersom det bara är de av neuropsykiatriens företrädare som skrivit in sig i den kunskapsteoretiska horisont som innefattar diagnosen DAMP, som bedöms vara de enda godkända och auktoriserade uttolkarna. Indirekt innebär detta falsifierande också en upprepad bekräftelse för relevansen av den egna kunskapsteorin, trots att denna i ett mer övergripande kunskapsteoretiskt perspektiv är inkommensurabel med flera av motståndarnas kunskapsteori som gör anspråk på samma formuleringsarena. Elzinga och Jamison (1984) hävdar att vetenskapens interna och externa påverkansfaktorer inte opererar som fritt verkande dikotomiska begrepp, utan gör anspråk på att vara en del av samhällets kulturproduktion.

Därför koncentrerar de sig på vetenskapens användning och användningssammanhanget, eftersom det är där begreppsbildning och hypotesutveckling är sammanvävda med sociala intressen. Det är här begreppens sociala konstituering har sin grund. Begreppsbildning inom

vetenskap ses som socialt betingad, som uttryck för olika intressebetingningar och rivaliserande gruppers försök att artikulera sin kosmogoni i syfte att konsolidera sina positioner i samhället. Detta kosmogonibyggande kan producera vetenskapliga delar som i sin tur återinförs i teoretiseringar om samhället. (Elzinga och Jamison, 1984, s. 169)

Kontroversens innehåll av vetenskapliga argument kan på så sätt betraktas som en produkt av de intressen och samhällsordning som de formuleras och existerar i. Så tillvida blir kontroversens olikartade kunskapsparadigm verktyg, som i konkurrens med varandra om jurisdiktion, korresponderar mot en social användarkontext (Elzinga och Jamison, 1984).

5.5 Inkommensurabilitet – ett sätt att förstå vetenskapliga kontroverser

5.5.1 Inkommensurabilitet

Inkommensurabilitetsbegreppet⁵ är således centralt för att förstå kontroverser, dels de teoretiska grunder dessa vilar på, dels som en kunskapsaspekt för bedömningar hur man praktiskt kan lösa dessa. (Brante, 1990)

Teorier är inkommensurabla bl. a. därför att de utgår från olika perspektiv, definierar sina grundläggande begrepp på olika sätt, använder olika kriterier för bedömningar av resultat, och ofta även olika metoder för bearbetning och tolkning av data. (Brante, 1990, s. 12)

Inkommensurabilitet rymmer flera underliggande distinktioner och nyanser som, dels är omdiskuterade mellan olika vetenskapliga företrädare, dels fokuserar sig på olika dimensioner av kunskap. Därför följer här nedan en kortfattad beskrivning av inkommensurabilitetsbegreppets olika aspekter.

⁵ Inkommensurabilitet har innebörden att vissa teorier som avser att behandla vad som tycks vara samma ämnesområde eller problem definierar vissa av sina grundläggande begrepp så artskilt att de inte kan jämföras med varandra utifrån ett objektiva och neutralt kriterium. Det finns ingen gemensam yttre måttstock, ingen fast punkt utifrån vilken teorierna kan vägas och värderas. Detta tycks leda till kunskapsrelativism, dvs. det finns inget rationellt sätt att bestämma vilken av två konkurrerande men inkommensurabla teorier som är sannast eller har störst förklaringsvärde i någon absolut bemärkelse. (Nationalencyklopedin, 2006)

5.5.2 Vetenskapshistoriska markörer – Kuhn, Feyerabend och Popper

Det vetenskapsteoretiska begreppet inkommensurabilitet formulerades ursprungligen av vetenskapshistorikern Thomas Kuhn (1992) och vetenskapsfilosofen Paul Feyerabend (1977), som resultatet av en rad samtal mellan Kuhn och Feyerabend under det tidiga 1960-talet (Hacking, 1983). Kuhn (1992) menar att kunskapsteoretiska antaganden som utgår från olika vetenskapliga paradigmer kan vara så olikartade att de uppvisar inkommensurabilitet, dvs. de går inte att jämföra med varandra utifrån ett gemensamt teoretiskt perspektiv. Utifrån inkommensurabilitetsperspektivet kan en etablerad teori inledningsvis uppvisa två olika aspekter. Dels i form av ett inomdisciplinärt vedertaget paradigmer som har en vetenskaplig legitimitet och konsistens som i bästa fall präglas av konsensus i det berörda forskarkollektivet, dels som en inkommensurabel teori då den konfronteras och konkurrerar med andra teoribildningar på en gemensam formuleringsarena om dess föregivet vetenskapliga tolkningsföreträde och jurisdiktion som, i en över tid utdragen process, kristalliseras till en bestående oenighet i kontroversens struktur.

Brante (1980) menar, att om man överhuvudtaget ska kunna jämföra två teorier, som båda syftar mot att förklara samma fenomen men med olika förklaringsgrunder, förutsätter detta i princip att man i hypotetisk mening har tillgång till ett neutralt observationsspråk. Detta kan illustreras med exemplet att den vetenskapliga utvecklingen för Popper (1989) är ett rationellt bruk av trial-and-error-metoden, emedan den för Kuhn (1992) är att producera vetenskaplig kunskap i en normalvetenskaplig forskningssituation inom ramen för ett paradigmer som präglas av konsensus. Detta paradigmer kan över tid förändras och uppvisa anomalier då ny vetenskaplig kunskap framträder och skakas av kriser med en vetenskaplig revolution som följd, vilket i bästa fall innebär att en ny normalvetenskaplig tradition kan etableras.

Inkommensurabilitet innebär i praktiken, att när företrädare för två eller flera vetenskapliga perspektiv inte kan komma överens om vad som konstituerar ett viktigt problem och en relevant lösning i ett gemensamt intresseområde, kommer detta att leda till att de talar förbi varandra i de sakfrågor som berör oenigheten i det gemensamma problemet (Brante, 1980). Vanligtvis fortsätter dessa företrädare för respektive vetenskapligt perspektiv att hävda de sanningsanspråk som utgår från kriterierna för respektive paradigmer. Begreppet inkommensurabilitet är omdiskuterat och har renderat Kuhn åtskilligt med kritik från olika veten-

skapliga företrädare under årens lopp, vilken föranlett förtydliganden från Kuhn (1976) själv.

Most readers of my text have supposed that when I spoke of theories as incommensurable, I meant that they could not be compared. But “incommensurability” is a term borrowed from mathematics, and it there has no such implication. The hypotenuse of an isosceles right triangle is incommensurable with its side, but the two can be compared to any required degree of precision. What is lacking is not comparability but a unit of length in terms of which both can be measured directly and exactly. In applying the term “incommensurability” to theories, I had intended only to insist that there was no common language within which both could be fully expressed and which could thereby be used in a point-by-point comparison between them. (Kuhn, 1976, pp. 190-191)

6. Metod

Kapitlet beskriver metod och genomförande av kontroversstudiens analyser av de argument som de medicinska företrädarna producerade under kontroversen. Inledningsvis beskrivs den metodologiska anknytningen till pedagogikens kunskapsområde, där jag diskuterar fallstudiens metodik jämte kvalitativ ansats och reflekterande empirisk forskning. Jag berör också tolkning och reflektion utifrån hur hermeneutiken knyter an till mitt val av forskarperspektiv, samt hur begreppen reliabilitet och validitet förhåller sig till kontroversstudiens genomförande. Vidare beskrivs utförligt de olika steg och förberedelser som vidtogs för att behandla det omfattande empiriska underlaget för att kunna genomföra de båda analyserna. Den första analysen avser att skapa en tydlig överblick av kontroversen, emedan den påföljande andra analysen har ett specifikt fokus på de argument som berör pedagogisk praktik och teori i grundskolan.

6.1 Utgångspunkter för analys

Analysen kommer att ske i två steg. Första steget sker som en övergripande analys via det för kontroverser specifika frågeprotokoll som Markle och Peterson (1981) utvecklat. Avsikten är att få kunskap om kontroversens utveckling och dynamik, där aktörernas olika positioner och kunskapsanspråk beskrivs, analyseras och diskuteras. Därefter sker ett andra analyssteg där kognitiva och sociala strukturer i aktörernas argument analyseras inom ramen för sin anknytning till skolan avseende skolhälsovård och pedagogisk verksamhet i en analysmodell som i stora delar utgår från det analyschema som Brante och Hallberg (1989; 1991) tillämpar i sin studie av kontroversen om dödsbegreppet.

6.1.1 Metodologisk anknytning till pedagogikens kunskapsområde

Kontroversstudier tillhör traditionellt, som tidigare antytts, det vetenskapsteoretiska och vetenskaps sociologiska forskningsfältet och genomförs oftast som fallstudier, av ett i tiden utdraget och etablerat konfliktscenario. Därför förefaller det också naturligt att använda delar av dessa discipliners specifika begrepp och tolkningsverktyg. Aktörerna i denna kontroversstudie har i huvudsak sin tillhörighet i det medicinska kunskapsfältet, men där den svenska grundskolan utgör

den huvudsakliga formuleringsarena där implementeringen av den neuropsykiatriska diagnosen DAMP utgör en specifik förklaringsmodell för inlärningssvårigheter och beteendeproblematik. Här fokuseras sålunda på det vetenskapliga grännsarbete där medicinska företrädare ger uttryck för hur den neuropsykiatriska kunskapsteorin skall översättas till åtgärder inom ramen för ett pedagogiskt kunskapsområde. Detta inkluderar också andra – till pedagogikens kunskapsområde – närliggande metodologiska överväganden.

6.1.2 Fallstudien som utgångspunkt

Kontroversstudier hämtar i huvudsak sitt empiriska underlag från främst tryckt media och vetenskapliga publikationer (se t.ex. Brante och Hallberg, 1989; 1991; Hallberg och Rigné, 1994; 1995; 1999). Föreliggande kontroversstudie kan således betraktas som en form av avgränsade litteraturstudier, då artiklar i media och vetenskapliga publikationer utgör de artefakter som kan studeras och analyseras. Merriam (1994) hävdar bland annat, att det är nödvändigt för forskaren att orientera sig om den förekommande litterära produktionen inom ett givet problemområde.

De forskare som inte tar sig tid att ta reda på vad andra tänkt ut eller tagit reda på, kan gå miste om en möjlighet att ge ett viktigt bidrag till sitt forskningsområde. En funktion som litteraturgranskningen har är ju att skapa möjligheter för forskaren att bidra med något till forskningsområdet och dess kunskapsbas. Inget problemområde inom pedagogiken är isolerat från andra områden som berör mänskligt beteende. Följaktligen finns det alltid någon undersökning, någon teori och något tänkande som har med problemområdet att göra och som kan granskas eller gås igenom och därmed tillföra den aktuella undersökningen något nytt. (Merriam, 1994, s. 75)

Ut ett historiskt perspektiv började litteraturgranskning och forskningsöversikter accepteras som egen forskningsdisciplin i mitten av 1980-talet (Backman, 1998). Det hävdades bland annat att sammanfattning och integrering av tidigare studier i sig var en forskningsprocess och att granskningen av original- eller primärdokument behövde underkastas lika strikta metodiska normer och regler som andra typer av traditionella forskningsprocesser. Vid litteraturgranskning kan forskaren i det insamlade materialet göra ett specifikt urval, samlar in data samt analysera och tolka dessa data utifrån de föreliggande forskningsfrågorna. Litteraturundersökning som forskningsprocess kan anses vara nära förbunden med forskningsprocessens kvalitativa aspekter av metod eller observation.

Data som skall bearbetas härrör ofta från originalartiklar eller andra typer av primärdokument. Några exempel på sådana källor kan vara böcker, vetenskapliga tidskriftsartiklar, monografiserier, konferensbidrag, avhandlingar och offentliga utredningar etc. Backman (1998) menar dock att den viktigaste och vanligast förekommande, men också mest användbara typen av tryckta informationskällor, är den internationella vetenskapliga tidskriften. Beträffande föreliggande kontroversstudie utgörs dess empiriska underlag av i huvudsak artiklar från de två medicinska tidskrifterna *Dagens Medicin* samt *Läkartidningen*, publicerade under en begränsad tidsperiod.

Studien begränsar sig till en tioårsperiod (1996-2006) och utgörs av ett antal artiklar som ur olika aspekter knyter an till kontroversen om den neuropsykiatiska diagnosen DAMP. Då studien begränsar sig till en i huvudsak svensk kontrovers, har de mediala – och därmed i empirisk mening påvisbara – avtrycken från den inte i motsvarande grad representerats i internationell media, om annat i mycket sparsam omfattning. Trots detta, förekommer dock en del respons från internationell media, som redovisas i studien. Ett sådant uppmärksammat tillfälle är bland annat, när destruktionen inträffar av forskningsarkivet för källmaterialet som utgjort det vetenskapliga underlaget för diagnosen DAMP. Som föreliggande kontroversstudie redovisar i kapitlet för resultat (se t.ex. Brante, 2004; Elinder, 2004b; Josephson, 2004; Kärffe, 2004; Miller, 2004; White, 2004) väckte den unika åtgärden (Holmgren, 2004) att destruera ett forskningsarkiv inte bara intresse hos svensk media, utan fångade också i viss omfattning uppmärksamheten i internationella vetenskapliga publikationer.

Backman (1998) pekar bland annat på att fallstudier används inom det område som han benämner som kvalitativ forskning och att dessa som forskningsstrategi har några viktiga innehållsmässiga betoningar. Metodologiskt kan man med hjälp av en fallstudie undersöka ett enskilt fenomen i sin kontext, där gränserna mellan fenomen och kontext inte nödvändigtvis behöver vara fastlagda. Ibland kan forskare ställas inför svårigheter att bedöma huruvida det eller de fenomen som interagerar med en given kontext och som är föremål för intresse, utgör ett fall eller inte. Problemområdet eller forskningsfrågan har ofta anknytning till någon vardagligt förekommande samhällsverksamhet. Den eller de analysenheter i vilket detta skall undersökas kan bestå av en individ, en grupp, en organisation, en företeelse, en händelse etc. Fallstudier anses vara användbara i fall där studieobjekten är mycket komplexa, något som flera internationella och svenska kontroversstudier ger uttryck för.

6.2 Aspekter av kvalitativ ansats och forskarperspektiv

6.2.1 Kvalitativ ansats – en positionering

Det empiriska underlaget i form av artiklar från Dagens Medicin och Läkartidningen som speglar delar av kontroversen under en avgränsad tidsperiod, genererar en mängd data som skall analyseras och tolkas. Det sätt varpå textinnehållet från ett avgränsat artikelmaterial skall bearbetas, innebär således att kontroversstudiens genomförande gör bruk av den typ av metodologiska överväganden som ryms inom begreppet kvalitativ ansats. Därvidlag är det relevant att positionera begreppet kvalitativ ansats i förhållande till kontroversstudiens genomförande av datainsamling, analys och resultat. Ifråga om begreppet kvalitativ ansats existerar det flera uppfattningar om dess innebörder, vilket kräver en närmare precisering hur detta begrepp relateras i förhållande till den föreliggande kontroversstudien.

6.2.2 Distinktioner kvalitativ respektive kvantitativ

Inom forskning förekommer från och till att begreppen kvalitativ respektive kvantitativ uttrycks eller beskrivs på ett sätt, där de kan tolkas som om de utgör motstridiga synsätt av att analysera och tolka vetenskapliga data. Beroende på hur olika forskningsinriktningar och institutionell praxis ser ut, kan begreppen kvalitativ och kvantitativ uppfattas på olika sätt. Något förenklat kan man uttrycka det som att den kvantitativa aspekten av en fallstudie har med mängd, förekomst, utbredning, beräkning och siffror att göra. Den kvalitativa aspekten, till skillnad från den kvantitativa, har med karaktärisering av särdrag och egenskaper att göra (Repstad, 1993). Således, i olika metoddiskussioner ställs då och då kvalitativa ansatser mot kvantitativa på ett sätt som ger intryck av att dessa två står i konflikt med varandra. Ur kontroversstudiens metodologiska perspektiv kan mellan dessa två begrepp sägas råda ett komplementärt förhållande, där båda bedöms vara nödvändiga aspekter i arbetet med att analysera och tolka det empiriska underlaget i förhållande till de forskningsfrågor som skall besvaras.

6.2.3 Reflekterande empirisk forskning

Ifråga om synsätt och bruket av en mer eller mindre fixerad kvalitativ metod, betonar Alvesson och Sköldberg (1994) snarare de aspekter av den som utgörs av en mer reflekterande empirisk forskning, vilket inte heller utesluter de kvantitativa aspekterna av en undersökning. Alvessons och Sköldbergs synsätt på en reflekterande empirisk forskning kan ur kontroversstudiens perspektiv, sägas korrespondera med de metodologiska utgångspunkter och teoretiska övervägan-

den som Markle och Petersen (1981) uttrycker som grund för det frågeprotokoll de formulerat för jämförande analys av vetenskapsbaserade kontroverser och som används i kontroversstudiens första analyssteg. Denna typ av process förutsätter ett visst mått av förförståelse och teoretisk beredskap hos den som har att genomföra analys och tolkning. Då jag tidigare genomfört flera mindre studier (se t.ex. Ekström och Irveby, 2000; Ekström, 2001a; 2001b; 2003) av det problemområde som berörs av föreliggande kontroversstudie, är bedömningen att det finns en bred och relativt väl förankrad kunskap om hur de metodologiska aspekterna skall hanteras.

En forskare kan sägas utgå från en viss sund skepsis då denne nalkas sitt undersökningsområde (Alvesson och Sköldberg, 1994). Givet detta blir dennes reflektion en tolkning av tolkningen, dvs. forskaren beaktar sin egen roll som en aktiv del av den forskningsprocess som bedrivs inom det teoretiska ramverk som omfattas i dennes förförståelse. Detta kan ur ett perspektiv sägas vara en del av forskarens dilemma, där det föregivna kravet på objektivitet svårligen låter sig förlösas ur de egna värderingarnas bojar. Därför är det viktigt som författare till föreliggande kontroversstudie att inte bortse från den aspekt som innebär att man, såväl medvetet som omedvetet, tar stöd i det kunskapsfält och de värderingar som ryms inom den egna professionella horisonten.

6.2.4 Tolkning och reflektion utifrån hermeneutikens anknytning till studien

Tolkning och reflektion är nära knuten till hermeneutikens metodområde, där tyngdpunkten ligger i den förförståelse som det handlande subjektet utgår från, vilket aktualiserar den av människan upplevda livsvärlden. Vattimo (1996) hävdar utifrån hermeneutikens perspektiv, att den livsvärld som åskådliggörs i människans vardagliga kommunikation, är den bakgrund mot vilken det vetenskapligt strategiska och expressiva handlandet synliggörs. Som sådant har Vattimo en vision om ett samhälle som inte helt överlämnat sig åt specialisternas och teknikerernas makt, utan dess medborgare förutsätts fortfarande ha det avgörande inflytandet över de stora frågorna. Detta kan dock bara bli möjligt genom att skapa förutsättningar för en internaliserad livsvärldsrationalitet i individer som förmår att tolka och förena mångfalden av språk, ändamål och autonoma värdesystem som styr vetenskap. Vattimos hermeneutiska ansats belyser därför på ett slående sätt det omöjliga i en helt värderingsfri kunskapsprocess, inte som en belastning, utan som en tillgång vid förståelsen av det objekt eller de fenomen som är fokus för det forskande subjektets vetenskapliga intresse.

6.2.5 Forskarens val av perspektiv och dess implikationer

Förutom forskningens vetenskapliga innehåll, inkluderar den också viktiga politiska och ideologiska aspekter, vilket forskaren bör vara medveten om. Eliasson (1995) pekar på det faktum att våra handlingar i hög grad styrs av ett ideologiskt grundat ställningstagande som innefattas i det sätt var på vi förhåller oss till omvärlden, vilket också givetvis är fallet då vetenskap utövas. Vetenskap är en del av samhället den skapas i och det är därför inte möjligt att bortse från de politiska och ideologiska implikationer den ofrånkomligen är länkad till och som genererar en dynamik som på sikt försvagar eller förstärker dess olikartade aktörers positioner på en politisk arena. Ur en aspekt kan detta vara problematiskt, där traditionell forskning överför och förstärker redan existerande paradig (Alvesson och Sköldberg, 1994). Eliasson (1995) hävdar vidare att vetenskaplig verksamhet inte bara bör beskriva de fenomen eller förhållanden som är föremål för intresse, utan också ha en aktiv roll huruvida om och hur dessa kan förändras, beroende på vilka kunskapsanspråk som avses och vad som eftersträvas som önskvärt.

Det val av perspektiv som en forskare tar vid en undersökning, utgår som regel alltid ifrån att denne i någon mening betraktar ett problemområde från en given struktur av epistemologiska och ontologiska ställningstaganden och bevekelsegrunder. Eliasson (1995) formulerar detta som en kombination av socialt ansvar och förmyndarskap, där också Alvesson och Sköldberg (1994) uppmärksammar detta ur ett perspektiv av kritisk teori. Överfört till föreliggande kontroversstudie, kan kontroversproblematiken där den neuropsykiatriska diagnosen DAMP intar en betydelsefull roll, sägas vara ett exempel på biologisk bestämning utifrån en medicinsk diskurs. Ur ett samhällsvetenskapligt perspektiv måste man tydligare synliggöra sociala förhållanden samt de historiska och samhällsliga kontexter i vilka dessa diagnosbegrepp utvecklats och med tiden förändrats.

Brante (1990b) pekar på sociologins problematik i att formulera antaganden och teorier om relationen mellan människa och samhälle. Han menar att sådana ytterst bottnar i frågeställningar av filosofisk eller metodologisk art och menar att detta leder vidare till frågan om enskilda individers relation till samhället och i vilken grad hon agerar utifrån en fri vilja eller determineras av andra krafter utanför henne själv. Forskarperspektivets horisont med dess yttre två poler av deltagande respektive åskådande observation har också stor betydelse, inte minst vid metodologiska överväganden, om vad som är relevanta fakta samt vilka kriterier som kan anses vara de mest stringenta. Ställningstaganden som dessa är naturligtvis avgörande för forskningsresultatet. Brante menar vidare att en forskare

måste beakta dessa, annars riskerar denne att hamna i en mer eller mindre positivistisk gränsdragning mellan kunskapsteori och metod.

6.3 Reliabilitet och validitet

6.3.1 Reliabilitet

Kontroversstudiens reliabilitet kan sägas vila på dess tillförlitlighet och transparens i bearbetningen av det empiriska underlaget, dvs. att samtliga insamlade artiklar behandlats på ett systematiskt och hederligt sätt. Det är dock inte givet att insamlandet av empiriska data från ett artikelmaterial faller under det principiella kriteriet för reliabilitet, såtillvida att resultaten ska vara stabila så att andra forskare kan upprepa samma procedur och få samma resultat vid ett givet tillfälle. Beroende på olikartade utgångspunkter i förförståelse, teori och metod, kan det på goda grunder antas att olika individer skulle uppvisa tolkningsvariationer ur samma empiri. Kvarstår dock att det av stor vikt att noggrant dokumentera forskningsprocessens alla ingående delar och fakta.

Ett metodologiskt ställningstagande som slogs fast redan i kontroversstudiens inledande skede, var att analysen av det empiriska underlaget skulle ske i två på varandra följande steg. Genom ett sådant förfarande kan möjligheterna bedömas som gynnsamma för en kritisk läsare att granska och följa vägen från analys och resultat till de tolkningar och slutsatser som redovisas i kontroversstudiens diskussion. Merriam (1994) menar dock att reliabilitet kan uppfattas som ett problematiskt begrepp inom forskning med kvalitativ ansats utifrån det faktum att individers beteende, ställningstaganden och utsagor inte utgör något statiskt tillstånd, utan befinner sig i ständigt pågående dynamisk process av förändring. Därför kan inte reliabilitetsbegreppet inom kontroversstudiens problemområde i samma omfattning grundas på kriterier av upprepbarhet och lagbundenheter.

Kvalitativ forskning strävar emellertid inte efter att isolera lagar för människans beteende utan försöker snarare att beskriva och förklara världen utifrån hur de olika människor som lever i den uppfattar den. Eftersom det finns många olika tolkningar av vad som sker, finns det inte heller några fasta referenspunkter vi kan utgå från för att upprepade gånger mäta en företeelse och på så sätt skapa en i traditionell bemärkelse reliabel mätning. (Merriam, 1994, s. 181)

6.3.2 Validitet

Validitet i kvantitativa forskningsprocesser uttrycker tillförlitlighet i hantering av data i metoder som i princip mäter det de är avsedda att mäta utifrån ett klart

formulerat kunskapsanspråk. Vid undersökningar med kvalitativ ansats förändras dessa förutsättningar, vilket medför att validitet inte kan definieras lika kortfattat och enkelt, eftersom flera andra aspekter och därmed påföljande sanningsanspråk inkluderas i termer av icke kvantifierbar kunskap. Onwuegbuzie och Leech (2007) beskriver att validitet i kvalitativa forskningsprocesser uppvisar en stor variation och att de operationaliseras på en mängd olika sätt. Sålunda menar Onwuegbuzie och Leech, att de flesta föreställningar om och konstruktioner av validitet är adekvata för åtminstone ett antal typer av forskningsdesign med kvalitativ ansats. Som sådana framstår de var och en som funktionella i kvalitativt inriktade forskningssammanhang. Dock hävdar de att det inte existerar någon metod som i sig utgör en garanti för att producera valida data eller tillförlitliga slutsatser.

[...] it should be reiterated that a qualitative study cannot be assessed for validity (e.g., truth value, credibility, legitimation, dependability, trustworthiness, generalizability). Rather, validity is “relative to purposes and circumstances”
[...] (Onwuegbuzie and Leech, 2007, p. 238-239)

För övrigt framhåller Onwuegbuzie och Leech (2007) att utvärdering och val av olika metodologiska ställningstaganden i forskning med kvalitativ ansats, som bland annat inkluderar aspekterna av validitet, också är ett verkningsfullt medel för att utesluta konkurrerande tolkningar av samma data.

I kontroversstudien analyseras och tolkas data från artikelunderlaget på ett för kunskapsområdet korrekt sätt utifrån de begreppen inre validitet samt logisk validitet (Swedner, 1978; Yin, 2007). Kontroversstudien kan sägas ha logisk validitet, då den redovisar de metodologiska ställningstaganden som den vilar på. Logisk validitet i kontroversstudien vilar på att forskningsfrågorna besvaras på ett relevant sätt utifrån att metoder för insamling, urval, analys och tolkning av data är de bästa möjliga. Ett sätt att öka den logiska validiteten i de båda analyserna av aktörernas olika argument, är att dekonstruera dessa och organisera dem i olika kategorier. Därmed bereds möjlighet att analysera och tolka flera aktörers argument inom ramen för varje specifik kategori. Avsikten med de citat som redovisas i analyserna är att öka trovärdigheten i de slutsatser och tolkningar som görs. Omvänt kan dock ett sådant förfarande kritiseras, då analysernas utformning och genomförande kan sägas styra tolkning av data.

Den inre validiteten åskådliggörs genom en tydlig beskrivning av hur forskningsfrågor, teori och metodologiska ställningstaganden utvecklas under arbetsproces-

sen med kontroversstudiens genomförande tills dess att analys och resultatet föreligger. En hög inre validitet kan hävdas genom att forskningsfrågornas kritiska ställningstagande, i genomförandet av analyserna, skall kunna uppvisa en logisk anknytning till empiri och teori.

6.4 Övergripande analys genom protokoll med frågebatteri – analys 1

Flertalet analyser av vetenskapsbaserade kontroverser har ett stort vetenskapligt värde i sig för teori- och metodutveckling inom kontroversforskning. Ett problem kan dock vara, att de genom sin karaktär av fallstudier är begränsade för behovet av jämförelse och generalisering för forskare som använder andra typer av begreppsliga ramar och metodologiska ansatser i studiet av dessa kontroverser (Markle & Petersen, 1981).

For example, controversies in science and technology frequently involve challenges to existing political arrangements or calls for new public policy. [...] In a broader sense, the study of controversies may shed light on the internal and external dynamics of science itself and focus attention on patterns of interaction between internal and external factors. [...] Individual case studies, especially if well chosen, can contribute greatly to our understanding of the processes by which controversies in science and technology emerge, develop, and are resolved. But nowhere in the literature on scientific or technical controversies have researchers attempted systematically to analyze large numbers of cases. Most studies in this field are, in fact, analyses of single cases. (Markle & Petersen, 1981, p. 25)

Utifrån denna problematik har de utvecklat en undersökningsmodell med en generell analysstruktur för kontroverser i vetenskap och teknologi. Markle och Petersens (1981) analysmodell består av ett protokoll med ett frågebatteri fördelat över sex avgränsade områden:

- 1) överblick av kontroversen
- 2) kontroversens aktörer
- 3) strategi och taktik
- 4) kognitiva anspråk
- 5) sociala och politiska anspråk
- 6) försök till kontroversens lösning.

Protokollet kommer att användas i den första analysfasen. Anledningen är inte främst för dess förtjänster av att skapa förutsättningar för jämförelse och generalisering av data i förhållande till andra kontroversstudier, utan hur Markle och Peterson anknyter frågebatteriernas struktur och innehåll till det Starka Programmens specifika metodologi (Bloor, 1976) inom vetenskapsociologins kunskapsområde.

Starka Programmet har haft ett stort inflytande på det omdiskuterade forskningsfältet *Sociology of Scientific Knowledge*, speciellt i de forskningsprogram som utgår från Bloors tes om symmetri, där Hallberg (1997) menar att det finns goda förutsättningar att förena studier av naturvetenskap och humaniora. Markle och Peterson (1981) understryker att frågeställningarna inte i första hand är avsedda att dela in kontroversens aktörer i kategorier av vinnare och förlorare, utan snarare att klarlägga hur framgångar och förluster framträder i aktörernas handlande och ställningstagande utifrån frågeställningarnas symmetriska ansats.

[...] In taking an agnostic position we ask the same questions, whenever possible, of both sides, seeking to understand each side within the context of the other. The terminology is explicitly neutral, referring to “challengers” vs. “loyalists”, “preservationists” vs. “innovators” etc., in any given controversy. (Markle & Peterson, 1981, p. 26)

Det symmetriska förhållningssätt, som kontroversstudien eftersträvar i analysens första steg utifrån det frågeprotokoll som Markle och Peterson (1981) konstruerat, innebär enligt Hallberg (1997), att kontroversens aktörer analyseras på ett likvärdigt sätt. Med denna symmetriska ansats avser kontroversstudien att sträva efter att respektive aktörers argument och utgångspunkter för handlingar inte jämförs och framställs som mer eller mindre rationella i förhållande till varandra. Genomförandet av analys 1 med Markle och Petersons (1981) frågeprotokoll kompletteras med en specifik delanalys och diskussion av de så kallade kollegiala upproppen som förekommer bland de medicinska företrädarna för neuropsykiatri under kontroversen.

Skälet till detta, är att företeelsen med kollegiala upprop i Läkartidningen och Dagens Medicin under kontroversen, avviker i så hög grad från kontroversens vanliga dynamik och konfliktmönster, att det bedöms som nödvändigt att detta fenomen får ett eget analysavsnitt. Delanalysen av de kollegiala upproppen utgår i grunden från Bourdieus (1995) fältteori med fokus på det vetenskapliga fältets produktion av symboliskt kapital. De medicinska företrädarnas vetenskapliga

produktion och därmed ackumulering av symboliskt kapital, kan i en mycket förenklad tankemodell definieras som ett socialt rum där specifika koder och värderingar reglerar inbördes förhållanden mellan dess sociala agenter.

6.5 Analys av kognitiva och sociala strukturer i argument – analys 2

Analys 2 beskriver, analyserar och diskuterar hur medicinska företrädares argument bildar olika kategorisystem, vars kunskapsanspråk i grunden utgår från olikartade ontologiska och epistemologiska föreställningar i synen på individ, skola och samhälle. Hacking (2000) diskuterar hur interaktiva kategorier, det betecknande och det betecknade, växelverkar med varandra. ADHD är till exempel en kategori som växelverkar med en kategori som barn, menar Hacking, och pekar på hur denna växelverkan ingår i en komplex matris av institutioner och kulturell påverkan.

[...] Kanske är de barn som fått diagnosen ADHD eller DAMP annorlunda än de barn som förr kallades rastlösa – delvis på grund av de teorier som formulerats om dem och de åtgärder som vidtagits mot deras dåliga vanor. Och omvänt kan det vara så att förändringarna hos barnen har bidragit till utvecklingen av idén om problembarn. Detta är ett exempel på växelverkan. (Hacking, 2000, s. 140)

Institutionella kategorier är en fundamental del av skolans verksamhet och har alltid varit närvarande i form av exempelvis ålder, kön, förmåga, intressen, social bakgrund och olika funktionshinder, mot vars bakgrund man bedömer utveckling, förmåga och svårigheter. Kategorier är språkliga uttryck som alltid relaterar till en specifik kontext som svarar mot sättet att utöva en given form av praktik. Kategorier är delar av en institutionell praxis där dessa utövar en påverkan genom att de genom sin performativa karaktär utgör handlingar som får konsekvenser då de formuleras (Hjörne, 2004).

Olika kategorisystem betecknar en viss teori om världen som tillhandahåller en given uppsättning av kriterier som bestämmer kategoriernas avgränsning. Dess ontologi utgår från ett antal grundantaganden om verkligheten som korresponderar mot ett givet system av kategoriseringar och dess relation till varandra, som i sin teoriutveckling styr urval och produktion av signifikanta fakta i en process vilket betecknas som kategorisk perception. Brantes (2006) sätt att radikalt vända på den kategoriska perceptionen, är en fruktbar ansats för kontroversstudien där

fokus flyttas från vad som hålls för signifikanta fakta och teorier, till vad som utesluts.

Helheten av teori, ontologisk modell, fakta, resultat, metodpreferenser och angelägna forskningsproblem utgör ett paradigm för en viss forskargrupp. Teori- och dataarbete är således styrda av den grundläggande ontologiska modellen. Den kanske mest intressanta effekten av en ontologisk modell är att den styr vad som utesluts; vad som inte räknas som signifikanta fakta och vilka teorier som inte anses relevanta och tillämpbara. (Brante, 2006, s. 75)

Det som är föremål för kontroversstudiens uppmärksamhet innefattar aktörernas olika synsätt för att beteckna den neuropsykiatriska diagnosen DAMP och dess implikationer i en pedagogisk praktik. Det betecknade i dessa olika begrepp utgör i kontroversstudiens analys och diskussion ett gränsobjekt (Gieryn, 1983, 1999) i den förhandlings- och översättningsprocess som framträder i de medicinska företrädarnas argument då de berör grundskolans verksamhet. Börjesson (1997) menar att kontroversen mellan pedagogers och läkares syn på diagnoser är klassisk. Därför påpekar han att pedagogik och medicin ur ett samhällsperspektiv inte bara utgör vetenskapliga disciplinområden i sig, utan också präglas av vitala intressen och kopplingar till hur samhällets vardagliga verksamhet skall bedrivas.

Kontroversens aktörer använder olika typer av argument på den mediala arenan för att ifrågasätta eller försvara legitimiteten i den neuropsykiatriska diagnosen DAMP och dess implementering som förklaringsmodell för inläringsvårigheter och beteendeproblematik i grundskolans verksamhet. Med dessa argument, som uppvisar såväl kognitiva som sociala aspekter, reser aktörerna krav på formuleringsrätt och jurisdiktion som kan utesluta konkurrerande uppfattningar. I sin studie av kontroversen om dödsbegreppet menar Brante och Hallberg (1991) att den inledande fasen av kontroverser präglas av att förespråkare och motståndare konstruerar en tydlig gräns mellan de kunskapsteoretiska uppfattningar som konkurrerar om jurisdiktion.

Competition and rivalry has a social and a cognitive side. Socially, it concerns who 'has the right to speak', who is the real expert on an issue, with adjoining claims to social rewards, status, authority, and so on. Cognitively, it is a matter of defining the nature of a problem or area of study as belonging to one's own domain of competence, simultaneously excluding other competencies. (Brante & Hallberg, 1991, p. 392)

I det andra analyssteget studeras kognitiva och sociala strukturer i aktörernas argumentation och berör hur de medicinska kunskapsanspråkens formuleringar om den neuropsykiatriska diagnosen DAMP strävar efter implementering i grundskolans verksamhet. Att analysera kognitiva och sociala strukturer i argument från studier av artikelmaterial, är en fråga från flera svenska och internationella kontroversstudier ofta använd men ingalunda oomtvistad metod. Hallbergs och Rignés (1994; 1995; 1999) studie av kontroversen om sexuella övergrepp på barn, berör ett omfattande artikelmaterial från både svenska och internationella källor.

Our first study concerns how the problem has been introduced to the public, through the printed media. It shows that there has been a wide general coverage of child sexual abuse throughout the 1980s, and that the most active professional coverage has been in journal of the Swedish psychologists. [...] Thus, it can be said that the introduction of this problem to the wider public was successful. However, research material is almost non-existent in this pattern. Clinicians and journalists activists dominate the debate. (Hallberg & Rigné, 1994, p 158)

Vad som bör uppmärksammas i detta sammanhang, är att Hallberg och Rigné (1994; 1995; 1999) pekar på hur kontroversens utveckling löper i parallella spår på den mediala arenan, dels som debatt i facktidskrifter mellan professionella aktörer, dels som öppen debatt i dagspressen. I resultatet av sin kontroversstudie fann de en intensiv debatt mellan professionella aktörer där de huvudsakliga strategierna utgjordes av gränsarbete, retoriska utspel och metodologiska anspråk, som parallellt utvecklade en omfattande offentlig uppmärksamhet i media. Samma mönster blir synligt i Brantes och Hallbergs (1989; 1991) studie av kontroversen om dödsbegreppet. Debatten mellan i huvudsak medicinska aktörer är intensiv och utvecklar också ett stort intresse från allmänheten genom medias exponering. Det finns ett samband mellan professionsinriktad media och dagspress i båda exemplen, där aktörernas argument som berör gränsarbete och metodologiska anspråk präglar debatten i den förra, emedan de retoriska utspelen i huvudsak är förbehållna den senare som lättare kan tillhandahålla en lämplig journalistisk dramaturgi för att driva opinion.

We begin classifying the scientific arguments, primarily by employing articles and comments from *Läkartidningen* (LT, the major professional journal for medicine in Sweden) during the period 1980-87, together with articles from newspapers. (Brante & Hallberg, 1991, pp. 396-397)

Utöver ovanstående exempel finns flera svenska studier där empiri i form av artiklar har stor betydelse för kunskapen om hur kontroverser berör viktiga frågeställningar i samhället. De typer av vetenskapliga kontroverser som tenderar att få den största uppmärksamheten har ofta en koppling till medicinska frågor där det mänskliga värdet upplevs som ifrågasatt. Exempel på sådana är mammografikontroversen (Sunesson, 1989); kontroversen om behandlingen av våldtäktsmannen (Jönsson, 1996); kontroverserna om neuroleptika och kolesterol (Sunesson, 1991); kontroversen om luftföroreningar och spädbarns födelsevikt (Nolin, 1989). Genomgående för dessa studier är att aktörernas argument synliggörs via den mediala arenan. Kontroversstudiens andra analyssteg där aktörernas argument granskas, kan därmed sägas vila på en utvecklad och etablerad metodologi i studiet av kontroverser inom det vetenskapsteoretiska och vetenskapssoциologiska forskningsfältet. Efter analysens två steg kommer resultatet att vägas samman och problematiseras i den avslutande diskussionen.

6.6 Datainsamling och urvalskriterier

6.6.1 Utgångspunkter för datainsamling

Att samla in data från tryckt media och vetenskapliga publikationer som berör ett studium av ett givet problemområde är ofta en tidskrävande process. Då det insamlade materialet ofta är omfattande, är det av stor betydelse att relativt omgående exkludera mindre relevanta delar. Urvalsprocessen följer ett antal kriterier som formulerats i syfte att begränsa det insamlade materialets omfattning till sådant textinnehåll som kan bedömas ha relevans för de forskningsfrågor som formulerats i kontroversstudien.

Kontroversens förlopp över tid och rum är en annan viktig faktor för undersökningens avgränsning. Hur stor del av kontroversens förlopp över tid var meningsfull att undersöka i förhållande till studiens syfte? Vilka aspekter av den var relevanta att undersöka? Vilka aktörer bland förespråkare och motståndare kunde bedömas som pådrivande och betydelsefulla för kontroversens utveckling och innehåll? Dessa frågor kom spontant i undersökningens inledande skede, då sakinnehåll och argument i artikelmaterial som berörde kontroversen, föreföll uppvisa olika resonemangsstilar. I nedanstående redogörs därför för de åtgärder och steg som vidtogs för att avgränsa undersökningsmaterialet utan att kontroversstudiens specifika syfte och fokus riskerade gå förlorat.

Då syftet var att genomföra en studie av en uttalat svensk vetenskapsbaserad kontrovers där den överväldigande majoriteten av aktörerna har sin profession-

ella hemvist inom det medicinska området, föll valet obetingat på de två största medicinska tidskrifterna i Sverige, nämligen Dagens Medicin (Mediearkivet, 2006) och Läkartidningen (Läkartidningens arkiv, 2006). Båda dessa existerar som, dels tryckt media, dels som webbtidning, vilket i hög grad underlättade datainsamling, då samtliga artiklar var möjliga att hämta direkt från deras respektive artikelarkiv via Internet.

6.6.2 Urvalskriterier för insamling av artiklar

Det insamlade artikelmaterialen från Dagens Medicin och Läkartidningen, i den inledande fasen, omfattade totalt 282 artiklar inom det avgränsade tidsintervallet 1996-2006. Artikelmaterialen från respektive tidskrift fördelade sig med 121 artiklar från Dagens Medicin och 161 från Läkartidningen. Det avgörande kriteriet i denna inledande datainsamling, var att varje enskild artikel skulle bära en tydlig prägel av vara författade av uttalat professionella aktörer med relevant anknytning till kontroversens sakfrågor.

En invändning och en möjlig potentiell felkälla i hanteringen av artikelmaterialen, är att jag som författare till denna kontroversstudie har en bakgrund inom pedagogikens kunskapsområde och kan därmed inte sägas besitta samma omfattning av medicinsk sakkunnsighet som de medicinska företrädare som kontroversstudien berör. Det skulle därför kunna anföras att jag därför inte besitter tillräcklig medicinsk sakkunnskap då medicinska sakfrågor skall tolkas i det insamlade artikelmaterialen. Dock ligger huvudsakligt fokus för studien på hur kontroversens dynamik utvecklas och hur argument utväxlas mellan medicinska företrädare i kampen om formuleringsrätt och jurisdiktion, där skolan som institution och dess pedagogiska verksamhet intar en viktig roll. Det empiriska materialet kommer att brytas ned och analyseras i enlighet med de två analyssteg som tidigare introducerats.

6.6.3 Ställningstaganden i datainsamling och urvalsprocess

Backman (1998) tar upp omfattningen av forskningsöversikter och skriver att många författare har ambitionen att vara heltäckande. De har då ofta ambitionen att – så långt det är möjligt – försöka presentera allt publicerat material.

Sådana hänsyn räknas med rätta som ett kriterium på intellektuell hederlighet, och alla historiker som vill vara hederliga känner ett behov av att göra ändlösa preciseringar av alla generaliseringar om tidigare vetenskap. (Shapin, 2000, s.

19)

Implicit pekar Backman (1998) på problematiken om hur forsknings- eller litteraturöversikter skall kunna sammanställas inom ramen för vad som kan betecknas som hanterbara proportioner. Shapin (2000) resonerar på liknande sätt och menar att forskarens strävan efter att innefatta en så stor kunskapsmassa som möjligt i sitt arbete har sitt pris.

Komplexa, ändlöst preciserade berättelser, tyngda av modifieringar och en uppsjö av referenser, läses knappast av andra än specialister. Och även om sådana redogörelser kan öka massan av faktisk kunskap om det förflutna torde de inte vara tillräckligt sammanhängande för att fördjupa vår övergripande förståelse. (Shapin, 2000, s. 19)

Det frågeprotokoll som Markle och Petersen (1981) formulerat för analys beträffande jämförande forskning om kontroverser, kan sägas utgöra ett redskap för litteraturundersökning och intar som sådan en form av neutral hållning genom sin uttalat symmetriska och opartiska ansats i förhållande till det empiriska artikelunderlaget i analyssteg 1.

6.7 Metod och genomförande – analys 1

6.7.1 Frågeprotokoll för vetenskapsbaserade kontroverser – analys 1

I det första analyssteget genomfördes en undersökning av samtliga artiklar utifrån det frågeprotokoll som Markle & Petersen (1981) formulerat för jämförande forskning mellan olika kontroverser som berör naturvetenskap och teknologi. Argument kan anföras mot att bruka detta frågeprotokoll i denna avhandlings enskilda kontroversstudie, då Markle och Petersen utvecklat det främst i syftet om att hitta en metod för att kunna jämföra kontroverser med varandra utifrån ett antal generellt påvisbara parametrar.

Following Bloor, and at the same time considering the practical needs of the researcher, our protocol sets forth a series of questions which are dominantly empirical, materialistic, behavioral, and agnostic. Questions call for relatively simple distinctions, emphasizing the quantitative. We recognize the dangers of making simple distinctions about a complex world, but creating a large set of data should facilitate comparative, even statistical analysis. (Markle & Petersen, 1981. p. 26)

Givet detta, att resultat och analys föreligger från denna enskilda kontroversstudie med stöd av det specifika frågeprotokollet som Markle och Petersen (1981)

utvecklat, skulle det i hypotetisk mening kunna utgöra ett underlag för jämförande forskning i studiet av flera andra kontroverser, förutsatt att dessa genomgått samma typ av metodprocedur. Som omnämnts tidigare, finns det två vägande skäl att bruka frågeprotokollet som en inledande del i analysen av det empiriska underlaget för denna enskilda kontroversstudie.

För det första, det finns ett stort värde i att organisera och differentiera artikelmaterialen innehåll i hanterbara kategorier. Sätillvida fyller frågeprotokollet en relevant funktion i detta avseende genom att bryta ned kontroversens innehåll i sex avgränsade områden med:

- överblick av kontroversen
- kontroversens aktörer
- strategi och taktik
- kognitiva anspråk
- sociala och politiska anspråk
- strävande mot kontroversens lösning

För det andra, tar Markle och Petersens frågeprotokoll metodologiskt stöd i Bloors (1976) Starka Program. Av dess fyra grundläggande teser, som omfattar kausalitet, opartiskhet, symmetri och reflexivitet, är det främst tesen om symmetri som präglat utformningen av frågeprotokollet. En sådan ansats strävar mot att behandla samtliga ingående aktörer i kontroversen på ett likvärdigt sätt.

I det nedanstående kommer det att redogöras för de steg och åtgärder som vidtogs för att kunna genomföra analyssteg 1. Det är nödvändigt att skapa en sammanhängande bild av hela kontroversen, så som den gestaltas i Dagens Medicin och Läkartidningen under tidsperioden 1996-2006. Genom att använda Markle och Petersens (1981) kontroversprotokoll, bidrar detta till att det blir möjligt att förstå den dynamiska kontext som kontroversen utspelar sig i och som utgör en viktig förutsättning för det fortsatta arbetet med analyssteg 2.

6.7.2 Utvärdering, förändring och slutlig design av kontroversprotokoll

Markle och Petersens (1981) kontroversprotokoll avser i sitt ursprungliga utförande att täcka in ett stort antal parametrar som strävar efter att beskriva och analysera alla de i en kontrovers ingående och möjliga aspekter som driver den framåt. Kontroversprotokollets innehåll av frågor är organiserade, som ovan beskrivits, i sex avgränsade kategorier.

Kontroversprotokollets frågestruktur studerades noga och utvärderades i en förstudie med ett begränsat antal artiklar, i syfte att pröva protokollets förmåga som analysinstrument. Denna förstudie bestod av ett urval av 5 artiklar vardera från Dagens Medicin och Läkartidningen. Artiklarna valdes slumpmässigt ut från åren 2001-2003, vilket representerar en av kontroversens mera intensiva faser. Utfallet från denna förstudie gav anledning till smärre förändringar av innehållet i kontroversprotokollet. Därvidlag beslutade jag att stryka två av frågeställningarna som inte bedömdes ha någon relevans inom det specifika konfliktområde som kontroversstudie omfattar. De frågeställningar som utgick ur kontroversprotokollet var följande:

- Ekonomiska aspekter som har koppling till kommersiell verksamhet, dvs. privatekonomiska motiv, patent, försäljning, marknadsföring etc.
- Religiösa aspekter som inkluderar specifikt religiöst förankrade frågeställningar, argument som tar utgångspunkt från specifik religiös uppfattning, förekomst av religiösa grupperingar som offentligt exponerar ett tydligt ställningstagande samt förekomsten av religiösa grupperingar som bistår med resurser till aktörer i en kontrovers.

Beträffande åtgärden att ta bort frågestrukturen för de religiösa aspekterna, kan det invändas att enskilda aktörer bland förespråkarna i kontroversen vid ett flertal tillfällen omnämner att motståndarna har samröre med scientologer samt att dessa går scientologins ärenden. En närmare granskning av artikelmaterialet kan dock inte i saklig mening påvisa att scientologkyrkan eller explicita representanter för denna, aktivt deltar som aktörer eller driver kontroversen. Ett belysande exempel är då Gillberg (2001a) inkluderar scientologerna i en skarpt polemiskt utformad artikel i Läkartidningen.

Efter förarbete av bl a scientologer iscensattes en noggrant regisserad hetskampanj mot barnneuropsykiatri i allmänhet och mig i synnerhet. Kampanjen leddes av en kulturmedarbetare på Sydsvenska Dagbladet. Hon har också titeln docent vid Lunds universitet men saknar, trots detta, internationella vetenskapliga publikationer. [...] (Gillberg, 2001a, s. 72)

Elinder (2001a) bemöter senare denna kritik i Läkartidningen, där han tar avstånd – såväl på sina egna som å Kärfves vägnar – från de tidigare anförda beskyllningarna om samröre med scientologer.

[...] Genom personangrepp – genom att inkompetensförklara, skandalisera och marginalisera sina kritiker – undviker Gillberg de besvärande frågorna. Kritikerna (inklusive undertecknad) kopplas till ”scientologer” och ”en

noggrant registrerad hetskampanj”. Kampanjen påstås ledas av Eva Kärfve, som kopplar honom till ”nazisternas illdåd. [...] (Elinder, 2001a, s. 724)

Mot bakgrund av ovan anförda exempel, bedöms att det inte finns någon substantiell koppling till religiösa aktörer som deltar i eller driver kontroversen. Som de citerade utdragen från respektive artikel visar, framgår att epitetet ”scientologer” utgör ett exempel på och ingår i en större arsenal av ned sättande omdömen som kontroversens aktörer begagnar sig av.

I Markle och Petersens (1981) kontroversprotokoll benämns aktörerna som anhängare (Loyalists) respektive utmanare (Challengers). Dessa benämningar har omformulerats till ett för svenska förhållanden mera passande begrepp, som *förespråkare* respektive *motståndare* till den neuropsykiatriska diagnosen DAMP, eftersom dessa används frekvent i artikelmaterialen. Det finns dock en medvetenhet om att det de facto föreligger en semantisk skillnad mellan Markle och Petersens benämningar och de som används i kontroversstudien, men bedömningen är att det inte i sak förändrar kontroversprotokollets ursprungliga intention som analysinstrument.

Artiklar från Läkartidningen hämtades från den egna webbsidans sökbara artikelarkiv (Läkartidningens arkiv, 2006), emedan artiklar från Dagens Medicin hämtades från Mediearkivets sökmotor (Mediearkivet, 2006). De ord som användes i sökningen av artiklarna var DAMP, ADHD, neuropsykiatri, BVC (barnavårdscentral; ff anmärkning), skolhälsa, skolhälsovård, Kärfve, Elinder, Gillberg, Kadesjö samt Rasmussen.

Samtliga artiklar sorterades i kronologisk ordning med filnamn för respektive tidning, datum för publicering samt rubrik på artikel. För artiklarna i Läkartidningen innebar detta en liten skillnad jämfört med Dagens Medicin, då Läkartidningen anger år och veckonummer då artiklarna är publicerade. Samtliga artiklar från Dagens Medicin och Läkartidningen har sedan skrivits ut på papper. Därefter har dessa organiserats i kronologisk ordning i tre pärmar med vidhängande innehållsförteckning, två pärmar för Läkartidningen respektive en pärm för Dagens Medicin. Samtliga artiklar har blivit lästa två gånger.

6.7.3 Beredande process av artikelunderlag

För att göra texterna läsarvänliga har materialet brutits ned ytterligare. Denna process omfattar tre steg som genomfördes synkront:

- Skapandet av separata tidslinjer för artiklar i Dagens Medicin respektive Läkartidningen, där varje artikel registreras med datum för publicering.
- Upprättandet av separata listor i kronologisk ordning för artiklar i Dagens Medicin respektive Läkartidningen, med angivande av aktör/aktörer, roll i kontroversen, artikelförfattare (som i enskilda fall utgjordes av medlemmar från respektive tidnings redaktion), mycket kortfattat om artikelinnehåll samt tid för publicering.
- Upprättandet av separata förteckningar i kronologisk ordning för artiklar i Dagens Medicin respektive Läkartidningen, där kompletterande kommentarer gjordes till varje artikel efter genomläsningarna.

Dessutom sammanställdes också ett underlag där aktörernas frekvens i antalet genererade artiklar registrerades. Detta inkluderar även de fall när medarbetare på respektive redaktion för Dagens Medicin och Läkartidningen står som författare till artiklar som berör kontroversens innehåll. Nedan följer en detaljerad beskrivning hur design av processteg utformades samt hur artikelmaterialen behandlas i varje enskilt förberedande processteg, innan det matchades mot kontroversprotokollets frågestruktur.

6.7.4 Upprättandet av grafiska tidslinjer, översiktslistor för aktörer och artikelförteckningar

Separata tidslinjer i grafisk form för aktörernas aktiviteter i Dagens Medicin respektive Läkartidningen har upprättats. I enlighet med artikelmaterialens kalendrisk omfattning, beskriver respektive tidslinje samtliga publicerade artiklar under perioden 1996-2006. Tidslinjernas grafiska utformning gjordes i Microsoft Visio. Varje enskild artikel registrerades på tidsaxeln med datum för publicering, aktörens/aktörernas namn och yrkestitel, samt mycket kortfattat om vad som anfördes i artikelinnehållet. Varje artikel på tidsaxeln etiketterades slutligen med en av tre kategorier:

- Normalvetenskap – betecknar artikel utan uppenbar koppling till kontroversen, men som i professionell mening knyter an till det berörda neuropsykiatriska kunskapsområdet.
- Konsoliderande gränsarbete – betecknar artikel där den vetenskapliga framställningen uttrycker demarkation mot endera förespråkarnas eller motståndarnas vetenskapssyn, utan att öppet argumentera eller aktivt ta del i kontroversen, eller i vetenskaplig mening förstärka positionerna i kampen om jurisdiktion på formuleringsarenan.
- Kontrovers – betecknar artikel där öppet ställningstagande eller argumentation sker mot endera förespråkare eller motståndare.

Samtliga sidor med tidslinjer skrevs ut och applicerades i kronologisk ordning, på så sätt att tidslinjerna för Läkartidningen respektive Dagens Medicin kunde studeras samtidigt och synkront över hela den undersökta perioden. Genom denna åtgärd blev det möjligt att studera och jämföra hur publiceringsfrekvensen varierade mellan de två tidningarna och därmed visualiserade den specifika dynamik som präglar kontroversen. Tidslinjerna innebar också ett substantiellt stöd i analysarbetet med kontroversprotokollet, något som en inledande förstudie gav belegg för, då tidslinjens kapacitet prövades som analysinstrument.

Sedan prövades huruvida tidslinjerna kunde bidra till att förklara den oregelbundna och dynamiska frekvens av publicerade artiklar som respektive tidning uppvisar under kontroversperiodens olika faser. Till exempel blev det möjligt att urskilja hur kontroversens aktörer ansamlas i stora artikelkluster vid de två tillfällena när aktiviteten bland kontroversens aktörer intensifieras, vilket bidrog till att generera möjliga arbetshypoteser om orsakerna till detta.

I syfte att underlätta analysarbetet med att hitta mönster och anomalier i aktörernas argument och polemiska utfall under kontroversen, upprättades separata översiktlistor som representerar samtliga artiklar i Dagens Medicin och Läkartidningen i kronologisk ordning. För varje artikel registrerades följande:

- Namn och titel på aktör/aktörer (när flera titlar angavs för en aktör, valdes i första hand den akademiska titeln aktören uppgav).
- Aktörens roll i kontroversen (på vilket sätt aktören handlar eller producerar utsagor, argument, kritik eller polemiska utfall).
- Namn på artikelförfattare (vid flera tillfällen är annan än aktören författare, vilka oftast utgörs av journalister eller skribenter som ingår i tidskrifternas redaktioner).
- Artikelinnehåll (avser mycket kortfattat vad som citeras, nämns eller åberopas i artikeln).
- Datum för publicering av artikel (registreras med år-månad-dag i Dagens Medicin samt år och veckonummer i Läkartidningen).

I den separata artikelförteckningen kunde kompletterande och fördjupande kommentarer formuleras omgående, då specifika samband eller kopplingar framträdde under arbetet med att registrera artiklarna på tidslinjer och i översiktlistor. Ett första och påtagligt intryck i det inledande arbetet, var de fall där klustren med debattartiklar i Läkartidningen visade indikationer på att samverka med återkommande artiklar med innehåll som uttrycker uttalat gränsarbete.

Det blev således möjligt att via dokumentationen i de fördjupande kommentarerna spåra hur olika mönster framträdde i aktörernas agerande och hur de gjorde bruk av sina intellektuella, sociala och politiska resurser i konkurrensen med andra aktörer på formuleringsarenan. I Dagens Medicin visade de fördjupande kommentarerna på en annan form av dynamik, där åberopandet av intellektuella resurser inte framstår som lika starkt och uppvisar en förskjutning, där de vetenskapliga resurserna positioneras som en bakgrund till aktörernas kraftsamling av sociala och politiska resurser då de hävdade sina anspråk. I det nedanstående kommer detta att utvecklas och redovisas i resultat och analys. En slutsats är dock att de kompletterande och fördjupande kommentarerna bidrog till att såväl vidga som fördjupa analysens fokus.

6.7.5 Utvärdering av tidslinje som analysinstrument

Kontroversens intensitet ökar gradvis med inledning under 1999 och fram till slutet av första kvartalet 2001 då en lugnare fas inträder. Antalet publicerade artiklar ökar drastiskt i Läkartidningen under 2000 samt första kvartalet av 2001. Totalt publiceras 50 artiklar under den angivna perioden. Jämförelsevis publiceras det bara 6 artiklar i Dagens Medicin under samma period, där samtliga publicerade artiklar är lokaliserade till 2000. En sannolik förklaring till att kontroversen tilltar i intensitet under denna period, är att den uppmärksammade publiceringen av Kärfves (2000a) bok, *Hjärnsnöken; Damp och hotet mot folkhälsan*, samt de debattartiklar som föregår utgivningen (se t.ex. Kärfve 2000b; 2000d). När kontroversen kulminerar, ökar antalet artiklar markant under 2003 och fortsätter med bibehållen intensitet under 2004. Under 2005 når antalet publicerade artiklar sitt maximum. Under 2006 förefaller kontroversen avtona relativt snabbt i styrka, utifrån det förhållandevis begränsade antalet artiklar som då publiceras. Totalt publiceras 139 artiklar.

Det är under denna period som källmaterialet till forskningen om DAMP destrueras av Gillbergs nära medarbetare och de påföljande rättsliga åtgärderna genomförs (Holmgren, 2004). Dessa händelser väcker stor uppmärksamhet i dagsmedia och fackpress. Det förefaller logiskt att mängden publicerade artiklar ökar, då kontroversen skakas av uppseendeväckande händelser. Detta är tämligen lätt att sluta sig till, oaktat det grafiska stödet från tidslinjerna. Den bild av kontroversen som framträder under denna period, med stöd av tidslinjerna, är iakttagelsen att Dagens Medicin låter publicera mer än dubbelt så många artiklar som Läkartidningen. Av de totalt 139 publicerade artiklarna, står Dagens Medicin för 98 artiklar, emedan Läkartidningen endast publicerar 41 artiklar under samma period.

En jämförelse mellan aktörers publiceringsfrekvens och hur de fördelar sig i respektive tidning då kontroversen kulminerar, indikerar förekomst av fenomen som har direkt koppling till frågesystematiken i Markle och Petersens (1981) kontroversprotokoll. Dessa kommer senare att utvecklas och beskrivas i resultat och analys. Således kan den ovan redovisade förstudien med grafiska tidslinjer för kontroversen sägas ha en relevant funktion som kompletterande analysinstrument till kontroversprotokollet.

6.7.6 Utvärdering av översiktslistor som analysinstrument

En första utvärdering genomfördes över vilken typ av information som översiktslistorna kunde bidra med till analysen med kontroversprotokollet. Bland annat framträdde bilden av hur tematiska kluster av debattartiklar bildades i Läkartidningen under vissa faser av kontroversen. Dessa kontroversrelaterade artiklar interfolierades med artiklar som redovisade och diskuterade resultat från olika vetenskapliga studier med tydlig anknytning till det specifika kunskapsområde som kontroversen berör, men som också hade tydlig prägel av demarkation och gränsarbete mellan olika grupper av medicinsk expertis.

Emedan Läkartidningens artiklar ofta understöddes med adekvata vetenskapliga referenser och som regel hade en mera lågmäld debattprofil, exponerade artiklarna i Dagens Medicin ett mera uttalat polemiskt tonläge mellan aktörerna, där debatten inte präglades i lika hög grad av den vetenskapliga anknytningen, som jämförelsevis var desto tydligare i Läkartidningen. En annan iakttagelse i debattmönstret bland aktörerna, är hur åberopandet av den medicinska sakkunskapens betydelse förskjuts vid olika tillfällen under kontroversen till förmån för annan typ av specifik kompetens, då den bedöms vara nödvändig för aktörens argumentation. En mer uttömmande beskrivning av detta kommer att utvecklas i resultat för analys 1.

6.8 Metod och genomförande – analys 2

6.8.1 Kriterier för urvalsprocess – analys 2

Utöver surveyundersökning och strukturerad observation, nämner Bryman (1997) innehållsanalys, som är ett exempel på en metod med många viktiga egenskaper som ingår i en kvantitativt inriktad forskning. Med innehållsanalys syftar Bryman på en kvantitativ analys av artikelinnehåll för att hitta budskap eller kommunikativa innehåll. En sådan form av kvantitativ innehållsanalys genomfördes som ett urvalskriterium för det artikelunderlag som skulle utgöra det empiriska underlaget för analys 2. Omtolkat till kontroversstudien skulle det inne-

bära att via resultatet från urvalsprocessen identifiera och analysera kognitiva och sociala strukturer i de medicinska företrädarnas argument. Ett avgörande kriterium för att artiklarna skulle behandlas i analys 2, var att författarna till dessa skulle uttrycka någon form av satser som kunde bedömas ha en relevant koppling till skolans verksamhet, elever i behov av särskilt stöd med diagnosproblematik samt pedagogiska frågeställningar, utifrån fyra formulerade kriterier:

- Anknytning till elever eller barn i skolan
- Anknytning till skolan som fysisk plats
- Anknytning till skolan som institution
- Anknytning till pedagogiska frågor och dess implikationer

Bryman (1997) talar om kontextualism och menar att forskaren då har en strävan att försöka förstå händelser och individers handlingar i deras sammanhang. Resonemanget kan sägas vara sammanlänkat med holism, som är ett annat tema inom kvalitativ forskning. Holism inbegriper en vilja att studera sociala entiteter, t.ex. avvikargrupper och organisationer i sin helhet. Kontextualism och holism kan båda tillsammans utgöra ett tankeverktyg för att skapa lämpliga former av forskarfokus för till exempel studier av en given yrkesgrupps värderingar, beteendemönster och underliggande strukturer, samt hur olika uppfattningar påverkar och påverkas. Tyngdpunkten ligger i detta avseende på behovet, dvs. att man bör tolka det som sker i termer av en förståelse av den sociala kontextens villkor och det meningsinnehåll denna skapar för aktörerna.

Grundläggande är, menar kvalitativt inriktade forskare, att man oberoende av den specifika kontext där man genomför sin datainsamling, bara kan förstå händelseförlopp och processer om de sätts in i ett historiskt och socialt sammanhang. (Bryman, 1997, s. 81)

Brymans (1997) resonemang om att förhålla sig till ett givet forskningsobjekt pekar på vikten av att förstå hur kontext och meningsinnehåll samspelar med aktörers beslut och handlingar. Mer specifikt med Hallbergs (2007) formulering, samproduceras vetenskap och samhälle, där vetenskapen finns i samhället och vice versa.

Om vi till att börja med dröjer något vid relationen vetenskap och samhälle förstår vi denna som dubbelriktad. Vetenskap och samhälle samproduceras. Enkelt uttryckt men inte lika enkelt att omfatta, finns inte bara vetenskapen i samhället utan det omvända gäller också. Att samhälle och vetenskap

samproduceras innebär att den aktivitet som vetenskapen utgör skapar uttryck i sociala mönster och samhällelig organisering och vice versa: kultur och social organisering bidrar till att ordna vetenskapen. (Hallberg, 2007, s. 578)

En sådan process, i omfattning reducerad till föreliggande begränsade kontroversstudie, kan förstås utifrån analys av argumentens sociala och kognitiva strukturer som de medicinska företrädarna i kontroversen producerar i kampen om tolkningsföreträdet om hur de medicinska frågeställningarna skall relateras till elever i behov av särskilt stöd med neuropsykiatrisk problematik i skolans verksamhet.

Medan analys 1 ger ett översiktligt perspektiv via frågeprotokoll för kontroverser (Markle & Petersen, 1981), ger analys 2 ett betydligt mer avgränsat perspektiv. Centrum i analys 2 är den bestående oenighet som berör frågeställningarna om hur och i vilken omfattning neuropsykiatrins verksamhet etableras i den svenska grundskolan.

Samtliga aktörer är publicerade i *Läkartidningen* och *Dagens Medicin* under perioden 1996-2006. Aktörerna är i analys 2 uppdelade i *förespråkare* och *motståndare*. Bedömningen huruvida aktörerna är att betrakta som förespråkare eller motståndare, har gjorts entydigt utifrån från de undersökta argument och uppfattningar de företräder i artikelmaterialen. Invändningar och kritik kan dock resas mot en sådan kategorisk uppdelning, då kontroversstudiens hela tioårsperiod uppvisar ett föränderligt spektrum av olika bindningar och allianser mellan aktörerna. Som resultatet i det nedanstående kommer att visa, finns det exempel på hur aktörer i enskilda argumentationsstrukturer företräder gränsmarkerande uppfattningar som kan definieras som *pro et contra*. Å andra sidan visar aktörerna också prov på gråzonsliknande argument och resonemangsstilar som överlappar en i vanliga fall förekommande och tydlig skillnad mellan förespråkares och motståndares ställningstaganden i kontroversen.

6.8.2 Urvalsprocess för artikelmaterialens anknytning till skolans verksamhet

Inom ramen för den bestående oenighet som finns mellan förespråkare och motståndare i kontroversen om DAMP samt de vetenskapsrelaterade frågor som berör detta kunskapsområde, visar artikelmaterialen att grundskolans pedagogiska verksamhet utgör en viktig formuleringsarena. Det exponerar också hur förespråkarna bland de neuropsykiatriska företrädarna strävar efter att etablera det medicinska paradigmet där diagnosen DAMP utgör ett viktigt gränsojekt mellan medicin och pedagogik.

Skolans och medicinens praktik har en lång tradition av samverkan mellan pedagogikens och medicinens kunskapsområden (Hellblom-Thibblin, 2004). Det är därför ett rimligt antagande, att det är i det medicinska perspektivet på skolans praktik, som stora delar av de motsättningar som ligger till grund för kontroversen, blir synliggjorda. Detta blir på flera sätt tydligt i delar av det omfattande artikelmaterial. För att skilja ut och avgränsa de delar av artikelmaterial, där aktörernas argument berör relationen mellan medicin, skola och pedagogik, strukturerades dessa i flera grupper. Skälet med en sådan indelning är att skapa en översiktlig, men också tydlig och väl differentierad bild som åskådliggör hur aktörernas argument fördelar sig på flera områden inom skolans verksamhet. Denna form av analysmetodik är vedertagen praxis utifrån flera tidigare genomförda kontroversstudier. Så är fallet i kontroversstudien om dödsbegreppet där Brante och Hallberg (1989; 1991) organiserar aktörernas argument i fyra olika analyskategorier.

[...] For analytical reasons (in order to clarify different aspects of the controversy), we begin by isolating scientific, legal, ethical and economic arguments, even though they are often, in practice, intertwined. [...] (Brante & Hallberg, 1991, p 396)

I likhet med analys 1, genomfördes på nytt två genomläsningar av samtliga 282 artiklar, nu med fokus på hur aktörerna uttryckte olikartade argument som kunde relateras till skolans verksamhet. I de fall där förekomst av argument som var relaterade till skolans verksamhet, kunde indikeras, sorterades och organiserades dessa in under fyra olika större analyskategorier.

6.8.3 Pilotstudie – medicinska företrädares bruk av pedagogiska begrepp

Parallellt med genomläsningen gjordes också en mindre pilotstudie av artikelmaterial från Dagens Medicin. Det skall tilläggas att denna mindre pilotstudie genomfördes utan medbedömare, samt att syftet främst var att studera hur och i vilken omfattning kontroversens aktörer gör bruk av den pedagogiska nomenklaturen i en uttalat medicinsk kontext. I denna mindre studie antecknades alla ord, samt i enskilda fall fraser, som tydligt indikerade skolans närvaro i artikelförfattarnas texter. Totalt visade textmaterial på 91 ord eller fraser, vilka med olika frekvens återkom i artikelförfattarnas utsagor och som utan tvekan kunde härledas till skolans verksamhet. Några tydliga exempel på sådana var:

- anpassad pedagogik
- barn i behov av särskilt stöd
- elever med koncentrations- och anpassningsproblem
- god pedagogik; idealelever
- koncentrations- och inlärningsvärigheter
- minskade personalresurser
- pedagogiska modeller

Utdraget ovan är ett slumpmässigt urval av exempel för att illustrera de ord eller fraser som brukas då medicinska företrädare uttrycker satser och argument om betydelsen av skolans olika funktioner och verksamhet. Vid genomgång av artikelunderlaget för analys 2 kontrollerades också vilken yrkestillhörighet och/eller akademisk titel som respektive artikelförfattare hade. Det bör nämnas att i några fall kunde en artikels författare utgöras av fler personer samt att yrkestitel ofta angavs tillsammans med akademisk titel. Totalt fanns det 19 yrkestitlar och 8 akademiska titulaturer representerade.

Akademiska titulaturer:

- docent
- doktorand
- filosofie doktor
- högskoleadjunkt
- medicine doktor
- medicine kandidat
- professor

Medicinska yrkestitlar:

- barnläkare
- barnpsykiater
- distriktsläkare
- logoped
- läkare
- pediatriker
- psykolog

- psykoterapeut
- skolläkare
- skolpsykiater
- skolöverläkare
- specialistläkare
- ST-läkare
- överläkare

Övriga yrkestitlar:

- controller
- forsknings- och utvecklingschef
- lärare
- sociolog
- socionom

Det kunde som förväntat konstateras, att de artikelförfattare som mest frekvent uttryckte argument som berörde skolans verksamhet, hade sin yrkestillhörighet inom det medicinska området.

6.8.4 Utformning av kategorier för förespråkares och motståndares argument

Totalt kunde 90 artiklar sorteras ut, där författarna till dessa uttryckte olika typer av argument som anknöt till såväl medicinska som pedagogiska frågeställningar och som kunde kopplas till den pågående kontroversen. Artikelmaterialen fördelade sig med 70 publikationer i Läkartidningen och 20 i Dagens Medicin. Genomläsningen av artikeltexternas argument visade i hög grad på ett spridningsmönster, som under studiens 10-årsperiod indikerar en ökande polarisering och en alltmer distinkt gruppering av motståndare och förespråkare. I de olika argumenten, som aktörerna uttryckte, återkom mest frekvent utsagor om enskilda elever, skolmiljö och undervisning, skolans organisation samt pedagogiska frågeställningar. Den vidare arbetsprocessen med urvalet bidrog till att dessa kunde differentieras och avgränsas inom fyra olika analyskategorier, som kan sägas representera olika aspekter av hela skolans verksamhet. Mer preciserat befanns aktörernas argument återkommande visa på ett innehåll av satser som inkluderade:

- Aspekter av enskilda elevers eller barns behov av särskilt stöd
- Aspekter av hur den vardagliga skolmiljön och undervisningen är fysiskt organiserad
- Aspekter av hur skolan organiseras som institution
- Aspekter som inkluderar pedagogiska frågor

De undersökta argumenten skapade följdfrågor i analysarbetet huruvida de kunde indikera tillhörighet till mer än en av de ovan redovisade kategorierna. I flera fall uppvisade argumenten ett återkommande mönster av sammanflätningar mellan två eller flera kategorier. Ett illustrativt exempel på en sådan sammanflätning, var när någon medicinsk företrädare uttryckte synpunkter på hur undervisningssituationen skulle vara organiserad för att tillgodose det specifika behovet av särskilt stöd i undervisningen för enskild elev med neuropsykiatriska funktionshinder. I sådana exempel berörs såväl den enskilde eleven som skolans undervisningspraktik, men också skolan som institution. I förekommande fall har bedömningen gjorts utifrån till vilken kategori argumenten har den starkaste indikationen. Således sorterades och fördelades argumenten på fyra slutgiltigt preciserade analyskategorier för respektive förespråkare och motståndare enligt följande:

- Argument med anknytning till elever eller barn i skolan
- Argument med anknytning till skolan som fysisk plats
- Argument med anknytning till skolan som institution
- Argument med anknytning till pedagogiska frågor och implikationer

En felkälla vid genomgången av samtliga 90 artiklar, visade sig vara de artiklar som var författade av journalister eller skribenter, ofta med anknytning till redaktionerna för Läkartidningen respektive Dagens Medicin. Dessa artiklar har bedömts så, att det i dessa fall inte är aktörerna själva som talar och argumenterar genom artikeltexterna, utan deras avsikter, uppfattningar och argument tolkas genom de journalister som skriver på uppdrag av respektive redaktioner på Läkartidningen och Dagens Medicin. En viktig aspekt och ett grundläggande krav för validitet i urvalet av tryckta källor i en kontroversstudie, är att aktörerna själva är författare till de artikeltexter som driver argumentationen. Artiklar som är skrivna av redaktionsmedlemmar i Läkartidningen och Dagens Medicin kan i flera fall ge viktig information, men kan inte i sak sägas tillhöra de aktörer som driver kontroversen i de delar som berör grundskolan. Utöver dessa förekommer också ett fåtal artiklar av läkare, vars texter har en liknande karaktär av beskriv-

ning över sig som de olika redaktionsmedlemmarna uppvisar och som saknar tydliga och ställningstagande argument. Sammanlagt räknades 12 artiklar bort som ogiltiga i det slutliga urvalet som skulle ligga till grund för analys 2. Kvarstår 65 artiklar i Läkartidningen respektive 13 i Dagens Medicin.

6.8.5 Argumenten organiseras i fyra analyskategorier

Separata sammanställningar har gjorts för Dagens Medicin respektive Läkartidningen:

- Varje artikel organiserades med utgivare, rubrik samt författare, följt av specifikt argumenterande textutdrag sorterade i respektive analyskategori.
- I syfte att få en överblick av fördelningen av ställningstagande argument bland förespråkare och motståndare i varje enskild analyskategori, konstruerades en tabelluppställningar för Läkartidningen och Dagens Medicin.
- Artiklarna i Läkartidningen numrerades internt 1-70 och artiklarna i Dagens Medicin 1-20. De artiklar som hade förklarats ogiltiga fick stå kvar i förteckningen, men markerades med EG (ej giltiga).
- Artikelförfattarnas ställningstagande argument markerades med M om denne representerade motståndare respektive F om denne var förespråkare.
- Den eller de argumentationskategorier som textutdragen från artiklarna gav indikation på, registrerades med siffran 1. Motsatt gav frånvaro av indikation siffran 0.

7. Resultat

Kapitlet redovisar resultatet från mina båda analyser. Analys 1 inleds med att beskriva kontroversens utvecklingsmönster. Vidare går jag igenom uttrycken för hur kontroversen intensifieras vid tre specifika tillfällen under den undersökta perioden. Kontroversens dynamik så som den uttrycks i de olika argument som produceras bland kontroversens aktörer belyses också. Analys 1 avslutas med en genomgång av de så kallade kollegiala uppropan som sker vid flera tillfällen till stöd för Christopher Gillberg. Analys 2 beskriver utifrån fyra huvudkategorier det perspektiv på skola och pedagogik som framträder i argumenten som utväxlas mellan förespråkare och motståndare. Genom att respektive huvudkategori har ett antal subordinerade kategorier knutna till sig som ytterligare bryter ned argumentens innehåll, framträder en rad olika viktiga aspekter i det medicinska perspektivet som inte annars är möjliga att urskilja.

7.1 Resultat analys 1

7.1.1 Inledning

I det nedanstående redogörs för analys och resultat. För åskådlighetens skull redovisas detta under ett antal rubriker. Inledande redovisas kontroversens utvecklingsmönster, för att sedan fortsätta med hur uttrycken gestaltas när kontroversen kulminerar. Därefter redogörs för hur kontroversens dynamik uttrycks för att sedan avslutas med hur de återkommande kollegiala uppropan bland förespråkarna accentuerar aktörernas intellektuella, sociala och politiska kapital.

7.1.2 Kontroversens utvecklingsmönster

Före inledningen av det första intensiva skedet 1997-1998 förekommer det inga tydliga indikationer på en fördjupad eller befast oenighet förrän barnläkaren Leif Elinder (Elinder, 1997a) i Läkartidningen öppet ifrågasätter neuropsykiatriens företrädare och den kunskapsteori som ligger till grund för bland annat diagnosen DAMP. Elinders kritik ligger i fas med en tidigare publicerad debattartikel i Dagens Nyheter (Ekman och Gillberg, 1997), där skolöverläkare Sophie Ekman och professor Christopher Gillberg uppskattar att drygt 120 000 barn i Sverige har neuropsykiatriskt relaterade svårigheter. Denna händelse föreföll vara en kritisk brytpunkt som ökade antalet aktörers debattinlägg och får kontroversen att

eskalera. En närmare granskning av artikelmaterialet tyder på att det finns flera, men mindre uppmärksammade indikationer på ifrågasättande av neuropsykiatriens uttryck för demarkation och gränsarbete som föregår Eländers (1997a) ifrågasättande artikel i Läkartidningen.

Redan under första hälften av 1996 förekommer uttryck för kontrovers som indikerar en ökad aktivitet bland förespråkare, där det bland annat anförs önskemål om en ökad omfattning av screening efter MBD och DAMP inom BVC (barnvårdscentral). Målsättningen är att tidigt identifiera och diagnosticera neuropsykiatriska funktionshinder innan skolstart sker, enligt Fernell och Bremberg (1996) i Läkartidningen. Samma intentioner uttrycker Årman (1996) i Läkartidningen, men antyder också att det finns kollegor med andra och avvikande uppfattningar, som ifrågasätter en ökad verksamhet med screening inom BVC efter MBD och DAMP.

[...] vet Göran Sjönell hur många barn med mild mental retardation, MBD/DAMP och autism som finns i hans område och vilka de är? [...] (Årman, 1996, s. 2406)

Bland förespråkarna förekommer flera exempel på konsoliderande gränsarbete⁶ under 1997 i Läkartidningen, där de strävar efter att förstärka och befästa sina vetenskapliga positioner. Detta sker strax innan Eländer (1997a) på allvar utmanar neuropsykiatriens företrädare. Bland annat diskuterar Gillberg (1997a) i en artikel i Läkartidningen om möjligheten att expandera användningen av amfetaminbaserad medicinering till överaktiva barn och pekar på erfarenheterna från USA. Beier (1997), överläkare, pläderar i Läkartidningen för att psykiatri och neurologi i större omfattning måste samarbeta. En mer modererande och omfattande genomgång av barn- och ungdomspsykiatrisk forskning gör Rolf Zetterström (Zetterström, 1997) i Läkartidningen, professor emeritus och chefredaktör för *Acta Paediatrica*. I sin artikel uttrycker han försiktig optimism över utvecklingen i det neuropsykiatriska kunskapsområdet, men understryker att det fortfarande råder oklarheter om diagnosen DAMP.

Många oklarheter råder dock fortfarande om de hyperkinetiska sjukdomarnas etiologi och patogenes vilket framgår av ett citat av Erwin Taylor i Michael Rutters lärobok i barn- och ungdomspsykiatri från 1994: "The objections

⁶ Med *konsoliderande gränsarbete* avses här och fortsättningsvis då förespråkare och motståndare, utöver sina debattinlägg, låter publicera resultat och slutsatser från tidigare genomförda undersökningar. I så motto betecknas detta som en form av gränsarbete mellan förespråkare och motståndare.

levelled against MBD are equally strong against DAMP unless and until new evidence validates the concept". (Zetterström, 1997, s. 2956)

Med Elinders (1997a) värdeladdade artikel i Läkartidningen, följer också att en växande skara av förespråkare snabbt formulerar motargument. Gillberg (1997b) formulerar direkt motreplik till Elinder (1997a), där han bemöter kritiken från honom, som tämligen omgående på nytt blir bemött av Elinder (1997b), vilket föranleder Gillberg (1997c) att ånyo ge svarsreplik. I detta skede av kontroversen uttrycker också för första gången en enskild läkare öppet sitt stöd för Elinder (Lundquist, 1997) i Läkartidningen, något som även fortsätter att vara en sparsam företeelse under kontroversens fortsatta förlopp.

Under 1998 och knappt ett halvår in under 1999 sker i Läkartidningen, utöver publicering av kontroversrelaterade artiklar, en markant ökning av antalet artiklar som inte öppet tar ställning i den snabbt tilltagande oenigheten. Snarare indikerar dessa artiklar ett intensivt gränsarbete, främst bland förespråkarna i syfte att konsolidera neuropsykiatriens expanderande kunskapsanspråk. Flera artiklar i Läkartidningen redovisar och diskuterar genomförda undersökningar och forskningsresultat, där de vetenskapliga referenserna i många fall hänvisar till den så kallade Göteborgsgruppens forskningsarbeten, dvs. den forskningsgrupp inom neuropsykiatri som leds av Gillberg.

Under den återstående delen av 1999 utmanar Elinder vid fyra tillfällen i Läkartidningen (1999a; 1999b; 1999c; 1999d) på nytt neuropsykiatri i allmänhet och Gillberg i synnerhet, där det förut förhållandevis sakliga tonläget nu börjar näma sig det polemiska med en anstrykning av värdeladdade figurer. Anmärkningsvärd är den sista av de fyra artiklar som Elinder författar, där han gör bruk av fabelns form i syfte att kritisera Gillberg.

[...] Skolhälsovården var förtvivlad. Vad skulle hon ta sig till? Hon hade ju inte längre någon meningsfull uppgift att fylla. Det fanns helt enkelt inget att leva för. Ensam ute i vildmarken funderade hon på att ta sitt liv. Då inträffade något oväntat och underbart. På en vit springare störtar Neuropsykiatri fram, en ung, fräsch och het ädling med ambitioner och vittring på nya jaktmarker. Passion uppstod vid första ögonkastet. De älskade likt orrar på mossen. Resultatet lät inte vänta på sig. Neuropsykiatriska problemfall avlades i rask takt på löpande bandet – i allo 120 000 funktionella hjärnstörningar. De döptes till MBD, ADHD, DAMP, CD, OCD, LD m fl. Bokstavskombinationerna ville aldrig ta slut. [...] (Elinder, 1999d, s. 4520)

Trots det öppet värdeladdade och provokativa tonläget återkommer Gillberg som aktör endast vid ytterligare två tillfällen i Läkartidningen under detta år. Den första artikeln publiceras under slutet av 1999, då tillsammans med Svenny Kopp, överläkare (Kopp och Gillberg, 1999). Deras artikel antyder ingen respons på Elinders (1999a; 1999b; 1999c; 1999d) kritik, utan redovisar en genomförd studie av verksamheten i barnpsykiatrisk öppenvårdsmottagning. Den andra artikeln som publiceras mot slutet av 2000 (Nydén, Paananen och Gillberg, 2000) antyder inte heller några försök till att bemöta motståndarnas kritik, utan behandlar ett större projektarbete där man undersökt huruvida den predicerade omfattningen av familjeproblem kan reduceras om barn på förekommen anledning får en neuropsykiatrisk diagnos tillsammans med ett – i grundskolan – individuellt utformat pedagogiskt åtgärdsprogram. Projektarbetets slutsats är att dessa åtgärder kan åstadkomma samhällsbesparingar som beräknas uppgå till cirka 500 miljoner kronor.

Båda artiklarna är exempel på hur ett aktivt gränsarbete uttrycks där den vetenskapliga framtoningen är tydlig. Utöver ett intensifierat gränsarbete bland förespråkarna, ökar antalet aktörer relativt snabbt i Läkartidningen, som aktivt tar del i kontroversen. Den ökande aktiviteten bland aktörerna under 2000 sprider sig också i viss utsträckning till Dagens Medicin mot slutet av året, som inte tidigare publicerat några artiklar som har direkt koppling till kontroversens stridsfrågor. Dessa är dock bara av tillfällig natur där Gillberg (2000), Kärffe (2000c) samt Elinder (2000) temporärt uttalar sig som en följd av att redaktionen på Dagens Medicin (Holmgren, 2000) uppmanar till fortsatt debatt.

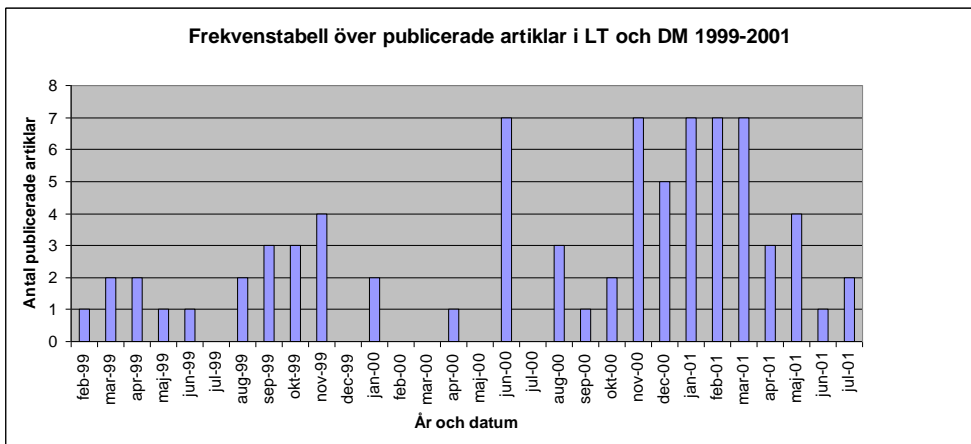
Sammanfattningsvis, inom ramen för artikelmaterialen från Läkartidningen och Dagens Medicin, indikerar innehållet i flera artiklar från den inledande fasen av kontroversen ett uttalat gränsarbete från neuropsykiatrins företrädare. Målet för neuropsykiatrins kunskapsanspråk är i huvudsak riktade mot de verksamheter som innefattas av skola och barnomsorg. Bland den medicinska expertisen finns indikationer som visar på konkurrerande kunskapsanspråk inom psykiatin. En utlösande faktor i kontroversen förefaller vara publiceringen av en debattartikel i Dagens Nyheter (Ekman och Gillberg, 1997), där det tillkännages att 120 000 barn i Sverige bedöms ha uttalat neuropsykiatriskt betingade svårigheter. Barnläkaren Leif Elinder (Elinder, 1997a) bemöter Ekman och Gillberg (1997) och ifrågasätter allvarligt neuropsykiatrins kunskapsanspråk. Kontroversen eskalerar och ett antal nya aktörer bland förespråkare och motståndare ansluter sig. Övervägande delen av aktörerna under kontroversens inledande år har uttalat profes-

ionell anknytning till det medicinska kunskapsområdet och de använder i huvudsak sin vetenskapliga anknytning som en resurs för sina kunskapsanspråk.

7.1.3 Uttryck för hur kontroversen intensifieras

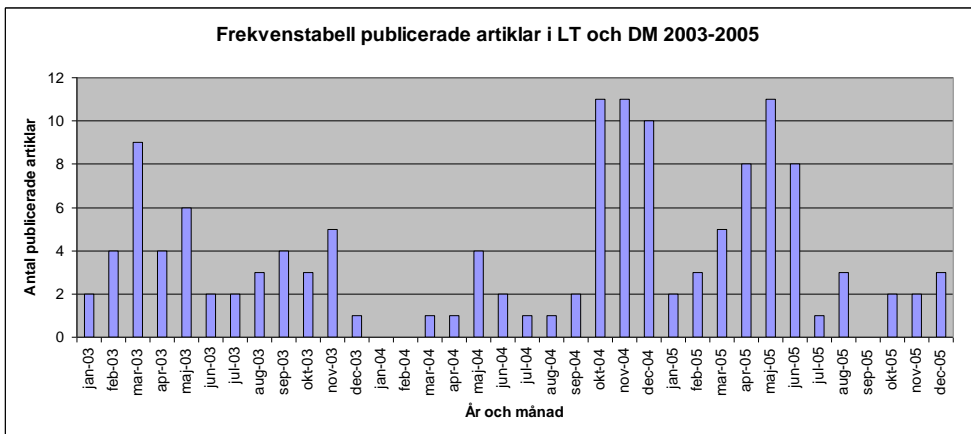
Mot slutet av 1999, under hela 2000 samt första kvartalet av 2001 tilltar kontroversen ytterligare (se tabell 9.1). En utlösande faktor är när sociologen och docenten Eva Kärfve (2000a) låter publicera den omdiskuterade boken *Hjärnspöken; Damp och botet mot folkhälsan*, som föregåtts av ett antal uppseendeväckande debattartiklar (se t.ex. Kärfve 2000b; 2000c; 2000d; 2000e).

Tabell 9.1 Frekvenstabell

När kontroversen kulminerar under 2003-2005, omfattar denna period tre på varandra följande viktiga tilldragelser (se tabell 9.2).

Tabell 9.2 Frekvenstabell

Den första är när ledningen för Göteborgs universitet 2003, via flera avkunnade domstolsbeslut, på allvar konfronteras med kravet på att bereda tillträde för Elinder och Kärfve att granska arkivet med källmaterial, något som Gillberg och hans nära medarbetare konsekvent vägrat gå med på (Karlsson, 2003). Antalet debattartiklar med replikskiften ökar betydligt i både Läkartidningen och Dagens Medicin, med en övertikt för Dagens Medicin. Allt fler aktörer förefaller nu mobiliseras bland förespråkarna.

Den andra händelsen inträffar när arkivet med källmaterialet destrueras 2004 av nära medarbetare till Gillberg (Holmgren, 2004). Från och med nu koncentreras aktörernas aktivitet till Dagens Medicin, där debattinläggen och replikskiftena antar ett uttalat polemiskt tonläge som tidvis uttrycker olika former av nedsättande omdömen och indignation och som vid enstaka tillfällen gränsar till smutskastning och personangrepp. Motsvarande minskar aktörernas närvaro i Läkartidningen, som nu begränsar sig till konsoliderande gränsarbete och slutförande av tidigare kontroversrelaterade debattfrågor.

Den tredje och avslutande händelsen under 2005, är de påföljande rättsliga processerna mot Gillberg och hans nära medarbetare samt rektor vid Göteborgs Universitet, Gunnar Svedberg. Antalet publicerade aktörers debattinlägg med åtföljande replikskiften når nu sitt maximum i Dagens Medicin. Aktiviteten hos aktörerna i Läkartidningen sjunker ytterligare, där nu endast ett fåtal publicerade aktörer är aktiva med inlägg som är direkt relaterade till kontroversen.

En intressant och anmärkningsvärd iakttagelse då kontroversen kulminerar, är dels hur antalet aktörer ökar och inkluderar andra yrkesgrupper än de rent medicinskt relaterade, dels hur fördelning och frekvens av publicerade aktörer förändras mellan Läkartidningen och Dagens Medicin över tid. En möjlig förklaring till detta fenomen kan spåras i aktörernas val av medial arena då de uppåddar sina intellektuella, sociala och politiska resurser i syfte att försvara sina respektive ställningstaganden. Vid det tillfälle då kontroversen intensifieras i dess inledande fas under 1999-2000 samt första kvartalet av 2001, utmanar motståndarna i huvudsak de intellektuella resurser som utgörs av forskningen som ligger till grund för diagnosen DAMP och som förespråkarna hävdar som grund för den neuropsykiatriska diskursen. Uttryck för debatt, publicerade i Dagens Medicin från förespråkare och motståndare, är i stort sett obefintliga under denna period.

En kort tillbakablick på kontroversen visar att publiceringen av Socialstyrelsens (2002) kunskapsöversikt *ADHD hos barn och vuxna* har en avgörande betydelse för hur motståndarnas strategi förändras. Kunskapsöversikten kan här tolkas

som ett uttryck till försök att stänga kontroversen. Ett sannolikt skäl till det är bland annat att det i Socialstyrelsens dokument kungörs, att begreppet DAMP nu fogas till ADHD som subordinerad diagnos under den mer internationellt anpassade benämningen DCD (Developmental Coordination Disorder). Därmed förändrar motståndarna sin strategi genom att i stället framgångsrikt driva en rättslig process i syfte att få tillgång till Gillberggruppens arkiverade källmaterial, som berör den vetenskapliga grunden för DAMP-diagnosen, i syfte att granska detta.

Sammanfattningsvis ökar kontroversen anmärkningsvärt i intensitet vid följande tillfällen:

- a) Domsluten 2003 som formellt ger sociologen och docenten Eva Kärfve och barnläkaren Leif Elinder tillträde till det arkiverade källmaterialet.
- b) Den av Gillbergs nära medarbetare genomförda destrueringen av källmaterialet 2004.
- c) De rättsliga efterföljderna under 2005.

Aktörerna genererar under 2003-2005 totalt 139 artiklar, varav 98 publiceras i Dagens Medicin, mot endast 41 i Läkartidningen.

De rättsliga processerna i samband med destrueringen av det arkiverade källmaterialet förändrar på flera sätt aktörernas förutsättningar att hävda sina argument på formuleringsarenan. Närvaron av juridisk intervention i kontroversen; först via domstolsbeslut som gav Leif Elinder och Eva Kärfve tillstånd att granska det arkiverade källmaterialet; för att sedan avlösas av de fällande domarna mot Christopher Gillberg och hans nära medarbetare samt dåvarande rektorn för Göteborgs Universitet, Gunnar Svedberg; innebär att den vetenskapliga positionens betydelse blir underordnad den juridiska processen.

I och med att de rättsliga processer, som leder fram till att fällande domar genomförs, förändras förutsättningarna för berörda aktörers vetenskapliga position som konstituerar socialt och politiskt kapital, då det sociala rummets distinktion av den vetenskapliga arenan byts ut det sociala rum som rättsprocessens distinktion utgör (Bourdieu, 1995).

Den tidigare viktiga vetenskapliga anknytningen, som ofta åberopas som argument av aktörerna i kontroversens tidigare skede i Läkartidningen, får i kontroversens slutskede i Dagens Medicin vika undan för en intensiv socialt och politiskt präglad aktivitet, där affekterade anklagelser och motanklagelser frekvent

förekommer om vem som sagt vad och vem som har och inte har uppsåtliga motiv för sitt handlande. Kort sagt, det uppstår ett förvillande mönster av debattaktiviteter, inte minst då flera professionella aktörer tillkommer med annan yrkesanknytning än den medicinska. Debatten som i huvudsak berör frågorna i de pågående rättsliga processerna, pågår intensivt under 2005 mellan aktörerna, där också delar av redaktionen för *Dagens Medicin* nu återkommer allt oftare med försök att stämma av och uppdatera hur det nu talrika fältet av olika aktörer står i förhållande till varandra. Överlag är det tidvis svårt att urskilja någon enhetlig formering av de frågeställningar som drivs bland en allt talrikare skara av aktörer.

För att summera; det sker en första intensiv aktivitet under kontroversen vid tidsperioden omkring publiceringen av Eva Kärfves (2000a) bok, *Hjärnspöken; Damp och hotet mot folkhälsan*. Då kontroversen kulminerar 2003-2005, utgörs den av tre sammanhängande händelser. Den första händelsen är en intensifiering av den rättsliga processen som drivs av Eva Kärfve och Leif Elinder i syfte att få tillträde till arkivet med källmaterial som berör den forskning som diagnosen DAMP vilar på. Andra steget i denna händelsekedja sker då Gillbergs nära medarbetare destruerar arkivet med källmaterial, som Kärfve och Elinder via flera domstolsbeslut fått tillstånd att granska. Den tredje och avslutande händelsen är det rättsliga efterspelet där Gillberg och hans nära medarbetare jämte rektorn för Göteborgs Universitet, Gunnar Svedberg, åtalas och döms.

En slutsats är att aktörerna under första hälften av den undersökta perioden i huvudsak använder sina vetenskapliga resurser för att driva sina kunskapsanspråk, företrädesvis i *Läkartidningen*. Då kontroversen kulminerar under 2003-2005, står aktörernas sociala och politiska kapital i förgrunden då de driver kontroversen, där övervägande delen av debattartiklarna publiceras i *Dagens Medicin*. Nedan följer ett detaljerat men begränsat urval av artiklar som är representativa för kontroversens utveckling under 2005, i syfte att illustrera hur den gestaltas och representeras i *Dagens Medicin*.

7.1.4 Kontroversens dynamik så som den uttrycks i *Dagens Medicin* under 2005

Det begränsade urval av artiklar som följer i det nedanstående avser med några belysande exempel att illustrera hur förutsättningarna för de vetenskapliga resursernas tidigare framskjutna position och betydelse nu förändras till att användas som en bakgrundsresurs av såväl förespråkare som motståndare, i syfte att driva frågorna om det sociala och politiska kapital som står på spel och som berör utvecklingen av de rättsliga processerna och anklagelserna om vetenskaplig ored-

lighet. Av de totalt 44 publicerade artiklarna under 2005, står skribenter från redaktionen från Dagens Medicin för 18. Som följande begränsade urval av artiklar redovisar, använder kontroversens aktörer inte bara Dagens Medicin som en arena för debatt, utan gör också bruk av dess redaktion som ett verktyg och resurs för att driva opinion.

Motståndare 2005-01-26:

Epidemiologen och regementsläkaren Michael Koch (Koch, 2005) kräver en oberoende granskning av all den forskning som utgått från Gillberg och hans medarbetare. Tonläget är polemiskt då han försöker sammanfatta kritiken mot aktörerna i den rättsliga processen, men där också tydlig hänvisning sker till den forskning som kontroversen bottnar i.

Denna skendebatt får dock inte avleda från själva sakfrågan. Den handlar om: En forskning som på osäkra grunder utpekar ett stort antal barn som hjärndysfunktionella. En riskabel medicinering (amfetamin). Ihärdigt domstolstrots (mot fem domstolsbeslut). Missaktning mot PO och JO (Pressombudsmannen respektive Justitieombudsmannen, ff anm.), de två instanser som ska bevaka rättssäkerhet och yttrandefrihet i landet. En lagvidrig destruktion av forskningsmaterial som ägs och förvaras av universitetet. Brott mot offentlighetsprincipen. Bristande respekt för vårt rättssystem och forskningens trovärdighet. (Koch, 2005, s. 29)

Dagens Medicin 2005-01-26 respektive 2005-02-09

Samtidigt som Koch (2005) publicerar sin debattartikel, låter Dagens Medicin meddela att JO (Justitieombudsmannen) beslutar att åtala Gillberg jämte rektor och styrelseordförande vid Göteborgs Universitet (Wärngård, 2005a). Artikeln uttrycker inget ställningstagande gentemot aktörerna. Ungefär två veckor senare återkommer Dagens Medicin med en artikel om patientföreningen Attentions rikskonferens om neuropsykiatriska funktionshinder (Wärngård, 2005b). Det som fångar intresset hos Dagens Medicin är, dels att Gillberg bjudits in som talare, dels att läkemedelsföretaget Janssen-Cilag, som tillverkar och marknadsför det vanligast förekommande amfetaminpreparatet vid medicinering av ADHD, står som huvudsponsor för rikskonferensen. Denna artikel visar inte heller tecken på någon form av ställningstagande, men noterar de specifika omständigheterna kring Attentions rikskonferens som kan riskera få vidare implikationer för kontroversens aktörer.

Förespråkare 2005-02-09

Specialistläkaren i barn- och ungdomsmedicin samt skolhälsovård, Kristina Arhammar Tjernström (Arhammar Tjernström, 2005) försvarar Gillberg utan att göra några hänvisningar till den pågående rättsprocessen. I artikeln hänvisar hon flera gånger till värdet av Gillbergs forskning.

Vi barnläkare och skolläkare har, med den kunskap vi genom Christopher Gillbergs med fleras forskning börjar få, ett oerhört stort ansvar för hur barns och ungdomars miljö utformas. Vi måste sprida våra kunskaper. Fortsätter vi käbbla och ha pajkastning på varandra förlorar vi i trovärdighet. (Arhammar Tjernström, 2005, s. 37.)

Förespråkare 2005-02-23

Professorn i farmakologi, Elias Eriksson (Eriksson, 2005), gör ett polemiskt utfall där han underkänner de domslut från kammarrätten, som formellt gav Kärfve och Elinder tillträde för granskning av det arkiverade källmaterialet som senare destruerades. Den polemiska tonen uttrycker att han har en starkt kritisk hållning till motståndarna då de, enligt Eriksson, uppenbarligen vilselett rättsväsendets representanter, i det här fallet lagmannen Dyhre.

Det olyckliga utfallet i KR (Kammarrätten, ff anm.) kan nog delvis förklaras av att Dyhre var vilseförd. Han har således i efterhand meddelat att KR förutsatte att LE (Leif Elinder, ff anm.) och EK (Eva Kärfve, ff anm.) är forskare när man avkunnade domarna. Men LE har aldrig varit forskare. Han avsåg att studera de konfidentiella journalerna på sin fritid. Vidare hade Dyhre, genom ett försåtligt formulerat intyg, bibringats uppfattningen att EK skulle utföra sin inspektion inom ramen för ett av VR (Vetenskapsrådet, ff anm.) sponsrat forskningsprojekt. Att denna hans förmodan vägde tungt när han tilldömde henne rätten att läsa journalerna, framgår av domen. (Eriksson, 2005, s. 36)

Erikssons (2005) artikel belyser hur arsenalen av förespråkarnas argument tenderar att försöka expandera sitt verkansområde i försöken att intervensera i rättsväsendets interna processer.

Motståndare 2005-03-09

Elinder (Elinder, 2005) bemöter Erikssons (2005) kritik genom att hävda det vetenskapliga värdet som en resurs, då han klargör sitt motiv för att granska Gillbergs forskning.

Några professorer raljerar med elitistisk arrogans över att en barnläkare har så höga ambitioner att han vill granska ett forskningsmaterial. Men av domen och mina inlagor till domstolen framgår i vart fall att jag inte på något sätt skulle ha utgett mig för att själv vara forskare. Min ambition var från början inte heller att själv granska det aktuella forskningsmaterialet. Det var först när Gillberggruppen vägrat gå med på en oberoende expertgranskning, som jag beslöt att på egen hand försöka granska det. (Elinder, 2005, s. 49)

Ovanstående begränsade urval av artiklar från Dagens Medicin visar hur både förespråkare och motståndare bland aktörerna åberopar forskning och vetenskapligt värde som en resurs i kampen om socialt och politiskt kapital. I det följande redovisas ytterligare ett begränsat urval av artiklar, där redaktionen för Dagens Medicin tillfälligt involveras i kontroversen och gör tydliga ställningstaganden gentemot delar av aktörerna på ett sätt som avviker från det vanliga mönstret över tid i kontroversen.

DM 2005-04-13

Per-Gunnar Holmgren (Holmgren, 2005) vid Dagens Medicin anför och beskriver utförligt i artikeln, sina tvivel mot Sahlgrenska akademins lednings sätt att hantera de anklagelser som riktats mot Gillberg om forskningsfusk.

Det duger inte. Akademins chef, Pam Fredman, och dess ordförande, Christina Rogestam, måste nu öppet klargöra vad som gäller för Christopher Gillberg och Peder Rasmussen – finns det någon grund för anklagelserna om forskningsfusk eller inte? I det fall fuskanklagelserna saknar grund bör detta kungöras på ett sätt som verkligen friar de två anklagade. Det krävs en redogörelse för hur fuskanklagelser i dag hanteras vid Sahlgrenska akademien. Ledningen för Sahlgrenska akademien måste ta sitt ansvar för forskningsklimatet. (Holmgren, 2005, s. 3)

Holmgrens (2005) artikel har föregåtts av en alltmer intensiv debatt med en mängd replikskiften mellan aktörerna. Då flera av aktörerna berör anklagelserna om forskningsfusk och hur Sahlgrenska akademins ledning hanterat denna, upplever han sig föranlåten att aktivt gå in i debatten för att understryka kravet på ett klarläggande från dem. Holmgrens ansträngningar att återföra debatten till mer normala proportioner motsvarar inte den intensifierade ökning av inlägg från en rad av upprörda aktörer som nu tar sin början.

Ett av debattinläggen kommer från medlemmarna i det som tidigare utgjorde det etiska rådet vid Sahlgrenska akademien och som bestod av professor emeritus Ove Lundgren, professor Birgitta Strandvik, professor Torbjörn Tännjö samt

professor Lotta Westerhäll (Lundgren et al, 2005). Gruppen anför indirekt att Holmgren föregripit tidigare uttalanden och tolkat dessa som att Gillberg friats från anklagelser om forskningsfusk. Gruppens ansträngningar att klargöra de tvivel som Holmgren (2005) anför, framstår dock som en återvändsgränd, då de beskriver handläggningen av ärendet.

[...] Sanningen är alltså att frågan om huruvida forskningsfusk förekommit aldrig prövats i sak. Om forskargruppen talar sanning, då den hävdar att den olagligt förstört forskningsmaterialet, kommer frågan heller aldrig att kunna prövas. Däri ligger en stor del av tragedin i denna sak. (Lundgren et al, 2005, s. 50)

Inte heller ledningen för Sahlgrenska akademien, styrelseordförande Christina Rogestam samt Pam Fredman, chef för Sahlgrenska akademien (Rogestam och Fredman, 2005) ger Holmgren (2005) de svar han utkrävt, utan hänvisar till att ledningen nu infört nya och mer restriktiva rutiner för hur misstanke om vetenskaplig oredlighet eller forskningsfusk skall hanteras i framtiden.

[...] Grundat på erfarenheter från senare tid har universitetet dock givit sin handläggningsordning en annan utformning än vad SUHF (Sveriges universitets- och högskoleförbund, ff anm.) föreslagit. Reglerna har fått en striktare form och är gemensamma för universitetets fakulteter. Dessutom sker handläggningen på myndighetschefsnivå – det vill säga rektorsnivå – och inte på fakulteten eller lägre nivå inom organisationen. (Rogestam och Fredman, 2005, s. 39.)

Beskedet från gruppen av medlemmar från det tidigare etiska rådet (Lundgren et al, 2005) och ledningen för Sahlgrenska akademien (Rogestam och Fredman, 2005) föranleder Gillberg (2005) att gå i svaromål. Han anför i en längre debattinlägg sin besvikelse och indignation över hur utredningen av forskningsfusk hanterats och kräver upprättelse.

[...] Jag kräver att ledningen för Sahlgrenska akademien nu, sent omsider, omgående tar sitt ansvar och ger mig just den fulla upprättelse som jag enligt SUHF:s regelverk har rätt till. (Gillberg, 2005, s. 4)

En slutsats är att publiceringen av Socialstyrelsens (2002) kunskapsöversikt, *ADHD hos barn och vuxna*, stänger den del av kontroversen som berör aktörernas vetenskapliga anspråk. Genom att kunskapsöversikten slår fast den kunskaps-teori som neuropsykiatriens verksamhet fortsättningsvis skall vila på, sker en för-

skjutning av aktörernas fokus från de vetenskapliga resurserna till det sociala och politiska kapital som står på spel i samband med destrueringen av källmaterialet till DAMP-forskningen och de rättsliga processerna som följer i spåren av denna.

Uttryck för kontroversens dynamik under dess senare fas under 2005, har illustrerats genom ett urval debattartiklar från Dagens Medicin. Aktörernas uttryck i debatten uppvisar en märkbar förändring av tonläget då det sociala och politiska kapitalet sätts på spel i och med att de rättsliga processerna slutförs. Övervägande delen av aktörer med varierande typer av medicinsk kompetens försöker på olika sätt vederlägga motståndarnas argument. Exempelen med polemiska utfall, nedsättande omdömen och i några fall smutskastning, förekommer såväl bland förespråkare som bland motståndare i en omfattning som inte var fallet då huvuddelen av aktörernas debattartiklar publicerades i Läkartidningen under 1999-2001. De händelser som utgör bidragande faktorer till ifrågasättandet av socialt och politiskt kapital, är destrueringen av det arkiverade källmaterialet och de rättsliga processer som är förenade med denna. I den mediala turbulens som uppstår, får frågan om vetenskaplig oredlighet alternativt forskningsfusk en alltmer framträdande plats i aktörernas argumentation. Debatten når vid några tillfällen en sådan intensitet att redaktionen för DM känner sig föranlåten att aktivt delta i kontroversen i syfte att försöka bringa ordning bland de anklagelser och motanklagelser som aktörerna formulerar i sina inlägg.

7.1.5 Kollegiala upprop som uttryck för enighet

Ett intressant fenomen som förekommer vid flera tillfällen under kontroversen, är de så kallade kollegiala uppropen, till vilka genomgående medicinskt professionella ansluter sig. Flertalet av dessa kollegiala upprop åtföljs av en deklARATION som uttrycker stöd till förespråkarna. Vid åtta tillfällen under kontroversen, formuleras sådana olika upprop till stöd för Gillberg och hans forskning, där också hans närstående forskningskollegor inkluderas. Uppropens innehåll följer samma dynamik som kontroversen i övrigt, dvs. att uppropen inledningsvis kritiserar motståndarnas angrepp och ifrågasättande av Gillbergs forskning för att senare övergå till debatten om det destruerade arkivet, rättegångarna samt frågan om forskningsfusk. Avslutningsvis förekommer det upprop som tar fasta på huruvida det är berättigat att åtala Gillberg och hans närstående medarbetare. Omfattningen av de medverkande i uppropen varierar från några få till flera hundra och berör undantagslöst aktörer med professionell anknytning till medicinens olika områden.

Det första kollegiala uppropet till stöd för Gillberg sker under inledningen av 2001 och omfattar 42 läkare med anknytning till barnneurologi, barnhabilitering, barnpsykiatri samt neuropsykiatri (Arvidsson et al, 2001). Uppropet uttrycker medkänsla och beundran för Gillbergs forskning och kamp och tar avstånd från dem som kritiserar och ifrågasätter honom.

Därför vill vi som kolleger uttala vårt starka stöd för Christopher Gillberg – hans forskning, hans oerhört gedigna kunskaper inom området, hans kliniska kompetens och hans oförtröttliga kamp för barn och ungdomar med dessa svårigheter. (Arvidsson et al, 2001, s. 82)

Uppropen präglas inte bara av många deltagande undertecknare, utan kan i enskilda fall utgöras av betydligt färre men i avsevärd grad mer akademiskt merit-tyngda deltagare. Ett sådant exempel utgör ett upprop där man uttalar kritik mot och tar sikte på de forskningsanslag som Vetenskapsrådet beviljat Thomas Brante samt Eva Kärfve, för ett forskningsprojekt som inbegriper en studie och analys av det neurogenetiska paradigmet (Adolfsson et al, 2003).

[...] Om det först nu blivit uppenbart att Kärfves/Brantes projekt inte bedrivs i enlighet med ansökan kan Vetenskapsrådet kanske inte klandras men bör då enligt vår uppfattning snarast kräva tillbaka anslagen. (Adolfsson et al, 2003, s. 637)

Uttrycket för den vetenskapliga tyngden i uppropet understryks av att undertecknarna består av nio professorer, två överläkare samt en forsknings- och utvecklingschef (Adolfsson et al, 2003). Koncentrationen av vetenskaplig kompetens utgör i detta fall en ansenlig resurs för en politisk markering från neuropsykiatrins företrädare.

Mot slutet av kontroversen antar uppropen, som nu huvudsakligen sker i Dagens Medicin, ett betydligt mer uttalat polemiskt tonläge. Då destrueringen av arkivmaterialet sker med åtföljande rättsliga processer under 2004-2005, suspenderas också Gillberg från sitt uppdrag som vetenskapligt råd hos Socialstyrelsen. Detta väcker en storm av protester hos förespråkarna, där uppropen uttrycker krav på hans omedelbara återinsättande som vetenskapligt råd (Beier et al, 2004).

Socialstyrelsen har fattat beslut om att inte ge professor Gillberg några uppdrag som vetenskapligt råd. Detta beslut, som underkänner en av Sveriges främsta psykiatrer, är skandalöst. (Beier et al, 2004, s. 29)

Uppropet omfattar mer än 60 undertecknare som är yrkesverksamma inom neuropsykiatri och ger en antydning om den politiska tyngd som ligger i Socialstyrelsens beslut. Än större proportioner antar kontroversens till antalet mest omfattande och avslutande upprop, räknat i antalet deltagande undertecknare, till Gillbergs försvar då han 2005 åtalas för uppsåtligt tjänstefel, genom att inte tillställt Elinder och Kärffe arkivmaterialet i enlighet med kammarrättens beslut (Adlerberth et al, 2005). I uppropet uttalar de 267 undertecknarna sitt stöd för Gillbergs tillämpning av läkaretiken och hävdar att den måste ges företräde framför rättsliga prövningar.

Jag vill uttrycka min respekt för Christopher Gillbergs beslut att inte lämna ut dessa journaler i strid med läkaretikens krav på tystnad om känsliga uppgifter och betraktar hans vägran att lämna ut patientuppgifter som ett självklart försvar av tusenåriga etiska principer, som måste ges företräde framför enskilda domstolsbeslut. (Adlerberth m fl, 2005, s. 30)

Detta sista upprop kan vid första anblicken av de talrika undertecknarna uppfattas som en kraftfull politisk manifestation till Gillbergs försvar. Dock indikerar innehållet i det appellerande uppropet inga direkta politiska påtryckningar, utan har i stället mer prägel av ett uttryck av sympati för Gillbergs ställningstagande ifråga om att vägra lämna ut forskningsarkivet för granskning till Kärffe och Elinder.

Uttrycken i de förekommande uppropen följer i stort den dynamik som övriga delar av kontroversen präglas av. Antalet undertecknare varierar, men är nästan undantagslöst grupperade inom det medicinska kunskapsområdet med en övervikt av företrädare för neuropsykiatri. Närvaron av välmeriterad vetenskaplig expertis strävar i kontroversen efter att manifestera politisk handlingskraft, då de försöker intervensera motståndarnas försök att vederlägga neuropsykiatriens kunskapsanspråk.

7.2 Resultat analys 2

7.2.1 Inledning

I den följande sammanställningen av resultat intar flera aktörer bland förespråkare och motståndare liknande ställningstaganden i sina argument som de anför då de debatterar med varandra. Dessa har organiserats och sammanställts i gemensamma kluster i form av underkategorier inom respektive huvudkategori.

Resultat från varje kluster redovisas i separata avsnitt, som avslutas med en mindre sammanfattning.

7.2.2 Resultat för argument med anknytning till elever eller barn i skolan

Granskningen av aktörernas argumentation visar en tydlig klusterbildning kring sex olika frågeställningar som berör argument med anknytning till enskilda elever i skolans verksamhet. Dessa redovisas i det följande som underkategorier. De problemområden som aktörernas intresse fokuserar sig på är:

- Det värde som enskilda elevers neuropsykiatriska diagnoser bör tillmätas respektive kritiken av dem.
- Hur medicinska företrädare förhåller sig och argumenterar inom ramen för ett elevhälsoperspektiv då elevers olikartade former av problematik synliggörs i skolans verksamhet.
- Betydelsen av och kritiken mot tidig upptäckt av neuropsykiatrisk problematik hos elever i skolan.
- Hur ansatser till vetenskaplig samverkan försöker beskriva en lösning till hur skola och medicin kan samverka.
- Hur värdet av insatser för enskilda elever med centralstimulerande medicinering betonas eller kritiseras.
- Betydelsen av och sambandet mellan skolhälsorelaterade frågeställningar och pedagogiska åtgärder för enskilda elevers problematik.

Argument om värdet av och kritiken mot neuropsykiatriska diagnoser

Debatten är inledningsvis återhållsam om de neuropsykiatriska diagnosernas berättigande inom ramen för ett skolhälsoperspektiv. Det gäller såväl förespråkare som motståndare. Kadesjö (2000) argumenterar mot formuleringen i MFR:s (Medicinska forskningsrådet) state-of-the-art-dokument och där han i sin kritik av detta betonar värdet av att:

”[...] BVC-personal känner igen hur ADHD/DAMP kommer till uttryck hos barn i förskoleåldern [...] (Kadesjö, 2000, s. 3504).

Kadesjö (2000) menar att det är viktigt att BVC-personal har kunskap om och kan identifiera de indikationer på neuropsykiatriskt relaterade svårigheter hos barn som inte faller under psykosociala variabler, i syfte att kunna stödja föräldrarna till dessa elever. Bohlin och Borres (2000) redovisar en större undersökning om skolförberedande BVC-kontroll. I denna har de dock en något mer avvak-

tande hållning till förespråkarna för den neuropsykiatriska diagnostiken och menar att det inte ännu finns någon vetenskapligt utprövad metodik för att kunna identifiera DAMP-problematik hos barn i åldersgruppen 5-6 år. De anför vidare att skolans pedagogiska verksamhet intar en viktig roll, för att tidigt kunna möta elever som har problem med koncentration och uppmärksamhet.

I dagsläget finns dock inte redskapen att rätt identifiera den betydligt större grupp som utifrån mer lindriga svårigheter med koncentration och uppmärksamhet kräver viss anpassning i skolan. (Bohlin och Borres, 2000, s. 4150)

Bohlin och Borres (2000) förespråkar en målsättning om att skolhälsovården på sikt etablerar en adekvat metodik för att screena förekomst av DAMP-problematik under barnets första skolår. De uppmärksammar också att de lokala förutsättningarna och resurserna för detta ser mycket olika ut i landets skolor. Kihlbom (2000) kritiserar barnpsykiatrin och menar att den präglas av ett alltför ensidigt tänkande som tenderar att i negativ mening förenkla bilden av barns förekommande problematik i skola och barnomsorg. Han menar att den förskjutning som skett i barnpsykiatrisk praktik, som utgått från i huvudsak psykologins bärande teorier, nu har blivit ersatt av en ensidigt biologiskt orienterad syn på barns problematik. Utifrån detta ser han en risk med att neuropsykiatriska diagnoser, som ADHD och DAMP, förstärker ett sjukdomstänkande som bortser från viktiga psykosociala aspekter och behov av individuellt stöd för barn i skola och barnomsorg.

I vår tid hetsas barn av överstimulans och prestationskrav. Samtidigt blir individualiserad hjälp till skolbarn alltmer sällsynt, och proportionen mellan vuxna och barn blir alltmer ogynnsam i såväl daghem och skola som fritidsverksamhet. (Kihlbom, 2000, s. 4710)

Kihlboms (2000) kritik tar således sikte på hur det ökande bruket av neuropsykiatriska diagnoser som DAMP och ADHD har utvecklats och hävdar att dessa i vetenskaplig mening är att betrakta som en form av återvändsgränd. Barnpsykiatris verksamhet med att bedöma behov av pedagogiskt, psykologiskt och socialt stöd riskerar därmed att hamna i bakgrunden till förmån för ett snävt medicinskt intresse, konstaterar Kihlbom. Från en förhållandevis saklig debatt mellan förespråkare och motståndare, skruvas nu tonläget upp vid publiceringen av Kärfves (2000a) bok, *Hjärnspöken; Damp och hotet mot folkhälsan*. Nordin-Olson och Andersson (2001) reagerar starkt på Kärfves (2000a) kritik av neuropsykiatriska dia-

gnoser och beskriver hur de själva kämpat för att barn – i förekommande fall – skall diagnostiseras av team specialiserade på neuropsykiatriska funktionshinder.

När de grundläggande kraven var tillgodosedda införde vi nya pedagogiska modeller för hur man arbetar med barn och vuxna med autism. Vi kunde inte vänta på att lärarhögskolorna skulle komma ut ur sin psykodynamiska dimma för att så småningom upptäcka att något hade hänt på den internationella arenan. [...] I dag finns det stödteam där pedagoger, psykologer och andra yrkesgrupper tillsammans gör upp en behandlingsplan. (Nordin-Olson och Andersson, 2001, s. 3)

Nordin-Olson och Andersson (2001) understryker vikten av att det finns en anpassad pedagogik och pedagoger med god kunskap om neuropsykiatriska diagnoser som kan möta elever med dessa funktionshinder. Även Fahlén (2001) sällar sig till kritikerna av Kärffves (2000a) synsätt på neuropsykiatriska diagnoser som DAMP och ADHD. Bland annat intar skolans verksamhet en viktig del av Fahléns (2001) försök att vederlägga Kärffves (2000a) synsätt. I flera fall ger Fahlén (2001) exempel på hur Kärffve (2000a) såväl kritiserar neuropsykiatriska diagnoser som att skolans åtgärder och stödinsatser är verkningslösa.

Eva Kärffve avfärdar psykosociala stödåtgärder och pedagogiska insatser med att säga att föräldrarna "får 'goda råd' som är beskäftiga och banala" [...] (Fahlén, 2001, s. 692)

Kritiken från neuropsykiatrins förespråkare blir inte oemotsagd och Elinder (2001b) menar att hans invändningar främst berör hur läkarna använder sig av diagnoskriterierna.

Vår kritik har fokuserats på diagnoskriterier som tillåter att ambitiösa läkare klassar upp till 10-20 procent av skoleleverna som mentalt avvikande och att våra namnkunnigaste experter påstår att det handlar om ärftliga eller medfödda och livslånga handikapp. [...] Nu engageras de för uppgiften att upptäcka, klassificera och remittera elevers statistiska (neuropsykiatriska?) avvikelser från genomsnittet. (Elinder, 2001b, s. 41)

Elinder (2001b) stöder sin kritik på en rapport från Skolverket. I den framkommer att antalet inskrivna elever i grundskolan ökat med 60 procent under åren 1992-1999. Elinder i sin tur får kritik av Svedmyr (2003) som menar att kritiken av neuropsykiatriska diagnoser motverkar skolans benägenhet att tillstålla peda-

gogiska resurser i förekommande fall till elever med särskilda behov utifrån neuropsykiatriska funktionshinder.

För varje gång som Leif Elinder och Eva Kärfve varit ute med sina rallarsvingar mot neuropsykiatriska diagnoser så är det svårare att få gehör för behov av extra resurser till barn med behov av särskilt stöd [...] (Svedmyr, 2003, s. 33)

Också Fernell (2004) ger Elinder (2001b) kritik, där hon menar att Elinder på ett osakligt sätt blandar samman utvecklingsstörning med de definitioner som gäller för diagnoserna DAMP och ADHD. Flera andra aktörer ansluter sig till kritiken mot neuropsykiatrin. Bland annat hävdar Borell (2005) att begreppet neuropsykiatri kan avskaffas inom barnpsykiatrin, då han menar att det också kan föreligga många andra typer av störningar som samverkar med vad som definieras som direkta funktionshinder. Kärfve (2005) menar att bruket av diagnoser som DAMP och ADHD inte bidragit till en bättre situation för berörda elever i skolan och hänvisar till Hjörnes (2004) studie som ett belysande exempel. Kärfve (2005) hävdar också att elever med normalbegåvning som får en neuropsykiatrisk diagnos kan tvingas ingå i:

[...] särlösningar som ger dem en undermålig skolmässig grund. (Kärfve, 2005, s. 38)

Styrkan av kritiken från motståndarna till neuropsykiatriska diagnoser varierar. Aktörerna ger inledningsvis uttryck för sina uppfattningar i en saklig ton, där de ofta stöder sina argument utifrån resultaten från vetenskapligt genomförda undersökningar. Publiceringen av Kärfves (2000a) bok, *Hjärnspöken; Damp och hotet mot folkhälsan*, innebär en genomgripande förändring av debattklimatet, där tonläget mellan aktörerna hårdnar. Förespråkarna för neuropsykiatriska diagnoser använder ofta skolans verksamhet som ett exempel på hur diagnoserna DAMP och ADHD har ett förklaringsvärde för enskilda elevers svårigheter att klara de krav som möter dem i skolvardagen. Motståndarna är däremot mer benägna att kritisera såväl neuropsykiatriska diagnoser som skolans verksamhet, där alternativet oftast är en öppen fråga som vanligen lämnas obesvarad.

Hur aktörerna relaterar det medicinska perspektivet till elevers problematik

För förespråkarna bland de medicinska företrädarna i kontroversen intar skolan en viktig roll för att etablera den kunskapsteori som det neuropsykiatriska paradigmet vilar på. Dessa betraktar neuropsykiatrin som en naturligt ingående del av

ett skolhälsoperspektiv och vars kunskapsparadigm kan tillhandahålla en medicinsk beskrivande modell för elevers inlärningssvårigheter och beteendeproblematik, för vilka det oftast finns lösningar till av såväl medicinska som pedagogiska interventioner. Hit hör Fernell och Bremberg (1996) som menar att arbetet med att identifiera barn med kognitiva svårigheter, bör ske redan innan skolstart. Mellvig (1996) bedömer att var femte barn, drygt 20 procent av eleverna i en skolklass, har olika former av neuropsykiatriska störningar som bör föranleda beslut och genomförande av stödjande åtgärder. För detta behövs en god samverkan med en långsiktig planering mellan medicinska företrädare och berörd pedagogisk personal i skolan, konstaterar hon.

Argument om värdet av och kritiken mot tidig diagnostisering

Elinder (1997a) är starkt kritisk och tillbakavisar den ensidigt biologiskt orienterade syn på individer som neuropsykiatrins förespråkare företräder och riktar bland annat sin kritik mot en uppmärksammas tidigare publicerad debattartikel i Dagens Nyheter av Ekman och Gillberg (1997). I denna debattartikel bedömer Ekman och Gillberg att omkring 120 000 skolbarn har någon form av neuropsykiatriska avvikelser.

I massmedia rapporteras om att psykisk ohälsa hos barn ökar. Undersökningar visar att upp till 20 procent av eleverna är handikappade i sin skolmiljö. Mer diskutabelt är det när medicinska experter påstår att 100 000-150 000 barn, det vill säga 10-15 procent av alla svenska barn, har ärftliga alternativt perinatale, neuropsykiatriska avvikelser till vilka diagnoserna DAMP, dyslexi och Asperger nu också räknas. (Elinder, 1997a, s. 3391)

Där Elinder (1997a) bedömer att diagnoser kan få framtida negativa effekter för elever, menar von Knorring (1997) att det finns ett värde av tidiga medicinska interventioner. von Knorring hävdar att unga individer med neuropsykiatriska diagnoser som DAMP och ADHD ökar risken för våld och ett etablerat asocialt beteende i vuxen ålder. Indikationerna under skoltiden är oftast tydliga, menar hon.

ADHD-barn är aktiva utöver det normala för åldern, har svårt att hålla koncentrationen, kan inte ”leka en lek färdigt”, har svårt att klara längre arbetspass, blir störande i klassen, säger saker rakt ut i luften, sitter och trummar, är impulsiva, kan inte vänta på sin tur eller att någon pratar färdigt, använder ord som inte är normala för åldern (”hora”, ”jävla fitta”). (von Knorring, 1997, s. 3592)

Elever med diagnoser som ADHD och DAMP måste mötas med speciella former av pedagogik i skolvardagen, menar von Knorring (1997), där lektionspassen är kortare och undervisningen genomförs i en lugn skolmiljö utan distraherande inslag och stimuli. von Knorrings slutsatser delas även av Dalteg, Gustafsson och Levander (1998), som utifrån en genomförd undersökning inom kriminalvården, pekar på en oroväckande positiv korrelation mellan vuxenkriminalitet och barns neuropsykiatriska problematik redan på lågstadiet. De hävdar att förekomsten av neuropsykiatriska störningar redan i lågstadieåldern pendlar mellan 2 till 7 procent i de länder där undersökningar genomförts. Något annorlunda siffror presenterar Modigh, Berggren och Sehlin (1998), som hävdar att drygt 5 procent av barnen vid skolstart har DAMP, men att en överlappande ADHD-problematik är lika vanligt förekommande, där förekomsten bland skolbarn också ligger på 5 procent.

Argument om vetenskaplig samverkan

Rydellius et al (1998) har via ett symposium, arrangerat av Medicinska forskningsrådets planeringsgrupp för barn- och ungdomspsykiatrisk och socialpediatrisk forskning, diskuterat hur barn med olika funktionshinder skall integreras i skolan. De uppfattar den tilltagande polariseringen mellan medicinska och psykosociala/pedagogiska synsätt som en belastning och ett hinder för en tvärvetenskapligt baserad samverkan mellan pedagogik, psykologi, socialt behandlingsarbete, barnmedicin, barnpsykiatri och neurofysiologi. För att en tvärvetenskaplig samverkan skall vara möjlig att genomföra, menar de, måste det finnas en vilja att samarbeta över fakultetsgränserna. Symposiet enades om att följande frågeställningar har relevans i en fortsatt tvärvetenskaplig forskning, där samarbetet mellan universitetens olika fakulteter och ämnesområden betonades som en viktig faktor för framgång:

- Hur skall skolan planera sin verksamhet för att barnen skall få möjlighet att klara skolans krav och trivas under skoldagen?
- Hur skall omogna och sent kognitivt utvecklade barn få tillgång till en bra pedagogik?
- Hur skall det svåra psykosociala handikappet förebyggas som uppstår om skolans prestationskrav är större än barnens resurser?
- Hur skall motoriskt oroliga barn som har svårigheter att sitta still och koncentrera sig få en bra skoldag?
- Krävs en särskild flick- respektive pojkep pedagogik?

- Hur skall de tidigt utvecklade barnen få en bra skoldag så att de ej understimuleras och utvecklar skoltrötthet?
- Vad kännetecknar skolor som lyckas förebygga skolproblem? (Rydellius et al, 1998, s. 2089)

Försöken att hitta en väg av samverkan mellan förespråkare och motståndare i kontroversen verkar dock inte ge någon effekt bland aktörerna. Drygt ett år senare ifrågasätter Elinder (1999b) vilken nytta en alltför överdriven neuropsykiatrisk diagnostik av skolbarn fyller och om hur detta påverkar synen på gränsen mellan normalt och icke normalt.

Björn Kadesjö finner en kritisk granskning av en omfattande neuropsykiatrisk diagnostik av skolbarn som ”negativ” och ”pessimistisk”. Negativ och pessimistisk för vem? Knappast för eleven. (Elinder, 1999b, s. 2198)

Tenstam (1999) uppmärksammar de krav som vilar på varje enskild elev i dagens skola och menar att begreppet *en skola för alla* är en utopi som inte är möjlig att uppnå, då barn ofta kan avvika från den förväntade utvecklingskurvan, som skall motsvara årskurs och kraven i läroplanen.

Att pressa alla barn igenom en ”skola för alla” är i själva verket barnfientligt. [...] Under senare tid har det förekommit en del debatt om huruvida barn med vissa beteendestörningar i skolan skall åsättas diagnoser. (Tenstam, 1999, s. 2951)

Tenstam (1999) framhåller också att skolan måste ha någon form av beredskap till att anpassa undervisningen för de barn som inte klarar kraven i dagens skola och där kan en neuropsykiatrisk diagnos i vissa fall utgöra ett stöd i en sådan process, menar han. Föhrer och Westholm (2001) hävdar att det finns en given komplexitet vid utredning av elevers inlärningssvårigheter. De anför vidare att ett praktiskt och tvärvetenskapligt präglat samarbete mellan olika medicinska och pedagogiska kompetenser vid utredningsarbetet ger en bättre samlad bild av elevens svårigheter och förutsättningar, i syfte att kunna möjliggöra en effektiv och anpassad undervisning. I sådana fall, hävdar de, kan en diagnos utgöra ett förtydligande om att särskilt stöd och anpassad undervisning är nödvändig i de fall då elever har stora svårigheter att klara kraven i undervisningen.

Om betydelsen av utredning och diagnostisering av elever med stora inlärningssvårigheter råder skilda synsätt hos både professionella och lekmän.

[...] De blir äntligen tagna på allvar och deras barn får hjälp i skolan. Kritiker till det medicinska synsättet menar, å andra sidan, att bedömning av experter utanför skolan inte behövs och att ett pedagogiskt problem inte ska göras till ett medicinskt. En socialpedagogisk beskrivning skulle vara mer rättvis och mindre riskfylld än en medicinsk/neuropsykiatrisk diagnos. (Föhrer och Westholm, 2001, s. 1374)

Föhrer och Westholm (2001) redovisar ett utdrag från ett genomfört samverkansprojekt mellan skola och universitetssjukhus. De diskuterar utfallet från denna som belägg för sin uppfattning att ett tvärvetenskapligt präglat och praktiskt arbete vid utredning av elevers inlärningssvårigheter ökar skolans kunskapsunderlag då man tar beslut om hur det särskilda stödet i undervisningen skall vara utformat.

Det finns tydliga indikationer på en tilltagande oenighet mellan förespråkare och motståndare över huruvida neuropsykiatriska diagnoser är till stöd eller hinder för elever då de befinner sig i skolan. Förespråkarna kritiserar för att de har ett bristande statistiskt underlag. Bland aktörerna framträder ett fåtal försök till att moderera debatten genom, dels med förslag av arbetsmodeller för tvärvetenskaplig samverkan över fakultetsgränserna, dels med betonandet av vikten med en tvärvetenskapligt präglat samverkan mellan berörda kompetenser i det lokala utredningsarbete som berör enskilda elevers inlärningssvårigheter och beteendeproblematik i skolan. I något fall menar en aktör att en neuropsykiatrisk diagnos kan utgöra en positiv och komplementär del av en utredningsprocess, då skolan har tagit ställning till utformningen av enskild elevs behov av särskilt stöd i undervisningen. Förespråkarna framhåller i högre grad än motståndarna vikten av en lokal samverkan med skolans olika företrädare och är mer benägna att, jämsides med det medicinska sakinnehållet, också formulera åtgärder och lösningar på de pedagogiska frågeställningar som är förenade med dessa.

Argument om centralstimulerande medicinering för DAMP och ADHD

Centralstimulerande medicinering med amfetamin och metylfenidat används i samband med diagnoser som DAMP och ADHD. Syftet är att komma tillrätta med elevers uppförandeproblematik och koncentrationsstörningar i den dagliga skolmiljön. Bruket av centralstimulerande medicinering är ett omdebatterat och laddat ämne bland flera av aktörerna. Redan tidigt, hävdar Gillberg (1997a), att det är dags att omvärdera tidigare attityder till bruket av centralstimulerande medicinering hos barn och unga. Gillberg pekar på att erfarenheterna från amerikanska studier visar på övervägande positiva resultat. Han åberopar även en en-

skild svensk studie som visar på liknande positiva effekter med centralstimulerande medicinering.

Även inläringen föreföll underlättas, vilket återspeglades bl a i att IQ steg signifikant i amfetamin- men inte i placebogruppen. (Gillberg, 1997, s. 2161)

Gillberg (1997a) menar att centralstimulerande medicinering är en effektiv behandlingsmetod som har positiva effekter på överaktivitet och koncentrations-svårigheter. Här stöder han sig på resultat från undersökningar som visat på goda resultat av centralstimulerande medicinering. Dessa uppvisar hur såväl familje- som kamratrelationer förbättrats för enskilda individer, men också en betydligt bättre prognos för hur de klarar att genomföra skolvardagens krav. Gillbergs argument utlöser dock ingen omedelbar specifikt riktad kritik mot centralstimulerande medicinering av barn och ungdomar med DAMP och ADHD.

Det är först flera år senare när Larsson, Rydelius och Zetterström (2001) vill föreslå att Vetenskapsrådet genomför en tvärvetenskaplig konferens, där man bland annat bör sträva efter ett korrekt ställningstagande till hur DAMP skall relateras till ADHD. De hävdar att antalet skolbarn med neuropsykiatriska funktionshinder, med nya utarbetade kriterier inte bör vara högre än 1-2 procent av den totala elevpopulationen. I samband med detta riktar de också en allvarig kritik mot skolans bristande förmåga i arbetet med att tillgodose behovet av särskilt stöd till elever med neuropsykiatriska funktionshinder. Deras kritik inkluderar också förespråkarnas signaler om ett ökat bruk av centralstimulerande medicinering med anledning av enskilda skolbarns problematik med uppförandestörningar och koncentrationsproblem.

Om ett barn med ADHD/DAMP har skolsvårigheter till följd av att vår nuvarande skolorganisation är felaktig för detta barn så kan det berättigade i att ta bort denna varningssignal med hjälp av potentiellt vaneframkallande läkemedel ifrågasättas. (Larsson, Rydelius och Zetterström, 2001, s. 76-78)

Larsson, Rydelius och Zetterström (2001) hävdar vidare att centralstimulerande medicinering bör ges under restriktiva former, då studier av långsiktiga effekter på unga individer saknas. De framhåller också att Kärffves (2000a) kritik bör tas på allvar, även om Larsson, Rydelius och Zetterström (2001) menar att man bör bortse

[...] från hennes onödigt raljanta och polemiska språk. (Larsson, Rydelius och Zetterström, 2001, s. 78)

I kritiken av skolan, ser Larsson, Rydelius och Zetterström (2001) en uttalad svårighet för lärare att hantera den variation i kognitiv och social mognad som elever uppvisar i förhållande till årskursen. Många lärare upplever också i samband med detta en frustration över att inte kunna hitta tillfredsställande former för att integrera elever med olika grad av inlärningssvårigheter i vanlig klassundervisning. De hävdar att det är nödvändigt för skolan i framtiden att få tillgång till ökade resurser med psykologiska och pedagogiska vetenskapliga insatser för att det skall vara möjligt att ge alla skolbarn en bättre utbildning.

Kadesjö (2001) uttrycker förvåning och bemöter kritiken genom att påpeka att Larsson, Rydelius och Zetterström (2001) redan 1995 i tidskriften *Acta Paediatrica*, som Zetterström är chefredaktör för, förespråkade en allmän screening av förskolebarn i syfte att identifiera MBD/DAMP. Kadesjö (2001) menar vidare att de feltolkat slutsatserna i det state of the art-dokument som NIH (National Institutes of Health) publicerat 1999.

Det konstateras att ADHD finns hos ca 3–5 procent av alla skolbarn, är den oftast identifierade diagnosen för beteendestörningar i barndomen och har betydande inverkan på ett barns totala uppväxtsituation. Man konstaterar att trots framstegen vad gäller utredning, diagnos och behandling så har ADHD förblivit en kontroversiell diagnos och man anger som förhoppning att dokumentet därför skall ge kunskap om de fakta som gäller för området. (Kadesjö, 2001, s. 218)

NIH:s state of the art-dokument beskriver bland annat hur en rad olika alternativa behandlingsstrategier prövats på barns ADHD-problematik. Kadesjö (2001) understryker att dokumentet anger att behandling med centralstimulerande medicinering med amfetaminpreparat oavvisligen ger det bästa resultatet.

Man sammanfattar att det finns alltmer data som säger (suggest) att medicinering är överlägsen även omfattande psykosociala insatser (behavioral treatment) på ADHD-problematiken, men att en kombination av dessa insatser resulterar i bättre social förmåga hos barnet och uppskattas mer positivt av föräldrar och lärare. (Kadesjö, 2001, s. 219)

Drygt ett år senare har Zetterströms (2002a) inställning blivit än mer kritisk till osäkerheten i förväntade långtidseffekter vid bruk av centralstimulerande medi-

cinering av barn med ADHD. Han manar ansvariga att slå vakt om en fortsatt restriktiv förskrivning av amfetaminbaserade preparat till barn i skolåldern med neuropsykiatriska diagnoser och jämför med amerikanska studier, där ca 10 procent av alla skolbarn behandlas med centralstimulerande medicinering. Han nämner också att det i en del lågstadielklasser är en så hög andel som 30-40 procent av de amerikanska skolbarnen som behandlas med denna form av medicinering. Dock, tillägger han, har bruket av centralstimulerande medicinering också spridit sig ned i förskoleåldrarna och ökar snabbt, där siffrorna anger att 2 procent av alla amerikanska förskolebarn medicineras med amfetaminpreparatet Ritalina. Han uttrycker stark oro för en liknande utveckling är på väg att ske bland svenska skolbarn.

Det bör i hög grad ifrågasättas huruvida det är medicinskt motiverat att behandla 10 procent av alla amerikanska skolbarn med ett amfetaminliknande preparat. [...] Under tiden 1994–1997 förskrevs detta medel 226 000 gånger till amerikanska förskolebarn, och var 1999 ett av de 200 mest ordinerade läkemedlen i USA. (Zetterström, 2002, s. 680)

Zetterström (2002b) återkommer på nytt till farhågorna med bruket av centralstimulerande amfetaminpreparat och att frågan om långtidseffekterna vid medicinering av barn fortfarande kvarstår som outredda, trots att denna typ av medicinering använts under mer än 40 år. Han uttrycker också förvåning över att Socialstyrelsen (2002) i sin kunskapsöversikt, där Kadesjö står som författare, rekommenderar användning av centralstimulerande medicinering med amfetaminpreparat.

Som motiv till behandling anges att den lugnar barn med ADHD som då blir mer lättskötta hemma och i skolan. (Zetterström, 2002, s. 3435)

Som slutkläm framhåller Zetterström (2002b) att han finner det märkligt, att mer än 90 procent av alla positiva rapporter om centralstimulerande amfetaminpreparat är författade av forskare som har någon form av anknytning till den farmaceutiska industrin.

Det finns en djup oenighet mellan förespråkare och motståndare om bruket av centralstimulerande medicinering med amfetaminpreparat på barn i skolåldern. I flera fall åberopas såväl internationella som svenska undersökningar bland förespråkarna som belägg för att centralstimulerande medicinering ger positiva effekter på elevers uppförandeproblematik och koncentrationssvårigheter. Motstån-

darna uttrycker en kritisk hållning och menar att det inte finns några långtidsstudier på hur amfetaminpreparaten påverkar unga individers utveckling av hjärnan och manar till en allmänt restriktiv hållning i förskrivning av preparat för centralstimulerande medicinering. Skolans roll intar en viktig position i debatten mellan förespråkare och motståndare.

Förespråkarna är mer benägna att inta en sedan länge etablerad roll i den samverkan som finns mellan skolhälso och pedagogisk verksamhet och de betraktar bruket av centralstimulerande medicinering som en viktig del i processen med att skapa förutsättningar för att elever med neuropsykiatriska funktionshinder skall fungera i skolvardagen. Motståndarna uttrycker ofta en kritik över, dels bruket av centralstimulerande medicinering, dels skolans bristande förmåga att – inom ramen för elevers behov av särskilt stöd – organisera en undervisning som kan integrera elever med inlärningssvårigheter och beteendeproblematik där det också kan föreligga former av neuropsykiatriska funktionshinder.

Det finns bland förespråkarna en övervägande pragmatisk hållning till hur skolans varierande förutsättningar ser ut för att kunna tillgodose behovet av särskilt stöd till elever med neuropsykiatriska funktionshinder och där har bruket av centralstimulerande medicinering en given plats tillsammans med olika pedagogiska interventioner. Debatten om bruket av centralstimulerande medicinering mellan förespråkare och motståndare visar på en tydlig gränslinje som går mellan neuropsykiatrins incitament att expandera sitt kunskapsparadigm i skolans verksamhet och de medicinska etiska betänkligheter som är förenade med en sådan.

Argument om sambandet mellan skolhälso och pedagogiska frågeställningar

Bondestam och Amcoff (1998) menar att den skolförberedande undersökning som barnhälsovården utför i regi av BVC (barnavårdscentral) då barnet är mellan 5 och 6 år, kan identifiera flera avvikelser i utvecklingen av motorik, tal och språk samt beteende. Därvidlag blir det enklare för den mottagande skolan att planera skolstarten för eleven om problematiken är känd på förhand. I resultaten från deras egen genomförda undersökning redovisar de att den skolförberedande undersökningen långt ifrån lyckades fånga upp alla former av problematik som eleverna uppvisade senare efter första skolåret. Deras analys visar att barnhälsovård och skolhälsovård opererar utifrån olika förutsättningar.

Med andra ord tycks det huvudsakliga problemet vara att barnhälsovårdens referensramar skiljer sig från skolans, och att skolan snarast fungerar som katalysator för problem som tidigare varit alltför subtila för att

uppmärksammas, men som i inlärnings- och klassrumssituationen blir markanta. (Bondestam och Amcoff, 1998, s. 4105)

Slutsatsen som dras, är att den skolförberedande undersökningen bör överföras till skolhälsovården, där skolans värderingar och organisation skulle kunna medverka till utformningen av denna. En sådan förändring skulle innebära ett känsligare instrument för att fånga upp alla de avvikelser som är relevanta för elevens framtida skolsituation, menar de. Som belägg för sina slutsatser, pekar de också på ett tidigare genomfört pilotprojekt där BVC inte bara kunde identifiera MBD/DAMP, utan också andra typer av avvikelser som har betydelse för barn i skolåldern.

Även Kadesjö (1998) hävdar att det är nödvändigt med en översyn om hur ansvarsfördelningen skall se ut mellan barn- och skolhälsovård och instämmer med de slutsatser Bondestam och Amcoff (1998) kommit fram till. Kadesjö (1998) ser en fördel med att skolläkare och skolsköterskor blir en tydligare samarbetspartner till skolans pedagogiska personal när det gäller uppföljning av elever med beteende- och inlärningsproblematik. Det nuvarande systemet med kontroll och uppföljning av skolbarns hälsa visar på en bristande korrespondens mellan barn- och skolhälsovården.

En erfarenhet från flera håll är att det när 5–6-årsundersökningen blivit rutin och inte har den uppmärksamhet som ett nytt projekt innebär har varit svårt att överföra information mellan barnhälsovård och skola så att resultaten fått konsekvenser för barnets skolgång. En möjlig förklaring till detta kan vara att det inom barnhälsovården finns medicinskt psykologisk kompetens samt en tradition att söka avvikelser i barns hälsa och utveckling som kan och bör åtgärdas inom det medicinska systemet, medan resultaten av den skolförberedande undersökningen skall användas av pedagogisk personal inom en helt annan tradition. (Kadesjö, 1998, s. 4039)

Kadesjö (1998) diskuterar bland annat Bondestams och Amcoffs (1998) undersökning och bedömer själv att 15–20 procent av alla skolbarn behöver någon form av särskilt stöd i undervisningen under de första åren i skolan. Kadesjö åberopar i artikeln resultatet från en tidigare genomförd studie tillsammans med Gillberg, där det beräknas att närmare 10 procent av hela elevpopulationen har en neuropsykiatrisk problematik som faller inom kriterierna för DAMP och ADHD. Kadesjö och Kadesjö (1999a) återkommer i debatten och understryker vikten av att man tidigt identifierar DAMP och ADHD hos skolbarn för att kunna ge dem rätt bemötande och stöd i skolan.

En stor andel av barn och ungdomar med DAMP/ADHD får allvarliga skolanpassnings- och inlämningsproblem på grund av olika individ- och omgivningsfaktorer som vävs in i varandra och påverkar varandra. En individfaktor är framför allt den problematik som definierar DAMP/ADHD och som ger såväl inlärningssvårigheter som beteendeproblem. [...] Omgivningsfaktorerna handlar om skolans förhållningssätt till barnet, vilken pedagogik det möter, hur uppläggnings av skolarbetet görs och hur miljön kring barnet är. (Kadesjö och Kadesjö, 1999a, s. 1459)

Kadesjö och Kadesjö (1999a) menar också att all pedagogisk personal bör ha grundläggande kunskaper om de neuropsykiatriska diagnoserna DAMP och ADHD. De inkluderar även att skolledare och skolpolitiker skall ha denna kunskap. De presenterar en principiell men detaljerad plan för hur stödet skall vara utformat för skolbarn med DAMP och ADHD, men tillägger utöver detta att det behövs metodutveckling för att få ett fungerande arbetssätt med dessa skolbarn. Elinder (1999a) ifrågasätter de höga prevalenstalen som Kadesjö och Kadesjö (1999a) anger och hävdar att det finns drag av godtycklighet i diagnoskriterierna. Dessutom ställer Elinder (1999a) i tvivelsmål de ambitioner som Kadesjö och Kadesjö (1999a) skisserar upp för den framtida skolhälsoverksamheten om tidig upptäckt av DAMP och ADHD hos barn i skolåldern.

Kadesjö och Kadesjö (1999b) bemöter Elinders (1999a) kritik och hävdar att ADHD är ett av de barnpsykiatriska tillstånd som är underkastats flest vetenskapliga studier. Kvarstår dock att ADHD är omdiskuterat och kontroversiellt bland forskare, tillägger de. Nydén, Paananen och Gillberg (2000) vill gå ett steg längre och hävdar att skolan kan öka livskvaliteten och minska handikappet för skolbarn med DAMP och ADHD via riktade pedagogiska åtgärdsprogram för dessa.

Barn med neuropsykiatriska problem kommer i flertalet fall i kontakt med barnpsykiatri och skolhälsovård, men erhåller ofta ingen diagnos av de primära funktionsstörningarna; i stället är det sekundära beteendestörningar, anpassningssvårigheter och familjerelationsproblem som uppmärksammas. (Nydén, Paananen och Gillberg, 2000, s. 5634)

Nydén, Paananen och Gillberg (2000) redovisar resultaten från ett projekt som genomförts 1994-1997 vid Göteborgs universitet, enheten för barnneuropsykiatri (BNK). Projektet avsåg en studie av tre patientgrupper med Aspergers syndrom/högfungerande autism, DAMP och dyslexi. I sina slutsatser hävdar de bland annat att skolan intar en betydande roll som aktör för att stödja skolbarn

med neuropsykiatriska funktionshinder. De bedömer också att skolbarn med neuropsykiatrisk problematik som får stöd med utredning och ett specifikt riktat pedagogiskt åtgärdsprogram, sparar ca 500 miljoner kronor/år i samhällskostnader genom en bättre och billigare vård och att riktade pedagogiska åtgärdsprogram borde utformas för alla skolbarn med neuropsykiatriska problem. Bågenholm (2001) uttrycker visioner om en framtida skola, där man skapar en skolmiljö som passar alla slags individer. Hon menar att det ökade behovet av vetenskapliga och medicinska förklaringsmodeller till barns neuropsykiatriska problematik svarar mot den frustration som det innebär att möta kraven som undervisningen och skolmiljön ställer på individen. När barnet får diagnosen DAMP eller ADHD förändras dess relationer och får ett annat bemötande av omgivningen. Men utan diagnosen, hävdar hon, uteblir oftast de extra resurserna till skolan.

Syftet med förespråkarnas ambition om en utbyggd skolhälsa förefaller vara, att mer effektivt fånga upp skolbarn med olika former av neuropsykiatriska funktionshinder. Endast ett fåtal kritiska röster bland motståndarna blir synliga bland argumenten. Förespråkarna är ofta mycket aktiva i att engagera sig i de pedagogiska frågeställningar som berör hur skolmiljön bör vara utformad. De beskriver ingående hur undervisningen skall bedrivas samt hur pedagogiska resurser skall organiseras och allokeras till elever i behov av särskilt stöd. Utöver detta hanterar de med stor vana de implikationer som är förenade med skolans pedagogiska verksamhet och samordnar den utan svårighet med den egna medicinska praktikers krav. Motståndarnas verksamhet i detta avseende är nästan obefintlig. Förespråkarna kan således sägas uppfatta samverkan med pedagogiska företrädare som en naturlig del av skolhälsans verksamhet och ger intryck av att ha invanda rutiner för att formulera och hantera de pedagogiska krav som ställs på skolans förmåga att tillgodose behovet av särskilt stöd för elever med DAMP och ADHD.

Förespråkarna hävdar också att det finns ett glapp ifråga om tradition och metodik mellan barn- och skolhälsovård. Detta bidrar till att indikationerna på neuropsykiatriska funktionshinder blir synliggjorda först i och med skolstarten, när barnet möter kraven från undervisningen och skolmiljön. En sätt att lösa denna problematik, menar förespråkarna, är att resurserna i barn- och skolhälsovård samordnas utifrån de värderingar och krav som möter eleven i skolan. Överlag betraktar förespråkarna en utbyggd skolhälsa som en viktig angelägenhet för att tidigt fånga upp och utreda de elever som uppvisar indikationer på DAMP och ADHD samt att en sådan förändring bör ske i samverkan med skolans pedagogiska personal.

7.2.3 Resultat för argument med anknytning till skolan som fysisk plats

Bland aktörerna i kontroversen framstår argumenten, som berör skolan som fysisk plats, inte lika starka som till exempel i fallet med neuropsykiatriska diagnoser eller behandling med centralstimulerande medicinering med amfetaminpreparat. Ofta ger aktörernas utsagor en beskrivande bakgrund i syfte att underbygga och förstärka andra kategorier av argument. Inte helt oväntat finns det olikheter i argumenten mellan förespråkare och motståndare i uppfattningarna om skolan som fysisk plats. Då de förra med stor vana snarare dikterar de praktiska förutsättningar som *skall* råda för att möta elever med neuropsykiatriska funktionshinder, beskriver de senare ofta om hur skolmiljön *bör*, *måste* eller *skulle kunna* vara utformad.

Resultatet från analysunderlaget visar inte några indikationer på någon form av ansamling i olika debattkluster. Aktörernas argument om skolan som fysisk plats ofta utgör ett mindre supplement till en mer omfattande debatt, där flera olika kategorier av argument tillsammans bidrar till att driva ett specifikt ställningstagande mellan förespråkare och motståndare. Därvidlag kan det ställas i tvivelsmål huruvida aktörernas argument om skolan som fysisk plats har något relevant att tillföra analysen. Dock visar resultatet på flera intressanta företeelser som berör aktörernas förhållningssätt till skolan, som blir tydliga först då dessa avgränsas till en enskild redovisning av argumenten om skolan som fysisk plats.

Flera av förespråkarna beskriver ingående de svårigheter elever med neuropsykiatriska funktionshinder upplever då de möter skolvardagens krav. I en del fall blir det ofta en fråga för föräldrar och elev om att byta skola. I andra fall, menar förespråkarna, kan en neuropsykiatrisk diagnos med åtföljande behandling med centralstimulerande medicinering i positiv mening förändra elevens skolsituation. Gillberg (1997a) rekommenderar att eleven i första hand behandlas med centralstimulerande medicinering, innan byte av skola övervägs. Rydelius et al (1998) hävdar att skolmiljön utgör en viktig faktor där eleverna vistas en stor del av sin tid under uppväxtåren. Därför betonar de vikten av ett fungerande och kommunikativt samarbete mellan hem och skola redan från och med skolstarten och menar att detta i hög grad gäller föräldrar till de elever som har någon form av utvecklingsstörning.

Deras föräldrar torde ha tänkt igenom sina barns behov och svårigheter mer grundligt än föräldrar till andra barn, just på grund av att de under barnens förskoleperiod vid upprepade tillfällen konfronterats med olika experters

utlåtanden om sina barn. Meningarna är delade bland föräldrar till utvecklingsstörda barn om effekterna av samarbetet hem-skola. Trots att många föräldrar önskar att deras barn skall få fortsätta att gå tillsammans med kamraterna från förskolan blir det ofta inte så. Det är heller inte ovanligt att föräldrarna upplever att skolans krav och förväntningar på deras barn är för lågt ställda. (Rydellius et al, 1998, s. 2084)

Perspektiven som Gillberg (1997a) respektive Rydellius et al (1998) ger uttryck för, kan något förenklat sägas representera två olika synsätt på elevers svårigheter i skolvardagen, där å ena sidan Gillberg (1997a) betonar individens specifika svårigheter, emedan å andra sidan Rydellius et al (1998) framhåller skolmiljöns betydelse och att brister i den skapar hinder för elever med olika former av inlärningssvårigheter och beteendeproblematik. Elinder (1999c) ställer sig kritisk till förespråkarnas uppfattning om att skolhälsovårdens resurser skall upptas med att redan tidigt identifiera elever med neuropsykiatriska avvikelser. Elinder tillägger att alternativet i stället bör vara att förbättra skolmiljön och förebygga elevers psykosociala utslagning hävdar han. Denna utgör numera den största andelen av de hälsoproblem som förekommer i skolan, hävdar han.

Kadesjö och Kadesjö (1999a) beskriver hur barns inlärningssvårigheter är en process som kan starta och eskalera redan i förskolan, där dessa barn ofta har svårigheter att utan vuxenstöd utveckla den sociala kompetens som lekar och samvaro erbjuder. När barnet sedan börjar grundskolan, upplever de en redan etablerad svårighet med att samspela med lärare och sina klasskamrater. I klassrummet finns det sociala spelregler och en undervisning där det ställs krav på dem att lösa de arbetsuppgifter som läraren har definierat, men också en struktur för att planera och ta ett visst ansvar för den egna inlärningen. Kadesjö och Kadesjö understryker att diagnoser som DAMP och ADHD i sig inte löser elevens inlärningsproblem utan är ett kunskapsunderlag som beskriver elevens kognitiva och sociala förutsättningar samt hur behovet av särskilt stöd skall vara utformat.

Det primära syftet är inte utredning för att ställa diagnos, utan för att ge underlag för att kunna lägga upp förskole- eller skolsituationen så att barnet möts av förväntningar och uppgifter som det har möjlighet att klara av. Barns och ungdomars skolproblem kan inte betraktas isolerade från de sammanhang där de uppstår, utan bör analyseras i relation till dem. Därför måste utredningsarbetet kartlägga såväl barnets förutsättningar som hur det blir bemött i förskola och skola. (Kadesjö och Kadesjö, 1999a, s. 1460-1463)

Bremberg (1999) menar i likhet med Rydelius et al (1998) och Elinder (1999c) att skolan primärt måste betraktas som en arbetsplats för eleverna och där intar skolhälsan en stor betydelse i det förbyggande arbetet med att sträva efter en god skolmiljö. Bremberg (1999) stöder sig på utländska kontrollerade studier, där pedagogiska program och förbättringar av skolmiljön har visat på tydliga förändringar i elevers beteenden och attityder. Dock varnar Kadesjö och Kadesjö (1999b) för ett alltför ensidigt fokus på endera skolmiljön eller neuropsykiatriska funktionshinder. Som enskilda insatser, konstaterar de, utgör de inte någon tillfredsställande lösning på elevers uppförandeproblematik eller inlärningssvårigheter, utan har en betydligt större potential i samverkansformer mellan skolhälsa och pedagogisk personal.

Kjelsson och Kjelsson (2000) instämmer att en god skolmiljö är betydelsefull, men hävdar också att det är lika viktigt för eleverna att vara positivt motiverade för skolarbetet som att ha en god psykisk hälsa för att kunna klara skolvardagens olika krav. Dessutom har positiva värderingar och stöd från kulturella strukturer i det omgivande samhället en stor betydelse. Kjelsson och Kjelsson poängterar att det finns en viktig distinktion mellan barn före och efter skolstart ifråga om att identifiera förekomsten av inlärningssvårigheter, där mötet med skolmiljön har en avgörande betydelse.

Det är först när barnet möter kraven i skolmiljön som det finns möjlighet att upptäcka barnets inlärningssvårigheter. En bra skolstart är oerhört viktig för barnets fortsatta skolgång. (Kjelsson och Kjelsson, 2000, s.

Kjelsson och Kjelsson (2000) menar vidare att dagens skola snarare förutsätter att barn anpassas till skolan än att den anpassas till de varierande förutsättningar och utvecklingsmöjligheter barn har vid skolstarten. Utifrån deras professionella perspektiv ser de hur barn vid upprepade tillfällen misslyckas med att klara de krav som skolan ställer på dem, vilket ofta tenderar att utveckla en negativ självbild och en dålig självkänsla. Detta kan störa en redan sårbar kognitiv och social utveckling hos barn med inlärningssvårigheter, konstaterar de. Thernlund, Janols och Kopp (2001) framhåller att en skolmiljö med stora klasser och med årskurserna ökande krav på förmågan till självständigt arbete, utgör ett signifikativt stressmoment för elever med DAMP eller ADHD, vilket ytterligare nedsätter elevens kognitiva och sociala förmåga.

Bågenholm (2001) vill se en förändring som leder inte bara till att man enbart diagnostiserar elever med neuropsykiatriska funktionshinder, utan att man också

sätter en diagnos på den skolmiljö som dessa elever befinner sig i. Men Nordin-Olson och Andersson (2001) påpekar att det redan idag finns en vilja till att anpassa skolan till elever med olika former av inlärningssvårigheter genom att skapa specialklasser för dessa. Sundelin och Lagerberg (2001) ställer frågan om hur man löser enskilda elevers problematik med uppmärksamhet och koncentration. De menar att ett grundkrav bör vara att det finns möjligheter att skapa en lugn och strukturerad skolmiljö och att de elever som har problem, i första hand bör få stöd och resurser för sina inlärningsproblem i den verksamhet de redan befinner sig i, dvs. skolan.

Det är möjligt att uttyda en övergripande konsensus hos samtliga aktörer om att skolmiljöns utformning har stor betydelse för elevers psykiska hälsa. Men det finns intressanta förskjutningar mellan de perspektiv som aktörerna beskriver i sina argument. Förespråkarna – likväl som motståndarna – framhåller betydelsen av en god skolmiljö och ett individuellt och anpassat bemötande av elever med inlärningssvårigheter. Men därifrån går uppfattningarna isär mellan förespråkare och motståndare. Förespråkarna visar inga tendenser att motsätta sig en positiv förändring av skolmiljön och hävdar ofta att det är en effektivt samverkande faktor tillsammans med centralstimulerande medicinering och att sådana förändringar bidrar till att förbättra skolsituationen för elever med neuropsykiatriska diagnoser som DAMP och/eller ADHD. Närvaron av en neuropsykiatrisk diagnos hos enskilda elever med inlärningssvårigheter och beteendeproblematik skapar legitimitet för pedagogiska (och medicinska) interventioner, vilket också bekräftas av den säkerhet varmed neuropsykiatriens företrädare formulerar och dikterar de pedagogiska stödåtgärder som diagnosen förutsätter, eller snarare finns inbyggd i dess teori och metodik.

Motståndarnas argumentation varierar. De uttrycker tvivel mot att neuropsykiatriska diagnoser i sig skulle innebära att berörda elevers skolsituation förbättras. Om de negativa effekterna från en bristande skolmiljö kvarstår och/eller om adekvata åtgärder uteblir, bidrar en neuropsykiatrisk diagnos i sig inte att tillgodose elevens behov av särskilt stöd, framhåller motståndarna. De konstaterar bland annat att skolan bör betraktas som en arbetsplats för eleverna och att en god skolmiljö många gånger bidrar till att förebygga psykisk ohälsa. Motståndarna kritiserar i flera fall på ett generellt plan skolans miljö och dess bristande förmåga att ge elever med inlärningssvårigheter ett adekvat stöd, samtidigt som de – också på ett generellt plan – beskriver lösningen på dessa problem. Perspektivet på den enskilde eleven varierar något mellan motståndarna, men tendensen bland argumenten visar på en övervikt i riktning mot de konsekvenser som en

ogynnsam skolmiljö och uteblivna pedagogiska interventioner skapar för elevens undervisning. Motståndarna skisserar flera scenarion om hur skolan bör förändra elevernas miljö och pedagogisk verksamhet för att det skall vara möjligt att bemöta elever med varierande förutsättningar i inlärningsförmåga.

7.2.4 Resultat för argument med anknytning till skolan som institution

Förespråkares och motståndares argumentation innehåller ofta formuleringar om skolan ur ett institutionellt perspektiv. Dess organisationsstruktur betraktas som såväl lämplig för planerna att öka neuropsykiatrins inflytande via barn- och skolhälsovården som att dess verksamhet också i flera fall utgör en måltavla för kritik från flera av aktörerna. Undersökningen av argumenten med anknytning till skolan som institution visar sig inte följa någon enhetlig form, utan kan urskiljas som klusterliknande ansamlingar som grupperar sig runt olika fält av frågeställningar som berör delar av skolans ansvarsområden. Två dominerande fält utgörs av, dels de frågor och implikationer bland aktörerna som berör skolans förutsättningar för en samverkan mellan barn- och skolhälsovård, dels hur aktörerna argumenterar kring hur skolan skall förhålla sig till de neuropsykiatriska företrädarnas planer på att utöka verksamheten med att identifiera skolbarn med diagnoserna DAMP och ADHD.

I spåren av debatten kring dessa dominerande konfliktområden följer också mindre och avgränsande debatter som berör hur skolan skall förhålla sig till elever med funktionsnedsättningar, samt hur skolan organisatoriskt bemöter elever med olika neuropsykiatriskt betingade funktionshinder. Givet vetenskapsbaserade kontroversers inslag av retoriska gester i argumentationen, redovisas även ett specifikt debattkluster med argumentens retoriska tyngd. De kan sägas ha större proportioner än de sakfrågor som dessa berör. Det kan invändas att flera av aktörernas argument uppvisar likheter med vad som redovisats i föregående kategorier och att flera av argumenten förefaller ha en överlappande karaktäristik. Dock är ett vägande skäl till föreliggande redovisningskategori, att det inte är möjligt att helt separera strukturerna i aktörernas argument. Skolan betraktad som institution kan sägas utgöra en form av formuleringssyta för flera av de argument hos aktörerna där man uttrycker tydliga reformambitioner, samtidigt som de kontrasterar dessa med en kritik av det nuvarande tillståndet. Sålunda berör granskningen av aktörernas argumentation fem olika områden, som ur olika perspektiv berör skolan som institution. Aktörernas argumentation fördelar sig på:

- Skolans roll i förhållande till förståndshandikapp och svagbegåvning.
- Skolans förhållningssätt till funktionshinder och risken för asocial utveckling.
- Skolan som politiskt verktyg i retoriska utspel.
- Kraven på skolan om ett bättre samarbete mellan barn- och skolhälsovård.
- Skolans roll som aktör för att identifiera DAMP och ADHD.

Argument om förståndshandikapp och svagbegåvning

Inledande bör det påpekas att begrepp som *förståndshandikapp* och *svagbegåvning* används här av skälet att artikelförfattarna i förekommande fall gör bruk av dem i sina argument. Begreppen används inte idag utan har i Socialstyrelsens (2007) termbank ersatts av en ny terminologistandard med begreppen funktionshinder och intellektuell funktionsnedsättning. De äldre begreppen utgår från psykologen Gunnar Kyléns taxonomi (1981) för begåvningsnivåer. Begreppet mild mental retardation (MMR) används enligt DSM-IV (2000).

Fernell och Bremberg (1996) konstaterar att barn med mild mental retardation (MMR) sällan diagnostiseras före skolstarten, vilket ofta leder till att skolan alltför sent vidtar lämpliga pedagogiska stödåtgärder för eleven. En tydligare och mer strukturerad informationsöverföring mellan BVC (barnavårdscentral) och skolan är önskvärd i de fall där barn kan befaras få svårigheter i skolstarten, hävdar de. Utifrån en större genomförd undersökning av intagningen till skoldaghem av elever med stora inlärningsproblem, betonar Westman och Frisk (1999) vikten av att elever i behov av särskilt stöd utreds noga av skolans elevhälsoteam. De menar, att om skolan idag skall vara *en skola för alla*, krävs ett mer strukturerat bemötande av dessa elever och där de specialpedagogiska resurserna utgör en viktig del av omhändertagandet.

Tyvärr är de befintliga resurserna klart knapphändiga. Skolan måste förstärkas inkluderande en breddning och fördjupning, dels av behövliga kunskaper om riskbarn, dels av möjlighet till ett kvalificerat omhändertagande, så att dessa barn får anpassade stödåtgärder relaterade till sina specifika behov. (Westman och Frisk, 1999, s. 4702)

Adolfsson et al (2002) ifrågasätter de krav skolan ställer på elevers teoretiska förmåga för att de skall kunna nå läroplanens kunskapsmål. De kritiserar den brist på kunskap som råder om svagbegåvade elevers inlärningsproblematik och

de specifika anpassningar som är nödvändiga i den pedagogiska verksamheten. De menar också att det är önskvärt med ett förtydligande från Skolverket om hur skolan skall hantera denna grupp av elever.

Det är endast ett litet fåtal av kontroversens aktörer som berör skolans roll och ställningstagande till frågorna om förståndshandikapp och svagbegåvning, då de vid dessa tillfällen samtidigt är engagerade i andra mer omdebatterade frågeställningar. Överlag går det inte att uttyda någon form av konfliktbenägenhet hos aktörerna mellan de uppfattningar de redogör för, då grundskolan sedan länge vanligtvis har en formaliserad procedur av specifikt omhändertagande som berör dessa elever. Kritiken från aktörerna berör i högre grad skolan som institution än de olika uppfattningar som förespråkare och motståndare företräder. Tvärtom förefaller det finnas en gemensam humanitärt grundad konsensus bland samtliga aktörer som valt att argumentera om den elevgrupp som berörs av dessa funktionshinder och att de bör få ett bemötande i skolan som svarar mot deras specifika behov av särskilt stöd.

Argument om funktionshinder och risken för asocial utveckling

De flesta barn i skolan klarar sig bra i den vanliga undervisningen, men att det finns risk att skolans beslutsfattare väljer att integrera elever med DAMP och ADHD i denna undervisning av besparingsskäl (von Knorring, 1997). Detta kan leda till att dessa elever riskerar en framtida asocial utveckling. Dalteg, Gustafsson och Levander (1998) hävdar att det är viktigt med tidig upptäckt och behandling med centralstimulerande medicinering av ADHD hos skolbarn, för att minska risken för asocial problematik i vuxen ålder. De menar att ansvaret för detta vilar på skolan i samverkan med barnpsykiatri och socialtjänst. Lindqvist (2001) pekar på, mot bakgrund av den uppseendeväckande publiceringen av Kärffves (2000a) bok, om hur barn med DAMP och/eller ADHD samt lindrig utvecklingsstörning ofta möter liten förståelse för sina inlärningsproblem i skolan, vilket därmed bedöms öka risken för missbruksproblem och kriminalitet i det framtida vuxenlivet.

Kritiken mot boken har i första hand handlat om Kärffves ideologiska och polemiska självgodhet och personliga aversion, för att inte säga hat, mot neuropsykiatri i allmänhet och professor Gillberg i synnerhet med anklagelser om desinformation, medikalisering, rasism och en maskinliknande reaktionär syn på människan i rasbiologins och tvångssteriliseringens kölvatten. I andra hand har kritiken riktats mot Kärffves lika oförsonliga syn på föräldrar till barn med neuropsykiatriska handikapp. (Lindqvist, 2001, s. 43)

Skolan måste öka sin kunskap om neuropsykiatriska funktionshinder, anser Gillberg (2001), för att möjliggöra en tidig diagnos och individanpassade pedagogiska åtgärder, som förhindrar en utveckling som senare kan leda till missbruk, kriminalitet och social utslagning. Rydellius (2001) betonar att viktiga faktorer i att förebygga en framtida asocial problematik är förbättringar i skolans organisation och elevernas miljö. Brar och Flyckt (2006) redovisar en undersökning som beskriver hur bestående neuropsykiatriska funktionshinder som ADHD och Aspergers syndrom hos vuxna ofta varit kända hos dessa redan som barn då de börjat grundskolan, men att de fått diagnoserna ställda först i vuxen ålder. De pekar på hur problematiken blir tydlig i vuxen ålder då de lämnat skolan och förväntas ta ett vuxenansvar för boende, arbete och försörjning. De tillägger också att det finns skäl att beakta den höga prevalensen av ADHD, men att det sannolikt finns ett stort mörkertal av individer som inte fått diagnos med behandling och stöd.

Samtliga aktörer bland förespråkare och motståndare menar att skolan har en stor betydelse i det förebyggande arbetet genom att redan tidigt identifiera och kartlägga elevers neuropsykiatriska funktionshinder. Det fanns dock en klar skillnad mellan individ och miljö. Förespråkarna hävdar att en neuropsykiatrisk diagnos ger en skolorganisationen ett starkare incitament för att avsätta resurser för att tillgodose elevens behov av särskilt stöd. Förespråkarna är dessutom angelägna att framhålla det statistiska sambandet mellan neuropsykiatriska funktionshinder i skolåldern och risken för missbruk och kriminalitet i vuxen ålder. De menar att det finns ett stort behov i skolan av att utveckla och förbättra de nuvarande pedagogiska stödinsatserna för dessa elever. Någon av aktörerna visar också en stor upprördhet över Kärffves (2000a) syn på dem som är föräldrar till barn med neuropsykiatriska diagnoser. Motståndarna kunde undantagsvis tillerkänna neuropsykiatriska diagnoser som DAMP och ADHD en komplementär betydelse, vid sidan av de synpunkter de uttryckte om skolans behov av förändringar i omfattning och kvalitet av det pedagogiska stödet till elever med inlärningssvårigheter samt skolmiljöns betydelse, i syfte att förebygga framtida missbruk och kriminalitet i vuxenlivet.

Skolan som politiskt verktyg i aktörernas retoriska utspel

En vetenskapsbaserad kontrovers är en manifest motsättning och tillhör som tidigare nämnts med Brantes och Elzingas (1988) ordval, den politiska scenen. I kontroversen om DAMP kan skolan som institution sägas utgöra en oundgänglig del av det konfliktscenario där kampen om formuleringsrätt och jurisdiktion står. I den polarisering som sker mellan förespråkare och motståndare i debatten via

media, är de retoriska utspelen ett återkommande inslag, där aktörerna ofta uttrycker indignation och uppvisar flera exempel på en långt driven polemik. Skolan är, uttryckt i metaforikens termer, det städ mot vilket förespråkarnas och motståndarnas retoriska släggor hamrar in sitt budskap.

Gülfe (1997) beskriver utifrån sina egna erfarenheter som läkare, att skolan sedan lång tid intagit en öststatsliknande attityd som förhindrar utredning och adekvata åtgärder för elever med DAMP och dyslexi. Han hävdar att diagnoser inte utgör någon omfattande risk för stämpling eller passivering av berörda elever, inte heller att de – som några av motståndarna hävdar – permanentar negativa samhällsstrukturer.

Däremot utgör den sociokulturella modellen den ursäkt, bakom vilket samhället och skolan gömt sig och den senare isolerat sig. [...] Tyvärr är det oftare modeflugor på svirr över besparingsbetingens kalhyggen än vetenskapligt grundade metoder som tycks avgöra hur språkligt handikappade barn bemöts inom skolan och barnhälsovården. (Gülfe, 1997, s. 3840)

Lindqvist (1997) delar inte den syn som Gülfe (1997) ger uttryck för och gör en jämförelse ur ett historiskt perspektiv, där han menar att den gamla auktoritära skolan präglades av en rigid struktur och oföränderlighet som inte finns i dagens skola. Detta innebär också att barn som får diagnosen DAMP, som regel får det specifika behovet av särskilt stöd tillgodosett i en modern och tämligen flexibel skolorganisation, konstaterar Lindqvist (1997). Tenstam (1999) är starkt kritisk till *hur* skolans pedagogiska verksamhet korresponderar med den ideologiska dimension som begreppet *en skola för alla* förväntas uttrycka. Han ser det som synnerligt barnfientligt och odemokratiskt att skolan strävar efter att alla elever skall uppnå en påtvingad konformitet, som han uppfattar att begreppet *en skola för alla* innebär. Pedagogisk verksamhet med elever som har dålig självkänsla och psykiska störningar, förutsätter att skolan beslutar om sådana åtgärder som leder till att de får en anpassad skolsituation, hävdar han.

De retoriska utspelen bland aktörerna får i sällsynta fall ett tonläge som närmar sig satirens uttryck, där bland annat Elinder (1999d) i fabelns form anför kritik över neuropsykiatriens ökande inflytande i skolhälsovårdens hälsokontroller.

Skolhälsovården var en ensamstående mamma som förlorat mycket av sin tidigare attraktionskraft. Friare som Ortopeden, Neurologen, Fotspecialisten, Barnmedicinaren m fl hade för länge sedan övergivit henne. Men hon var glad ändå. Tidigare förbindelser hade resulterat i en söt men skör liten

Hälsokontroll, som ägnades stor uppmärksamhet. Skolhälsovårdens spontana kärlek och vårdnadsinstinkter fick ohämmat komma till uttryck under många år. Skolhälsovården var förtvivlad. Vad skulle hon ta sig till? (Elinder, 1999d, s. 4520)

Kärfve (2000c) vänder sin kritik i första hand mot vad hon uppfattar som en ensidig biologisk orientering i sin granskning av bland annat Gillbergs avhandling från 1981 (Gillberg, 1981). Hon beskriver vidare hur förespråkarna anfört klagomål över att motståndarna i sin kritik skuldbelägger föräldrar till de barn som har diagnosen DAMP och menar att förespråkarna indirekt negligerar de viktiga påverkansfaktorer från den miljö, bland annat skolan, som barnen vistas i.

Man måste då fråga sig: Har neuropsykiatri avskaffat relationsstörningar som tänkbara orsaker till barns problem? Eller säger man att faktorer i familj, skola eller kamratkrets kan vara skadliga, men att barnets symtom då inte liknar damp? (Kärfve, 2000c, s. 49)

När debattens vågor rasar som hårdast i kontroversen, startar de kollegiala uppropen till stöd för Gillbergs forskning, bland annat från en grupp skolläkare (Karlebo-Bergren et al, 2001), som i explicita ordalag ger uttryck för att de inte delar de åsikter som Kärfve och Elinder står för. De tillägger också att de via sin medicinska praktik har en välgrundad uppfattning om skolans verksamhet.

Det är egentligen oviktigt vad det kallas. Det viktiga är att dessa barn och deras familjer samt inte minst omgivningen – i vårt fall skolan – får kunskap om barnets svårigheter och hur man bäst hjälper barnet. Vi skolläkare i Stockholmstrakten träffar *alla* barn i regionen. Vi har därför en gedigen kunskap om verkligheten i skolan. (Karlebo-Bergren et al, 2001, s. 82)

Det framgår tydligt i uppropet (Karlebo-Bergren et al, 2001) att skolan som institution intar en viktig legitimerande roll i deras argumentering, där ifrågasättandet av vetenskaplig stringens från motståndarna hamnar i bakgrunden till förmån för manifestationen av ett kraftfullt medicinskt etos. Elinder (2001b) bemöter kritiken och indikationerna från neuropsykiatri på en utökad screening efter DAMP och ADHD inom skolhälsovården.

En neuropsykiatrisk björnkram som kortsiktigt men som knappast långsiktigt höjer skolläkarnas status. (Elinder, 2001b, s. 41)

Elinder (2001b) anför också att det också finns ekonomiska incitament för skolan som myndighet att ställa frågor om en eventuell förväntad framtida ökning av elever med neuropsykiatriska diagnoser. Det handlar om i vilken omfattning skolans kostnader i så fall kommer att öka för att möta dessa elevers behov av särskilt stöd i den pedagogiska verksamheten.

Det förefaller som om delar av skolhälsovården representerar en misshushållning av skattemedel. När skolläkare aningslöst skriver att de inte bryr sig om procenttal och vad medicinska diagnoser egentligen står för, så måste ju huvudmannen (det vill säga myndigheten som betalar för kalaset) vara intresserad av att veta hur stor andel av eleverna som den i framtiden måste räkna med kommer att klassas som medicinskt och mentalt avvikande. (Elinder, 2001b, s. 41)

Bågenholm (2001) hävdar att skolan inte kan isolera förekomsten av neuropsykiatriska diagnoser till individer. Istället förutsätter Bågenholm att skolorganisationen i varje enskilt fall också måste ställa en diagnos på den skolmiljö som den berörde eleven vistas i en stor del av sin tid. Ett betydligt större mått av indignation uppvisar Svedmyr (2003) i sin kritik av motståndarna, där hon menar att agerandet från dessa skadar det förtroende som skolans företrädare har för barnpsykiatriskt arbete.

För dessa barn är en anpassad pedagogik den absolut viktigaste ingrediensen i behandlingen, men efter Elinders och Kärfves inlägg så vet ju rektor att det inte finns några diagnoser och skulden kan läggas på bristande föräldraskap och rektor kan hålla budgeten. Inser ni att detta i vissa fall blir resultatet av er kamp? (Svedmyr, 2003, s. 33)

Adolfsson et al (2003) ifrågasätter starkt, i ett av de återkommande uppropen bland medicinska företrädare, att Vetenskapsrådet (2002) beviljat medel för att finansiera forskning där Eva Kärfve är medarbetare. Detta samtidigt som hon bedriver, vad Adolfsson et al (2003) hävdar, är en form av personföljelse av Gillberg och hans forskning. De välkomnar en saklig debatt och medger att arv och miljö samverkar i komplexa tillstånd på ett sätt som berör sakinnehållet i neuropsykiatriska diagnoser, men hävdar samtidigt att det redan finns en bred samsyn bland pedagogiska företrädare i skolan för hur en kvalificerad diagnostik systematiskt ger stöd till behandling och pedagogiska stödåtgärder. Deras appell till Vetenskapsrådet utsträcks därvidlag också till att beröra skolan.

Vi vill samtidigt vädja till ansvariga skol- och sjukvårdspolitiker att inte låta sig missledas av denna debatt, utan stödja folkbildning, forskning och behandling till förmån för de barn som på grund av kognitiva funktionshinder har särskilda behov. (Adolfsson et al, 2003, s. 637)

Aktörernas retoriska utspel illustrerar den roll som skolan intar i kontroversen. För flera av förespråkarna utgör skolan som institution en viktig och legitimerande faktor för den forskning och yrkesutövning de bedriver. De retoriska gesterna indikerar att närvaron av den vetenskapliga prestige som forskningen tilldelar sina förespråkare, används frekvent i en politisk process som via skolhälsovården oupphörligen strävar efter att länka skolan och dess pedagogiska verksamhet till det neuropsykiatriska paradigmet, där diagnosen DAMP utgör det mest framträdande gränsobjektet mellan medicin och pedagogik. Såväl förespråkare som motståndare visar i retoriken exempel på att de tillfälligt kan göra ett avsteg från sakfrågornas tyngd och ladda sina debattinlägg med – tidvis – personligt riktade uttryck för indignation och polemik.

Kritiken mot skolan utgör en pendlande kontrastering mellan ideologiska ställningstaganden och krav eller önskemål om praktiska förändringar i skolans pedagogiska verksamhet. Förespråkarnas argumentering tenderar å ena sidan att syfta mot en synkronisering med neuropsykiatrins krav på en expanderande verksamhet med screening efter DAMP och ADHD, men där å andra sidan motståndarna i varierande grad ställer sig tveksamma till neuropsykiatrins planer och framhåller att förändringar och anpassningar i skolmiljön är de avgörande faktorer som leder fram till att elever med inlärningssvårigheter får möjlighet att utvecklas efter sina egna förutsättningar.

Argument om krav på ett förbättrat samarbete med barn- och skolhälsovård

Som tidigare antytts, uttalas ofta krav på skolans organisation om en förändring av dess förhållande till barn- och skolhälsovården. Flera aktörer påpekar att indikationerna på barns kognitiva och sociala svårigheter blir tydliga först när de påbörjar grundskolan. Bland förespråkarna finns oftast en pragmatisk hållning, där de framställer krav på att barnhälsovårdens kriterier i skolförberedande undersökningar bör underordnas de förutsättningar som barn förväntas möta vid skolstarten. Denna tanke förfäktar dock inte motståndarna i lika hög grad, då deras uppmärksamhet i stället ägnas åt de frågor som berör skolhälsovårdens behov av att reformeras och att den får en tydligare profil i skolorganisationen.

Förespråkarnas krav på skolorganisationen om en sammanslagning av barn- och skolhälsovård, kan vid ett genomförande förväntas ge neuropsykiatrin en ökad

acceptans för en utökad allmän screening efter DAMP och ADHD som i så fall kommer att sträcka sig redan från förskolan och upp genom grundskolans årskurser. Samtidigt innebär en sådan sammanslagning, enligt förespråkarna, att barn med en identifierad neuropsykiatrisk problematik redan vid skolstarten kan få det pedagogiska stöd som motsvarar beskrivningen av de svårigheter som kan förväntas uppstå i mötet med skolmiljön. Motståndarna ser också fördelar med en reformerad och resurskraftig skolhälsovård som bör vara bättre integrerad med skolorganisationen. De motsätter sig dock förespråkarnas planer på en utökad neuropsykiatrisk specialistkompetens i skolhälsoverksamheten. Motståndarna ser hellre att skolan, med en resursstark skolhälsovård, genomför sådana förändringar och förbättringar av skolmiljön i förebyggande syfte, att det stora flertalet av eleverna förmår klara läroplanens kunskapsmål. Detta bedömer de reducera förekomsten av elever med inlärningssvårigheter till en mindre grupp än vad som är förhållande i vanliga fall.

Elinder (1997) ställer sig kritisk till neuropsykiatrins ambitioner om en utökad screening efter DAMP och ADHD inom en utbyggd skolhälsovård. Han menar att det är ytterligare ett steg på vägen mot ett terapeutiskt samhälle, där föräldrarna till barnen mer eller mindre fräntas det funktionella ansvaret för dem. Inte minst då förespråkarna uttrycker en intention att underordna barnets hela uppväxttid från förskolan och grundskolan i en medicinsk kontrollkedja för att spåra neuropsykiatriska avvikelser. Bondestam och Amcoff (1998) hävdar dock att det är nödvändigt att skolans system och värderingar prioriteras i en utbyggd skolhälsovård, som inkluderar den skolförberedande undersökningen av barn. Kadesjö (1998) tar stöd i Bondestams och Amcoffs (1998) argument och menar att det skiljer sig avsevärt ifråga om medicinska traditioner och metodik mellan nuvarande barn- och skolhälsovård.

Det är angeläget att barnhälsovårdens skolförberedande hälsoundersökning blir ett komplement till existerande rutiner mellan förskola och skola och att barnhälsovården med sin medicinskt psykologiska kompetens tillför något som förskolans personal saknar, t.ex. värderingar av orsaken till en utvecklingsförsening eller beteendeproblematik, som dock den pedagogiska personalen har goda möjligheter att iakttä. (Kadesjö, 1998, s. 4040)

Rydelius et al (1998) beskriver hur den nya skolreformen (Lpo94, ff anm) har bidragit till att det skett en polarisering mellan medicinskt och pedagogiskt perspektiv i skolhälsoverksamheten. De menar att neuropsykiatrin med sina ambitioner att identifiera barn med särskilda svårigheter riskerar att skjuta över målet,

då man samtidigt tenderar att tillmäta skolans funktion, arbetssätt och miljö en underordnad roll, som i första hand drabbar just de barn som är föremål för intresse hos företrädarna för neuropsykiatri. Kadesjö och Kadesjö (1999a) ser dock att det är viktigt med en samverkan mellan förskola och grundskola, då de menar att uppspårandet av DAMP och ADHD har en viktig funktion, då dessa kan anses ha en omfattande inverkan på såväl barns som ungdomars hälsa.

Elinder (1999c) hävdar att en av skolhälsovårdens viktigaste uppgifter är att erbjuda eleverna en kvalitativ och efterfrågad verksamhet, som kan förebygga elevers misslyckande i skolan, vilket innebär att den måste prioritera sådana åtgärder som förhindrar en psykosocial utslagning och innebär väsentliga förbättringar av skolmiljön. Föhrer och Westholm (2001) slår fast att skolans viktigaste uppgift är att bedriva den pedagogiska verksamheten, men att detta inte är möjligt utan stöd från elevhälsoteam med tvärvetenskaplig kompetens och en fungerande skolhälsovård. De ställer sig kritiska till dem som hävdar att en pedagogisk problematik inte skall sammanblandas med ett medicinskt synsätt. Tvärtom menar de att såväl pedagogisk som medicinsk kompetens är en förutsättning för att tydligt kunna beskriva barns svårigheter och förutsättningar inför planering av hur behovet av särskilt stöd skall vara utformat, inte minst vid skolstarten i årskurs 1.

Såväl förespråkare som motståndare bedömer att skolhälsovården har behov av att reformeras, men av olika anledningar. Förespråkarna bedömer att det finns goda skäl att underordna barn- och skolhälsovården de värderingar som skolan uttrycker i sin verksamhet. Ett vägande skäl till detta, är möjligheten till en ökad verksamhet i skolhälsovården med screening efter DAMP och ADHD, där de framhåller värdet av tidiga pedagogiskt stödjande insatser redan vid skolstart. Motståndarna ställer sig kritiska till de neuropsykiatriska företrädarnas anspråk och menar att en resurskraftig skolhälsovård i stället bereder möjligheter att kunna tilldela mer resurser till ett förebyggande arbete mot psykosocial ohälsa bland eleverna samt att förbättra skolmiljön.

Bland aktörernas argument framkommer att barn- och skolhälsovården drivs utifrån olika medicinska traditioner och att en förändring av dessa bör ske med en anpassning till skolans pedagogiska strukturer. Bland motståndarna framkommer något överraskande en uppfattning att den tidigare genomförda reformen som avskaffade den differentierade skolan, bidragit till en ökande polarisering mellan det medicinska och pedagogiska perspektivet. Något som sker samtidigt som neuropsykiatriks företrädare gör anspråk på ett större inflytande över skolhälsoverksamheten.

Argument om skolans roll som aktör för att identifiera DAMP och ADHD

Barns möte med skolmiljön innebär en genomgripande förändring när de börjar i grundskolan. De nya krav som ställs på dem vid skolstarten i grundskolan bidrar till att synliggöra kognitiva och sociala svårigheter hos en mindre del av dem i form av inlärningssvårigheter och beteendeproblematik. I ett övergripande och starkt generaliserat perspektiv kan skolan som institution sägas befinna sig i ett dilemma som innebär att den, å ena sidan förväntas fullgöra läroplanens uppdrag för *samtliga elever* i grundskolan, men har å andra sidan att hantera en stor utvecklingsvariation bland elever. En mindre population av dessa bedöms ha så stora inlärningssvårigheter och/eller beteendeproblematik, att dessa har behov av särskilt stöd. Neuropsykiatriska diagnoser som DAMP och ADHD utgör för flera av dessa elever en förklaringsmodell till deras svårigheter.

Hjörne (2004) menar att om inlärningssvårigheter och beteendeproblematik är den verkan som blir synlig i skolvardagen, beskriver diagnoser som DAMP och ADHD dess orsak. Just i själva skärningspunkten mellan orsak och verkan blir paradoxen tydlig; svårigheterna i den pedagogiska verksamheten beskrivs som ett medicinskt relaterat problem, vars lösning utgörs – i huvudsak – av pedagogiska åtgärder. Därmed kan skolan som institution sägas representera en viktig aktörsroll i arbetet med att identifiera DAMP och ADHD. Något förenklat visar förespråkarnas argument på en uttalad och naturlig koppling mellan neuropsykiatrin och skolan, där fokus ligger på ett redan befintligt problem, till skillnad från motståndarna som vill lägga tyngdpunkten på förebyggande verksamhet.

Rydelius et al (1998) beskriver hur skolhälsovården utvecklats som en integrering av kunskaper från medicin, psykiatri, psykologi samt sociologi och pedagogik utifrån en växande insikt om att elevers psykiska problem måste tillmätas lika stor betydelse som den kroppsliga hälsan. De menar vidare att skolan har en given roll i arbetet med att identifiera barn som har *särskilda svårigheter*, som bland annat innefattar neurologiska avvikelser inom ramen för vad som bland annat beskrivs för diagnosen DAMP. Kadesjö (1998) bedömer att skolan har potential att förändra och utveckla skolhälsovården för att ta ansvar för en utökad verksamhet med uppspårning och identifiering av elever med bland annat DAMP i samarbete med pedagogisk personal, där det föreligger svårigheter för elever med inläring och skolanpassning. Han menar vidare att skolsammanhanget är en viktig faktor där problemutvecklingen till stor del är beroende av hur det särskilda stödet till dessa elever ser ut.

Det som karakteriserar innehållet i dessa är att gjorda fynd kräver såväl tolkning som kliniska överväganden och specifik kunskap, samt att inriktning på stöd eller behandling varierar från fall till fall. Detta blir särskilt tydligt om uppgiften är att uppmärksamma barn med DAMP (Kadesjö, 1998, s. 4041)

Elinder (1999c) bedömer liksom Kadesjö (1998) att skolan har stora möjligheter att utveckla skolhälsovården. Skillnaden i deras respektive perspektiv är dock att Elinder (1999c) framhåller vikten av skolan satsar resurser på att skapa en skolhälsovård med en uttalad förbyggande hälsoprofil.

Skolhälsovården måste visa att den är beredd att tackla skolans angelägnaste hälsouppgift, nämligen "förebyggandet av misslyckandet i skolan". (Elinder, 1999c, s. 3879)

Kadesjö och Kadesjö (1999a) framhåller det kommunala ansvaret för en fungerande undervisning i skolan, inte minst ifråga om elever i behov av särskilt stöd med neuropsykiatriska funktionshinder. Men det kunskapsunderlag som behövs för att förstå, dels elevens neuropsykiatriska funktionshinder, dels elevens grundläggande pedagogiska behov, bedömer de att landstinget skall ansvara för. Kadesjö och Kadesjö menar således att det skall finnas en tydlig distinktion om hur ansvarsfördelningen skall se ut mellan kommun/skola och landsting. En sådan fördelning är dock inte helt oproblematiserad, menar de och pekar på de risker detta är förenat med.

Det finns också en risk för att landstingets resurser, som sällan inbegriper pedagogisk kompetens, används för att lösa de stora skolproblem som barn med DAMP ofta har. Det kan hindra att man inom kommuner bygger upp en egen kompetens med pedagogisk inriktning för detta, och kan även motverka att man inom landstinget utvecklar stödformer till föräldrar och barn och ungdomar med DAMP/ADHD. (Kadesjö och Kadesjö, 1999a, s. 1462)

I ett debattinlägg med Sundelin och Lagerberg (2000) föreslår Kadesjö (2000) att man bör överväga att ersätta landstingets ansvar för barnhälsovård med en elevvårdande organisation på kommunal nivå som är knuten till barnomsorg och skola. Sundelin och Lagerberg (2000) ställer sig positiva till att diskutera ett sådant förslag, men att det måste utgå från andra slutsatser än de Kadesjö (2000) redovisat.

Kihlbom (2000) varnar för de maktanspråk han anser att neuropsykiatriens företrädare uppvisar i sina reformambitioner att knyta skolhälsovården närmare dess

kliniska verksamhet i det uttalade syftet att identifiera elever med neuropsykiatriska diagnoser, där han också betonar att läkemedelsindustrin utgör en viktig aktör. Han bedömer vidare att konsekvenserna av en sådan utveckling kan leda till ett minskat inflytande från skolans pedagogiska företrädare. Gillberg (2001b) menar att ett neuropsykiatriskt perspektiv på individen är en viktig del av ett helhetsperspektiv där skolan intar en betydande roll. Bland annat är en ökad kunskap om DAMP är en förutsättning för att skolan skall kunna möta elever med neuropsykiatriska funktionshinder, hävdar Gillberg. Adolfsson et al (2002) berör liksom Gillberg (2001b) skolans betydelse i arbetet med att identifiera elever med svagbegåvning och beteendeproblematik, i syfte att dessa skall få en optimalt anpassad skolsituation som utgår från deras förutsättningar och som skall förhindra en nedsatt självkänsla.

Vår förhoppning är att elever med svag begåvning som huvudproblem skall få sina svårigheter identifierade i skolan och att skolans verksamhet bättre skall anpassas efter hela den grupp som utgör den obligatoriska skolans målgrupp. Med detta bör en del av den sekundära beteendeproblematiken liksom den nedsatta självkänslan kunna minska. (Adolfsson et al, 2002, s. 1822)

Begreppet *behandling* av elever med neuropsykiatriska diagnoser återkommer hos några av aktörernas argument bland förespråkarna, där skolans pedagogiska verksamhet anges vara en oundgänglig del av denna, tillsammans med kliniskt arbete och farmakologisk intervention. Bland annat hävdar Svedmyr (2003) att inslaget av en anpassad pedagogik utgör en av de viktigaste delarna av den behandling som skall finnas i habiliteringsplanen för en neuropsykiatrisk diagnos.

Tidigare har det nämnts att skolan utgör en viktig formuleringsarena för neuropsykiatrin i syfte att befästa det medicinska paradigmet som bland annat inkluderar diagnosen DAMP. Förespråkarnas strävanden efter jurisdiktion kan dock uppfattas som tvetydigt, trots en uttalad ambition om vad som är ett problem och vad som är lösningen på det. Det som i en neuropsykiatrisk diagnos utgör ett medicinskt definierat problem, kan också – utifrån aktörernas argument – sägas vara ett pedagogiskt problem.

Skillnaden mellan förespråkare och motståndare förefaller vara en fråga om olika perspektiv. Primärt argumenterar förespråkarna för att skolan via sin skolhälsovård ökar sina ansträngningar med att uppmärksamma och identifiera de elever som har särskilda svårigheter att klara de krav skolan ställer på dem i undervisningen. Lösningen på detta inkluderar i huvudsak en neuropsykiatrisk diagnos,

anpassad pedagogik samt intervention med centralstimulerande medicinering. Sekundärt argumenterar motståndarna för att skolan i första hand arbetar med ett långsiktigt elevhälsoperspektiv som bland annat inkluderar förebyggande åtgärder, där lösningen – liksom i fallet med förespråkarna – i huvudsak skall utgöras av anpassade pedagogiska åtgärder i skolvardagen.

Förespråkares och motståndares argument indikerar en viktig skillnad, i vad som förefaller vara skolans uppgift ifråga om de elever som inte klarar skolvardagens krav. Förespråkarna argumenterar för att skolan skall vara aktiv i såväl identifiering av elever med neuropsykiatriska funktionshinder som åtgärder via en anpassad pedagogik. Motståndarna däremot argumenterar för ett långsiktigt och förebyggande elevhälsoarbete, där den dominerande åtgärden – föga överraskande – utgörs av en anpassad pedagogik.

Således kan förespråkare och motståndare sägas argumentera utifrån olika medicinska synsätt, men där de uppenbarligen delar uppfattningen att en anpassad pedagogik i huvudsak utgör den främsta åtgärden. I båda fallen utgör skolan en aktiv agent i vad som formuleras som ett medicinskt problem, men där de medicinska företrädarna bedömer att en anpassad pedagogik är den åtgärd som har störst inflytande i habiliteringsprocessen. En av motståndarna pekar öppet på neuropsykiatrins strävanden efter jurisdiktion som ett uttalat maktanspråk från dem, vilket kan riskera leda till att skolan får ett minskat inflytande i hur dess pedagogiska verksamhet skall utformas.

7.2.5 Resultat för argument med anknytning till pedagogiska frågor och implikationer

I aktörernas argument återkommer ständigt hänvisningar till bristen på pedagogiska insatser för elever med inlärnings- och beteendeproblematik och för behovet av fler och anpassade pedagogiska åtgärder. Övervägande delen av de medicinska företrädarna betonar också ofta värdet av en ökad medicinsk kunskap hos skolans pedagogiska personal om de symtom som beskriver elevers olika former av problematik i detta avseende. Genomgående argumenterar förespråkarna för att den mest basala och verkningsfulla åtgärden vid neuropsykiatrisk problematik är en anpassad pedagogik och vid svårare fall kombinerad med centralstimulerande medicinering. Motståndarna betonar, liksom förespråkarna, värdet av anpassade pedagogiska åtgärder, men är mera benägna att sträcka perspektivet bortom det individfokuserade och akuta tillståndet i skolvardagen mot en pedagogik som syftar till att skapa en god skolmiljö och förebygga psykisk ohälsa hos eleverna. I några fall bland aktörerna åberopas evidens och vetenskaplig grund för

hur pedagogiska åtgärder skall vara utformade. I granskningen av aktörernas argumentation kan tre olika områden urskiljas, som ur olika perspektiv berör skolan som institution. Aktörernas argumentation fördelar sig på:

- Bilden av hur bristande pedagogiska resurser beskrivs som en del av den medicinska problematiken.
- Anpassad pedagogik som en del av lösningen.
- Förespråkares och motståndares vetenskapliga argumentation om hur skolan skall förändra och utveckla den pedagogiska verksamheten.

Argument om problem med bristande pedagogiska resurser

I sin argumentation om neuropsykiatriska diagnoser, beskriver ofta både förespråkare och motståndare hur skolan har att hantera en situation med minskade pedagogiska resurser. Problematiken i skolvardagen tenderar att fokuseras mera på enskilda elever med inlärningssvårigheter och beteendestörningar än satsningar på förändringar som leder till en skolmiljö som kan inkludera alla elever. Detta är ett dilemma, anser Rydelius et al (1998) som uttrycker allvarlig oro över skolans krympande resurser, vilket också bidragit till ett minskande antal speciallärare och kategorier av personal med uttalat elevvårdande arbetsuppgifter. I takt med tillkomsten av allt fler särskilda små undervisningsgrupper för elever med inlärningssvårigheter och beteendeproblematik, konstaterar Rydelius et al att detta är en stark indikator för en återgång till en segregerad skola.

Elinder (1999a) hävdar att det finns en godtycklighet i diagnoskriterierna som tenderar att producera ett stort antal ADHD- och DAMP-diagnoser, vilka riskerar att urholka det pedagogiska stödet till de elever som har särskilda behov. Han menar att detta skapar ett alltför stort fokus på enskilda elever, vilket bidrar till att de brister som finns i själva skolstrukturen hamnar i bakgrunden. Elinder framhåller dock att de elever som har uttalade svårigheter att klara den ordinarie undervisningen, naturligtvis bör få tillgång till undervisning i mindre gruppkonstellationer.

Stökiga barn behöver liten klass, god struktur, individualiserad pedagogik, mer tid och lugn och ro. Ett sådant stöd innefattar naturligtvis en psykologisk och pedagogisk beskrivning av barnets svårigheter, något som inte utesluter existensen av svåra personlighetsförändringar där medicinsk diagnos är nödvändig. (Elinder, 1999a, s. 2072)

Westman och Frisk (1999) diskuterar hur skolans brist på pedagogiska resurser i högre grad förefaller drabba de elever som har specifika behov av särskilt stöd i undervisningen. De hävdar att begreppet *en skola för alla* innebär att skolan också måste kunna möta elever med kognitiva och sociala svårigheter. I ett sådant arbete utgör specialpedagogisk kompetens, tillsammans med skolans elevvårdande funktioner och skolhälsa, en viktig del av en helhetssyn på elevens svårigheter där man tidigt kan sätta in åtgärder. Westman och Frisk hävdar att skolan är i behov av en utökad kunskap om elevers svårigheter. De konstaterar att en ökad kunskap skulle öka skolans möjligheter till ett kvalificerat omhändertagande som leder till anpassade stödåtgärder utifrån elevens specifika behov av särskilt stöd i undervisningen. Engsner (2000) ställer sig kritisk till en ökande omfattning av elever med diagnoser som DAMP och ADHD och hävdar att en sådan ambition från förespråkarna inte motsvaras av den pedagogiska kompetens som bör finnas i skolans verksamhet. Vidare menar Engsner, att om enskilda elever får en neuropsykiatrisk diagnos, förutsätter detta också att den åtföljs av en tydlig pedagogisk målformulering och pedagogisk kompetens.

Den grundläggande idén borde vara att se och möta varje barn där det befinner sig i den dagliga verksamheten, och att med kunskap utgående från det mötet möjliggöra att barnet växer och utvecklas. Men då krävs att barnet möts av en välutbildad förskollärare eller lärare samt en skola med tillräckliga resurser. (Engsner, 2000, s. 1874)

I stället för en utökad diagnostisering av DAMP och ADHD, ser hellre Engsner (2000) att skolan förbättrar de redan befintliga elevvårdande resurserna, vilket han hävdar, kräver en bättre kommunikation mellan berörda aktörer i skolhälsoarbetet.

Zetterström (2001) beskriver hur skolan i vissa fall kan uppvisa tecken på obehållsamhet i arbetet med att formulera åtgärdsprogram för de elever som inte klarar kraven från den ordinarie undervisningen på grund av brister i uppmärksamhet och impuls kontroll. Detta är tillstånd som kan variera från individ till individ, menar Zetterström, och tillägger att behovet hos den enskilde eleven måste styra sociala, pedagogiska och medicinska åtgärder. Thernlund, Janols och Kopp (2001) bedömer att pedagogiska åtgärder ofta är tillräckliga, jämte individ- och familjeinriktade åtgärder, för barn med en mindre DAMP- och ADHD-problematik. De säger sig ha svårt att förstå motståndarnas kritik av diagnoserna DAMP och ADHD samt förekommande interventioner av centralstimulerande medicinering. Thernlund, Janols och Kopp hävdar att vid svårare former av

DAMP och ADHD, är centralstimulerande medicinering ett viktigt komplement till stöd- och hjälpinsatser i skola och familj. Föhrer och Westholm (2001) bedömer att en neuropsykiatrisk diagnos är viktig för att elever med inlärningssvårigheter och beteendeproblematik skall få specialpedagogiskt stöd i skolan.

Aktörerna uppvisar olika utgångspunkter för sina argument, men där deras slutsatser nästan undantagslöst leder till att de pekar på bristen av eller behovet av ökade pedagogiska resurser i skolan. I förespråkarnas fall är den medicinska närvaron ett viktigt incitament för att hävda behovet av riktade pedagogiska stödinsatser till de elever som har fått diagnos eller uppvisar sådana svårigheter att klara den ordinarie klassundervisningen, att dessa kan förklaras som en neuropsykiatrisk problematik där behovet av en diagnos föreligger. Motståndarna förefaller att i princip hävda samma krav som förespråkarna, dvs. att skolan befinner sig i en situation där det tycks finnas en gräns för dess förmåga att hantera en alltför stor variation i elevers möjligheter att kognitivt och socialt klara de krav som möter dem i skolans undervisning.

Argument om anpassad pedagogik som en lösning

Bland kontroversens olika aktörer förekommer ofta i deras argument hänvisningar till *anpassad pedagogik* eller liknande formuleringar som en av de åtgärder, som de framhåller som den avgjort viktigaste för att möta elever med olika typer av funktionshinder som ger upphov till inlärningssvårigheter och beteendeproblematik. Några av förespråkarna menar också att en anpassad pedagogik har stora möjligheter att fungera framgångsrikt tillsammans med centralstimulerande medicinering. Motståndarnas argument formulerar ett synsätt som ser något annorlunda ut och som förväntat, i likhet med förespråkarna, utgör en anpassad pedagogik som åtgärd något av en hörnsten för dem. Förespråkares och motståndares argument kan tidvis uppvisa ett förvirrande likartat mönster av uppfattningar, där motståndare kan representera åsikter som vanligtvis hör hemma i förespråkarnas argument och vice versa. Det förefaller som om, att när aktörema tillfälligt lämnar den intensiva debatten om den neuropsykiatriska problematikens orsak och verkan, och närmar sig det kunskapsområde som omfattar de åtgärder som förväntas vara lösningen, är det skolans verksamhet som blir föremål för aktörernas kritiska granskning.

Fernell och Bremberg (1996) diskuterar i sin redovisade undersökning om hur förekomsten av lindrigt förståndshandikapp synliggörs hos barn och ungdomar. De menar att lindrigt förståndshandikapp utgör den vanligaste orsaken till betydande funktionsnedsättning och ställer stora krav på utformningen av anpassade

pedagogiska åtgärder under skolåren. Det är därför viktigt, hävdar de, att detta tillstånd identifieras före eller i samband med skolstarten. Gülfe (1997) menar att skolan måste anpassa undervisningen till elever med neuropsykiatriska funktionshinder. I de fall när elever inte klarar kraven i undervisningen, till exempel på grund av dyslexi, bör skolan fråga sig om vilka åtgärder de bör vidta så att det blir möjligt för dessa elever att tillgodogöra sig undervisningen, menar han och uttrycker en viss pessimism.

Det finns enskilda, hängivna pedagoger med stora kunskaper och intresse för språkhandikapp, men enligt min erfarenhet är de undantag från regeln. (Gülfe, 1997, s. 3830)

Det är viktigt att den pedagogiska verksamheten samverkar med kunskaper från skolhälsovård samt barn- och ungdomspsykiatri, hävdar Rydelius et al (1998). En förutsättning för en sådan samverkan är att, dels lärare får fortbildning om den biologiska utvecklingens betydelse, dels att läkare och personal inom skolhälsovård ges tillfälle att skaffa sig kunskaper om hur lärare arbetar, menar de vidare. En ömsesidigt grundad kunskap som beaktar biologiska, pedagogiska, psykologiska och sociala faktorer, bör ge skolan bättre förutsättningar att möta elevers behov av särskilt stöd, anser Rydelius et al. Skolläkare bör en vara naturlig samarbetspartner till skolans lärare, menar Kadesjö (1998) och beskriver att skolförberedande undersökningar, för att tidigt identifiera barn med bland annat DAMP och ADHD, bör syfta till en anpassad skolstart som innehåller rimliga förväntningar. Kadesjö beskriver i likhet med Rydelius et al (1998) att det kan föreligga olika uppfattningar om elevers problematik mellan medicinska företrädare för skolhälsa och pedagogisk personal.

Det innebär att information skall gå andra vägar än de gängse och att åtgärderna skall ha pedagogisk inriktning, något som barnhälsovårdspersonal har ringa erfarenhet av. Kanske har inte heller skolpersonal fullt förtroende för betydelsen av barnhälsovårdens bedömningar. (Kadesjö, 1998, s. 4039-4040)

Kadesjö och Kadesjö (1999a) utvecklar senare mer detaljerat hur skolans samverkan med neuropsykiatrins företrädare bör vara utformad för att möta elever med den problematik som beskrivs inom ramen för diagnoserna DAMP och ADHD. De menar att all pedagogisk personal bör ha en grundläggande kunskap om vilka typer av problematik som innefattas i diagnoserna DAMP och ADHD. De beskriver vidare att det inte finns färdiga pedagogiska standardlösningar och att lösningen inte ligger i att samla elever med DAMP och ADHD i mindre

undervisningsgrupper, utan var och en av dessa har rätt till en undervisning utifrån sina förutsättningar med en lämplig pedagogik och en anpassad skolsituation. Sådana åtgärder skall inte bara syfta till att skapa en skolsituation där eleven upplever trivsel och acceptans, hävdar Kadesjö och Kadesjö, utan tillägger också att skolan måste utgå från en undervisning av dessa som möjliggör att de kan nå läroplanens kunskapsmål.

Elinder (1999c) lyfter liksom Kadesjö och Kadesjö (1999a) fram betydelsen av att skolan agerar för att stödja elever med särskilda behov. Perspektivet ser dock något annorlunda ut, då Elinder (1999c) pläderar för en skola som kan möta elever med olika behov och där det måste skapas bättre förutsättningar för skollärare att samverka med skolledning och föräldrar i såväl konkreta åtgärder som i förebyggande syfte. Ordvalet är också ett annat, där Kadesjö och Kadesjö (1999a) talar om DAMP och ADHD, gör Elinder bruk av benämningar som sen mognad, ojämn begåvningsprofil och specifika inlärningssvårigheter.

Vid några tillfällen fördjupas kritiken mot skolan i aktörernas argumentation, där den också blir föremål för jämförelse med medicinsk praxis. Bremberg (1999) gör en sådan jämförelse när han beskriver att evidensbaserat förebyggande arbete måste utgå från en kunskap om vad som är möjligt att påverka och menar att detta också gäller hur skolan bedriver det pedagogiska arbetet. Bremberg hävdar vidare, att om en rad viktiga förutsättningar är uppfyllda av skolan, då kan det förväntas att elevernas studieresultat ökar. Dessa förutsättningar inkluderar bland annat förekomsten av en välorganiserad struktur där lärare kan beskriva tydliga kunskapsmål för eleverna, samt att eleverna får återkoppling på sina studieresultat och att det finns en god samverkan mellan lärare och skolledning. Bremberg menar att det finns en mångfald av effektiva pedagogiska program som kan appliceras i en anpassad undervisning för bland annat träning av social förmåga och färdigheter för att kunna möta olika former av psykiska påfrestningar i skolarbetet. Hans kritik av skolan blir tydlig, då den jämförs med medicinsk praxis.

Skillnaden mellan skolans och hälso- och sjukvårdens syn på krav, effekter och utvärderingar är påfallande. Det är möjligt att skolans begränsade användning av effektiva hälsopedagogiska metoder hänger samman med att vetenskapssynen inom medicin och folkhälsovetenskap skiljer sig från den som råder inom pedagogiken. Inom medicinen är det kontrollerade experimentet avgörande för om en insats skall bedömas vara värdefull eller ej. Den traditionen är inte särskilt framträdande inom pedagogiken. [...] Det krävs därför kunskaper inom alla dessa områden, liksom inom det pedagogiska fältet, för att anpassa skolan till barnens behov. (Bremberg, 1999, s. 4004-4006)

En mer balanserad hållning bland aktörerna intar Årman (2000), som diskuterar skolan och skolhälsovården utifrån de perspektiv som Bremberg (1999), Elinder (1997a; 1997b; 1999a; 1999b; 1999c; 1999d) och Gillberg (1997a; 1997b; 1997c;) tidigare framfört i debatten. Årman (2000) framhåller att skolhälsovården utgör en viktig del av skolans verksamhet i att bedöma elevers inlärningssvårigheter och beteendevikelser, men också de potentiella utvecklingsmöjligheter de har. Detta skall i samverkan med skolans pedagogiska resurser leda fram till åtgärder som främjar en skolsituation som präglas av stöd och anpassning. Årman förfäktar ett skolhälsoperspektiv som varken utesluter ett förebyggande arbete eller närvaron av neuropsykiatriska diagnoser, där han också lyfter fram Gillbergs forskning som en oundgänglig del av utvecklingsarbetet inom skolhälsoverksamheten.

Det är en värld av analyser och bedömningar av barns handikapp och avvikelser i sin utveckling och inom sitt beteende men även av deras styrkor, vilket leder oss till nya möjligheter att stödja och hjälpa barnet i skolan. Vi i skolans hälsovård får en inblick i på vilket sätt det okoncentrerade barnet är okoncentrerat och vilka orsakerna kan vara till det – biologiska, psykologiska och/eller sociala. (Årman, 2000, s. 352)

Även Håkansson och Sundelin (2000) påtalar att ett utvecklat samarbete mellan skola och skolhälsovård med tidig identifiering av DAMP och ADHD inte behöver innebära någon konflikt med övrig skolhälsoverksamhet, såvida dessa diagnoser leder till att eleverna redan från skolstart får ett anpassat pedagogiskt stöd i undervisningen. Men de menar också att det särskilda stödet till dessa elever måste viktas mot skolans generella behov av en lugn och trygg skolmiljö. Nydén, Paananen och Gillberg (2000) diskuterar utifrån en genomförd studie som redovisar hur sjukvårds- och socialvårdskostnaderna för barn med neuropsykiatriska funktionshinder kan minskas om de får ett anpassat pedagogiskt stöd under sin skoltid. Enligt deras beräkningar i studien ökar också kostnaderna för dessa elever i skolan om det anpassade pedagogiska stödet uteblir.

Larsson, Rydelius och Zetterström (2001) för en diskussion utifrån vilka åtgärder skolan måste vidta för att fånga upp elever med vad som betecknas som inlärningssvårigheter, inte minst i de lägre åldrarna, samtidigt som den har att hantera en stor variation i elevers skolmognad. De beskriver att ett av skolans problem, utöver elever med utredda och dokumenterade inlärningsvårigheter och beteendeproblematik, är den stora variationen i skolmognad. Denna kan vid skolstarten i årskurs 1 variera mellan 5 och 9 år. Att integrera en sådan variation i en till an-

talet stor klass, utöver att också stödja de elever som har stora inlärningssvårigheter, ställer nästan omöjliga krav på lärares förmåga, hävdar de. Om skolans intention är att integrera alla elever, menar Larsson, Rydelius och Zetterström vidare, måste skolan skapa förutsättningar för mindre klasser där också inslaget av antalet specialutbildade lärare ökar.

Föhrer och Westholm (2001) diskuterar betydelsen av utredning och diagnostisering av elever med inlärningssvårigheter. De menar att ett medicinskt synsätt skapar incitament för en grundlig utredning av elevers inlärningssvårigheter och de vänder sig mot de kritiker som hävdar att pedagogiska problem inte skall göras till medicinska. Föhrer och Westholm beskriver att problematiken i elevers inlärningssvårigheter ofta har en komplexitet, som förutsätter ett tvärvetenskapligt samarbete mellan medicinsk och pedagogisk kompetens i utredningsarbetet. Ett sådant samarbete, menar de, har bättre möjligheter att formulera åtgärder som leder till att varje utredd och diagnostiserad elev får en effektiv och anpassad undervisning.

Utredningsresultaten kan skapa större klarhet i vilka svårigheter som verkar vara följd av en ogynnsam omgivning i hemmet och i skolan, samt vilka svårigheter som har en genetisk bakgrund. På så sätt kan en bättre eller i varje fall en mer målinriktad behandling påbörjas, antingen medicinsk, pedagogisk eller en kombination av båda. (Föhrer och Westholm, 2001, s. 1376)

Sundelin och Lagerberg (2001) tar avstånd från tanken att pedagogiskt stöd och en anpassad undervisning till elever med inlärningssvårigheter måste åtföljas av en medicinsk diagnos. De menar att det går att anpassa elevers skolsituation utan några medicinska etiketter eller intyg från neuropsykiatrisk specialistkompetens. Sundelin och Lagerberg framhåller att det inte är skolans uppgift att sätta preciserade medicinska diagnoser, utan bedöma vilket pedagogiskt och anpassat stöd elever behöver som har läs- och skrivsvårigheter, uppmärksamhetsproblem och koncentrationssvårigheter. Adolfsson et al (2003) hävdar att en kvalificerad neuropsykiatrisk diagnostik med DAMP och ADHD utgör en viktig verksamhet för att på ett systematiskt sätt ge elever behandling och pedagogiskt stöd.

Behandling med läkemedel i kombination med specifika pedagogiska och psykologiska insatser hör till de bäst dokumenterade åtgärderna för att hjälpa barn med svår ADHD-DAMP. (Adolfsson et al, 2003, s. 636)

Adolfsson et al (2003) menar att många barn med funktionshinder från socialt utsatta miljöer inte får tillgång till detta idag och har sämre förutsättningar att klara skola och uppväxt än barn från medelklass med motsvarande funktionshinder.

Det är möjligt att urskilja flera olika synsätt bland aktörerna, då de beskriver skolans roll i åtgärderna för elever med olika funktionshinder. Bland förespråkarna uppmärksammas behovet av en fördjupad kunskap i skolan om diagnoser som DAMP och ADHD, där också den neuropsykiatriska diagnostiken sägs utgöra en viktig del för att motivera insatser av pedagogiskt stöd. Aktörerna redovisar såväl kritik som synpunkter på skolans organisation och pekar på att brister i denna inte bara drabbar elever i behov av särskilt stöd, utan också den vardagliga verksamheten i övrigt.

Exempel på försök till att formulera mer modererande perspektiv framträder hos flera av aktörerna, där de bland annat understryker betydelsen av en utökad samverkan mellan skolhälsovård och skolans pedagogiska företrädare. Något som de anser ger bättre förutsättningar att utforma ett anpassat pedagogiskt stöd. I två fall finns det uttryck för att medicinskt synsätt sägs utgöra en komplementär del av skolans pedagogiska struktur. I det ena fallet påtalas att neuropsykiatriska diagnoser utgör en viktig kunskap bland andra inom ramen för ett skolhälsoarbete. I det andra fallet ges uttryck för att den medicinska diagnosen är en viktig del av en utredningsprocess kring elevers funktionshinder och inlärningssvårigheter i skolvardagen, men att det lokala arbetet med utredning, diagnos och anpassade pedagogiska åtgärder skall präglas av en tvärvetenskaplig samverkan.

Vetenskapliga argument för en förändrad och utvecklad pedagogik

Aktörernas argument ger ofta uttryck för hur skolans pedagogiska arbete skall bedrivs för att stödja elever med inlärningssvårigheter och beteendeproblematik, såväl med neuropsykiatrisk specialistkompetens som med skolhälsorelaterat vardagsarbete. Mer sällan förekommer att aktörerna i explicit mening åberopar vetenskapliga argument som berör de förändringar, som de anser bör genomföras i den pedagogiska verksamheten. Därmed inte sagt att aktörerna annars skulle uppträda ovetenskapligt i andra former av argumentering. De medicinska företrädarna bland såväl förespråkare och motståndare är, med några få undantag, genomgående noggranna med att referera till forskningsresultat och vetenskapliga artiklar, oftast publicerade i välrenommerade vetenskapliga tidskrifter, när de driver sina argument.

Borres (2000) tar i sin kritik utgångspunkt i Medicinska forskningsrådets (MFR) konferens om barnhälsovården, där man bland annat diskuterat den verksamhet som berör diagnoserna DAMP och ADHD. Han framhåller att det är en brist att endast medicinska och psykologiska vetenskapliga perspektiv blivit belysta och menar att MFR:s granskning hade kunnat fördjupas med ett vetenskapligt pedagogiskt perspektiv. Borres efterlyser en tvärvetenskaplig forskning som berör kunskapsområdena psykologi, medicin, pedagogik och socialt arbete. Detta, menar han, kan utveckla den framtida barnhälsovården. Nydén, Paananen och Gillberg (2000) diskuterar orsaker och behandlingsmetoder för elever med bland annat dyslexi. De menar att den viktigaste insatsen är det pedagogiska stödet. Trots detta menar de att pedagogiska åtgärder inte underkastats den vetenskapliga granskning som torde vara önskvärd. Huruvida pedagogiska åtgärder vilar på vetenskaplig grund, förefaller dock inte förändra en av slutsatserna från deras studie, nämligen att specifika och anpassade pedagogiska åtgärder har ett stort positivt inflytande på såväl eleven med neuropsykiatrisk problematik som för livssituationen för dennes familj.

Larsson, Rydelius och Zetterström (2001) konstaterar att det är ett problem med att beskriva DAMP och ADHD utifrån flera olika vetenskapliga perspektiv som medicin, psykologi, pedagogik samt de olika sociala faktorer som samspelar med neuropsykiatriska tillstånd. De ställer sig kritiska till de neuropsykiatriska företrädarnas anspråk på vetenskapligt tolkningsföreträde och menar att

Ökade psykologiska och framför allt pedagogiska vetenskapliga insatser är nödvändiga om det skall bli möjligt att förbättra skolutbildningen för alla barn. (Larsson, Rydelius och Zetterström, 2001, s. 78)

Larsson, Rydelius och Zetterström (2001) tillägger också att det är lika viktigt att det finns en konsensus om hur medicinska diagnoser och medicinsk behandling skall vara utformad. Som framgår av det ovanstående, är det undantagsvis som medicinska företrädare använder argument som i explicit mening åberopar vetenskapliga krav eller evidens för pedagogiska åtgärder, trots att aktörernas hänvisningar till pedagogiska frågor och dess implikationer är rikligt förekommande i deras argument.

8. Diskussion

I diskussionen går jag igenom utfallet från de båda analyserna i fyra enskilda sammanställningar. I mina slutsatser diskuterar jag medicinska företrädares kunskaps- och maktanspråk i grundskolan, formuleringsrätt och jurisdiktion. Jag belyser också de olika synsätt som framträder i förespråkares och motståndares perspektiv på enskilda elever och elevkollektiv. Avslutningsvis berörs den tendens som framkommer i mina analyser, där delar av grundskolans pedagogiska struktur förefaller medikaliseras och ingå som en del av det neuropsykiatriska paradigmet.

8.1 Inledning

Min undersökning av kontroversen om DAMP sträcker sig över tidsperioden 1996 – 2006. Därmed vill jag inte lägga fast det som något sanningsanspråk att hela kontroversen startar, utspelas och avslutas inom denna tidsperiod. Tvärtom. Det finns sannolikt fler och olikartade tolkningar ifråga om utsträckning, påverkan och omfattning av kontroversen om DAMP än den som föreligger i detta arbete. Dock bedömer jag att flera av de faser som är signifikativa för kontroverser inträffar under den period jag valt att undersöka.

Min grundläggande avsikt med denna kontroversstudie var att undersöka ett fenomen som jag bedömer i allra högsta grad berör den svenska grundskolan. Det kan kanske synas som en smula förmätet att som pedagog ge sig in i ett väl kunskapsbefäst område som neuropsykiatri. Inte minst ur aspekten att skillnaden i nomenklatur, kunskapsparadigm och vetenskapliga traditioner ser radikalt olika ut mellan kunskapsområden som pedagogik och medicin. Mot bakgrund av flera tidigare mindre studier (Ekström och Irveby, 2000; Ekström, 2001a; 2001b; 2003) som jag genomfört, växte tanken sakta fram om en större studie som kunde bidra till att fördjupa kunskapen om hur och varför ett omdiskuterat neuropsykiatriskt paradigm vunnit legitimitet i skolans praktik i den omfattning som nu föreligger.

Oenigheten om DAMP-diagnosens värde och vetenskapliga förankring kan sägas ligga till grund för en av de större vetenskapsbaserade kontroverserna som utspelats i modern tid i Sverige. Därför föll det sig naturligt att i min studie utgå

från den beprövade teori och metodik som kontroversstudier erbjuder. Eftersom neuropsykiatriska diagnoser som DAMP i huvudsak berör barn och ungdomar i skolåldern, innebär det att en viss form av kommunikation måste föreligga mellan pedagogiska och medicinska företrädare, när det neuropsykiatriska paradigmet skall översättas till åtgärder i den dagliga pedagogiska praktiken. Just detta var något som blev mycket tydligt i aktörernas argument under kontroversen och låg till grund för forskningsfrågornas formulering i syftet.

Som verksam pedagog i grundskolan har jag tagit del av en omfattande litteratur som genererats av pedagogisk forskning, men också fått viktiga kunskaper via många praktiska erfarenheter i min yrkesvardag. Eftersom jag är pedagog och därmed inte medicinskt sakkunnig, var jag nyfiken på hur bilden av det medicinska perspektivet av den svenska grundskolan framträdde i de uttalanden som aktörerna formulerade under kontroversen. Jag har således som pedagog medvetet valt att inte studera kontroversen om DAMP inifrån skolans perspektiv, utan i stället – via aktörernas formuleringar i *Läkartidningen* och *Dagens Medicin* – försökt identifiera de faktorer som medverkat till neuropsykiatrins framgångar i den svenska grundskolan. Detta är själva kärnan i min studie, som jag via ett antal forskningsfrågor har strävat efter att få svar på. I det nedanstående kommer jag att diskutera och redovisa de slutsatser som är resultatet av föreliggande kontroversstudie.

Som de föregående analyserna visar, är det först med Kärfves (2000a) inträde i kontroversen som den blir känd för en större allmänhet, främst via dagspressen. Parallellt med denna visar artikelmaterial i *Läkartidningen* och *Dagens Medicin* hur oenigheten eskalerar och befästs mellan i huvudsak medicinska aktörer. Dessa kan sägas representera två olika medicinska paradigmer, där motståndarna förefaller präglas av ett synsätt som utgår från socialmedicinens grundläggande karakteristika (Nationalencyklopedin, 2011) och vars argument oftast inkluderar ett sammanhållet elevkollektiv. Detta står i kontrast till förespråkarnas neuropsykiatriska paradigmer, där fokus i huvudsak ligger på enskilda elevers inlärningssvårigheter och beteendeproblematik.

Förespråkare och motståndare bland de medicinska aktörerna står således långt från varandra, något som inte minst argumenten om behandling av unga individer med centralstimulerande medicinering visar. Här blir skiljelinjen mellan förespråkare och motståndare mycket tydlig. I andra fall av aktörernas argumentation framstår gränsdragningen som mera diffus. Det förekommer dock tidigt i kontroversen några allvarligt riktade försök från motståndarna att bilägga, eller åt-

minstone minska graden av oenighet, där man bjuder in förespråkarna till en dialog med syfte att försöka skapa ett gemensamt ramverk av tvärvetenskaplig samverkan, vilket dock inte visar sig röna någon större framgång.

I kontroversstudien pekar mina resultat på att grundskolan kan sägas vara en viktig formuleringsarena i kampen om vilket medicinskt paradigm som skall tillåtas utöva jurisdiktion. Inte minst utgör skolhälsovården en viktig strategisk resurs i förespråkarnas arbete med att implementera och konsolidera det neuropsykiatriska kunskapsparadigmets teori. Vid en jämförelse mellan förespråkares och motståndares argument, förefaller de förra i det avseendet vara långt mer framgångsrika med att samordna argument, retorik och vetenskapliga resurser, emedan aktörerna hos motståndarna uppvisar en heterogenitet, där argumenten kan sägas spela över en bredare skala av argument.

8.2 Analysens trovärdighet

Bilden av kontroversens dynamik, då den begränsas till att behandla aktörernas förhållande till skolan, avviker i flera avseenden från vad som redovisades i analys 1. En möjlig invändning och grund för kritik är att ett flertal av de redovisade underkategorierna i respektive huvudkategori kan te sig som upprepningar eller variationer av samma tema. Syftet med att konstruera en matris med olika huvudkategorier och vidhängande underkategorier, var att – så långt det var möjligt med artikelunderlagets texter – dekonstruera och frilägga kognitiva och sociala strukturer i de intentioner och avsikter som aktörernas olika argument uppvisade. I det avseendet kan matrisen med de olika kategorierna sägas utgöra en serie analytiska filter för att det skulle vara möjligt att identifiera och kunna fokusera uppmärksamheten på enskilda delar av aktörernas utsagor.

Min bedömning är att metodavsnittets genomgång för hur det empiriska underlaget hanterats för analys 2, detaljerat redovisar resultatsammanställningens olika steg på ett sätt som är förenligt med vedertagen vetenskaplig praxis. Genom att sortera aktörernas argument i ett matriskomplex med olika kategorier, blev det möjligt att urskilja likheter, avvikelser och mönster i aktörernas argumentation som bidrog till att det blev möjligt att besvara mina forskningsfrågor. I det nedanstående diskuterar jag via fyra enskilda sammanställningar mina slutsatser som motsvarar den tidigare redovisade resultatsammanställningens fyra huvudkategorier.

8.3 Skola och elever

Vid resultatsammanställningen av argument med anknytning till elever eller barn i skolan identifierades sex olika klusterbildningar av argument i artikelmaterialen. Den i resultatsammanställningen redovisade punkten beträffande argument om värdet av och kritik mot tidig diagnosticering, inkluderas här nedan i punkten om skolhälsa och pedagogiska åtgärder. Aktörernas argument om skola och elever kommer sålunda att diskuteras i följande punkter:

- Frågor om neuropsykiatriska diagnosers betydelse.
- Elevers inlärningssvårigheter och beteendeproblematik.
- Försök till att utveckla tvärvetenskaplig samverkan.
- Centralstimulerande medicinering.
- Skolhälsa och pedagogiska åtgärder.

I flertalet av de undersökta artikeltexterna indikerade sammansättningen av argumenten i de olika klusterbildningarna att skolan verksamhet har en avgörande betydelse i förespråkarnas process med att expandera och konsolidera tillämpningen av det neuropsykiatriska paradigmatets betydelse som förklaringsmodell för inlärningssvårigheter och beteendeproblematik.

När förespråkare och motståndare debatterar med varandra om det berättigade i neuropsykiatriska diagnosers närvaro i barn- och skolhälsovård samt pedagogisk verksamhet, framträder bilden att argumenten löper i två parallella och med varandra överlappande spår. Det ena spåret beskriver hur medicinska företrädare i Läkartidningen och Dagens Medicin debatterar frågan om huruvida närvaron av neuropsykiatriska diagnoser som DAMP och ADHD utgör ett adekvat kunskapsverktyg för skolhälsa och pedagogisk verksamhet eller är en dysfunktionell belastning av detsamma. Det andra spåret speglar implicit närvaron av den uppmärksamade debatt som kontroversen uppvisar i övrig media och dagspress. Denna tendens med en överskridande påverkan mellan dem får en tydlig relief vid tre uppmärksamade publiceringstillfällen av den undersökta tioårsperioden:

- Ekmans och Gillbergs (1997) publicering av *Skolan knäcker 120 000 barn* i DN.
- Kärfves (2000a) publicering av boken *Hjärnspöken; Damp och hotet mot folkhälsan*.
- Socialstyrelsens (2002) publicering av *ADHD hos barn och vuxna*.

8.3.1 Neuropsykiatriska diagnosers betydelse

De tre ovan redovisade publiceringstillfällena (Ekman och Gillberg, 1997; Kärfve, 2000a; Socialstyrelsen, 2002) fick stort genomslag i media. Mängden av retoriska figurer och uttryck för indignation ökade i förespråkares och motståndares argument. Uttrycken för gränsarbete (Gieryn, 1983, 1999) i förespråkares och motståndares argument fick en tydlig signatur av olika konkurrerande kunskapsanspråk då grundskolans verksamhet relaterades till närvaron av neuropsykiatriska diagnoser. Gieryn beskriver att gränsarbete i vetenskapliga sammanhang som regel framstår som en splittrad och tvetydig verksamhet.

The boundaries of science are ambiguous, flexible, historically changing, contextually variable, internally inconsistent, and sometimes disputed. These ambiguities have several structural sources. First, characteristics attributed to science are sometimes inconsistent with each other because of scientist' need to erect separate boundaries in response to challenges from *different* obstacles to their pursuit of authority and resources. [...] Second, the boundaries are sometimes contested by scientists with different professional ambitions. [...] Third, ambiguity results from the simultaneous pursuit of separate professional goals, each requiring a boundary to be built in different ways. (Gieryn, 1983, p. 792)

I förespråkarnas gränsarbete är det framför allt två på varandra följande argument som får en framträdande plats. Det ena framhåller vikten av att det bör finnas en allmän kunskap hos skolans pedagoger om de funktionshinder som beskrivs inom ramen för de neuropsykiatriska diagnoserna DAMP och ADHD (Kadesjö, 2000; Bohlin och Borres, 2000). Det första argumentet kan sägas fungera som en premiss för det andra argumentet, som pläderar för att skolans åtgärder för elever med neuropsykiatriska diagnoser skall utgöras av anpassat pedagogiskt stöd för att tillgodose det specifika behovet av särskilt stöd (Nordin-Olson och Andersson, 2001; Svedmyr, 2003)). Bilden av motståndarnas argument i detta avseende är mer varierad ifråga om det anpassade pedagogiska stödet (Kihlbom, 2000). De tar i huvudsak avstånd från användningen av neuropsykiatriska diagnoser i skolan, där också kritiken utsträcks till att peka ut – vad de betecknar som – redan befintliga brister i skolans verksamhet (Elinder, 2001b; Kärfve, 2005).

När förespråkare och motståndare debatterar med varandra kan skolans verksamhet sägas utgöra den gränsyta där deras olika medicinska perspektiv kontrasteras mot varandra. I detta gränsområde kan den neuropsykiatriska diagnosen DAMP sägas representera det gränsobjekt som är föremål för oenigheten. Genomgående stöder sig förespråkarna (Kadesjö, 2000; Bohlin och Borres, 2000;

Nordin-Olson och Andersson, 2001; Fahlén, 2001; Svedmyr, 2003; Fernell, 2004) på tidigare resultat från vetenskapliga studier, då de betonar vikten av ett predicerat framgångsrikt och utökat bruk av neuropsykiatriska diagnoser i skolan. I förespråkarnas argument förutsätts den neuropsykiatriska diagnosen utgöra en bärande premis för att skolan skall frigöra resurser för det anpassade pedagogiska stöd, som förväntas vara lösningen på diagnosens specifika problemformulering av inlärings svårigheter och beteendeproblematik.

Motståndarnas (Kihlbom, 2000; Elinder, 2001b; Kärfve, 2000a; 2005) kritik av förespråkarnas intentioner med en utökad implementering av det neuropsykiatriska paradigmet kunskaps teori utlöser i flera fall reaktioner som präglas av indignation i argumenten hos de senare. Ett återkommande tema i förespråkarnas argumentation är att kritiken från motståndarna i första hand utgör ett hot mot skolans ambition att allokera det anpassade pedagogiska stöd som diagnosen förutsätter (Nordin-Olson, 2001; Svedmyr, 2003). Skillnader i förespråkare och motståndares synsätt blir tydligt där Kihlboms (2000) argumentation utgör en illustrativ beskrivning på motståndarnas gränsarbete.

De psykiatriska diagnoserna kan på grund av sina inbyggda ”tysta” antaganden förläda till att man reducerar sammansatta psykologiska, sociala och biologiska hjälpbehov till psykiatriska tillstånd. Användningen av såväl neuropsykiatriska diagnoser som begreppet depression är aktuella exempel. Det bidrar till att barns utveckling medikaliserar, och därmed till en allvarlig felutveckling av barnpsykiatrin. Här finns en inte oviktig maktaspekt: reviret vidgar sig för läkarprofessionen och läkemedelsindustrin – det psykiatriindustriella komplexet – men krymper för psykologer, pedagoger och andra aktörer. (Kihlbom, 2000, s. 4704)

Som resultatsammanställningen antyder, stöder förespråkarna ofta sin argumentation utifrån resultaten från tidigare genomförda undersökningar, som de redovisar och anknyter till det specifika kunskapsområdet. I de fall då sakargumenten är mest frekventa i förespråkarnas framställning, refererar artikeltexten som regel till en rad publikationer i olika vetenskapliga tidskrifter. I dessa fall är benägenheten mindre till att låta argumenten beledsagas av retoriska figurer.

Trots att flera av aktörerna – företrädesvis hos förespråkarna – ger uttryck för indignation mot avvikande uppfattningar, förefaller förespråkare och motståndare i huvudsak argumentera utifrån en gemensam medicinsk kunskapsbas som är signifikativ för deras medicinska yrkestillhörighet. Skolan utgör den zon där gränsarbetet sker mellan förespråkare och motståndare. Gränsobjektet – dvs.

den neuropsykiatriska diagnosen DAMP – har i detta fall ett stort symbolvärde. I förespråkarnas argumentation rymmer implementering och erkännande av den kunskapsteori som DAMP representerar vetenskaplig status och jurisdiktion över den formuleringsarena som skolan utgör. Hos motståndarna uppfattas denna strävan hos förespråkarna som ett hot mot ett elevhälsoperspektiv där man också framhåller vikten av att beakta fler professionella aspekter av orsakerna till inlärningssvårigheter och beteendeproblematik än vad diagnosen DAMP beskriver.

8.3.2 Förhållandet mellan medicinskt perspektiv och elevers problematik

Ett genomgående tema för såväl förespråkare som motståndare är att värdet av samverkan mellan medicinska företrädare och skolans pedagogiska verksamhet accentueras i argumenten. Oavsett om det gäller närvaron av neuropsykiatriska diagnoser eller medicinska bedömningar utifrån psykologiska och sociala grunder, förefaller anpassade pedagogiska åtgärder vara den huvudsakliga åtgärden. Det finns således ett samlat intryck av att samtliga aktörer bland förespråkare och motståndare bedömer att den mest verkningsfulla insatsen för inlärningssvårigheter och beteendeproblematik i huvudsak ligger inom ramen för det pedagogiska kunskapsfältet.

Ett intensivt gränsdragningsarbete mellan förespråkare och motståndare tar vid i samband med Ekmans och Gillbergs (1997) debattartikel i Dagens Nyheter. Ett tydligt uttryck i förespråkarnas intentioner för en expansion av det neuropsykiatriska paradigmet i skolan synliggörs i flera av argumenten bland dem. Incitamenten för detta är flera. Förespråkarna argumenterar att lösningen på elevers neuropsykiatriska problematik, något förenklat uttryckt, är *identifiering-medicinsk intervention-anpassad pedagogik* (Fernel och Bremberg, 1996; Mellvig, 1996; von Knorring, 1997; Dalteg, Gustafsson och Levander, 1998; Modigh, Berggren och Sehlin, 1998). I motståndarnas argument är kritiken i huvudsak begränsad till reaktioner på de av förespråkarna angivna höga prevalenstalen av neuropsykiatriska störningar hos elever i grundskolan (Elinder, 1997a).

8.3.3 Tvärvetenskaplig samverkan som ett försök att bilägga oenigheten

I ett skede då oenigheten mellan förespråkare och motståndare i kontroversen förefaller att fördjupas, inträder de första försöken till en diskussion om vetenskaplig samverkan från främst motståndarna (Rydellius et al, 1998). En större genomförd konferens utmynnar i ett antal frågeställningar riktade till ett framtida

samarbete mellan olika fakulteter och ämnesområden. Ett par aktörer (Föhrer och Westholm, 2001) redovisar utfallet från ett genomfört samverkansprojekt mellan skola och universitetssjukhus.

Genomgående för samtliga argument är kritiken mot skolan (Tenstam, 1999). Med ett enstaka undantag (Elinder, 1999b) har den direkta kritiken mot neuropsykiatrins företrädare en signatur av återhållsamhet i dessa argument. Ett par aktörer (Föhrer och Westholm, 2001) medger att neuropsykiatriska diagnoser kan ha ett visst värde jämsides med andra typer av medicinska bedömningar i ett tvärvetenskapligt samarbete. Argumenten om att sträva efter en dialog om vetenskaplig samverkan mellan förespråkare och motståndare kan till det yttre tolkas som ett försök att mildra den bestående oenigheten dem emellan. Argumenten kan också tolkas som ett försök till att mjuka upp den hårda polarisering som finns mellan förespråkare och motståndare i kampen om jurisdiktion mellan två medicinska synsätt på skolans verksamhet, där det neuropsykiatriska paradigmet tilläts ett visst utrymme tillsammans med övriga medicinska inriktningar. Trots upprepade försök till en dialog om vetenskaplig samverkan möter detta inget större gensvar från förespråkarnas mer prominenta företrädare.

8.3.4 Centralstimulerande medicinering i samband med neuropsykiatriska diagnoser

I kontroversens väcker förespråkarnas (Gillberg, 1997) argument om ett utökat bruk av centralstimulerande medicinering inte inledningsvis någon större reaktion hos motståndarna. Det är först när kontroversen ökat i omfattning några år senare som motståndarna (Larsson, Rydelius och Zetterström, 2001; Zetterström, 2002) öppet ställer sig kritiska till bruket av centralstimulerande medicinering. Deras argument är genomgående att det saknas data om hur långtidseffekter av centralstimulerande medicinering påverkar växande unga individer, där man också hänvisar till rapporter om det utbredda bruket bland amerikanska skolbarn. Samtidigt kritiseras och ifrågasätts återigen förespråkarnas höga prevalenstal i predicerad förekomst av neuropsykiatriska störningar hos svenska grundskoleelever. I förespråkarnas argument framhålls de positiva effekterna av centralstimulerande medicinering och de hänvisar till den omfattande forskningen om ADHD som stöder detta (Kadesjö, 2001). Det är tämligen lätt att se hur förespråkare och motståndare intar tydligt åtskilda positioner i sina argument då frågan om centralstimulerande medicinering debatteras.

En viktig bakgrundsfaktor är att Socialstyrelsen (2002) publicerar *ADHD hos barn och vuxna* med Björn Kadesjö som huvudförfattare samt att arbetsmaterialet

(Ljungberg, 2001) till denna kunskapsöversikt varit tillgängligt under en längre period. Detta kan vara en anledning till att förespråkarna i sina argument konsekvent bara hänvisar till forskningen om ADHD, där bruket av centralstimulerande mediciner är förenligt med denna diagnos, enligt riktlinjerna i Socialstyrelsen.

Behandlingen med CS underlättar på kort sikt inlärningsförmågan samt förbättrar beteende och social utveckling enligt klinisk erfarenhet och öppna studier. [...] Det finns dock ett behov av välkontrollerade studier av denna behandling över längre tid. Något entydigt vetenskapligt stöd för att centralstimulantiabehandling förbättrar prognosen avseende skolresultat och social anpassning finns inte [...]. (Socialstyrelsen, 2002, s. 193-194)

I motståndarnas argumentering går det att urskilja ett etiskt grundat avståndstagande från förespråkarnas anspråk på acceptans för såväl uppfattningen om en ökande prevalens av neuropsykiatriska störningar som ett utökat bruk av centralstimulerande mediciner. Kritiken mot skolan riktas i huvudsak från motståndarna, men de uttrycker också betänkligheter över att centralstimulerande mediciner förutsätts ersätta eller kompensera för en bristfällig skolmiljö. Från förespråkarna syns i detta avseende ingen uttalad kritik mot skolan. Socialstyrelsens (2002) kunskapsöversikt kan betraktas som ett försök till stängning av kontroversen, men aktörernas aktivitet i kontroversen visar inga tecken på att avta i samband med publiceringen.

8.3.5 Skolhälsa och pedagogiska interventioner

Det visar sig i de fall där det är möjligt att särskilja argumenten om skolhälsorelaterade frågor och dess samband med olika former av pedagogiska interventioner från andra kategorier av argument, att förespråkarna (Bondestam och Amcoff, 1998; Kadesjö, 1998; Kadesjö och Kadesjö, 1999a; Kadesjö och Kadesjö, 1999b; Nydén, Paananen och Gillberg, 2000; Bågenholm, 2001) står för en dominerande andel av dessa. Tonläget i deras argumentation är genomgående sakligt utan inslag av polemiska utfall eller retoriska gester. Ifrågasättande argument från motståndare (Elinder, 1999a) saknas nästan helt. Endast i de fall när förespråkarna är tydliga om att syftet med en reformerad skolhälsoorganisation är att effektivisera de medicinska rutiner som avser att tidigt identifiera barn med neuropsykiatriska störningar, kan motreaktioner spåras i argumenten. Förespråkarna redovisar flera egna studier som de åberopar som stöd för sina argument. Argumenten hänvisar till utfallet från studierna och förefaller byggas upp i tre på varandra följande steg:

1. Tidig upptäckt av problematik före skolstart i samverkan med barnhälsovården.
2. Ökad samverkan mellan extern medicinsk kompetens och skolhälsovård.
3. Ökad samverkan mellan skolhälsovård och pedagogisk verksamhet.

Redovisningen av de studier som förespråkarna åberopar som stöd för sina argument inkluderar också tidigare kända och av motståndarna ifrågasatt förekomst av:

- Inlärningssvårigheter och beteendeproblematik.
- Behov av särskilt stöd och anpassad pedagogik.
- Förekomst av neuropsykiatriska störningar som faller inom kriterierna för diagnoserna DAMP och ADHD.

Ett framträdande drag i förespråkarnas argument är intentionen att länka barnhälsovården till grundskolans hälsoverksamhet och underställa den de värderingar och krav som skolan uttrycker (Kadesjö, 1998). I förespråkarnas argument förekommer flera gånger hänvisningar till barnhälsovårdens bristande kompetens att identifiera den typ av avvikelser som senare kan leda till inlärningssvårigheter och beteendeproblematik vid skolstart. Förespråkarna pekar på att det finns flera fördelar med en ökad samverkan mellan barn- och skolhälsovård. De konstaterar att tidig upptäckt av neuropsykiatriska störningar hos barn ökar grundskolans möjligheter till ett mottagande av dem med ett anpassat pedagogiskt stöd redan från skolstart. En sådan process förutsätter att det finns tydlig samverkan mellan skolläkare, skolsköterska och skolans pedagogiska personal, menar förespråkarna.

I förespråkarnas intentioner att expandera kunskapsfältets utsträckning till att även omfatta barnhälsovården, kan den kontrollerande medicinska blicken följa barnets väg redan från tidig förskoleålder och upp genom grundskolans årskurser. Närvaron av neuropsykiatriska diagnoser som DAMP och ADHD hos elever i grundskolan förutsätter också åtgärder i form av en pedagogiskt anpassad skolsituation. Som ovan nämnts, avses detta ske i *tydlig samverkan* mellan skolläkare, skolsköterska och skolans pedagogiska personal. Där Kärfve (2000a) talar om medikalisering av elevers beteende, är det snubblande nära att också tala om en medikalisering av grundskolans pedagogiska verksamhet. Det finns dock få tecken på reaktioner på detta i motståndarnas argument.

8.4 Skolmiljö och anpassning

Hos flertalet av aktörerna bland förespråkare och motståndare framträder frekvent argument som uttrycker vikten av en god skolmiljö, möjligheter till anpassade undervisningssituationer och inte minst sambandet mellan psykisk ohälsa och dålig skolmiljö. Resultatsammanställningen för argument med anknytning till skolan som fysisk plats visar överlag att det finns ett stort engagemang bland aktörerna för en god skolmiljö. Detta innebär dock inte att förespråkare och motståndare tillfälligtvis är överens, utan argumentens innehåll uppvisar olika tolkningar av vad som, dels betecknas som en god skolmiljö, dels hur orsaker och omständigheter leder till det omvända fallet.

Även i kritiken mot skolan från förespråkare och motståndare finns det skillnad i argumenten. Där förespråkarna (Gillberg, 1997; Kadesjö och Kadesjö, 1999a; 1999b; Bågenholm, 2001; Thernlund, Janols och Kopp, 2001) kritiserar skolan, ligger som regel tyngdpunkten i denna på individens tillgång till anpassade pedagogiska resurser och särskilt stöd på klassrumsnivå. Motståndarnas (Rydellius et al, 1998; Elinder, 1999c; Bremberg, 1999; Kjelsson och Kjelsson, 2000; Sundelin och Lagerberg, 2001) argument tar spjörn i ett sammanhang som kan sägas vara av större omfattning. Till skillnad mot förespråkarna tenderar de i sina argument lyfta fram betydelse och konsekvenser av hela elevkollektivets interaktion med den skolmiljö som de har att förhålla sig till. Här förefaller det finnas en skiljelinje mellan förespråkarnas och motståndarnas argumentation som något tillspetsat kan beskrivas på följande sätt:

- I förespråkarnas argument definierar den enskilde elevens svårigheter de hinder eller brister som finns i skolmiljön.
- I motståndarnas argument förefaller detta perspektiv vändas ett halvt varv, där en bristande skolmiljö utövar en kollektiv påverkan och definierar ut de enskilda elever vilka betecknas ha olika former av neuropsykiatriskt betingade inlärningssvårigheter och beteendeproblematik.

De två beskrivna positionerna av dessa tänkta ytterligheter finns här enbart som en förenklad modell för att illustrera hur argumenten mellan förespråkare och motståndare beskriver en tydlig gräns mellan deras respektive ställningstaganden.

8.4.1 Skolmiljöns negativa konsekvenser – incitament för neuropsykiatriska diagnoser

Förespråkarnas argument pekar ofta på att en dålig skolmiljö utgör ett hinder för elever med neuropsykiatriskt betingade svårigheter (Kadesjö och Kadesjö,

1999a). Det kan till och med gå så långt att skolbyte övervägs av föräldrar. Förespråkarna rekommenderar dock att centralstimulerande medicinering prövas först innan detta sker (Gillberg, 1997). Svårigheter med det sociala samspelet i skolmiljön är ett annat argument som förespråkarna lyfter fram (Kadesjö och Kadesjö, 1999a). Men de konstaterar samtidigt att förändringar och anpassningar av skolmiljö, anpassad pedagogik eller centralstimulerande medicinering, inte som isolerade insatser bidrar till en bättre skolsituation för elevers inlärnings svårigheter eller beteendeproblematik. Förespråkarna (Kadesjö och Kadesjö, 1999b; Thernlund, Janols och Kopp, 2001) driver argumentet att framgångsfaktorn ligger i en samverkan mellan pedagogiska och medicinska företrädare, där de pedagogiska insatserna av särskilt stöd är underordnade den neuropsykiatriska diagnosens teoretiska ram.

8.4.2 Skolan betraktad som arbetsplats - brister och möjligheter

I likhet med motståndarna framhåller förespråkarna betydelsen av en god skolmiljö i sina argument och tillägger också att en dålig skolmiljö är ett tilltagande problem i många skolor som bidrar till elevers utslagning (Bågenholm, 2001; Nordin-Olson och Andersson, 2001). Det förebyggande perspektivet är tydligt i deras argumentation och de återkommer frekvent till sambandet mellan psykisk ohälsa och en dålig skolmiljö. Ett av motståndarnas bärande argument är att skolan bör betraktas som en form av arbetsplats för eleverna, där grundskoleeleverna vistas en stor del av sin tid (Bremberg, 1999; Rydelius et al, 1998; Elinder 1999c). Detta, menar man, ställer krav på att skolan skall kunna erbjuda eleverna en skolmiljö som präglas av lugn och tydlig struktur. Motståndarna åberopar också i sina argument resultaten från tidigare genomförda studier som visar på positiva resultat och förändringar bland elevgrupper då man genomfört väsentliga förbättringar av skolmiljön (Bremberg, 1999).

Motståndarna sträcker ibland ut perspektivet till att också beakta sambandet mellan hem och skola som en viktig faktor för hur elever förhåller sig till den skolmiljö de vistas i (Rydelius et al, 1998). Bland annat menar man att skolans samverkan med hemmet är en väsentlig del av den pedagogiska verksamhetens arbete med att forma elevens kognitiva och sociala förutsättningar för att denne skall kunna delta i det framtida samhällslivet som vuxen. Elevers varierande kognitiva och sociala förmåga att möta skolans krav, blir tydliga i en dålig skolmiljö, framhålls i ett av motståndarnas argument (Kjellson och Kjellson, 2000). Även förespråkarna uppvisar i några argument ett liknande ställningstagande i detta avseende (Kadesjö och Kadesjö, 1999a). Trots motsättningarna mellan dem, förefaller det dock finnas en samstämmighet om att en dålig skolmiljö och frånva-

ron av anpassat eller särskilt pedagogiskt stöd är negativ för de elever som har inlärningssvårigheter och beteendeproblematik, oaktat de underliggande skälen till detta. Vägen till åtgärder och lösningar ser olika ut i deras respektive argument men löper genom en enda kanal, nämligen skolhälsovården.

8.5 Skolans roll som institution

I resultatsammanställningen är det möjligt att urskilja fem olika underkategorier som berör grundskolans institutionella innehåll i aktörernas argumentation. En tendens bland såväl förespråkare som motståndare är att de förefaller ha mindre svårigheter att formulera kritiska argument om skolans verksamhet på ett institutionellt plan. Den ökande andelen av indikationer på ideologiska och politiska strukturer i aktörernas argument tyder på detta. I argumenten kan också uttydas olika former av förväntningar och visioner, där förespråkares och motståndares ställningstaganden dock inte uppvisar några uppseendeväckande avvikelser från deras ordinarie positioner i gränsarbetet mellan olika medicinska synsätt.

8.5.1 Förståndshandikapp och svagbegåvning

Som underkategori betraktat utgjorde begreppen förståndshandikapp och svagbegåvning en mera perifer del av aktörernas argumentation (Adolfsson et al, 2002; Fernell och Bremberg, 1996). Det finns dock tre vägande skäl till att den finns med. För det första berör den de i kontroversens andra sammanhang ofta återkommande argumentet om en närmare koppling mellan barn- och skolhälsovården. För det andra är det den ideologiska och politiska dimension som kan utläsas i argumenten där skolan på ett övergripande plan kritiseras. Slutligen uttalas en allmän kritik över skolans bristande kunskap om dessa funktionshinder samt att resurserna för elever med dessa funktionshinder är otillräcklig. Det är förhållandevis få aktörer som engagerar sig i detta problemområde och det går inte heller att uttyda någon tydlig konfliktstruktur mellan förespråkare och motståndare.

En utgångspunkt för kritiken av skolan från de fåtaliga aktörerna är dess vision om *en skola för alla* (Westman och Frisk, 1999). För att denna vision skall vara möjlig, konstaterar ett par av förespråkarna i sina argument, krävs att skolan tillsetter mer resurser för att kunna bemöta elever med funktionshinder som medför inlärningssvårigheter och beteendeproblematik. Andra argument bland förespråkarna är hur de ifrågasätter skolans krav på elevers teoretiska förmåga att klara de kunskapsmålsom formuleras i den nuvarande läroplanen (Adolfsson et

al, 2002). Kraven sträcker sig från enstaka argument till mer omfattande krav på ett förtydligande från Skolverket ifråga om den kunskap och de resurser skolan bör ha i bemötandet av elevers särskilda behov. En samlad bild av aktörernas argument om krav på ökade resurser i skolan och kritiken av brist på densamma, visar att det förfaller lättare för dem att ladda argumenten med ideologiska och politiska övertoner när kritiken utsträcks till att gälla skolan på ett övergripande plan.

8.5.2 Neuropsykiatriska funktionshinder i skolan och asocialitet i vuxenlivet

Förespråkarna (von Knorring, 1997; Daltég, Gustafsson och Levander, 1998; Lindqvist, 2001; Gillberg, 2001b; Brar och Flyckt, 2006)) bedömer i sina argument att risken för missbruk, kriminalitet och social utslagning i vuxen ålder ökar om åtgärder med särskilt stöd och anpassad pedagogik sätts in för sent vid inlärningsvårigheter och beteendeproblematik under grundskoletiden. Detta är, menar de, är ett starkt incitament för att skolan skall öka möjligheterna för tidig identifiering av neuropsykiatrisk problematik, diagnos och behandling med centralstimulerande medicinering. Även här framhåller förespråkarna i sina argument att samverkan med skolan är ett viktigt led i denna process. Motståndarnas argument visar på en viss återhållsamhet i kritiken av förespråkarna, men tillägger bland annat att en resursstarkare skolorganisation där allmänna förbättringar i elevernas miljö beaktas som en viktig förebyggande åtgärd för en asocial utveckling i vuxen ålder (Rydélius, 2001). Flera av förespråkarna stöder sina argument på undersökningar som redovisar sambandet mellan neuropsykiatrisk problematik i grundskolan och asocial utveckling senare under vuxenlivet.

8.5.3 Betydelsen av retoriska figurer i argumenten

Vid de tidpunkter då inslagen av retoriska figurer och polemiska utspel i förespråkares och motståndares argument ökade i Läkartidningen och Dagens Medicin, föreföll de motsvara den dynamik som kontroversen i övrig media uppvisade. Antalet uttryck för indignation och polemik kan tolkas som ett mått på intensiteten i gränsarbetet mellan förespråkare och motståndare. När själva gränsobjektet – den neuropsykiatriska diagnosen DAMP – ifrågasattes och upplevdes som hotad, ökar antalet deltagande aktörer i kontroversen. En specifik typ av retoriska utspel bland förespråkarna var de så kallade uppropen (Adlerberth et al, 2005; Adolfsson et al, 2002; Arvidsson et al, 2001; Karlebo-Berggren et al, 2001). De var undertecknade av ett varierande antal företrädare bland förespråkarna och återkom vid flera tillfällen under kontroversen. Retoriska figurer i aktörernas argument antyder således en ökad aktivitet i gränsarbetet mellan förespråkare

och motståndare. Vid ett närmare betraktande av innehållet i förespråkares och motståndares argument och sätt att använda retoriska figurer, framträder ett mönster.

Bland förespråkarna (Gülfe, 1997; Karlebo-Bergren, 2001; Svedmyr, 2003; Adolfsson et al, 2003) förekom vanligen retoriska figurer i samband med motståndarnas kritik mot neuropsykiatri och ifrågasättande av vetenskaplig legitimitet för diagnosen DAMP. Kritiken från motståndarna (Elinder, 1999d; 2001b; Kärfve, 2000c) betraktades inte bara som ett angrepp på neuropsykiatriens företrädare, utan också som ett angrepp på de elever och barn med inlärningssvårigheter och beteendeproblematik, som bedöms kunna härledas till någon form av neuropsykiatriska störningar. I vissa fall utsträcktes argumenten till att också tillskriva neuropsykiatriens kritiker ett negativt inflytande på skolans beslutsprocesser som skall leda fram till att pedagogiska resurser allokeras till dessa elever (Svedmyr, 2003; Adolfsson et al, 2003). De retoriska figurerna i förespråkarnas argument skiljer sig således inte från de klassiska ramar som gäller för retorikens stilmedel, dvs. att skapa sympati och förståelse för neuropsykiatriska diagnosers närvaro i skolan, samtidigt som motståndarna framställs på ett negativt sätt. I förespråkarnas argument är det möjligt att urskilja den indignation som uppstår då den viktiga länken mellan diagnos och anpassad pedagogik störs via motståndarnas kritik.

Argumentens innehåll av retoriska stilmedel hos motståndarna ger ett intryck av att inte vara lika förekommande som hos förespråkarna. En anledning kan vara att antalet deltagande motståndare i kontroversen är färre. Motståndarnas retoriska utspel siktar främst in sin kritik på tre företeelser som de anser vara betydelsefulla när de ifrågasätter förespråkarnas trovärdighet:

- Kritik av DAMP-diagnosens vetenskapliga grund.
- Kritik av en utökad screening efter DAMP och ADHD inom skolhälsovården.
- Farhågor om de ökade kostnader för skolan som förutses vid ökat antal diagnoser.

Perioder i kontroversen då inslagen av retoriska figurer och polemiska utspel ökar i argumenten, indikerar att det finns bakomliggande faktorer som bidrar till att polarisera debatten mellan förespråkare och motståndare. En sådan period är tiden som sträcker sig mellan Kärfves (2000a) publicering av *Hjärnspöken; Damp och hotet mot folkhälsan* och Socialstyrelsens (2002) publicering av *ADHD hos barn*

och vuxna. Genomgången av artikelmaterialet ger belägg för detta, dels att skolan utgör en viktig exponent för neuropsykiatrins företrädare, dels att den vetenskapliga grunden för diagnosen DAMP blir allvarligt ifrågasatt. Därmed hotas också förespråkarnas planer för en ökad screening efter DAMP och ADHD i skolhälsovårdens regi, där också ökade kostnader för skolan kan prediceras för anpassade pedagogiska åtgärder.

8.5.4 Samarbete mellan barn- och skolhälsovård

Frågeställningarna i förespråkares och motståndares argument om vilken aktörsstatus skolhälsovården bör inha inom ramen för skolans organisation och pedagogiska verksamhet, är ett frekvent återkommande tema. Förespråkares och motståndares tendenser till att flitigt exponera skolhälsovården i argumenten förefaller indikera förekomsten av en viktig skärningspunkt mellan den medicinska och pedagogiska verksamheten som bör uppmärksammas. Skärningspunktens funktion kan utifrån de skolhälsorelaterade argumenten sägas legitimera politiska incitament för ett överträdande av formuleringsanspråk och krav på jurisdiktion från det medicinska kunskapsområdet till det pedagogiska. Något som inte bara berör förespråkarnas argument om hur planerna för ett samarbete mellan barn- och skolhälsovård skall vara utformat, utan kan också sägas vara relevant för de intentioner motståndarna uppvisar.

I förespråkarnas (Bondestam och Amcoff, 1998; Kadesjö, 1998; Kadesjö och Kadesjö, 1999a; Föhrer och Westholm, 2001) argument betonas en nära samverkan mellan barn- och skolhälsovård. Skälet uppges vara att tidig identifikation i förskoleålder av beteendeyttringar som kan komma att identifieras som inlärningssvårigheter och beteendeproblematik vid grundskolestart, skall leda till åtgärder i form av särskilt stöd med en anpassad pedagogik. Detta kräver dock, menar förespråkarna, att barnhälsovården samordnas de medicinska traditioner och den metodik som tillämpas i grundskolans skolhälsovård (Kadesjö, 1998). En sådan åtgärd kan av förespråkarna antas underlätta en utökad tillämpning av det neuropsykiatriska paradigmatets kunskapsteori.

Förespråkarnas planer på att förlägga bedömningen av tidigt identifierade störningar i små barns utveckling i förskolan inom ramen för grundskolans krav och pedagogiska värderingar, kan sägas vara en viktig förändring i deras strategi. Förespråkarna hävdar vid ett flertal tillfällen som stöd för sina argument, att det är i mötet med grundskolans krav som inlärningssvårigheter och beteendeproblematik får en tydlig profil (Föhrer och Westholm, 2001). Den neuropsykiatriska diagnosens uppgift blir då att beskriva och sammanställa dessa utifrån diagnosens

medicinska kunskapsteori, där den främsta åtgärden består av anpassat pedagogiskt stöd. Diagnos i tidig ålder avser således att barnet redan vid grundskolestart skall mötas av de anpassade pedagogiska åtgärder som förutsätts vara den viktigaste åtgärden.

Mot bakgrund av vad som tidigare beskrivits, ställer sig föga oväntat ett flertal av motståndarna (Elinder, 1997a; 1997b; 1999c; Rydelius et al, 1998) kritiska till en utökad screening efter neuropsykiatriska störningar via en samverkan mellan barn- och skolhälsovård. Motståndarna menar att en utbyggd och reformerad skolhälsovård i samverkan med skolans organisation i stället skall präglas av förebyggande verksamhet som långsiktigt verkar för att elever skall klara de krav som möter dem i undervisningen.

Såväl förespråkare som motståndare säger sig verka för att elever med olika grad av inlärningssvårigheter och beteendeproblematik skall mötas av en anpassad skolsituation som tar hänsyn till deras specifika svårigheter att klara kraven i grundskolan. Med något förenklade formuleringar kan detta genomföras på två sätt:

- Förespråkarna argumenterar för en barnhälsovård som är underställd grundskolans institutionella värderingar i en reformerad och utbyggd skolhälsovård, där den neuropsykiatriska kontrollkedjan sträcker sig från de tidiga åren upp till årskurs nio i grundskolan. Svårigheter under förskoleåren definieras av förespråkarna som ett pedagogiskt problem; vilket får en medicinsk beskrivning; vars lösning är anpassade pedagogiska åtgärder vid grundskolestart.
- Motståndarnas argument tyder på att man inte öppet utesluter ett utökat samarbete mellan barn- och skolhälsovård. I sina argument ställer de sig dock kritiska till förespråkarnas ambitioner om en utökad screening. Motståndarna motsätter sig således inte en reformerad och utbyggd skolhälsovård, men uttrycker i sina argument att en sådan åtgärd skall verka för att förbättra skolmiljön och utöva ett förebyggande arbete mot psykosocial utslagning. Svårigheter under skollåren definieras av motståndarna delvis som ett kollektivt pedagogiskt problem. De menar att en sådan problematik har ett uttalat samband med en dålig skolmiljö och brist på förebyggande elevhälsoarbete. Dessa påverkansfaktorer bör formuleras som en psykosocial problembeskrivning vars lösning är anpassade pedagogiska åtgärder, förbättringar av skolmiljö och en mer resurskraftig skolhälsovård.

8.5.5 Skolans roll i arbetet med att identifiera DAMP och ADHD i skolan

Som den föregående diskussionen visar, intar samverkan mellan barn- och skolhälsovård en betydelsefull roll i förespråkarnas argumentstruktur. I förespråkarnas (Kadesjö, 1998; 2000; Kadesjö och Kadesjö, 1999a; Gillberg, 2001b; Adolfs-son et al, 2002; Svedmyr, 2003) argument framträder planer på att bland annat underställa barnhälsovården de medicinska traditioner och den praktik som utövas i skolhälsovården. Anledningen till detta förefaller vara att grundskolans pedagogiska verksamhet intar en viktig roll i arbetet med att identifiera neuropsykiatriskt betingade störningar inom ramen för diagnoserna DAMP och ADHD (Kadesjö, 1998). Som tidigare nämnts utgör tecken på inlärningssvårigheter och beteendeproblematik vanligt förekommande indikatorer i den taxonomi som beskriver neuropsykiatriska störningar.

Motståndarnas (Rydellius et al, 1998; Elinder, 1999c; Sundelin och Lagerberg, 2000; Kihlbom, 2000) kritik över förespråkarnas argument om skolans roll som medaktör i arbetet med en utökad implementering av det neuropsykiatriska paradigmet kunskapssteori är inte lika framträdande som i andra kategorier av argumentstruktur hos dem. Några av motståndarna (Rydellius et al, 1998) medger vid ett tillfälle att neuropsykiatrisk kompetens kan ha en viktig funktion i skolhälsovården jämsides med att man också beaktar kunskap från andra specialistkompetenser som lika betydelsefulla. En aktör (Kihlbom, 2000) bland motståndarna uttrycker i sina argument ett öppet avståndstagande från det maktspråk han anser ligger i förespråkarnas argument om att knyta skolhälsovård och skola närmare neuropsykiatriens kliniska praktik. Även det i andra sammanhang använda argumentet bland motståndarna, om att skolhälsovården i samverkan med skolan bör utveckla arbetet med att förebygga psykisk ohälsa bland eleverna, förekommer också här.

Skolans roll som aktör för att identifiera elevers avvikelser i inlärning och beteende, betecknas som en viktig resurs i förespråkarnas argument. Skolans medverkan är i detta avseende en nödvändig och grundläggande förutsättning för att via skolhälsovården implementera och etablera neuropsykiatriska diagnoser som förklaringsmodeller för elevers inlärningssvårigheter och beteendeproblematik. En liknande form av samverkan beskriver Nelkin och Tancredi (1994) i sin studie av den nya genetikens och neurovetenskapens framgångar i medicinsk forskning. De konstaterar att användningen av det neuropsykiatriska paradigmet biologiska förklaringsmodeller till avvikelser i elevers inlärningsförmåga och beteende är utbredd i det amerikanska skolsystemet. Inte minst av uppenbart prag-

matiska skäl, menar de, eftersom den biologiska förklaringsmodellen kan tillhandahålla en schematiskt organiserad beskrivning av elevers olika beteendeproblematik som är användbart för ett ekonomiskt hårt pressat skolsystem.

Biological taxonomies also help school systems meet both external and internal needs, by providing explanations that diminish school responsibility for student failures and meet legal requirements for federal funding. By defining problem students as ill rather than bad, they may help gain public support for special programs. An appeal for support of blameless victims of their own biology may attract more public sympathy than an appeal for “troublemakers” or “juvenile delinquents”. (Nelkin & Tancredi, 1994, p. 128)

I Nelkins och Tancredis (1994) analys går det att se paralleller vid en jämförelse mellan den svenska grundskolan och det amerikanska skolsystemet. Neuropsykiatriska förklaringsmodeller i den svenska grundskolan för elevers inläringssvårigheter och beteendeproblematik, kan antas vara en politisk accepterad lösning för en skolorganisation med brist på pedagogiska resurser och en ansträngd ekonomi.

Given the cultural tendency to attribute social and behavioral problems to the chemical qualities of the brain, it is not surprising that the educational establishment has uncritically accepted the biological model as an explanation of student behavior. (Nelkin & Tancredi, 1994, p. 129)

Motståndarnas (Elinder, 1999c; Kihlbom, 2000; Sundelin och Lagerberg, 2000) markerar i sina argument ett kraftigt avståndstagande från förespråkarnas planer på att en utveckling av skolhälsovården i samverkan med skolan, skall bidra till en ökad screening efter neuropsykiatriska avvikelser hos enskilda elever som kan leda till diagnoser. Motståndarna tillägger också i sina argument, att en utbyggd och resurskraftig skolhälsovård tillsammans med skolorganisationen i stället bör fokusera sina ansträngningar mot ett långsiktigt förebyggande elevhälsoarbete som riktar sig till hela elevkollektivet (Elinder, 1999c). De hävdar att förebyggande åtgärder som bidrar till att minska psykisk ohälsa i elevkollektivet är ett bättre alternativ, där också den mest verkningsfulla åtgärden anses vara tillgång till en anpassad pedagogik.

I den bestående oenigheten mellan förespråkare och motståndare, utgör skolan en viktig arena i såväl förespråkares som motståndares argumentation. Det framgår dessutom i förespråkarnas argument att skolans aktiva medverkan är en avgörande komponent. Inte minst för att framgångsrikt implementera det neu-

ropsykiatriska paradigmet kunskapsteori som en förklaringsmodell för inläringssvårigheter och beteendeproblematik. I motståndarnas argument är kravet på skolans aktiva medverkan inte lika framträdande. En anledning till detta förefaller vara att man beaktar att flera andra kunskapsområden som medicin, psykologi, sociologi, pedagogik jämsides med psykiatri. Motståndarna menar att det är nödvändigt med en allsidig medicinsk analys av elevers psykiska ohälsa i skolmiljön. Långsiktigt förebyggande arbete och ökade resurser till skolhälsovården återkommer flera gånger i motståndarnas argument.

Således kan förespråkare och motståndare sägas representera två olika medicinska perspektiv, vilka de via sina argument för en kamp om jurisdiktion över det formuleringssutrymme som skolan utgör. Båda säger sig erbjuda en medicinskt regisserad struktur som innehåller problembeskrivning och lösning på elevers inläringssvårigheter och beteendeproblematik. I det ena fallet beskrivs denna på individnivå, i det andra på kollektiv nivå. Båda anger att den viktigaste åtgärden för deras respektive problembeskrivning är att skolorganisationen initierar resurser för särskilt stöd med anpassad pedagogik.

För att summera:

- Ett pedagogiskt problem uppstår. Detta beskrivs som ett individrelaterat problem av förespråkare. Motståndare beskriver problemet som en indikator på brister i skolmiljön som skapar psykisk ohälsa i elevkollektivet.
- Två konkurrerande medicinska diskurser resulterar i två olika medicinska beskrivningar som båda förutsätter skolans aktiva medverkan.
- Förespråkares och motståndares huvudsakliga lösning är – anpassad pedagogik.

8.6 Ställningstagande i pedagogiska frågor

Resultatsammanställningen av argumenten hos förespråkare och motståndare tyder på att de inte bara med stor säkerhet diskuterar och debatterar de medicinska frågeställningarna, utan förmår också på ett naturligt sätt inkludera de pedagogiska frågor och implikationer som är förenade med dessa. Argumenten bland förespråkare och motståndare indikerar således ett stort intresse för de pedagogiska frågorna. Bland de pedagogiska frågeställningar som aktörerna uppmärksammar, återkommer inte bara argumenten om en anpassad pedagogik. För att skapa kontrast i debatten och öka argumentens styrka, betonas förespråkare och motståndare också skolans brist på pedagogiska resurser, brist på ut-

vecklad pedagogik samt att skolans pedagogiska verksamhet lider brist på evidens och vetenskaplig grund.

8.6.1 Brist på pedagogiska resurser

Argumenten som påtalar brist på pedagogiska resurser i skolan kommer främst från motståndarna (Elinder, 1999a; Westman och Frisk, 1999; Engsner, 2000; Zetterström, 2001), där man inte heller försummar att påpeka hur skolan via neuropsykiatriska diagnoser i alltför hög grad allokerar det pedagogiska stödet till enskilda elever. Motståndarna (Engsner, 2000) menar att skolan i stället borde satsa mer resurser på förändringar som leder till en skolmiljö som gynnar det stora flertalet av eleverna. De kritiserar också det ökade inslaget av små undervisningsgrupper i skolan, som de menar bidrar till en ökad segregation (Ryd elius et al, 1998). Innehållet i förespråkarnas (Thernlund, Janols och Kopp, 2001; Föhrer och Westholm, 2001) argument tyder på att man är betydligt mindre benägen att debattera skolans brist på pedagogiska resurser. Något överraskande medger några aktörer (Thernlund, Janols och Kopp, 2001) bland förespråkarna att skolans pedagogiska åtgärder för elever med mindre utvecklade former av neuropsykiatrisk problematik som regel fungerar bra. Intervention med centralstimulerande medicinering betonas dock som en viktig del tillsammans med pedagogiska åtgärder för elever med svårare former av diagnoser som DAMP eller ADHD.

Beskrivningen av bristen på pedagogiska resurser i motståndarnas argument går ofta ned på en detaljerad nivå där man, dels pekar på vad som saknas, dels formulerar vad skolan behöver mer av. Argumenten omnämner bland annat problemet med ett minskande antal speciallärare och personal med elevvårdande funktioner (Ryd elius et al, 1998), ett ökat behov av specialpedagogisk kompetens, utökad kunskap om elevers svårigheter (Westman och Frisk, 1999), tydlig pedagogisk målformulering och pedagogisk kompetens (Engsner, 2000). Denna tendens går inte i motsvarande omfattning att utläsa i förespråkarnas argument. Ansträngningarna att via de pedagogiska frågeställningarna legitimera den medicinska närvaron ser helt enkelt olika ut mellan förespråkare och motståndare.

Som tidigare nämnts, förefaller förespråkarna (Thernlund, Janols och Kopp, 2001; Föhrer och Westholm, 2001) att hantera de pedagogiska frågorna med stor vana och betraktar sin närvaro i skolan som mer eller mindre given. De tillhandahåller skolan en färdig och väl utprövad medicinsk förklaringsmodell för elevers inlärningssvårigheter och beteendeproblematik som kan sägas vara individfokuserad, men de medger i somliga fall att individens svårigheter också kan

samspele på ett negativt sätt med en dålig skolmiljö. Med en skraddarsytt koncept som svarar direkt mot behoven av att identifiera de elever som inte klarar kraven i nutidens skola, finns inte heller incitamenten hos förespråkarna att konstruera bilden av en skola som inte kan fullgöra sitt uppdrag på grund av bristande pedagogiska resurser.

För motståndarna är fallet det omvända. De utgör i medicinska sammanhang en mer heterogen yrkesgrupp än förespråkarna. Något som kontroversens inslag av återkommande upprop bland förespråkarna ger belägg för. Argumenten bland motståndarna kan inte sägas ha någon enhetlig och samlad struktur, med undantag för den direkta kritiken mot neuropsykiatriska diagnoser och förespråkarnas arbete med att implementera denna i skolan via skolhälsovården. Ur ett strategiskt perspektiv är det möjligt att påstå vid en jämförelse med förespråkarna, att motståndarna inte besitter en liknande omfattning av samlade vetenskapliga och medicinska resurser. Detta tillstånd kan utläsas i motståndarnas argument, där de pedagogiska frågeställningarna ofta innehåller detaljerade beskrivningar av brister i skolans verksamhet, som dock präglas av en stor spridning. Denna beskrivning kontrasteras sedan mot argument där såväl mer av anpassat pedagogiskt stöd som långsiktigt utvecklingsarbete av skolmiljön bedöms vara lösningen på skolans problem.

Förespråkares och motståndares argument visar fram olika beskrivningar av skolans bristande pedagogiska resurser och närvaron av medicinsk kompetens. Detta ger en antydning om att det inte bara finns olikheter mellan förespråkares och motståndares synsätt, utan också om hur deras respektive vetenskapliga resurser och positioner används. Dessa utgör viktiga faktorer för att driva de argument varmed de gör anspråk på att formulera såväl skolans problem som lösningen på densamma.

8.6.2 Anpassad pedagogik och medicinskt inflytande

Återkommande bland förespråkares och motståndares argument är, som ovan nämnts, kritiken av skolans brist på pedagogiska resurser. Dessa argument länkas ofta vidare till nästa argument som formulerar att åtgärderna skall bestå av anpassad pedagogik. I detta avseende är mönstret i förespråkares och motståndares argument relativt likartat när de förhåller sig till skolan och tillfälligt lämnar kritiken gentemot varandra i bakgrunden. Det finns dock ett par intressanta iakttagelser i förespråkares och motståndares argument som bör uppmärksammas närmare och som berör den argumentativa dynamiken mellan kritik och åtgärd.

Den första iakttagelsen är hur aktörerna inom ramen för skolans verksamhet transformerar argument med medicinsk sakkunskap till pedagogiska direktiv och rekommendationer som i explicit mening berör undervisning och skolmiljö. Den andra iakttagelsen är att när argumenten övergår från kritik av skolans bristande pedagogiska resurser till rekommenderade åtgärder som huvudsakligen består av pedagogiska resurser, framträder också bilden av hur aktörerna strävar efter att generalisera det medicinska paradigmet bortom dess egna disciplin-gränser till de pedagogiska frågor som berör skolans verksamhet. Mycket förenklat beskrivet kan dessa två observationer av argumentens innehåll sägas utgöra ett exempel på förhållandet mellan vetenskapens interna och externa villkor.

I den deskriptiva fasen formuleras en kritik mot skolans brist på pedagogiska resurser som i huvudsak utgår från en medicinsk sakkunskap, eftersom det rimligen kan antas att elevens inlärningssvårigheter och beteendeproblematik går att härleda till de krav de möter dem i undervisningen. Den andra påföljande fasen som kan sägas vara den preskriptiva, är den där de medicinska aktörerna tillkännager rekommendationer om åtgärder med anpassad pedagogik. Denna andra preskriptiva fas antyder, utöver den faktiska rekommendationen, också en närvaro av politiska och ideologiska övertoner i det medicinska perspektivet. Detta är möjligt att uttyda i såväl förespråkarens som motståndarens argument. Indikation på närvaron av den politiska och ideologiska dimensionen i argumentens enskilda utsagor om skolans pedagogiska verksamhet, kan tolkas som en strävan efter att medikalisera delar av det pedagogiska kunskapsområdet via krav på formuleringsrätt och jurisdiktion.

I förespråkarnas (Fernell och Bremberg, 1996; Gülfe, 1997; Kadesjö, 1998; Kadesjö och Kadesjö, 1999a; Nydén, Paananen och Gillberg, 2001; Föhrer och Westholm, 2001; Adolfsson et al, 2003) deskriptiva fas formuleras en neuropsykiatrisk förklaringsmodell, där kritik av bristen på pedagogiska resurser i skolan är den första av två bärande premisser för att bekräfta teorin som ligger till grund för dess implementering i skolan. Kritiken mot bristen på pedagogiska resurser måste således kvarstå för att skapa incitament som motiverar en förändring som innebär tidig identifikation av neuropsykiatriska störningar hos barn i förskolan eller vid grundskolestart.

I den påföljande preskriptiva fasen införs den andra premissen som bekräftar teorin för neuropsykiatrisk diagnos och innebär att den huvudsakliga rekommenderade åtgärden vid DAMP och/eller ADHD består av anpassad pedagogik. I motståndarnas (Rydellius et al, 1998; Elinder, 1999c; Årman, 2000; Håkansson

och Sundelin, 2000) deskriptiva fas är närvaron av en neuropsykiatrisk diagnos inte helt utesluten vid sidan av ett socialmedicinskt perspektiv som inkluderar en samverkan mellan pedagogiska företrädare och skolhälsovården. Dock är tonen hårdare i kritiken mot skolans brist på pedagogiska resurser än vad som är fallet med förespråkarna, men att fokus flyttat från enskilda elevers svårigheter till att beskriva en problematik som berör hela elevkollektivet (Larsson, Rydelius och Zetterström, 2001; Sundelin och Lagerberg, 2001). I den preskriptiva fasen formuleras rekommendationer om en anpassad pedagogik, men att denna vanligtvis paketeras tillsammans med krav om långtgående reformer som innebär ett närmande mellan skolhälsovården och den pedagogiska verksamheten.

8.6.3 Vetenskapliga krav mellan två kunskapsparadigm

Det bör inledningsvis nämnas att det stora flertalet av aktörerna bland förespråkare och motståndare har någon form av vetenskapligt relaterad medicinsk bakgrund, dels i utbildning och professionell utövning, dels som aktiva i olika forskningssammanhang. Övervägande delen av aktörerna refererar till såväl egen – i huvudsak knuten till det medicinska kunskapsområdet – forskning som annan svensk och internationell sådan för att ge sina argument en vetenskaplig trovärdighet. Referenserna till pedagogisk forskning i det analyserade artikelaterialet kan sägas vara marginell, vilket utgör en påtaglig kontrast i argumentens många olikartade kritiska hänvisningar till pedagogikens kunskapsområde och skolans verksamhet.

De kritiska kommentarer och synpunkter i argumenten som berör pedagogiska frågor och verksamhet i skolan förefaller utgå från hur skolans problem med elevers inlärningssvårigheter och beteendeproblematik formuleras utifrån aktörernas professionella perspektiv. Således är det inte en kritik som i första hand riktar sina ansträngningar mot att vederlägga forskningen i det pedagogiska kunskapsområdet, utan så som det framträder i skolans verksamhet då det är föremål för det medicinska perspektivets granskning.

Undantagsvis förekommer det vid ett fåtal tillfällen explicita uttryck bland förespråkare och motståndare där de åberopar krav på vetenskaplig stringens och utveckling av pedagogikens kunskapsområde. I dessa argument är den direkta kritiken mot skolan och dess pedagogiska verksamhet nedtonad, där dock ett fortsatt kritiskt fokus i stället riktas på pedagogikens vetenskapliga grund. Trots de fåtaliga argumenten är det möjligt att urskilja två tendenser.

Förespråkarna har ett avgränsat perspektiv i sina argument som ifrågasätter den vetenskapliga grunden för de pedagogiska åtgärder, som förutsätts vara den vik-

tigaste behandlingsformen vid en neuropsykiatrisk diagnos (Nydén, Paananen och Gillberg, 2000). Motståndarna (Borres, 2000; Larsson, Rydelius och Zetterström, 2001) uttrycker behovet av en fördjupad kunskap som inkluderar hela pedagogikens kunskapsområde och att denna finns med som en aktiv del av ett tvärvetenskapligt perspektiv inom skola och skolhälsovård. Kortfattat kan de båda tendenserna formuleras som att, dels legitimera ett ökat medicinskt inflytande i det pedagogiska kunskapsområdet, dels att transformera det medicinska evidenskravets strukturer till pedagogikens kunskapsområde.

8.7 Slutsatser

Min kontroversstudie har, som tidigare nämnts, en metaperspektiverande ansats. I min vardagliga yrkespraktik som pedagog möter jag ofta elever med olika neuropsykiatriska diagnoser, men också de medicinska företrädare som utreder, bedömer och fastställer dessa tillstånd. Som pedagog kan jag sägas förvalta och förmedla de värderingar och traditioner som är typiska för denna yrkesgrupp. Samtidigt vill jag försöka forma ett kunskapsperspektiv om hur bilden av skolan framträder i det medicinska perspektivet, då denna förefaller inta en central betydelse som avnämare för det neuropsykiatriska kunskapsparadigmet. Detta är en av de krafter som drivit mig i detta arbete, att med metaforikens formulering försöka förstå båda sidorna av myntet.

I det föregående diskuterade jag schematiskt resultatet från fyra enskilda sammanställningar som representerar huvudkategorierna i min genomgång av artikelmaterialen från Läkartidningen och Dagens Medicin. Med det sagt vill jag understryka att mina slutsatser entydigt utgår från de argument som aktörerna producerat under kontroversen. Här nedan kommer jag att utveckla och diskutera de slutsatser som dessa sammanställningar bidragit till att forma. Dock, innan jag går in på detta, är det viktigt att förmedla några allmänna intryck över den arbetsprocess som mitt empiriska underlag genomgått. I denna avslutande del kan jag konstatera att frågorna som uppstått under mitt arbete har blivit fler än de svar jag fått. Jag har fått svar på de frågor som formulerades i syftet, men överraskades också av nya oväntade fynd i mitt empiriska underlag. Detta genererade nya frågor. Mitt sätt att bryta ned och dekonstruera det omfattande artikelmaterialen i matrisliknande huvudkategorier och underkategorier bidrog till att frilägga enskilda argumentsstrukturer hos aktörerna. Något som i flera avseenden lyfte fram överraskande mönster, intentioner och synsätt hos förespråkare och motståndare, som inte var möjliga att urskilja annars i artiklarnas sammansatta texter.

I det nedanstående kommer jag, utöver att besvara själva forskningsfrågorna, att utveckla detta.

8.7.1 Medicinska företrädares kunskaps- och maktanspråk i grundskolan

När jag påbörjade min kontroversstudie fanns hos mig, en mer eller mindre, cementerad föreställning om att Christopher Gillberg och Eva Kärfve var de två mest framträdande aktörerna. I takt med att jag grävde allt djupare i artikelmaterial, reviderades denna uppfattning. Både Gillberg och Kärfve är långt mindre frekvent förekommande i artikelmaterial än till exempel Björn Kadesjö och Leif Elinder, oaktat omfattningen av övriga medias intresse för dem. Kvarstår dock att Gillberg och Kärfve, utöver sitt aktiva deltagande i *Läkartidningen* och *Dagens Medicin*, hade en viktig symbolisk roll under kontroversen. Något som de många deltagarna i de återkommande uppropen från förespråkarna i *Läkartidningen* och *Dagens Medicin* gav uttryck för. Om nu en stor del av de medicinska aktörerna bland förespråkarna aktivt visade sitt stöd för Gillberg och hans forskning, vilken betydelse hade då Kärfves medverkan för att driva kontroversen?

Mina resultat ger belägg för att det fanns en aktiv och pågående kontrovers flera år innan Kärfves inträde. Åren före Kärfves publicering av *Hjärnspöken; Damp och hotet mot folkhälsan* (Kärfve, 2000a) kan kontroversen betecknas som en inomdisciplinär oenighet mellan olika medicinska företrädare som uttrycktes främst i *Läkartidningen*. Elinder är den som på allvar börjar utmana företrädarna för neuropsykiatri. Kärfves inträde i kontroversen kan sägas vara den utlösande katalysator som bidrar till att öka intensiteten och lyfter ut kontroversen på den offentliga arenan till en betydligt större läsekrets genom dagsmedia och annan fackpress. I det som tidigare var en kontrovers förbehållen en begränsad yrkesgrupp i två medicinska facktidskrifter, blir den nu tillgänglig för allmänheten att följa. Det stora mediala pådraget som sker i samband med detta, skapade en negativ publicitet som innebar en störning i verksamheten för de neuropsykiatriska företräddarnas arbete med att implementera det kunskapsparadigm som diagnosen DAMP representerade. Inte minst gällde detta deras viktigaste verksamhetsområde, nämligen den svenska grundskolan.

Kärfves publicering av *Hjärnspöken; Damp och hotet mot folkhälsan* (Kärfve, 2000a) skapar en oerhörd medial turbulens bland en växande skara av aktörer i kontroversen. Inte minst då Kärfve och Elinder fortsättningsvis gör gemensam sak i sin kritik av neuropsykiatri. En febril aktivitet vidtar bland förespråkarna som före-

faller mobilisera alla tillgängliga vetenskapliga, sociala och politiska resurser för att bemöta motståndarnas argument. Kontroversen antas vid denna tidpunkt en markant höjning av tonläget, där argumentens sakinnehåll ofta laddas med uttryck för indignation som ibland närmar sig gränsen för smutskastning och personangrepp. Detta gäller i huvudsak den debatt som förs i dagsmedia och annan fackpress, även om argumenten som utväxlas i *Läkartidningen* och *Dagens Medicin* i viss begränsad utsträckning bär präg av samma affekterade debattklimat.

Ifrågasättandet respektive försvaret av den vetenskapliga grunden för diagnosen DAMP föreföll till det yttre vara det centrala i debatten mellan förespråkare och motståndare. Min granskning av aktörernas argument visar att denna bild måste nyanseras något. Ifrågasättandet av diagnosen DAMP hotade inte bara diagnosens vetenskapliga värde i sig, utan utgjorde ett betydligt större hot mot det fundament som diagnosen vilar på i form av ett etablerat kunskaps- och maktanspråk i skolans verksamhet via skolhälsovården. Det som fängade mitt intresse i detta avseende, var hur det argumentativa spelet mellan förespråkare och motståndare uttryckte olika predikament från pedagogikens teori och praktik för att kritisera eller försvara diagnosen DAMP som en förklaringsmodell för inlärningssvårigheter och beteendeproblematik. När de medicinska aktörerna producerar argument som berör olika frågor om pedagogisk teori och praktik i förhållande till inlärningssvårigheter och beteendeproblematik, framtonar några intressanta men också överraskande aspekter i kampen om formuleringsrätt och jurisdiktion.

Inlärningssvårigheter och beteendeproblematik är inte nödvändigtvis samma sak utanför skolmiljön. Men en ökande nivå av kognitiva och sociala krav genom grundskolans årskurser mönstrar snabbt ut enskilda individer som avviker från läroplanens krav och de allmängiltiga sociala koder som vanligen gäller för samspelet i ett elevkollektiv. Pedagogiska förklaringsmodeller till inlärningssvårigheter och beteendeproblematik har i det avseendet sina begränsningar. Detta är något som såväl förespråkare och motståndare är förtrodda med och ofta återkommer till i sina argument, men på olika sätt skall det visa sig.

Formuleringsrätt och jurisdiktion

I förespråkarnas argumentation intar individen – av uppenbara skäl – en central betydelse. Närvaron av diagnosen DAMP i skolans verksamhet⁷ förutsätter att det finns individer i brukarledet med de former av inlärningssvårigheter och be-

⁷ Här och fortsättningsvis i texten då diagnosen DAMP diskuteras, avses tiden innan Socialstyrelsen (2002) publicerade *ADHD hos barn och vuxna*.

teendeproblematik som svarar mot dess medicinska förklaringsmodell. Frågan som naturligt inställer sig blir då huruvida det är att betrakta som ett pedagogiskt eller medicinskt problem. Detta är dock att skjuta över målet, då den primära frågan – så som det framstår i flera av förespråkarnas argument – berör olika nivåer av legitimitet mellan pedagogiska och medicinska företrädare. Som jag tidigare redogjort för, finns det viktiga och avgörande skillnader mellan pedagogiska och medicinska företrädares möjligheter utöva formuleringsrätt och jurisdiktion. Pedagoger kan utifrån den ram av kompetens och yrkesskicklighet som de besitter, utöva en begränsad jurisdiktion i sin praktiska yrkesvardag.

Pedagoger kan naturligtvis inte överträda denna ram och formulera de eventuella medicinska implikationer som kan vara förhanden då enskilda elevers inlärnings-svårigheter och beteendeproblematik diskuteras. Det är de som regel inte utbildade för och har inte heller någon legitimerad status att uttrycka medicinska utsagor i detta sammanhang. Omvänt kan medicinska företrädare, då oftast som läkare och/eller forskare, formulera en medicinsk förklaringsmodell som utgår från ett problem i form av inlärnings-svårigheter och beteendeproblematik som uppstått i en pedagogisk praktik. De medicinska företrädarna formulerar också de pedagogiska utsagor som är nödvändiga för att konstituera och legitimera den medicinska förklaringsmodellen i en pedagogisk praktik. Detta är dock inte någon braskande nyhet för de som har haft intresse av att studera hur samverkan mellan skola och medicinska företrädare sker. Inte minst har Hjörnes (2004) studie utförligt belyst detta.

Vad som i stället är mer av intresse i förespråkarnas argument, är hur metodiken är utformad för att befästa och konsolidera neuropsykiatrins kunskaps- och mak-tanspråk i skolan. Förutsättningarna för en framgångsrik implementering av det neuropsykiatriska kunskapsparadigmet i skolan bygger på en utvecklad samverkan mellan pedagogik och medicin. I sak innebär detta att skolhälsovård och elevhälsoarbete utgjort de viktigaste kommunikationsvägarna i denna process. Förespråkarnas argument visade tydligt i sina formuleringar att det inte innebar några svårigheter att ifrågasätta och ge direktiv för den pedagogiska praktiken utifrån den kunskapsteori som innefattas av diagnosen DAMP. Samtidigt som förespråkarna anför kraftfulla anspråk på formuleringsrätt och jurisdiktion i den syntes av pedagogisk och medicinsk teori som uppstår i skolans verksamhet, är den också behäftad med svagheter. Och det är just där som motståndarna sätter in en stor del av sina argument.

Motståndarna – elevkollektiv kontra individ

Motståndarnas argumentering förefaller emellanåt uppvisa tillfälliga förskjutningar som närmar sig det perspektiv som förespråkarna representerar. Exempel på detta är när de vid några tillfällen bjuder in till konferenser om tvärvetenskaplig samverkan, men formulerar också explicita medgivanden om att neuropsykiatriska diagnoser har sin plats i skolans verksamhet, jämsides med andra former av åtgärder. Vad är det då som i praktiken skiljer mellan förespråkare och motståndare bland de medicinska företrädarna? Till att börja med går det en tydlig skiljelinje mellan hur förespråkare och motståndare tillmäter olika betydelser av enskilda individer och ett elevkollektiv. Där förespråkarna fokuserar på individens inlärningssvårigheter och beteendeproblematik, där lyfter motståndarna fram vikten av att se till hela elevkollektivet. Ett bärande argument som förekommer bland motståndarnas argument, är att brister i skolans miljö och pedagogisk resurshantering just bidrar till att mönstra ut enskilda individer med inlärningssvårigheter och beteendeproblematik. Detta går som en röd tråd genom hela kontroversen.

Den kunskapsteori som diagnosen DAMP är laddad med är naturligtvis helt inkommensurabel med det socialmedicinskt färgade etos som motståndarnas argument ofta präglas av. Förklaringsvärdet i diagnosen DAMP är bunden till enskilda individers problematik i skolan. Det går således – för att uttrycka det en smula naivt – inte att ställa en neuropsykiatrisk diagnos på ett helt elevkollektiv eller pedagogisk verksamhet, även om en av aktörerna i kontroversen uttryckte tankar i den riktningen (Bågenholm, 2001). Motståndarna tar generellt avstånd från ett – via barn- och skolhälsovård – intensifierat arbete med att identifiera neuropsykiatriska avvikelser hos enskilda barn och ungdomar i skolan. Det alternativ som motståndarna skisserar är en bred satsning på allmänna förbättringar av skolmiljön, där också en utbyggd skolhälsa bör få utökade resurser för ett långsiktigt och förebyggande skolhälsoarbete.

Motståndarna flyttar således den argumentativa tyngdpunkten från enskilda individer till att gälla substantiella förbättringar som berör hela elevkollektivet. Detta kan sägas vara förespråkarnas svaga punkt och de är också mindre benägna att formulera kritik över en undermålig skolmiljö och brist på pedagogiska resurser. Förebyggande skolhälsoarbete i den omfattning som motståndarna pläderar för, tillför inget erkännande och vetenskaplig prestige till det neuropsykiatriska kunskapsparadigmet. Detta är något som såväl förespråkare som motståndare är väl medvetna om.

En medikaliserad pedagogik?

I mitt arbete med att läsa igenom alla artiklar och analysera innehållet i dessa, framträdde efterhand ett återkommande mönster i förespråkarnas argument. Utformningen kunde variera, men temat var detsamma. Principen för denna typ av argument kan i sin mest avskalade och illustrativt förenklade form beskrivas som att ett pedagogiskt problem uppstår i skolans praktik, dvs. en enskild elev uppvisar inlärningssvårigheter och/eller beteendeproblematik som eskalerat bortom räckvidden för de befintliga pedagogiska resurser som skall tillgodose behovet av särskilt stöd. Det innebär att eleven i sak inte kan nå de kunskapsmål som läroplanen⁸ föreskriver. Eleven blir föremål för åtgärder från elevhälsoteam och skolhälsovård. Det pedagogiska problemet övergår till att beskrivas som ett medicinskt problem. Något som kan leda vidare till neuropsykiatrisk utredning och diagnos. Utredningens medicinska auktoritet slår fast diagnosen och de specifika habiliterande åtgärder som är förenade med denna. I vissa fall kan behandling med centralstimulerande medicinering förekomma, men den huvudsakliga åtgärden blir att elevens konstaterade neuropsykiatriska problematik kräver anpassade pedagogiska åtgärder.

Så framgår det i ett flertal av de argument som förespråkarna producerar under kontroversen. Jag tänker inte här driva någon polemik ifråga om detta är rätt eller fel, vilket i så fall skulle innebära att lämna kontroversstudiens metodologiska krav på symmetri och reflexivitet. I stället uppstår flera frågor. Vilket syfte tjänar det att ett pedagogiskt problem omformuleras till att vara ett medicinskt problem? Därmed inte sagt att detta skulle utesluta att det skulle faktiskt kan föreligga en medicinsk problematik, inte heller att förringa den medicinska kompetens som finns tillgänglig i skolans verksamhet. Är det så att transformeringen av ett pedagogiskt problem till en neuropsykiatrisk diagnos får en annan innebörd, trots att de huvudsakliga åtgärderna i båda fallen sannolikt landar i samma typ av anpassade pedagogiska åtgärder?

Detta var något som förundrade mig när jag metodiskt gick igenom mina data från artikelunderlaget. Kärfve (1999) hade tidigare drivit ett resonemang om att DAMP var ett uttryck för medikalisering av dåligt uppträdande. I min kontroversstudie förefaller förespråkarnas intentioner – så som deras argument uttrycker – inte bara omfatta och underordna elevens inlärningssvårigheter och beteendeproblematik inom ramen för en neuropsykiatrisk förklaringsmodell, utan också medikaliserar de pedagogiska teorier och den praktik som är förenade med be-

⁸ Här avses Lpo94.

skrivningar och åtgärder av de svårigheter som elever uppvisar i dessa fall. I mina data från artikelmaterialet är det inte möjligt att finna några argument som indikerar reaktioner på detta mönster, där delar av pedagogikens teori och praktik medikaliseras och underordnas en neuropsykiatrisk kunskapsdiskurs.

Om vi tillfälligt lämnar den pedagogiska praktiken och flyttar oss upp till den ideologiska och politiska nivån, är det betydligt enklare att se strukturerna i denna typ av medikalisering. Som jag tidigare nämnt, indikerar mina data från analysen av artikelmaterialet att det finns det ett uttalat kunskaps- och maktanspråk från förespråkarna att implementera och etablera det neuropsykiatriska kunskapsparadigmet i skolans praktik. Därvidlag har de för detta ändamål att hantera ett antal faktorer som i högsta grad berör samhällets olika institutioner, där skolan är en av dem. Framgång i detta implementeringsarbete innebär en nära samverkan mellan skola och skolhälsovård för att det skall kunna vara möjligt att legitimera närvaron av det neuropsykiatriska kunskapsparadigmet i skolans praktik. Således måste delar av pedagogisk teori och praktik underordnas den neuropsykiatriska diskursens kunskapsteori för att generera vetenskaplig prestige och jurisdiktion.

Det är detta som Börjesson (1997) beskriver som en rörelse ut från neuropsykiatriens disciplinräns i syfte att underordna sig delar av den pedagogiska teori som utgör grunden för skolans verksamhet. Utifrån den bild som framträder i förespråkarnas argument, utgör underordnandet av pedagogisk teori och pedagogiska interventioner helt enkelt en avgörande förutsättning för att neuropsykiatriska diagnoser skall kunna legitimeras i den sociala användarkontext som skolan utgör. Något pessimistiskt uttryckt kan man anta att motståndarnas socialmedicinska ambitioner om en god skolmiljö och välutvecklad skolhälsa har föga att hämta när många skolor dignar under besparingsbetingets ok. Då framstår en neuropsykiatrisk diagnos som ett mindre kostnadskrävande alternativ.

Slutord

I den här kontroversstudien har jag kunnat konstatera att skolan inte bara utgjort en plats för gränsarbete mellan medicinska och pedagogiska företrädare, utan också haft en central betydelse i kampen mellan förespråkare och motståndare om formuleringsrätt och jurisdiktion om vilket synsätt som framledes skall präglade ett elevhälsoperspektiv i den svenska grundskolan. Jag bedömer att jag fått tillfredsställande svar på mina forskningsfrågor, men under vägen fram till mina resultat uppstod spontant många andra frågor som behöver besvaras. Något av detta har jag berört i den ovanstående framställningen. Därvidlag inser jag att det

finns mer intressanta fynd att hämta ur mitt empiriska underlag. Det är möjligt att dessa blir föremål för flera enskilda och fördjupade studier i framtiden.

9. Summary

Introduction

The aim of this dissertation is to investigate, through a controversy study, the specific image of Swedish comprehensive school that emerge in medical professional's argument, when they express claims for knowledge and power in the controversy of the neuropsychiatric diagnosis DAMP (Deficit in Attention, Motor control and Perception). The dissertation is focused to answer three specific questions:

How do medical professionals express their claims of knowledge in the controversy?

How do medical professionals use the comprehensive school as an arena in the struggle for the right to formulate a medical paradigm and to maintain the power of jurisdiction?

How do medical professionals define knowledge of educational theories in relation to the paradigm of knowledge that describes neuropsychiatric diagnoses?

The dissertation is limited to a study that describe, analyze and discuss the specific image of comprehensive school that emerges in the medical perspective during the controversy of the neuropsychiatric diagnoses.

Around the year 2000, the Swedish neuropsychiatric diagnosis DAMP was seriously questioned as an explanation of pupil's learning disabilities and behavioral problems in the Swedish comprehensive school. The sociologist Eva Kärffve (2000a) was one of the most prominent critics, who claimed in her book, *Hjärnspöken; Damp och hotet mot folkhälsan* (Figments of the imagination; Damp and the threat to public health), that psychiatric scientists had extensive plans to implement a new neuropsychiatric paradigm in the Swedish comprehensive school. From what originally was a disagreement between medical scholars about the scientific evidence in neuropsychiatric diagnoses, it now escalates to an extensive scientifically based controversy that attracted the interest of the general public.

During its most intensive periods, the controversy of the neuropsychiatric diagnosis DAMP was attracted much attention from the media, including professional journals in medicine and education. The criticism expressed in the media,

focused mainly in how the diagnosis DAMP was grounded in science or not. The criticism also implied, as mentioned above, what was concerned as an extensive and well-planned intervention and medicalization of pedagogical practice and theory in comprehensive school. Parts of the arguments and claims of knowledge jurisdiction were mainly derived from the field of the school's daily pedagogical practice and theoretical perspective.

Swedish medical journals such as *Läkartidningen* and *Dagens Medicin* occupied a unique position during the controversy. Where arguments and claims of knowledge jurisdiction were clearly expressed in several ways, they could be linked to issues that concerned the special needs of education for pupils with learning disabilities and behavioral problems. If we focus at the point where medical arguments and claims by psychiatric expertise come closer to the academic field of pedagogical theories and practice, it is possible to regard this as a specific cross section where medical theories can be transformed into a pedagogical practice. Consequently, it is in this cross section where the contents of medical statements can be expected to be transformed into educational practices of special needs that are postulated in the theory of DAMP diagnosis. The perspective of this controversy study assumes that the participants are voicing their arguments in the media arena and using the neuropsychiatric diagnosis DAMP as an object of disagreement to gain acknowledgement, either as loyalists or challengers. It is from this specific perspective that I have examined how participants engaged in the controversy, mainly medical professionals, express their arguments, which can be counted as powerful claims to implement and transform a neuropsychiatric discourse into the comprehensive school's practice in special needs of education.

In my inventory of previous research related to the specific issues and methodology in this dissertation, it has been difficult to find other Swedish controversy studies that can be considered to be connected to the field of educational theory and its practice. One of two Swedish studies, which partly share the same context as the present controversy study, was published by Hellblom-Thibblin (2004) who provided a historical review how children are categorized in school. The presence of medical judgments via school health care has been an important factor in the development of the Swedish school, argues Hellblom-Thibblin, and points especially out the modern phenomenon of using neuropsychiatric diagnoses as a pedagogical tool in school's everyday practice. The other Swedish study concerned the controversy in different ways of learning Swedish by reading. The author, Anita Hjärne (1999), uses generally the same methodology as in the pre-

sent controversy study and her work has strongly influenced and inspired my own methodological decisions. The most prominent participants in the controversy of neuropsychiatric diagnosis DAMP are scientifically established in medicine and sociology, but the overwhelming majority of the participants that is represented in the controversy are medical professionals. In several earlier studies, educational research has paid attention to the influence on the Swedish comprehensive school's everyday practice. In order to examine, through a controversy study, in how the specific medical view is shaped on pupils with neuropsychiatric related problems in special needs of education, based on the arguments produced in medically oriented media arena, I consider that new knowledge and important aspects can be added to existing pedagogical research.

To sum up, the focus in the present controversy study is to describe, analyze and discuss how the perspective on comprehensive school's practice and educational theory is characterized, expressed and negotiated in the arguments that were produced in a specific media arena for medical professionals by the participants in the controversy. To achieve this, I have used an established methodology in theory in science and research that has been extensively used for analyzing science-based controversies that emerge in society from time to time. The course of a controversy is usually defined as profound and complicated. A controversy also represents at least two sides that disagree in an important issue, and were the arguments produced by the participants contribute to sort them in distinctive groups of different interests. Science-based controversies are phenomena that occur from time to time in society and controversy studies are frequently used to analyze conflicts in science-based issues concerning knowledge between different academic professionals. Sometimes, when the disagreements in science-based controversies are strongly polarized and the arguments acquire a signature of polemic debate style, they usually reach the general public via the media.

Chapter 2; Distinctions and concept in DAMP and ADHD

This chapter provides a general overview of neuropsychiatric diagnoses as ADHD (Attention Deficit Hyperactivity Disorder) and DAMP. It sorts out the different criteria that medical professionals uses as a neuropsychiatric model to explain pupil's learning disabilities and behavior problems in comprehensive school. There are different distinctions and concepts in ADHD and DAMP, but

since Socialstyrelsen (Swedish National Health Board) published their knowledge overview for ADHD in 2002, the DAMP diagnosis has been replaced by DCD (Development Coordination Disorder) to accommodate international DSM (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorder) standard.

Chapter 3: Studies in science based controversies

To carry out present controversy study, it was necessary to become acquainted with earlier work and research in science-based controversies. Consequently, it is important to give an account of the scientific tradition, methodology and theory that operates in the specific field of knowledge that concerns perspective and focus in controversy studies. The chapter discusses international and Swedish research and points to certain implications when studying science-based controversies. As is the case in general science, the external and internal factors also play an important role in science-based controversies and covariates with each other that gain proceeding disagreement between politicians, scientists and the general public. The role of the media in a controversy cannot be underrated, as it functions as an effective tool for the participants to present their claims to the general public and create public opinion for the issues at stake. Also, the media are important sources for the researcher when examining the different stages and participants in a controversy. The Swedish media coverage of the DAMP controversy also generated a large number of articles, where the participants expressed their arguments. This has been an empirical resource of great importance in the present controversy study.

Claims of scientific jurisdiction in controversies are socially and situated phenomena and are not separated from the influence of social, political and ethical factors. They can be regarded as culturally determined in the societies where they occur. Here, it is also important to underline the specific distinction between controversies and other forms of disagreement that take place among scientists. When individual scientists disagree in different issues, they express their claims in debates with other scientists over a certain period of time. In controversies, on the other hand, the period of disagreement lasts much longer and the struggle for jurisdiction of the scientific issues at stake is between groups representing different perspectives or standpoints. The controversy in the neuropsychiatric diagnosis DAMP has lasted several years. It is mainly medical professionals who disagree, but deals also with the influence in pedagogical matters in comprehensive school.

In my efforts to determine whether earlier Swedish and international research in controversy studies can be considered to be related to educational theory and practice, only one Swedish controversy study has been found. The author, Anita Hjalme (1999), analyzes the arguments regarding disagreement about different methods concerning how to learn when reading. A few additional international examples of controversy studies connected to education and school are the American controversies in mathematics education, the school voucher system and the renewed elementary and secondary education act. The reason for reviewing these examples in earlier research in present controversy study is to point out and underline the relevance of and need to describe, analyze and discuss one of the most extensive controversies to have emerged in Sweden. Consequently, the media arena can be viewed as a lens through which controversies become visible and are an object of research. As the DAMP controversy is several years behind us now, a brief summary is presented in chronological order the most important events that took place.

Chapter 4: The pedagogical perspective in school and education

As the comprehensive school plays an important role in the arguments between medical professionals, it is necessary to describe its significance in society's development, organization and local practice and how the relationship to special needs of education is outlined on these different levels. The intention is to provide a background of knowledge and a context for the present controversy study that describes the relationship between school as an arena for implementation of the neuropsychiatric paradigm and the arguments that are produced by the medical professionals in the controversy. This chapter describes the historical changes the Swedish comprehensive school have went through in the past decades and how these changes radically implement a set of new conditions for special needs of education. Society as whole and the labor market have gone through some remarkable developments in the last couple of decades, together with the implementation of a new national educational plan in 1994. These changes have exposed some less desirable effects in school organization and education.

When the municipalities in Sweden took over the full responsibility for administrate the schools at beginning of the 1990s, the number of pupils considered to be in need of special education, increased as a result of the higher demands stipulated in each of the different educational subjects in the national educational plan. Also, the municipality's responsibility for school revealed a worsened polit-

ical and economic condition. The shift in governing responsibility for school implied the consequence that principals had to make difficult decisions in order to balance the school's available resources and the growing number of pupils requiring special needs of education. The problems that occur in the local school's practice included a growing number of pupils who were not able to reach the goals, which was stipulated in the national educational plan. From this perspective, learning disabilities and behavioral problems become more apparent and when resources for special needs of education were reduced due to restricted school budgets, the presence of neuropsychiatric diagnoses seems to fill a gap. It seems that neuropsychiatric diagnoses play the role of a boundary objects that tie the issues of interest tighter between medical and educational theories and pedagogical practice. The existing theory of neuropsychiatric diagnoses such as DAMP, and later ADHD and DCD, becomes the specific hallmark that embodies the medical knowledge and an explanation model that is imprinted in the institutional pedagogical practice and theory for pupils requiring special needs of education.

Chapter 5: Theoretical approaches

Science-based controversies occur from time to time and they involve participants from different scientific disciplines or institutional practices. Between these areas of professional competences there are usually some activities that demarcate one scientific discipline or knowledge area of interest from another. When two or more institutional practices voice their claims for jurisdiction in a common conflict arena, this can be considered to be an intersection between them where different science disciplinary boundaries are possible to exceed. In the present controversy study, this is a typical pattern in medical professional's different knowledge claims that concern the pedagogical theory and practice in comprehensive school. Consequently, it is therefore necessary to rigorously analyze and describe what consequences the medical perspective on school has in the controversy. Although the relationship between ontology and epistemology is not uncomplicated when it comes to cognitive and social aspects of the participants' arguments, special consideration must be taken to the fact that media reports on controversies are frequently characterized by an annoying asymmetry. This means that media can present scientific based arguments in a fashion that makes one group of participants appear to be more trustworthy than the other. This is not the case in present controversy study, which employs and striving for a symmetrical and reflexive approach that attempts to describe the different groups of interest and their claims for jurisdiction in an equivalent fashion.

Although this dissertation has a certain theoretical approach in order to describe, analyze and discuss present controversy study, there are other theoretical perspectives and methodological approaches in concerning how to perform controversy studies. Accordingly, this chapter therefor gives a brief description of how controversies are defined from different scientific perspectives such as the science of philosophy, the science of sociology, the science of nature and the specific system model for analyzing controversies created by the sociologist Thomas Brante (1980; 1984; 1990).

The present controversy study mainly takes its theoretical approach from a sociological research program that pays great attention to science-based controversies, namely the Sociology of Scientific Knowledge, which had originally been derived from the Strong Program by David Bloor (1976). Bloor's intention when formulating the Strong Program was to create a certain sociology of knowledge that could neutralize the demarcation between humanistic disciplines and the science of nature. The Sociology of Scientific Knowledge is a research program that implies causality, impartiality, symmetry and reflexivity as a fundamental condition for the direction of research in controversies. In the present controversy study, the two concepts symmetry and reflexivity are mainly used as theoretical tools. In areas of knowledge such as science in theory and research and sociology of science, research in scientific studies of controversies is an established method to analyze how knowledge undergoes changes and development in science. This dissertation's theoretical framework is in part based on a research program for controversy studies, *Sociology of Scientific Knowledge*, which offers a suitable and limited array of useable theoretical positions:

Knowledge in itself is not an object for self-explanation; consider it as rational, true and objective. In this respect, it appears to be separated from the specific context in which it is situated. Accordingly, social factors must be regarded as rational when knowledge is formulated.

Scientific knowledge is constantly linked to the specific social context of application where it is formulated and used.

The Sociology of Scientific Knowledge state its boundary with other research programs through the demand for symmetry and reflexivity.

As a research program, the Sociology of Scientific Knowledge focuses on the science of nature and technology from a humanistic perspective.

In addition to the theoretical approaches described above, the concepts of boundary work and demarcation are also used. First, the conception of boundary

work, according to the sociologist in science, Thomas Gieryn (1983; 1999), can be regarded as a type of rhetorical style that scientists use to describe scientific work to the general public and political authorities, mainly in order to maintain and increase their material and symbolic resources. The concept of boundary work has been contextualized in several case studies. Second, the concept of demarcation is described as an ongoing work between science and what can be considered as non-scientific knowledge. Conflicts in attempts of demarcation usually occur when scientists try to establish and legitimate their research and theories outside the own discipline area, in the struggle for jurisdiction and scientific prestige. Apart from the Sociology of Scientific Knowledge and boundary work and demarcation, the concept of incommensurability is central to understanding the very nature of controversies. The concept of incommensurability arises when two or more different theories aiming to explain the same phenomenon result in two different interpretations that cannot be compared with each other because they are formulated through different ontologies and epistemologies. Consequently, in a hypothetical case, the criteria for comparing two different theories will considerate the availability of a neutral language of observation. In practice, when scientists represent and claim for different perspectives of a certain issue of knowledge and disagree about what constitutes the problem and the solution in a common area of interest, they will have considerable difficulties in communicating and sort out the obstacle that lies ahead.

Chapter 6: Methodological approaches

To examine the controversy and the arguments that are produced by the participants, analyses are carried out in two stages, designated as analysis 1 and 2. Analysis 1 is carried out by means of a questionnaire protocol constructed by Markle & Petersen (1981) in order to acquire knowledge about development and dynamics among groups of interest that are involved in a certain controversy. Here, in the present controversy study, the questionnaire protocol is used primarily to provide an overview and secondly to organize contents of the controversy in controllable units such as: general view, the specific groups of participants, strategy and tactics, cognitive claims, social and political claims, attempts to find solutions. Although the methodology of controversy studies belongs to the field of the science of theory and research and science of sociology, it is important here to emphasize that the focus is directed on the Swedish comprehensive school and its pedagogical practice and theory due to the perspective of medical professionals who are involved in the controversy. This also assumes methodological considerations close to the area of pedagogical knowledge.

The present controversy study has in one sense the features of a case study due to its empirical base of literature such as articles and scientific publications that covering a ten-year period of the controversy. Consequently, it is therefore necessary to outline a few methodological perspectives and approaches commonly used in pedagogical research, e.g. the qualitative approach and reflecting empirical research. Using the qualitative approach and reflecting empirical research by Alvesson and Sköldbberg (1994) assumes the avoiding of a fixed qualitative approach that also does not exclude quantitative methodological aspects. This can be considered, in present controversy study, as corresponding with the methodological approach and theoretical considerations that Markle & Petersen (1981) claim in their questionnaire protocol for analyzing controversies. Such processes presuppose an interpretation structure and theoretical preparedness in the ability to perform analysis. Interpretation and reflective approaches are closely connected with hermeneutical methodology, and Vattimo (1996) claims that the realm of life that is visualized in daily communication situations is the foundation on which the strategic and expressive works of science become visible. Science is a part of the society in which it emerges and therefore it is not possible to overlook the political and ideological implications it is linked to.

Reliability and validity are two important conceptions. Reliability in the present controversy study rests on a proper processing of collected data from the empirical foundation where all the articles have been treated in a systematic and transparent way. Employing a two-stage method of analysis, it is possible for a critical reader to examine and follow the process via analysis and results to discussion and conclusions. As a fundamental demand in the outcome of research, the principle of reliability is often vindicated for judging accurate stability and repeatability in results so that other scientists are able to obtain the same results. In research such as the present controversy study with its qualitative approach, when examining the extensive body of empirical material such as articles from the Swedish medical journals as *Läkartidningen* and *Dagens Medicin*, one can predict that variations in interpreting the controversy will emerge depending on what scientific perspective is at hand. Merriam (1994) argues that research with a qualitative approach can be problematic, since the individual's behavior, standpoints and hypothesis cannot be considered to be a static condition, and therefore it can be claimed that research with qualitative approaches must be considered as an ongoing dynamic process characterized by alteration.

Validity in research with a qualitative approach takes into consideration the fact that qualitative research processes expose both a register of variation and matters

of how to operationalize the research, which usually not is the case in quantitative research. Rather, it is, as Onwuegbuzie and Leech (2007) claim, relative to purposes and circumstances. It can be claimed that the present controversy study has both innate and logic validity. The aspect of logic validity rests on the fact that research questions are relevantly answered by employing the best possible methods of collecting, selecting, analyzing and interpreting data. Additionally, to further increase the logic validity, the arguments produced by participants in the controversy are deconstructed and organized into several controllable categories. Though it became possible to analyze and interpret several participants' arguments in a certain framework of specific analyze categories, the innate validity is visualized through a clear description of how research questions, theory and methodological considerations are developed and used during the working process in the controversy study, until analyzes and results become available.

As regards the first stage of analysis, Markle & Petersen (1981) originally constructed and developed the questionnaire protocol for controversies as a general analyze structure for acquiring data from certain controversies that could be compared to each other. Here, in the present controversy study, the main purpose was to organize the extensive empirical data collected in manageable categories that could generate a clear view of what occurs in the controversy as a whole. Also, in the six categories, as mentioned above, it was possible to adopt a symmetrical approach when answering the questionnaires, although Markle & Petersen emphasize that the purpose is not to make distinctions such as winners and losers in a controversy, but to elucidate how success and losses among the participants in a controversy emerge in a symmetrical approach in the questionnaires. Markle & Petersen link the questionnaire protocol's design to the specific methodology of the Strong Program, which had also exerted a great influence in the much discussed research program Sociology of Scientific Knowledge. The accomplishment of the first stage of analysis is supplemented by a minor analysis of the collegial appeals that occur among certain groups of medical representatives during the controversy. A reason for diverging from the systematic questionnaire protocol when studying the controversy is that collegial appeals produce somewhat different dynamics and patterns of conflict. Analysis in this specific case takes its theoretical approach from Bourdieu's (1995) field theory with a focus on how symbolic capital is produced.

In the second stage of analysis, focuses is on cognitive and social structures in participants' arguments and describe, analyze and discuss how arguments form different category systems, which claims for knowledge in different ontological

and epistemological representations in the perspective on individuals, school and society. Institutional categories are, as Hjørne (2004) claims, a fundamental part of the school's practice and are always present, e.g. age, sex, ability, interests, social background and different functional impairments, which is the setting when judging a pupil's development, ability and difficulties. The empirical data gathered consists of 282 articles from *Läkartidningen* and *Dagens Medicin* that cover the controversy from 1996 to 2006. When determining criteria for the collection and selection of articles, each article had to have a significant relationship with the controversy issues and to which its authors played an active part in the controversy.

A decision made during the second stage of analysis was how the authors of the articles expressed arguments that could be judged as relevant to the school practice, pupils with neuropsychiatric diagnosis in special needs of education and finally, pedagogical issues with their specific implications connected to the controversy. These criteria were outlined and formulated when constructing the framing for the four main categories from where the articles were selected. The four categories considerate articles with arguments that concern the pupil's presence in school, the school in daily practice, the school as institution and pedagogical issues and implications. The practice of school and medicine in society has a historical tradition of cooperation. Consequently, it was a reasonable hypothesis that the foundation of disagreement in the controversy could be tracked and become visible in the medical perspective on school.

Chapter 7: Results

The Swedish comprehensive school is considered to play a role of vital importance in the arguments produced by loyalists and challengers. The comprehensive school constitutes the specific zone where the boundary work takes place between loyalists and challengers. The neuropsychiatric diagnosis DAMP is considered to be a boundary object with great symbolic value, where its implementation and recognition assigned a distinction of scientific prestige and jurisdiction in the public arena that comprehensive school represents. Both loyalists and challengers emphasize the importance of cooperation between medical scholars and representatives in comprehensive schools. But there seems to be large differences between the loyalists' and challengers' perspectives, which are a fundamental cause to the crystallization of disagreement between them. On the other hand, they seem to have a common understanding of what is the most effective way of solving pupils' learning disabilities and behavioral problems,

which are adapted pedagogical measures based on the knowledge of pedagogical theory. At the same time as loyalists and challengers criticize school's education system, it does play a crucial role in the paradigm of knowledge that describes and defines learning disabilities and behavioral problems in neuropsychiatric diagnoses.

The level of intensity in boundary work between loyalists and challengers varies over time in the controversy. At certain moments in time during the controversy, when the scientific foundation of the neuropsychiatric diagnosis DAMP is seriously doubted, the number of participants increases. The numbers of rhetorical figures and expressions of indignation increase significantly when the important link between the neuropsychiatric diagnosis and access to resources of adapted pedagogical measures is negatively affected by criticism from the challengers. The school's role as a counterpart in the work on identifying certain pupils' deviation in learning ability and behavior is considered to be a valuable resource to establish the theory of the neuropsychiatric paradigm. Concerning the arguments produced by loyalists and challengers in the controversy, the emergence of two different ways of describing problems and solutions for learning disabilities and behavior problems become clear. The loyalists define the problem as being mainly related to the individual pupil. The challengers, on the other hand, take their stance for a critic based on a perspective that includes the school's whole collective of pupils, where a substantial lack of resources in the school environment is regarded as a fundamental cause of psychical illness to which the appearance of learning disabilities and behavioral problems can be added. Both loyalists and challengers present extensive and detailed descriptions of how school can organize to meet the need and facilitate education for pupils with learning disabilities and behavioral problems.

One conclusion that can be drawn from this controversy study, is that the space of teacher's possibilities of formulating a pedagogical problem in their professional language is considerably more restricted compared to what the medical nomenclature can offer. Teachers have – of course – no legitimacy to formulate any sort of medical implications that eventually can be related to certain pedagogical problems that occur in the daily practice of education. Inversely, psychiatrists are able to formulate a medical explanation, which also includes the necessary pedagogical statements to constitute the diagnosis in a pedagogical practice. This is a fundamental theme in the arguments produced by the loyalists. The need for adapted pedagogical measures are perpetual recurrent in arguments by both loyalists and challengers throughout the controversy; by the loyalists as a

necessary condition for the theoretical framework that constitutes the DAMP diagnosis; by the challengers as a part of preventative health work in school which includes the whole collective of pupils. One possible interpretation of this specific demanding claim that emerges in the arguments that are produced by loyalists and challengers is that parts of the school's pedagogical theory and practice are becoming subordinated to the paradigm of knowledge that constitutes neuropsychiatric diagnoses. If this can be considered good or bad is not the subject of discussion in this dissertation, concerning the methodological claim of symmetry and reflexivity.

Chapter 8: Discussion and concluding remarks

In this final chapter I discuss my results from both analyzes in four separate categories. In my conclusions I have focused my discussion on the specific claims for knowledge, power, the right to speak and jurisdiction that emerged in the arguments between loyalists and challengers in the controversy. A final conclusion in my analyses indicates that there is a tendency that pedagogic structure in special needs of education in comprehensive school is more or less oriented towards the neuropsychiatric paradigm.

Referenser

- Adlerberth, A. et al (2005). 267 läkare stöder Christopher Gillberg mot JO. *Dagens Medicin*, 2005-03-23, s. 30.
- Adolfsson, I., Carlsson-Kendall, G., Dahlström, K. och Fernell, E. (2002). Svag begåvning – normalt, men inte problemfritt. *Läkartidningen*, volym 99, Nr. 16, 2002, s. 1820-1822.
- Adolfsson, R. et al (2003). Forskare och psykiatrer till försvar för Gillbergs ADHD-forskning: Kärftes kampanj har karaktär av personföljelse och saknar vetenskaplig grund. *Läkartidningen*, volym 100, Nr. 8, 2003, s. 636-637.
- Ahlin, Å. och Mörk, E. (2005). *Vad bände med resurserna när den svenska skolan decentraliserades?* IFAU – Institutet för arbetsmarknadspolitisk utvärdering, Rapport 2005:1, Uppsala.
- Allen, G. (1989). The role of experts in scientific controversy. In Engelhardt, T. & Caplan, A. (Eds.). *Scientific controversies; Case studies in the resolution and closure of disputes in science and technology*, pp. 169-202. Cambridge: Cambridge University Press.
- Alvesson, M. och Sköldberg, K. (1994). *Tolkning och reflektion; Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Lund: Studentlitteratur.
- American School Board Journal* (2006). Poll provides snapshot of opinions about schools. Oct. 2006, p. 7.
- APA. (2002). American Psychiatric Association and American Academy of Child and Adolescent Psychiatry. Statement for the House Government Reform Committee. September 26, 2002, Washington, DC.
- Arfwedson, G. & Arfwedson, G. (1992). *Didaktik för lärare*. Stockholm: HLS Förlag.
- Arhammar Tjernström, K. (2005). Gillbergs forskning ger barnläkare bra redskap. *Dagens Medicin*, 2005-02-09, s. 37.
- Arvidsson, J. et al (2001). Upprop till stöd för Christopher Gillbergs forskning och kamp för barn med neuropsykiatriskt handikapp. *Läkartidningen*, volym 98, Nr. 1-2, 2001, s. 82.
- Backman, J. (1998). *Rapporter och uppsatser*. Lund: Studentlitteratur.
- Baltas, A. (2000). Classifying Scientific Controversies. In Machamer, P., Pera, M. och Baltas, A. (Eds.). *Scientific Controversies; Philosophical and Historical Perspectives*, pp. 40-49. Oxford: Oxford University Press.
- Barret, M. (1991). *The politics of truth. From Marx to Foucault*. Cambridge: Polity.
- Bayer, R. (1989). Politics, science, and the problem of psychiatric nomenclature: a case study of the American Psychiatric Association referendum on homosexuality. In Engelhardt Jr, T. & Caplan, A. (Eds.). *Scientific controversies; Case studies in the resolution and closure of disputes in science and technology*, pp. 381-400. Cambridge: Cambridge University Press.
- Becker, J. & Jacob, B. (1998). Math War Developments in the United States (California). The International Commission on Mathematical Instruction, ICMI Bulletin, No. 44. Hämtad 2006-10-28 från: <http://www.mathunion.org/ICMI/bulletin/44/MathWar.html>.
- Beckman, V. (red.) (2004). *ADHD/DAMP: En uppdatering*. Lund: Studentlitteratur.

- Beier, H. (1997). Psykiatri och neurologi måste samarbeta; Motoriska symtom centrala vid psykiatrisk sjukdom. *Läkartidningen*, volym 94, nr. 36, 1997, s. 3057-3061.
- Beier, H. m fl (2004). Stoppa försöket att tysta Gillberg! *Dagens Medicin*, 2004-10-20, s. 29.
- Beauchamp, T. (1989). Ethical theory and the problem of closure. In Engelhardt Jr, T. & Caplan, A. (Eds.) *Scientific controversies; Case studies in the resolution and closure of disputes in science and technology*, pp. 27-48. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bloor, D. (1976). *Knowledge and Social Imagery*. Chicago: The University of Chicago Press
- Bohlin, G. och Borres, M. (2000). Tidigare skolstart bör föranleda förändring av BVCs 6-årskontroll. *Läkartidningen*, volym 97, Nr. 38, 2000, s. 4146-4150.
- Bondeham, M. och Amcoff, B. (1998). BVC fångar inte alla förskolebarn med problem; Barnhälsovård och skolhälsovård borde samarbeta tätare. *Läkartidningen*, volym 95, Nr. 38, 1998, s. 4103-4105.
- Borell, N. (2005). Slopa begreppet ”neuropsykiatri” inom barnpsykiatrin. *Läkartidningen*, volym 102, Nr. 42, 2005, s. 3824.
- Borres, M (2000). Dokument om barns hälsa bra start, men fler måste engageras. *Läkartidningen*, volym 97, Nr. 25, 2000, s. 3052-3055.
- Bourdieu, P. (1995). *Praktiskt förnuft; Bidrag till en handlingsteori*. Göteborg: Daidalos förlag.
- Brante, T. (1980). *Vetenskapens struktur och förändring*. Lund: Doxa
- Brante, T. (1984). *Vetenskapens sociala grunder; en studie av konflikter i forskarvärlden*. Rabén och Sjögren: Stockholm.
- Brante, T. (1990). Kontroversstudier – ett forskningsprogram, del 2. I *VEST*. Nr. 4, s. 3-17.
- Brante, T. (2003). Gillbergs forskning måste tåla granskning. *Läkartidningen*, Nr 9, volym 100, 2003, s. 736-737.
- Brante, T. (2004). More on data destruction and research misconduct in Sweden. (23 July 2004). Hämtad 2006-07-30 02:03:12 från <http://bmj.bmjournals.com.ezproxy.ub.gu.se/cgi/eletters/329/7457/72>
- Brante, T. (2006). Den nya psykiatrin: exemplet ADHD. I Hallerstedt, G. (red.) *Diagnosens makt; Om kunskap, pengar och lidande*, s. 73-111. Göteborg: Daidalos.
- Brante, T. och Elzinga, A. (1988). Kontroversstudier – förslag till ett forskningsprogram. I *VEST*, Nr. 5-6, s. 59-67.
- Brante, T. och Hallberg, M. (1989). Kontroversen om dödsbegreppet. I *VEST*. Nr. 10-11, s. 4-29.
- Brante, T. & Hallberg, M. (1991). Brain or Heart? The Controversy over the Concept of Death. In *Social Studies of Science*, Vol. 21, No. 3, 1991, pp. 389-413.
- Brar, A. och Flyckt, L. (2006). Vuxna med neuropsykiatrisk diagnos får inte tillräcklig hjälp; Kartläggning visar på omfattande behov av behandling och stöd. *Läkartidningen*, volym 103, Nr. 19, s. 1516-1522.
- Bremberg, S. (1999). Så kan skolhälsovården göra nytta i framtiden. *Läkartidningen*, volym 96, Nr. 38, 1999, s. 4003-4006.
- Bryman, A. (1997). *Kvantitet och kvalitet i samhällsvetenskaplig forskning*. Lund: Studentlitteratur.

- Burmester, M. & Wu, H. (2004). Some Lessons from California. (Burmester) Rosa Parks Elementary School, Berkeley. (Wu) Department of Mathematics, University of California, Berkeley. Hämtad 2006-10-28 från: <http://math.berkeley.edu/~wu/>.
- Bågenholm, A. (2001). Granska och diagnostisera även barns offentliga miljö. *Läkartidningen*, volym 98, Nr. 1-2, 2001, s. 79-81.
- Båth, S. (2006). *Kvalifikation och medborgarfostran; En analys av reformtexter avseende gymnasieskolans samhällsuppdrag*. Göteborgs universitet: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Börjesson, M. (1997). *Om skolbarns olikheter; Diskurser kring "särskilda behov" i skolan - med historiska jämförelsepunkter*. Stockholm: Skolverket.
- Börjesson, M. (2001). Barn i behov av särskild korrigering; Om att ställa barnhälsofrågorna på ett annat sätt. I *Att arbeta med särskilt stöd; Några perspektiv*. Skolverket, s. 85-102. Stockholm: Liber.
- Carlson, S., Frankenberger, W., Hall, K. M., Totten, S. J. & House, K. (2006). International Perspectives on Attention-Deficit/Hyperactivity Disorder: A Comparison of Teachers in the United States and Sweden. In *International Journal of Special Education*, vol. 21, No. 1, pp. 24-34.
- Clark, C., Dyson, A. and Millward, A. (1998). Theorizing Special Education; Time to move on? In Clark, C. Dyson, A. and Millward, A. (Eds.). *Theorizing Special Education*, (pp. 156-173) London: Routledge.
- Collins, H. & Pinch, T. (1996). *The Golem; What Everyone should know about Science*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dalteg, A., Gustafsson, P. och Levander, S. (1998). Hyperaktivitetssyndrom vanligt bland interner; ADHD inte bara en barnpsykiatrisk diagnos. *Läkartidningen*, volym 95, Nr. 26-27, 1998, s. 3078-3080.
- DSM IV-TR (2000). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Fourth Edition, Text Revision*. Washington DC: American Psychiatric Association.
- Duvner, T. (1997). *ADHD. Impulsväret, överaktivitet och koncentrationssvårigheter*. Stockholm: Liber AB.
- Ekman, S. och Gillberg, C. (1997). Skolan knäcker 120 000 barn. *Dagens Nyheter*, 1997-03-20.
- Ekström, B-L. och Irveby, R. (2000). *Ekonomiska och pedagogiska krav på skolledares beslut om åtgärder för elever i behov av särskilt stöd med diagnosproblematik*. Fördjupningsarbete 1. Göteborgs universitet: Institutionen för pedagogik och didaktik.
- Ekström, B-L. (2001a). *Specialpedagogiskt dilemma – kontroversen om DAMP-begreppet*. Fördjupningsarbete 2. Göteborgs universitet: Institutionen för pedagogik och didaktik.
- Ekström, B-L. (2001b). *En studie av positioner i kontroversen om DAMP och ADHD*. Fördjupningsarbete 1. Göteborgs universitet: Institutionen för idéhistoria och vetenskapsteori.
- Ekström, B-L. (2003, March 6-9). The problem of constructing a theoretical framework for analysing scientific controversies; The example of neuropsychiatry diagnoses. Paper presented at the 31st of Nordic Educational Research Association (NERA), Copenhagen, Denmark.
- Eliasson, R. (1995). *Forskningsetik och perspektivval*. Lund: Studentlitteratur.
- Elinder, L. (1997a). Dyslexi, DAMP och Aspergers syndrom; Friska sjukförklaras i diagnostiskt samhälle. *Läkartidningen*, volym 94, Nr. 39, 1997, s. 3391-3394.
- Elinder, L. (1997b). Medicinskt synsätt gör ingen friskare. *Läkartidningen*, volym 94, Nr. 40, 1997, s. 3479.

- Elinder, L. (1999a). Tidig upptäckt av ”osynliga” funktionshinder ifrågasätts. *Läkartidningen*, volym 96, Nr. 17, 1999, s. 2070-2072.
- Elinder, L. (1999b). Ingen nytta med alltför överdriven neuropsykiatrisk diagnostik. *Läkartidningen*, volym 96, Nr. 18, 1999, s. 2198.
- Elinder, L. (1999c). Skolläkarnas framtida uppgifter; Stöd till elever med problem i stället för hälsokontroller. *Läkartidningen*, volym 96, Nr. 37, 1999, s. 3878-3879.
- Elinder, L. (1999d). Historien om Skolhälsovården, Hälsokontrollen och Neuropsykiatri; En saga om ohälsosamma förbindelser. *Läkartidningen*, volym 96, Nr.42, 1999, s. 4520.
- Elinder, L. (2001a). DAMP-tvivelarna fler än fyra. *Läkartidningen*, volym 98, Nr. 7, 2001, s. 724.
- Elinder, L. (2001b). Till att den fria debatten tystas. *Dagens Medicin*, 2001-01-30, s. 41.
- Elinder, L. (2004a). Damp-forskningens främste kritiker Leif Elinder: Jag ger upp. *Dagens Medicin*, 2004-12-08, s. 58.
- Elinder, L. (2004b). Possible scientific misconduct in child psychiatry in Sweden. (23 July 2004). Hämtad 2006-07-30 02:03:12 från <http://bmj.bmjournals.com.ezproxy.ub.gu.se/cgi/eletters/329/7457/72>
- Elinder, L. (2005). Debatten om Gillberg handlar om trovärdighet. *Dagens Medicin*, 2005-03-09, s. 49.
- Elzinga, A. (1985). Research, Bureaucracy and the Drift of Epistemic Criteria. In Wittrock, B. & Elzinga, A. (Eds.) *The University System; The Public Policies of the Home of Scientists*, pp. 191-220. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Elzinga, A. och Jamison, A. (1984). Forskningssociologi. I Bärmark, J. (red). *Forskning om forskning eller konsten att beskriva en elefant*. (s. 142-188). Stockholm: Natur och Kultur.
- Engelhardt, T. & Caplan, A. (Eds.) (1989a). *Scientific controversies; Case studies in the resolution and closure of disputes in science and technology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Engelhardt, T. & Caplan, A. (1989b). Patterns of controversy and closure: the interplay of knowledge, values, and political forces. In Engelhardt, T. & Caplan, A. (Eds.) *Scientific controversies; Case studies in the resolution and closure of disputes in science and technology*, pp. 1-23. Cambridge: Cambridge University Press.
- Enquist, S. (1996). *Skolledarboken*. Stockholm: Norstedts juridik.
- Epple, D. & Romano, D. (1998). Competition between Private and Public Schools, Voucher and Peer-Group Effects. *The American Economic Review*, Vol. 88, No. 1 (Mar. 1998), pp. 22-62.
- Eriksson, E. (2005). Tabbe från kammarrätten ligger till grund för JO:s åtal mot Gillberg. *Dagens Medicin*, 2005-02-23, s. 36.
- Fahlén, T. (2001). Diagnoseerna ADHD och DAMP – politik eller vetenskap? *Läkartidningen*, volym 98, Nr. 7, 2001, s. 690-694.
- Fahlén, T. (2006). Antipsykiatriens återkomst: Påståendet om falsk vetenskap. Stiftelsen för vetenskapligt arbete inom barnneuropsykiatri. Hämtad 2006-07-01 från: <http://childnps.se/Tidigare%20artiklar/A99002B8-219D-4952-BFBE-D7159FA57C96.html>
- Fernell, E. och Bremberg, S. (1996). Lindrigt förståndshandikapp spåras för sällan på BVC; Diagnos på vart femte barn före skolstart. *Läkartidningen*, volym 93, Nr. 23, 1996, s. 2237-2239.

- Fernell, E. (2004). Obehaglig kunskap om vad utvecklingsstörning innebär. *Dagens Medicin*, 2004-12-01, s. 59.
- Feyerabend, P. (1977). *Ned med metodologin!* Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Forskningsmetodik (2006). Avdelningen för samhällsmedicin och folkhälsa/Allmänmedicin vid Institutionen för Medicin, Sahlgrenska akademien, Göteborgs Universitet. Hämtad 2006-08-09 från <http://www.infovoice.se/fou/bok/10000036.htm>
- Freeman, A. & Gray, H. (1989). *Organizing Special Educational Needs; A Critical Approach*. London: Paul Chapman Publishing.
- Freltofte, S. (1998). *Att stödja barn med DAMP. Neuropedagogik för lärare och föräldrar*. Stockholm: Bokförlaget Natur och Kultur.
- Föhrer, U. och Westholm, L. (2001). Tvärvetenskaplig utredning bäst för barn med inlärnings-svårigheter; Alltför kritisk hållning till diagnoser kan göra att sjukdomar inte upptäcks. *Läkartidningen*, volym 98, Nr. 12, 2001, s. 1374-1376.
- Gamson, W. & Modigliani, A. (1989). Media Discourse and Public Opinion on Nuclear Power: A Constructionist Approach. In *American Journal of Sociology*, Vol. 95, No. 1, 1989, pp. 1-37.
- Gentry, M. (2006). No Child Left Behind: Gifted Children and School Counsellors. In *Professional School Counselling*, (Oct2006), Vol. 10, Issue 1.
- Gieryn, T. (1983). Boundary-Work and the Demarcation of Science from Non-Science: Strains and Interests in Professional Ideologies of Scientists. In *American Sociological Review*, Vol. 48, No. 6, (Dec. 1983), pp. 781-795.
- Gieryn T. (1999). *Cultural Boundaries of Science; Credibility on the Line*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Gillberg, C. (1981). *Neuropsychiatric aspects of perceptual, motor and attentional deficits i seven-year-old Swedish children*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Gillberg, C. (1996). *Ett barn i varje klass. Om DAMP/MBD och ADHD*. Stockholm: Cura.
- Gillberg, C. (1997). Centralstimulantia till överaktiva barn? Dags mjuka upp inställningen till en effektiv behandling. *Läkartidningen*, volym 94, Nr. 23, 1997, s. 2161-2162.
- Gillberg, C. (2001a). Kommentar till den åsiktsbaserade kampanjen mot neuropsykiatri. *Läkartidningen*, volym 98, nr. 1-2, 2001, s. 72-73.
- Gillberg, C. (2001b). Barnneuropsykiatriskt synsätt kan bidra till förståelse av social utslagning. *Läkartidningen*. Volym 98, nr 17, 2001, s. 2032-2034.
- Gillberg, C. (2003a). ADHD and DAMP: A General Health Perspective. In *Child and Adolescent Mental Health*, vol. 8, No. 3, pp. 106-113.
- Gillberg, C. (2003b). Deficits in attention, motor control, and perception: a brief review. In *Archives of Disease in Childhood*, vol. 88, pp. 904-910.
- Gillberg, C. (2005). Lögn att etiska rådet var oenigt när jag blev friad från forskningsfusk. *Dagens Medicin*, 2005-04-20, s. 4).
- Gillberg C, Rasmussen P (1982a), MBD hos sex- och sjuåringar kan spåras med enkla diagnosmedel. *Läkartidningen*, volym 79, Nr. XX, 1982, s. 4413-4415.
- Gillberg C, Rasmussen P (1982b), Perceptual and attentional deficits in seven-year-old children: Background factors. In *Developmental Medicine and Child Neurology*, 24, pp. 752-770.

- Gillberg C, Rasmussen P (1982c), Perceptual, motor and attentional deficits in six-year-old children, screening procedure in pre-school. In *Acta Paediatrica Scandinavica*, 71, pp. 121–129.
- Gillberg C, Rasmussen P, Carlström G, Svensson B, Waldenström E (1982), Perceptual, motor and attentional deficits in six-year-old children. Epidemiological aspects. In *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 23, pp. 131–144.
- Ginsburg, M. & Gorostiaga, J. (2001). Relationships between Theorists/Researchers and Policy Makers/Practitioners: Rethinking the Two-Cultures Thesis and the Possibility of Dialogue. In *Comparative Education Review*, Vol. 45, No. 2, (May, 2001), pp. 173-196.
- Goodell, R. (1989). The role of mass media in scientific controversy. In Engelhardt, T. & Caplan, A. (Eds.). *Scientific controversies; Case studies in the resolution and closure of disputes in science and technology*, pp. 585-597. Cambridge: Cambridge University Press.
- Greene, J., Peterson, P., Du, J. (1999). Effectiveness of School Choice; The Milwaukee Experiment. In *Education and Urban Society*, Vol. 31, No. 2, (Feb. 1999), pp. 190-213.
- Gülfe, A. (1997). DAMP och dyslexi – lyss ej till modeflugornas surr. *Läkartidningen*, volym 94, Nr. 43, 1997, s. 3830.
- Hacking, I. (1983). *Representing and Intervening; Introductory Topics in the Philosophy of Natural Science*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hacking, I. (1992). The Self-Vindication of the Laboratory Sciences. In Pickering, A. (Ed.). *Science as Culture*. (pp. 29-64). Chicago: University of Chicago Press.
- Hacking, I. (2000). *Social konstruktion av vad?* Stockholm: Thales.
- Hallberg, M. (1997). *Symmetri och reflexivitet; Sociala studier av humanvetenskapens villkor*. Göteborgs universitet: Institutionen för idé- och lärdomshistoria.
- Hallberg, M. (2007). Vetenskapliga kontroverser oundvikliga i dagens samhälle. I *Läkartidningen*, (2007), nr. 8, volym 104, s. 578.
- Hallberg, M. & Rigné, E. M. (1994). Child Sexual Abuse - a Study of Controversy and Construction. In *Acta Sociologica*, (1994), Vol. 37, No. 2, pp. 141-163.
- Hallberg, M. & Rigné, E. M. (1995). Varför är experter oeniga om sexuella övergrepp mot barn? I *Svensk Juristtidning*, (1995), s. 563-578.
- Hallberg, M. & Rigné, E-M. (1999). Sexuella övergrepp mot barn. En studie av debatten om sexuella övergrepp mot barn 1994–1998. *Socialstyrelsen*, nr 1999-36-001.
- Hallberg, M. och Bragesjö, B. (2003). *Konflikt eller konsensus: om kontroversstudier som forskningsfält*. Stockholm: Forskningsrådet för arbetsliv och socialvetenskap (FAS).
- Hansson, S-O. (1992). Vad gör man när experterna är oense? I *VEST*, nr. 3, 1992, s. 35-41.
- Haug, P. (1998). *Pedagogiskt dilemma: Specialundervisning*. Stockholm: Liber distribution.
- Hellblom-Thibblin, C. (2004). *Kategorisering av barns "problem" i skolans värld; En undersökning av skolhälsovårdsrapporter läsåren 1944/45-1988/89*. Acta Universitatis Upsaliensis: Uppsala Studies in Education No 106.
- Hjälme, A. (1999). *Kan man bli klok på läsedebatten? Analys av en pedagogisk kontrovers*. Solna: Ekelunds Förlag.
- Hjälme, A. (2006). Personligt samtal, 2006-12-03, kl. 21.30.
- Hjörne, E. (2004). *Excluding for inclusion? Negotiating school careers and identities in pupil welfare settings in the Swedish school*. Göteborgs universitet: Acta Universitatis Gothoburgensis.

- Holmgren, P-G. (2000). Debatten om damp måste föras vidare. *Dagens Medicin*, 2000-11-21, s. 3.
- Holmgren, P-G. (2004). 19 maj - Forskarstriden i Göteborg fick ett olyckligt slut i dokumentförstöraren. *Dagens Medicin*, 2004-05-19, s.3.
- Holmgren, P-G. (2005). Sahlgrenska akademins ledning måste klargöra fakta om fuskanklagelser. *Dagens Medicin*, 2005-04-13, s. 3.
- Howell, G., Wolf, P., Campbell, D., Peterson, P. (2002). School Vouchers and Academic Performance: Results from Three Randomized Field Trials. In *Journal of Policy Analysis and Management*, Vol. 21, No. 2, (2002), pp. 191–217.
- Häkansson, A. och Sundelin, C. (2000). Barnhälsovårdens betydelse för barns hälsa; Möjligheter och begränsningar i ett framtidsperspektiv. *Läkartidningen*, volym 97, Nr. 25, 2000, s. 3064-3066.
- Imms, T. (2004). No Child Left Behind: An analysis of the controversy. Hämtad 2006-08-12 från: <http://www.newfoundations.com/ConAnalysis/Imms601F04.html>.
- Jakobsson, I-L. (2002). *Diagnos i skolan; En studie av skolsituationer för elever med syndromdiagnos*. Göteborgs universitet: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Josephson, S. (2004). Effective tools had prevented Swedish scandal in science. (24 July 2004). Hämtad 2006-07-30 02:03:12 från <http://bmj.bmjournals.com.ezproxy.ub.gu.se/cgi/eletters/329/7457/72>
- Jönsson, H. (1996). Psykoterapi eller kemisk kastring? – Kontroversen om behandlingen av våldtäktsmannen. I *VEST*, nr. 3, 1996, s. 25-45.
- Kadesjö, B. (1997). *Barn med koncentrations svårigheter*. Stockholm: Liber.
- Kadesjö, B. (1998). Större ansvar åt skolhälsovården! Skolläkaren naturlig samarbetspartner till lärarna. *Läkartidningen*, volym 95, Nr. 38, 1998, s. 4039-4041.
- Kadesjö, B. (2000). Debatten fortsätter: Bristande stringens i MFRs dokument om barnhälsovård. *Läkartidningen*, volym 97, Nr. 32-33, 2000, s. 3504-3505.
- Kadesjö, B. (2001). Ett ställningstagande som blir utnyttjat. *Läkartidningen*, volym 98, Nr. 3, 2001, s. 218-220.
- Kadesjö, B. (2006). Granskning av kapitel nio och tio i Eva Kärfves bok ”Hjärnspöken. DAMP och hotet mot folkhälsan”. Stiftelsen för vetenskapligt arbete inom barnneuropsykiatri. Hämtad 2006-07-01 från: <http://childnps.se/Tidigare%20artiklar/Granskning%20av%20bok.html>.
- Kadesjö, B. och Kadesjö, C. (1999a). DAMP och ADHD ”osynliga” funktionshinder; Genomtänkt omhändertagande av riskbarn främjar optimal utveckling. *Läkartidningen*, volym 96, Nr. 12, 1999, s. 1455-1462.
- Kadesjö, B. och Kadesjö, C. (1999b). Kommentar: Utredning och diagnos viktig start på långsiktigt arbete. *Läkartidningen*, volym 96, Nr. 17, 1999, s. 2070-2072.
- Karlebo-Bergren, K. et al. (2001). Skolläkare och skolpsykiatrer i Stockholm: Vi vet hur viktig en riktig diagnos är för barn med neuropsykiatriska svårigheter. *Läkartidningen*, volym 98, Nr. 1-2, 2001, s. 82-83.
- Karlsson, H. (2003). Dampforskare fortsätter att vägra lämna ut sitt material. *Dagens Medicin*, 2003-09-03, s. 12.
- Kelly, K. (2004). The “Math Wars”; A Short Analysis of the Controversy. Hämtad 2006-08-12 från: <http://www.newfoundations.com/ConAnalysis/KellyMathWars.html>.

- Kihlbom, M. (2000). Ensidigt tänkande inom barnpsykiatri; Helhetsbilden av barnet i familjen riskerar att förloras. *Läkartidningen*, volym 97, Nr. 42, 2000, s. 4704-4710.
- Kihlbom, M. (2001). Neuropsykiatri och reduktionismen. *Läkartidningen*, vol. 98, Nr 10, 2001, s. 1148-1149.
- Kitcher, P. (2000). Patterns of Scientific Controversies. In Machamer, P., Pera, M. och Baltas, A. (Ed.). *Scientific Controversies; Philosophical and Historical Perspectives*. (pp. 21-39) Oxford: Oxford University Press.
- Kjelsson, C. och Kjelsson, M. (2000). Skolhälsovården i framtiden; Unika barn i en skola för alla. *Läkartidningen*, volym 97, Nr. 3, 2000, s. 201-207.
- Klein, A. & Hoff, D. (2006). Political Shift Could Temper NCLB Resolve. *Education Week*, (9/27/2006), Vol. 26, Issue 5.
- Kylén, G. (1981). *Begåvning och begåvningshandikapp*. Stockholm: Ala.
- von Knorring, A-L. (1997). Hyperaktiva barn en riskgrupp för framtida asocial utveckling. *Läkartidningen*, volym 94, Nr. 41, 1997, s. 3592-3593.
- Koch, M. (2004). Destruktion visar att dampforskningen inte höll. *Dagens Medicin*, 2004-05-26, s. 22.
- Koch, M. (2005). Gillbergs resultat måste bli granskade av utomstående. *Dagens Medicin*, 2005-01-26, s. 29.
- Kopp, S. och Gillberg, C. (1999). Vem söker barnpsykiatrisk öppenvård?; Fem års nybesök vid en barn- och ungdomspsykiatrisk mottagning i Göteborg. *Läkartidningen*, volym 96, Nr. 46, 1999, s. 5071-5076.
- Krimsky, S. (1992). Regulating Recombinant DNA Research and Its Applications. In Nelkin, D. (Ed.) *Controversy; Politics of Technical Decisions*, London: SAGE Publications, pp. 219-248.
- Kuhn, T. (1976). Theory-change as structure-change: Comments on the sneed formalism. In *Erkenntnis*, (July, 1976), Vol. 10, No. 2, pp. 179-199.
- Kuhn, T. (1992; 1962). *De vetenskapliga revolutionernas struktur*. Stockholm: Thales.
- Kärfve, E. (1999). "Damp" – medikaliseringen av dåligt uppträdande. I *Agora*, 3/4-99; *Res Publica*, 46/47 99:4-00:1. 585-597.
- Kärfve, E. (2000a). *Hjärnspöken; Damp och botet mot folkhälsan*. Stockholm: Symposion.
- Kärfve, E. (2000b). DAMP – en fantasiprodukt. *Pedagogiska magasinet*, nr. 2/2000, s. 43-47.
- Kärfve, E. (2000c). Förespråkare för diagnos måste ha mod att ta debatten. *Dagens Medicin*, 2000-12-12, s. 49.
- Kärfve, E. (2000d). Damp och socialdarwinismen; Amfetamin och särskola det enda som erbjuds dem som drabbas. *GöteborgsPosten*, 2000-10-22, s. 4.
- Kärfve, E. (2000e). 100 000 barn har plötsligt tillfrisknat. *Svenska Dagbladet*, 2000-11-23, s. 26.
- Kärfve, E. (2000f). Debatt; Eva Kärfve svarar. *Pedagogiska magasinet*, nr. 3/2000, s. 75-76.
- Kärfve, E. (2000g). DAMP-barn; "Hoppas att din son slipper diagnos". *Svenska Dagbladet*, 2000-06-26, s. 12.
- Kärfve, E. (2001). Vetenskaplig position ger inte immunitet mot kritik. *Läkartidningen*, volym 98, nr. 7, 2001, s. 722.
- Kärfve, E. (2004). Inconsistent information. (24 July 2004). Hämtad 2006-07-30 02:03:12 från <http://bmj.bmjournals.com.ezproxy.ub.gu.se/cgi/eletters/329/7457/72>

- Kärfve, E. (2005). Forskning som grund för tvång måste kunna bli granskad. *Dagens Medicin*, 2005-05-18, s. 38.
- Kärfve, E. (2006). Den mänskliga mångfalden – diagnosen som urvalsinstrument. I Hallerstedt, G. (red.) *Diagnosens makt; Om kunskap, pengar och lidande*, s. 59-71. Göteborg: Daidalos.
- Landgren, M. (2006). Analys av Mannheimstudien. Stiftelsen för vetenskapligt arbete inom barnneuropsykiatri. Hämtad 2006-07-01 från: [http://childnps.se/Tidigare%20artiklar/Analys% 20av %20Mannheimstudien.html](http://childnps.se/Tidigare%20artiklar/Analys%20av%20Mannheimstudien.html)
- Landgren, M., Kjellman, B. and Gillberg, C. (2000). Deficits in attention, motor control and perception (DAMP): a simplified school entry examination. *Acta Paediatrica*, vol. 89, p. 302-329.
- Larsson, J-O., Rydelius, P-A och Zetterström, R. (2001). Tvärvetenskaplig konferens om DAMP/ADHD angelägen. *Läkartidningen*, volym 98, Nr 1–2, 2001, s. 74-78.
- Liljequist, K. (1994). *Skola och samhällsutveckling*. Lund: Studentlitteratur.
- Lindqvist, L. (1997). Barn som fått en diagnos mår bättre. *Läkartidningen*, volym 94, Nr. 50, 1997, s. 4725-4726.
- Lindqvist, L. (2001). Dampdebatten har inte varit till hjälp för barnen. *Dagens Medicin*, 2001-04-03, s. 46.
- Ljungberg, T. (2001). *ADHD hos barn och ungdomar – Diagnostik, orsaker och farmakologisk behandling; Arbetsmaterial – version 2001-05-20*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Lund, A. (2002). ADHD-dokument ska skapa lugn - Mödosamt arbete har lett fram till Socialstyrelsens nya kunskapsöversikt. *Dagens Medicin*, 2002-05-22, s. 9.
- Lundgren, O., Strandvik, B., Tännsjö, T., Westerhäll, L. (2005). Vi prövade aldrig om Gillberg hade fuskat. *Dagens Medicin*, 2005-04-13.
- Lundquist, J. (1997). Allt för barnens bästa sår man förmoda. *Läkartidningen*, volym 94, Nr. 50, 1997, s. 4725.
- Lynch, W. (1994). Ideology and the Sociology of Scientific Knowledge. In *Social Studies of Science*, vol. 24, pp. 197-227.
- Läkartidningens arkiv (2006). Hämtad på: <http://ltarkiv.lakartidningen.se.ezproxy.ub.gu.se/>
- Läraryrket (2010). *Perspektiv på skolan – Om skolan, pengarna och likvärdigheten*. Läraryrket, projektrapport i samband med kongressen 9-12 november: Stockholm.
- Lärarnas Riksförbund (2010). *Från byråkrati till undervisning – en finansieringsmodell för framtidens skola; En rapportserie om skolans likvärdighet*. Rapport från Lärarnas Riksförbund, januari 2010: Stockholm.
- Lärarnas Riksförbund (2012). *Skola i förändring: Lärarlegitimation*. Hämtad på: <http://www.lr.se/duidnyrkesroll/skolaiforandring/lararlegitimation/flerfragorochsvaromlararlegitimation.455a3cce312c2c08e594800026162.html>[2012-03-03 21:36:23]
- Markle, G. & Petersen, J. (1981). Controversies in Science and Technology; A Protocol for Comparative Research. In *Science, Technology, & Human Values*, Vol. 6, No. 34, pp. 25-30.
- Markle, G. & Petersen, J. (1989). Resolution of the Laetrile controversy: past attempts and future prospects. In Engelhardt, T. & Caplan, A. (Eds.). *Scientific controversies; Case studies in the resolution and closure of disputes in science and technology*, pp. 315-332. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mattisson, K. (2004). Kärfve: ”Diagnosen damp är stendöd” *GöteborgsPosten* 2004-05-12, s. 6.

- Mazur, A. (1981). Media Coverage and Public Opinion on Scientific Controversies. In *Journal of Communication*, (June 1981)Vol. 31, Issue 2, pp. 3-240.
- Mediearkivet (2006). <http://ret-web01.int.retriever.no.ezproxy.ub.gu.se/services/archive.html?redir=true>
- Mellvig, L. (1996). Barn med särskilda behov – samverkan behövs. *Läkartidningen*, volym 93, Nr. 32-33, 1996, s. 2726.
- Mendelsohn, E. (1989). The political anatomy of controversy in the sciences. In Engelhardt, T. & Caplan, A. (Eds.). *Scientific controversies; Case studies in the resolution and closure of disputes in science and technology*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 93-124.
- Merriam, S. (1994). *Fallstudien som forskningsmetod*. Lund: Studentlitteratur.
- Miller, C. (2004). Everything is presumed against a despoiler of evidence. (14 July 2004). Hämtad 2006-07-30 02:03:12 från <http://bmj.bmjournals.com.ezproxy.ub.gu.se/cgi/eletters/329/7457/72>
- Modigh, K., Berggren, U. och Sehlin, S. (1998). Stor risk för DAMP/ADHD-barn att bli missbrukare senare i livet. *Läkartidningen*, volym 95, Nr. 47, 1998, s. 3078-3080.
- Molander, B. (1993). *Vetenskapsfilosofi; En bok om vetenskapen och den vetenskapande människan*. Stockholm: Thales.
- Mossler, K. (2006). Kärfvets hjärnspöken – 2000-talets häxprocess mot barn, föräldrar och neuropsykiatriker! Stiftelsen för vetenskapligt arbete inom barnneuropsykiatri. Hämtad 2006-07-01 från: <http://childnps.se/Tidigare%20artiklar/30635859-B7F1-4DCB-8FAF-06C681CEE675.html>
- Nationalencyklopedin (2006). <http://www.ne.se.ezproxy.ub.gu.se/lang/inkommensurabilitet>
- Nationalencyklopedin (2011). <http://www.ne.se.ezproxy.ub.gu.se/lang/socialmedicin>
- Nelkin, D. (Ed.) (1979a). *Controversy; Politics of Technical Decisions*. London: Sage Publications.
- Nelkin, D. (1979b). Science, Technology, and Political Conflict: Analyzing the Issues. In Nelkin, D. (Ed.). *Controversy; Politics of Technical Decisions*. (pp. ix-xxiv). London: Sage Publications.
- Nelkin, D. & Tancredi, L. (1994). *Dangerous Diagnostics; The Social Power of Biological Information*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Nilsson, I. (1984). Vetenskapshistoria; Att studera vetenskapens förändring. I Bärmark, J. (red.), *Forskning om forskning eller konsten att beskriva en elefant*. (s. 105-188). Stockholm: Natur och Kultur.
- Nolin, J. (1989). Spädbarn och luft i Teckomatorp och Göteborg: En vetenskaplig kontrovers. I *VEST*, nr. 10-11, 1089, s. 30-46.
- Nolin, J. (1990). *Att kasta sten i glasbur; En översikt över den vetenskaps sociologiska konstruktivismen*. Göteborgs universitet: Institutionen för vetenskapsteori, rapport nr. 164
- Nordin-Olson, E. och Andersson, L. (2001). Neuropsykiatri gav oss möjlighet att förstå de autistiska barnen. *Dagens Medicin*, 2001-01-16, s. 3.
- Norris, C. and Lloyd, G. (2000). Parents, professionals and ADHD: what the papers say. In *European Journal of Special Needs Education*, vol. 15, nr. 2, pp. 123-137.
- Nydén, A., Paananen, M. och Gillberg, C. (2000). Betydande underdiagnostik av neuropsykiatriska problem hos barn; Riktade åtgärdsprogram ger bättre och billigare vård. *Läkartidningen*, volym 97, Nr. 48, 2000, s. 5634-5641.
- Ogden, T. (1993). *Kvalitetsmedvetande i skolan*. Lund: Studentlitteratur.

- Ohrlander, G. (2001). Gunnar Ohrlander sammanfattar debatten om bokstavsdiagnoserna; Dramatisk kamp på liv och död. *Medikament*, 2001, nr. 4, s. 16-20.
- Onwuegbuzie, A. J. and Leech, N. L. (2007). Validity and Qualitative Research; An Oxymoron? *Qualitative & Quantitative*, 2007, 41:233-249.
- Persson, B. (1997a). Skoleledelsens betydning for spesialpedagogisk arbeid i et målstyrt skolesystem. I *Pedagogisk ledelse – et relasjonelt perspektiv*, Fuglestad, O. L. & Lillejord, S. (red.), s. 191-205. Bergen: Fagbokforlaget.
- Persson, B. (1997b). *Specialpedagogiskt arbete i grundskolan; En studie av förutsättningar, genomförande och verksamhetsinriktning*. Specialpedagogiska rapporter, Nr. 4 (2:a upplagan), Institutionen för specialpedagogik: Göteborgs universitet.
- Persson, B. (2000). ”Galenskapen finns i var och en”. *Pedagogiska magasinet*, 2, s 48-51.
- Persson, B. (2001). *Elevers olikheter och specialpedagogisk kunskap*. Stockholm: Liber.
- Ponnuru, R. (2006). Bush’s Centerpiece; Five years on, how is ‘No Child Left Behind’ faring? *National Review*, Oct. 9, (2006), pp. 50-51.
- Popper, K. R. (1989; 1963). *Conjectures and Refutations; The Growth of Scientific Knowledge*. London: Routledge.
- Regler för målstyrning – Grundskolan: skollagen, grundskoleförordningen, läroplan, kursplaner. Stockholm: Svensk Facklitteratur, 1995.
- Regler för målstyrning. Grundskolan: skollagen, grundskoleförordning, läroplan, kursplaner, betygskriterier. Stockholm : Svensk Facklitteratur, 2000.
- Repstad, P. (1993). *Närhet och distans. Kvalitativa metoder i samhällsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.
- Richards, E. & Ashmore, M. (1996). More Sauce Please! The Politics of SSK: Neutrality, Commitment and Beyond. In *Social Studies of Science*, vol. 26, pp. 219-228.
- Rigné, E. (1995). Kunskaps- och vetenskaps sociologi. I Månson, P. (red.) *Moderna samhällsteorier: traditioner, riktningar, teoretiker*. Stockholm : Rabén Prisma, 1995, s. 178-211.
- Rogestam, C. Och Fredman, P. (2005). Frågan kring Gillbergs forskning har lett till strikta regler för prövning av fusk. *Dagens Medicin*, 2005-04-20, s. 39.
- Rognerud, K. (2000). Kritik mot urvalsmetoder - Studie innehåller statistiska problem hävdar professor. *Dagens Medicin*, 2000-11-28, s. 26.
- Rosenberg, G. (2003). *Plikten, profiten och konsten att vara människa*. Stockholm: Bonnier.
- Rydellius, P-A. (2001). Ungdomsassociering och hemmiljö – behov av tvärvetenskaplig modell. *Läkartidningen*, volym 98, Nr. 19, 2001, s. 2313-2321.
- Rydellius, P-A., Frisk, M., Hirsch, A., Ygge, J., Johansson, I., Bergström, E., Helldin, R. och Serrebo, S. (1998). Skolan är barnens arbetsmiljö; Risken för fysiska och psykiska ”arbets-skador” måste tas på allvar. *Läkartidningen*, volym 95, Nr. 18, 1998, s. 2078-2089.
- Shapin, S. (2000). *Den vetenskapliga revolutionen*. Stockholm: Symposion.
- Skolinspektionen (2009). *Vi vässar pennan; Skolinspektionen med fokus på kunskap och kvalitet*. Stockholm: Norstedt/Fritzes.
- Skolinspektionen (2010). *Tillsyn och kvalitetsgranskning 2009; Skolinspektionens erfarenheter och resultat*. Stockholm: Statens skolinspektion (Dnr 40-2010:5014)
- Skolverket (1996). *Hantering av skolans ekonomiska resurser. Konsekvenser av ett nytt styrsystem i en förändrad ekonomi*. Stockholm: Liber.

- Skolverket (1998). *Rektorers syn på arbetet med elever med dolda funktionsnedsättningar*. Stockholm: Liber distribution (rapport nr. 140).
- Skolverket (1999a). *Nationella kvalitetsgranskningar 1998*. Stockholm: Liber (rapport nr. 160).
- Skolverket (1999b). *Skolpolitiker, eldsjälar och andra aktörer; Hur styr kommunerna skolan?* Stockholm: Liber (rapport nr. 166).
- Skolverket (2001a). *Attityder till skolan 2000*. Stockholm: Skolverket (rapport nr. 197).
- Skolverket (2001b). *Utan fullständiga betyg – varför när inte alla elever mälen?* Stockholm: Liber (rapport nr. 202).
- Skolverket (2002). *Likvärdighet i en skola för alla; Historisk bakgrund och kritisk granskning*. Stockholm: Skolverket (rapport nr. 02:766).
- Skolverket (2007). *Skolverkets utbildningsinspektion – en sammanfattning av resultat och erfarenheter under tre år*. Stockholm: Skolverket (rapport nr. 07:1003)
- Socialstyrelsen (2002). *ADHD hos barn och vuxna*. Stockholm: Socialstyrelsen 2002-110-16.
- Socialstyrelsen (2007a). Socialstyrelsens termbank. Hämtad 2011-03-12 från: <http://app.socialstyrelsen.se/termbank/>
- Stangvik, G. (1998). Conflicting perspectives on learning disabilities. In Clark, C. Dyson, A. and Millward, A. (Eds.). *Theorizing Special Education*. (pp. 137 - 155) London: Routledge.
- Stenholm, B. (1984). *Skolledning – samverkan och medinflytande*. Stockholm: Liber.
- Sundelin, C. och Lagerberg, D. (2000). Läs vad som står! *Läkartidningen*, volym 97, Nr. 32-33, 2000, s. 3504-3505.
- Sundelin, C. och Lagerberg, D. (2001). ADHD/DAMP – några reflektioner när stridsdammet börjar lägga sig. *Läkartidningen*, volym 98, Nr. 16, 2001, s. 1958-1961.
- Sunesson, S. (1989). Bröstcancer och screening. Om mammografikontroversen. I *VEST*, nr. 13, 1989, s. 3-17.
- Sunesson, S. (1991). Att jämföra "verktygskontroverser": Vetenskapen, omgivningen, institutionerna och berättelsen om två medicinska kontroverser. I *VEST*, nr. 2-3, 1991, s. 25-40.
- Sundqvist, G. (1989). Naturvetenskap och miljöproblem. Varför är forskarna oeniga? I *VEST*, nr. 13, 1989, s. 18-38.
- Sundström, P. (1995). Att dissimulera en kontrovers; Metodologisk kritik av två enkätundersökningar i hjärndödsdebattens kölvatten. I *VEST*, nr. 3, 1995, s. 5-14.
- Svedmyr, G. (2003). Kärfves utspel skadar utsatta barn. *Dagens Medicin*, 2003-03-04, s. 33.
- Swedner, H. (1978). *Sociologisk metod. En bok om kunskapsproduktion*. Lund: Liber Läromedel.
- Tenstam, J. (1999). Måste "Stökiga Kalle" få en diagnos för att hamna rätt? *Läkartidningen*, volym 96, Nr. 24, 1999, s. 2951.
- Therlund, G., Janols, L-O. och Kopp, S. (2001). Kommentar till DAMP-debatten: Krav på evidens skapar oro i leden. *Läkartidningen*, volym 98, Nr. 10, 2001, s. 1126-1128.
- Tersmeden, E. & Werner, L. (1995). *Skollagstiftningens grunder. Kommentarer till skollagen – motiv och praxis*. Stockholm: Fritzes Förlag.
- Utbildningsdepartementet (2003). *Svensk-engelsk ordbok för utbildnings- och forskningsområdet*. Hämtad 2006-10-28 från: <http://www.regeringen.se/sb/d/108/a/20744>.
- Vetenskapsrådet (2002). Det neurogenetiska paradigmet: etableringen av en ny "grand theory" i Sverige. Diariernr. 2002-2571. Hämtad 2006-08-02 från: <http://vrproj.vr.se/detail.asp?arendeid=9307>

- Vattimo, G. (1996). Utöver tolkningen; Hermeneutikens betydelse. Göteborg: Daidalos.
- Westman, M. och Frisk, M. (1999). Barn med särskilda behov i skolan – ofta fysiskt sena och socialt belastade. *Läkartidningen*, volym 96, Nr. 43, 1999, s. 4697-4702.
- White, C. (2004). Destruction of data prompts calls for Swedish agency to investigate research misconduct. *British Medical Journal*, 2004;329:72 (10 July).
- Winther Jørgensen, M. och Phillips, L. (1999). *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Wu, H. (1994). The Role of Open-ended Problems in Mathematics Education. *Journal of mathematical behavior*, No. 13, pp. 115-128.
- Wu, H. (1996). The Mathematician and the Mathematics Education Reform. *Notices of the American Mathematical Society*, Vol. 43, 1996, pp. 1531-1537.
- Wu, H. (1997). The mathematics reform: Why you should be concerned and what you can do. *The American Mathematical Monthly*, Vol. 104, No. 10, pp. 946-954.
- Wu, H. (1988). The mathematics education reform: What is it and why should you care? Department of Mathematics, University of California, Berkeley. Hämtad 2006-10-28 från: <http://math.berkeley.edu/~wu/>.
- Wu, H. (1999). Mathematics Standards: A New Direction for California. Department of Mathematics, University of California, Berkeley. Address in the Northridge Conference, May 21, 1999. Hämtad 2006-10-28 från: <http://math.berkeley.edu/~wu/>.
- Wynne, B. (1996). SSK's Identity Parade: Signing-Up, Off-and-On. In *Social Studies of Science*, Vol. 26, No. 2, Special Issue on 'The Politics of SSK: Neutrality, Commitment and beyond'. (May, 1996), pp. 357-391.
- Wärngård, M. (2005a). Ovanligt beslut av JO att åtala rektor; Åklagaren anser att det yttersta ansvaret ligger på universitetsledningen. *Dagens Medicin*, 2005-01-26, s. 8.
- Wärngård, M. (2005b). Dampläkemedel del av inbjudan till konferens. *Dagens Medicin*, 2005-02-09, s. 7.
- Wärngård, M. (2006a). Hovrätten fastställde domen mot Gillberg. *Dagens Medicin*, 2006-02-15, s. 14.
- Wärngård, M. (2006b). Villkorlig dom för Gillbergmedarbetare - Tingsrätten ser allvarligt på förstörandet av 22 hyllmeter forskningsmaterial. *Dagens Medicin*, 2006-03-22, s. 13.
- Yin, R. K. (2007). *Fallstudier: Design och genomförande*. Stockholm: Liber.
- Zetterström, R. (1997). Svensk barn- och ungdomspsykiatrisk forskning; Expanderande fält trots små resurser. *Läkartidningen*, volym 94, Nr. 36, 1997, s. 2955-2958.
- Zetterström, R. (2002a). Behandling av barn med ADHD centralstimulantia: Oklar långtidseffekt och osäkert farmakologiskt underlag. *Läkartidningen*, volym 99, Nr. 7, 2002, s. 677-680.
- Zetterström, R. (2002b). Apropå Socialstyrelsens rapport om ADHD: Några synpunkter på behandling med centralstimulantia. *Läkartidningen*, volym 99, Nr. 35, 2002, s. 3435-3437.
- Årman, T. (1996). Barnhälsovården är till för barnens bästa. *Läkartidningen*, volym 93, Nr. 25, 1996, s. 2405-2407.
- Årman, T. (2000). Skolhälsovårdens framtid: Lyft fram det som är bra i svensk barnhälsövård! *Läkartidningen*, volym 97, Nr. 4, 2000. s. 352-355.

Tidigare utgåvor:

Editors: Kjell Härnqvist and Karl-Gustaf Stukát

1. KARL-GUSTAF STUKÁT *Lekskolans inverkan på barns utveckling*. Stockholm 1966
2. URBAN DAHLLÖF *Skoldifferentiering och undervisningsförlopp*. Stockholm 1967
3. ERIK WALLIN *Spelling. Factorial and experimental studies*. Stockholm 1967
4. BENGT-ERIK ANDERSSON *Studies in adolescent behaviour. Project Yg, Youth in Göteborg*. Stockholm 1969
5. FERENCE MARTON *Structural dynamics of learning*. Stockholm 1970
6. ALLAN SVENSSON *Relative achievement. School performance in relation to intelligence, sex and home environment*. Stockholm 1971
7. GUNNI KÄRRBY *Child rearing and the development of moral structure*. Stockholm 1971

Editors: Urban Dahllöf, Kjell Härnqvist and Karl-Gustaf Stukát

8. ULF P. LUNDGREN *Frame factors and the teaching process. A contribution to curriculum theory and theory on teaching*. Stockholm 1972
9. LENNART LEVIN *Comparative studies in foreign-language teaching*. Stockholm 1972
10. RODNEY ÅSBERG *Primary education and national development*. Stockholm 1973
11. BJÖRN SANDGREN *Kreativ utveckling*. Stockholm 1974
12. CHRISTER BRUSLING *Microteaching - A concept in development*. Stockholm 1974
13. KJELL RUBENSON *Rekrutering till vuxenutbildning. En studie av kortutbildade yngre män*. Göteborg 1975
14. ROGER SÄLJÖ *Qualitative differences in learning as a function of the learner's conception of the task*. Göteborg 1975
15. LARS OWE DAHLGREN *Qualitative differences in learning as a function of content-oriented guidance*. Göteborg 1975
16. MARIE MÅNSSON *Samarbete och samarbetsförmåga. En kritisk granskning*. Lund 1975
17. JAN-ERIC GUSTAFSSON *Verbal and figural aptitudes in relation to instructional methods. Studies in aptitude - treatment interactions*. Göteborg 1976
18. MATS EKHOLM *Social utveckling i skolan. Studier och diskussion*. Göteborg 1976

19. LENNART SVENSSON *Study skill and learning*. Göteborg 1976

20. BJÖRN ANDERSSON *Science teaching and the development of thinking*. Göteborg 1976

21. JAN-ERIK PERNEMAN *Medvetenhet genom utbildning*. Göteborg 1977

Editors: Kjell Härnqvist, Ference Marton and Karl-Gustaf Stukát

22. INGA WERNERSSON *Könsdifferentiering i grundskolan*. Göteborg 1977

23. BERT AGGESTEDT & ULLA TEBELIUS *Barns upplevelser av idrott*. Göteborg 1977

24. ANDERS FRANSSON *Att rädas prov och att vilja veta*. Göteborg 1978

25. ROLAND BJÖRKBERG *Föreställningar om arbete, utveckling och livsrytm*. Göteborg 1978

26. GUNILLA SVINGBY *Läroplaner som styrmedel för svensk obligatorisk skola. Teoretisk analys och ett empiriskt bidrag*. Göteborg 1978

27. INGA ANDERSSON *Tankestilar och hemmiljö*. Göteborg 1979

28. GUNNAR STANGVIK *Self-concept and school segregation*. Göteborg 1979

29. MARGARETA KRISTIANSSON *Matematikenskaper Lgr 62, Lgr 69*. Göteborg 1979

30. BRITT JOHANSSON *Kunskapsbehov i omvårdnadsarbete och kunskapskrav i vårdutbildning*. Göteborg 1979

31. GÖRAN PATRIKSSON *Socialisation och involvering i idrott*. Göteborg 1979

32. PETER GILL *Moral judgments of violence among Irish and Swedish adolescents*. Göteborg 1979

33. TAGE LJUNGBLAD *Förskola - grundskola i samverkan. Förutsättningar och hinder*. Göteborg 1980

34. BERNER LINDSTRÖM *Forms of representation, content and learning*. Göteborg 1980

35. CLAES-GÖRAN WENESTAM *Qualitative differences in retention*. Göteborg 1980

36. BRITT JOHANSSON *Pedagogiska samtal i vårdutbildning. Innehåll och språkbruk*. Göteborg 1981

37. LEIF LYBECK *Arkimedes i klassen. En ämnespedagogisk berättelse*. Göteborg 1981

38. BIÖRN HASSELGREN *Ways of apprehending children at play. A study of pre-school student teachers' development*. Göteborg 1981

39. LENNART NILSSON *Yrkesutbildning i nutidshistoriskt perspektiv. Yrkesutbildningens utveckling från skräväsandets uppbörande 1846 till 1980-talet samt tankar om framtida inriktning.* Göteborg 1981
40. GUDRUN BALKE-AURELL *Changes in ability as related to educational and occupational experience.* Göteborg 1982
41. ROGER SÄLJÖ *Learning and understanding. A study of differences in constructing meaning from a text.* Göteborg 1982
42. ULLA MARKLUND *Droger och påverkan. Elevanalys som utgångspunkt för drogundervisning.* Göteborg 1983
43. SVEN SETTERLIND *Avslappningssträning i skolan. Forskningsöversikt och empiriska studier.* Göteborg 1983
44. EGIL ANDERSSON & MARIA LAWENIUS *Lärares uppfattning av undervisning.* Göteborg 1983
45. JAN THEMAN *Uppfattningar av politisk makt.* Göteborg 1983
46. INGRID PRAMLING *The child's conception of learning.* Göteborg 1983
47. PER OLOF THÅNG *Vuxenlärares förhållningssätt till deltagarerbefarenheter. En studie inom AMU.* Göteborg 1984
48. INGE JOHANSSON *Fritidspedagog på fritidshem. En yrkesgrupps syn på sitt arbete.* Göteborg 1984
49. GUNILLA SVANBERG *Medansvar i undervisning. Metoder för observation och kvalitativ analys.* Göteborg 1984
50. SVEN-ERIC REUTERBERG *Studiemedel och rekrytering till högskolan.* Göteborg 1984
51. GÖSTA DAHLGREN & LARS-ERIK OLSSON *Läsning i barnperspektiv.* Göteborg 1985
52. CHRISTINA KÄRRQVIST *Kunskapsutveckling genom experimentcenterade dialoger i ellära.* Göteborg 1985
53. CLAES ALEXANDERSSON *Stabilitet och förändring. En empirisk studie av förhållandet mellan skolkunskap och vardagsvetande.* Göteborg 1985
54. LILLEMOR JERNQVIST *Speech regulation of motor acts as used by cerebral palsied children. Observational and experimental studies of a key feature of conductive education.* Göteborg 1985
55. SOLVEIG HÄGGLUND *Sex-typing and development in an ecological perspective.* Göteborg 1986
56. INGRID CARLGREN *Lokalt utvecklingsarbete.* Göteborg 1986
57. LARSSON, ALEXANDERSSON, HELMSTAD & THÅNG *Arbetsupplevelse och utbildningsyn hos icke facklära.* Göteborg 1986
58. ELVI WALLDAL *Studier vid gymnasieskolans världlinje. Förväntad yrkesposition, rollpåverkan, självuppfattning.* Göteborg 1986
- Editors: Jan-Eric Gustafsson, Ference Marton and Karl-Gustaf Stukát
59. EIE ERICSSON *Foreign language teaching from the point of view of certain student activities.* Göteborg 1986
60. JAN HOLMER *Högre utbildning för lågutbildade i industrin.* Göteborg 1987
61. ANDERS HILL & TULLIE RABE *Psykiskt utvecklingsstörda i kommunal förskola.* Göteborg 1987
62. DAGMAR NEUMAN *The origin of arithmetic skills. A phenomenographic approach.* Göteborg 1987
63. TOMAS KROKSMARK *Fenomenografisk didaktik.* Göteborg 1987
64. ROLF LANDER *Utvärderingsforskning - till vilken nytta?* Göteborg 1987
65. TORGNY OTTOSSON *Map-reading and wayfinding.* Göteborg 1987
66. MAC MURRAY *Utbildningsexpansion, jämlikhet och avlänkning.* Göteborg 1988
67. ALBERTO NAGLE CAJES *Studievalet ur den väljandes perspektiv.* Göteborg 1988
68. GÖRAN LASSBO *Mamma - (Pappa) - barn. En utvecklingssekologisk studie av socialisation i olika familjetyper.* Göteborg 1988
69. LENA RENSTRÖM *Conceptions of matter. A phenomenographic approach.* Göteborg 1988
70. INGRID PRAMLING *Att lära barn lära.* Göteborg 1988
71. LARS FREDHOLM *Praktik som bärare av undervisnings innehåll och form. En förklaringsmodell för uppkomst av undervisningshandlingar inom en totalförsvarsorganisation.* Göteborg 1988
72. OLOF F. LUNDQUIST *Studiestöd för vuxna. Utveckling, utnyttjande, utfall.* Göteborg 1989
73. BO DAHLIN *Religionen, själen och livets mening. En fenomenografisk och existensfilosofisk studie av religionsundervisningens villkor.* Göteborg 1989
74. SUSANNE BJÖRKDAHL ORDELL *Socialarbetare. Bakgrund, utbildning och yrkesliv.* Göteborg 1990
75. EVA BJÖRCK-ÅKESSON *Measuring Sensation Seeking.* Göteborg 1990
76. ULLA-BRITT BLADINI *Från hjälpskolelärare till förändringsagent. Svensk speciallärarutbildning 1921-1981 relaterad till specialundervisningens utveckling och förändringar i speciallärares yrkesuppgifter.* Göteborg 1990

77. ELISABET ÖHRN *Könsmönster i klassrumsinteraktion. En observations- och intervjustudie av högstadielärares lärarkontakter.* Göteborg 1991
78. TOMAS KROKSMARK *Pedagogikens vägar till dess första svenska professur.* Göteborg 1991

Editors: Ingemar Emanuelsson, Jan-Eric Gustafsson and Ference Marton

79. ELVI WALLDAL *Problembaserad inläring. Utvärdering av påbyggnadslinjen Utbildning i öppen hälso- och sjukvård.* Göteborg 1991
80. ULLA AXNER *Visuella perceptionsvärigheter i skolperspektiv. En longitudinell studie.* Göteborg 1991
81. BIRGITTA KULLBERG *Learning to learn to read.* Göteborg 1991
82. CLAES ANNERSTEDT *Idrottslärarna och idrottsämnet. Utveckling, mål, kompetens - ett didaktiskt perspektiv.* Göteborg 1991
83. EWA PILHAMMAR ANDERSSON *Det är vi som är dom. Sjuksköterskestuderandes föreställningar och perspektiv under utbildningstiden.* Göteborg 1991
84. ELSA NORDIN *Kunskaper och uppfattningar om maten och dess funktioner i kroppen. Kombinerad enkät- och intervjustudie i grundskolans årskurser 3, 6 och 9.* Göteborg 1992
85. VALENTIN GONZÁLEZ *On human attitudes. Root metaphors in theoretical conceptions.* Göteborg 1992
86. JAN-ERIK JOHANSSON *Metodikämnet i förskolläroinutbildningen. Bidrag till en traditionsbestämning.* Göteborg 1992
87. ANN AHLBERG *Att möta matematiska problem. En behysning av barns lärande.* Göteborg 1992
88. ELLA DANIELSON *Omvårdnad och dess psykosociala inslag. Sjuksköterskestuderandes uppfattningar av centrala termer och reaktioner inför en omvårdnadssituation.* Göteborg 1992
89. SHIRLEY BOOTH *Learning to program. A phenomenographic perspective.* Göteborg 1992
90. EVA BJÖRCK-ÅKESON *Samspel mellan små barn med rörelsehinder och talhandikapp och deras föräldrar - en longitudinell studie.* Göteborg 1992
91. KARIN DAHLBERG *Helhetsyn i vården. En uppgift för sjuksköterskeutbildningen.* 1992
92. RIGMOR ERIKSSON *Teaching Language Learning. In-service training for communicative teaching and self directed learning in English as a foreign language.* 1993
93. KJELL HÄRENSSTAM *Skolboks-islam. Analys av bilden av islam i läroböcker i religionskunskap.* Göteborg 1993.

94. INGRID PRAMLING *Kunnandets grunder. Prövning av en fenomenografisk ansats till att utveckla barns sätt att uppfatta sin omvärld.* Göteborg 1994.
95. MARIANNE HANSSON SCHERMAN *Att vägra vara sjuk. En longitudinell studie av förhållningssätt till astma/allergi.* Göteborg 1994
96. MIKAEL ALEXANDERSSON *Metod och medvetande.* Göteborg 1994
97. GUN UNENGE *Pappor i föräldrakooperativa daghem. En deskriptiv studie av pappors medverkan.* Göteborg 1994
98. BJÖRN SJÖSTRÖM *Assessing acute postoperative pain. Assessment strategies and quality in relation to clinical experience and professional role.* Göteborg 1995
99. MAJ ARVIDSSON *Lärares orsaks- och åtgärdstankar om elever med svårigheter.* Göteborg 1995
100. DENNIS BEACH *Making sense of the problems of change: An ethnographic study of a teacher education reform.* Göteborg 1995.
101. WOLMAR CHRISTENSSON *Subjektiv bedömning - som besluts och handlingsunderlag.* Göteborg 1995
102. SONJA KIHLLSTRÖM *Att vara förskollärare. Om yrkets pedagogiska innebörder.* Göteborg 1995
103. MARITA LINDAHL *Inläring och erfarenande. Ettåringars möte med förskolans värld.* Göteborg. 1996
104. GÖRAN FOLKESTAD *Computer Based Creative Music Making - Young Peoples' Music in the Digital Age.* Göteborg 1996
105. EVA EKEBLAD *Children • Learning • Numbers. A phenomenographic excursion into first-grade children's arithmetic.* Göteborg 1996
106. HELGE STRÖMDAHL *On mole and amount of substance. A study of the dynamics of concept formation and concept attainment.* Göteborg 1996
107. MARGARETA HAMMARSTRÖM *Varför inte högskola? En longitudinell studie av olika faktorer betydelse för studiebegåvade ungdomars utbildningskarriär.* Göteborg 1996
108. BJÖRN MÅRDÉN *Rektorers tänkande. En kritisk betraktelse av skolläroin.* Göteborg 1996
109. GLORIA DALL'ALBA & BIÖRN HASSELGREN (EDS) *Reflections on Phenomenography - Toward a Methodology?* Göteborg 1996
110. ELISABETH HESSLEFORS ARKTOFT *I ord och handling. Innebörder av "att anknyta till elevers erfarenheter", uttryckta av lärare.* Göteborg 1996
111. BARBRO STRÖMBERG *Professionellt förhållningssätt hos läkare och sjuksköterskor. En studie av uppfattningar.* Göteborg 1997
112. HARRIET AXELSSON *Våga lära. Om lärare som förändrar sin miljöundervisning.* Göteborg 1997

113. ANN AHLBERG *Children's ways of handling and experiencing numbers.* Göteborg 1997
114. HUGO WIKSTRÖM *Att förstå förändring. Modellbyggande, simulering och gymnasieelevers lärande.* Göteborg 1997
115. DORIS AXELSEN *Listening to recorded music. Habits and motivation among high-school students.* Göteborg 1997.
116. EWA PILHAMMAR ANDERSSON *Handledning av sjuksköterskestuderande i klinisk praktik.* Göteborg 1997
117. OWE STRÅHLMAN *Elitidrott, karriär och avslutning.* Göteborg 1997
118. AINA TULLBERG *Teaching the 'mole'. A phenomenographic inquiry into the didactics of chemistry.* Göteborg 1997.
119. DENNIS BEACH *Symbolic Control and Power Relay Learning in Higher Professional Education.* Göteborg 1997
120. HANS-ÅKE SCHERP *Utmanande eller utmanat ledarskap. Rektor, organisationen och förändrat undervisningsmönster i gymnasieskolan.* Göteborg 1998
121. STAFFAN STUKÁT *Lärares planering under och efter utbildningen.* Göteborg 1998
122. BIRGIT LENDAHLS ROSENDAHL *Examensarbetets innebörder. En studie av blivande lärares utsagor.* Göteborg 1998
123. ANN AHLBERG *Meeting Mathematics. Educational studies with young children.* Göteborg 1998
124. MONICA ROSÉN *Gender Differences in Patterns of Knowledge.* Göteborg 1998.
125. HANS BIRNIK *Lärare- elevrelationen. Ett relationistiskt perspektiv.* Göteborg 1998
126. MARGRETH HILL *Kompetent för "det nya arbetslivet"? Tre gymnasieklasser reflekterar över och diskuterar yrkesförberedande studier.* Göteborg 1998
127. LISBETH ÅBERG-BENGTSSON *Entering a Graphicate Society. Young Children Learning Graphs and Charts.* Göteborg 1998
128. MELVIN FEFER *The Conflict of Equals: A Constructionist View of Personality Development.* Göteborg 1999
129. ULLA RUNESSON *Variationens pedagogik. Skilda sätt att behandla ett matematiskt innehåll.* Göteborg 1999
130. SILWA CLAEISSON *"Hur tänker du då?" Empiriska studier om relationen mellan forskning om elevuppfattningar och lärares undervisning.* Göteborg 1999
131. MONICA HANSEN *Yrkeskulturer i möte. Läraren, fritidspedagogen och samverkan.* Göteborg 1999
132. JAN THELIANDER *Att studera arbetets förändring under kapitalismen. Ure och Taylor i pedagogiskt perspektiv.* Göteborg 1999
133. TOMAS SAAR *Musikens dimensioner - en studie av unga musikers lärande.* Göteborg 1999
134. GLEN HELMSTAD *Understandings of understanding. An inquiry concerning experiential conditions for developmental learning.* Göteborg 1999
135. MARGARETA HOLMEGAARD *Språkmedvetenhet och ordinläring. Lärare och inlärare reflekterar kring en betydelsefälsövning i svenska som andraspråk.* Göteborg 1999
136. ALYSON MCGEE *Investigating Language Anxiety through Action Inquiry: Developing Good Research Practices.* Göteborg 1999
137. EVA GANNERUD *Genusperspektiv på lärargärning. Om kvinnliga klasslärares liv och arbete.* Göteborg 1999
138. TELLERVO KOPARE *Att rida stormen ut. Förlossningsberättelser i Finnmark och Sápmi.* Göteborg 1999
139. MAJA SÖDERBÄCK *Encountering Parents. Professional Action Styles among Nurses in Pediatric Care.* Göteborg 1999
140. AIRI ROVIO - JOHANSSON *Being Good at Teaching. Exploring different ways of handling the same subject in Higher Education.* Göteborg 1999
141. EVA JOHANSSON *Etik i små barns värld. Om värden och normer bland de yngsta barnen i förskolan.* Göteborg 1999
142. KENNERT ORLENIUS *Förståelsens paradox. Yrkeserfarenhetens betydelse när förskollärare blir grundskollärare.* Göteborg 1999.
143. BJÖRN MÅRDÉN *De nya hälsomissionärerna – rörelser i korsvägen mellan pedagogik och hälsopromotion.* Göteborg 1999
144. MARGARETA CARLÉN *Kunskapslyft eller avbytbänk? Möten med industriarbetare om utbildning för arbete.* Göteborg 1999
145. MARIA NYSTRÖM *Allvarligt psykiskt störda människors vardagliga tillvaro.* Göteborg 1999
146. ANN-KATRIN JAKOBSSON *Motivation och inläring ur genusperspektiv. En studie av gymnasieelever på teoretiska linjer/program.* Göteborg 2000
147. JOANNA GIOTA *Adolescents' perceptions of school and reasons for learning.* Göteborg 2000
148. BERIT CARLSTEDT *Cognitive abilities – aspects of structure, process and measurement.* Göteborg 2000
149. MONICA REICHENBERG *Röst och kausalitet i lärobokstexter. En studie av elevers förståelse av olika textversioner.* Göteborg 2000

150. HELENA ÅBERG *Sustainable waste management in households – from international policy to everyday practice. Experiences from two Swedish field studies.* Göteborg 2000
151. BJÖRN SJÖSTRÖM & BRITT JOHANSSON *Ambulanssjukvård. Ambulanssjukvårdarens och läkarens perspektiv.* Göteborg 2000
152. AGNETA NILSSON *Omvårdnadskompetens inom hemsjukvård – en deskriptiv studie.* Göteborg 2001
153. ULLA LÖFSTEDT *Förskolan som lärandekontext för barns bildskapande.* Göteborg 2001
154. JÖRGEN DIMENÄS *Innehåll och interaktion. Om elevers lärande i naturvetenskaplig undervisning.* Göteborg 2001
155. BRITT MARIE APELGREN *Foreign Language Teachers' Voices. Personal Theories and Experiences of Change in Teaching English as a Foreign Language in Sweden.* Göteborg 2001
156. CHRISTINA CLIFFORDSON *Assessing empathy: Measurement characteristics and interviewer effects.* Göteborg 2001
157. INGER BERGGREN *Identitet, kön och klass. Hur arbetarfläckor formar sin identitet.* Göteborg 2001
158. CARINA FURÅKER *Styrning och visioner – sjuksköterskeutbildning i förändring.* Göteborg 2001
159. INGER BERNDTSSON *Förskjutna horisonter. Livsförändring och lärande i samband med synnedsättning eller blindhet.* Göteborg 2001
160. SONJA SHERIDAN *Pedagogical Quality in Preschool. An issue of perspectives.* Göteborg 2001
161. JAN BAHLENBERG *Den otroliga verkligheten sätter spår. Om Carlo Derkerts liv och konstpedagogiska gärning.* Göteborg 2001
162. FRANK BACH *Om ljuset i tillvaron. Ett undervisningsexperiment inom optik.* Göteborg 2001
163. PIA WILLIAMS *Barn lär av varandra. Samlärande i förskola och skola.* Göteborg 2001
164. VIGDIS GRANUM *Studentenes forestillinger om sykepleie som fag og funksjon.* Göteborg 2001
165. MARIT ALVESTAD *Den komplekse planlegginga. Førskolelærarar om pedagogisk planlegging og praksis.* Göteborg 2001
166. GIRMA BERHANU *Learning-In-Context. An Ethnographic Investigation of Mediated Learning Experiences among Ethiopian Jews in Israel.* Göteborg 2001.
167. OLLE ESKILSSON *En longitudinell studie av 10 – 12-åringars förståelse av materiens förändringar.* Göteborg 2001
168. JONAS EMANUELSSON *En fråga om frågor. Hur lärares frågor i klassrummet gör det möjligt att få reda på elevernas sätt att förstå det som undervisningen behandlar i matematik och naturvetenskap.* Göteborg 2001
169. BIRGITTA GEDDA *Den offentliga hemligheten. En studie om sjuksköterskans pedagogiska funktion och kompetens i folkhälsoarbetet.* Göteborg 2001
170. FEBE FRIBERG *Pedagogiska möten mellan patienter och sjuksköterskor på en medicinsk vårdavdelning. Mot en värddidaktik på livsvärldgrund.* Göteborg 2001
171. MADELEINE BERGH *Medvetenhet om bemötande. En studie om sjuksköterskans pedagogiska funktion och kompetens i närståendeundervisning.* Göteborg 2002
172. HENRIK ERIKSSON *Den diplomatiska punkten – maskulinitet som kroppsligt identitetskapande projekt i svensk sjuksköterskeutbildning.* Göteborg 2002
173. SOLVEIG LUNDGREN *I spåren av en bemanningsförändring. En studie av sjuksköterskors arbete på en kirurgisk vårdavdelning.* Göteborg 2002
174. BIRGITTA DAVIDSSON *Mellan soffan och katedern. En studie av hur förskollärare och grundskollärare utvecklar pedagogisk integration mellan förskola och skola.* Göteborg 2002
175. KARI SØNDENÅ *Tradisjon og Transcendens – ein fenomenologisk studie av refleksjon i norsk førskulelærerutdanning.* Göteborg 2002
176. CHRISTINE BENTLEY *The Roots of Variation of English-Teaching. A Phenomenographic Study Founded on an Alternative Basic Assumption.* Göteborg 2002
177. ÅSA MÄKITALO *Categorizing Work: Knowing, Arguing, and Social Dilemmas in Vocational Guidance.* Göteborg 2002
178. MARITA LINDAHL *VÅRDA – VÄGLEDA – LÄRA. Effekstudie av ett interventionsprogram för pedagogers lärande i förskolemiljön.* Göteborg 2002
179. CHRISTINA BERG *Influences on schoolchildren's dietary selection. Focus on fat and fibre at breakfast.* Göteborg 2002
180. MARGARETA ASP *Vila och lärande om vila. En studie på livsvärldsfenomenologisk grund.* Göteborg 2002
181. FERENC MARTON & PAUL MORRIS (EDS) *What matters? Discovering critical conditions of classroom learning.* Göteborg 2002
182. ROLAND SEVERIN *Dom vet vad dom talar om. En intervjustudie om elevers uppfattningar av begreppen makt och samhällsförändring.* Göteborg 2002

Editors: Björn Andersson, Jan Holmer and
Ingrid Pramling Samuelsson

183. MARLÉNE JOHANSSON *Slöjdpraktik i skolan – hand, tanke, kommunikation och andra medierande redskap.* Göteborg 2002

184. INGRID SANDEROTH *Om lust att lära i skolan: En analys av dokument och klass 8y*. Göteborg 2002
185. INGA-LILL JAKOBSSON *Diagnos i skolan. En studie av skolsituationer för elever med syndromdiagnos*. Göteborg 2002
186. EVA-CARIN LINDGREN *Empowering Young Female Athletes – A Possible Challenge to the Male Hegemony in Sport. A Descriptive and Interventional Study*. Göteborg 2002
187. HANS RYSTEDT *Bridging practices. Simulations in education for the health-care professions*. Göteborg 2002
188. MARGARETA EKBORG *Naturvetenskaplig utbildning för hållbar utveckling? En longitudinell studie av hur studenter på grundskolläraprogrammet utvecklar för miljöundervisning relevanta kunskaper i naturkunskap*. Göteborg 2002
189. ANETTE SANDBERG *Vuxnas lekvärld. En studie om vuxnas erfarenheter av lek*. Göteborg 2002
190. GUNLÖG BREDÄNGE *Gränslös pedagog. Fyra studier om utländska lärare i svensk skola*. Göteborg 2003
191. PER-OLOF BENTLEY *Mathematics Teachers and Their Teaching. A Survey Study*. Göteborg 2003
192. KERSTIN NILSSON *MANDAT – MAKT – MANAGEMENT. En studie av hur värdenhetschefers ledarskap konstrueras*. Göteborg 2003
193. YANG YANG *Measuring Socioeconomic Status and its Effects at Individual and Collective Levels: A Cross-Country Comparison*. Göteborg 2003
194. KNUT VOLDEN *Mediekunnskap som mediekritikk*. Göteborg 2003.
195. LOTTA LAGER-NYQVIST *Att göra det man kan – en longitudinell studie av hur sju lärarstudenter utvecklar sin undervisning och formar sin lärarroll i naturvetenskap*. Göteborg 2003
196. BRITT LINDAHL *Lust att lära naturvetenskap och teknik? En longitudinell studie om vägen till gymnasiet*. Göteborg 2003
197. ANN ZETTERQVIST *Ämnesdidaktisk kompetens i evolutionsbiologi. En intervjuundersökning med no/ biologilärare*. Göteborg 2003
198. ELSIE ANDERBERG *Språk användningens funktion vid utveckling av kunskap om objekt*. Göteborg 2003.
199. JAN GUSTAFSSON *Integration som text, diskursiv och social praktik. En policyetnografisk fallstudie av mötet mellan skolan och förskoleklassen*. Göteborg 2003.
200. EVELYN HERMANSSON *Akademisering och professionalisering – barnmorskans utbildning i förändring*. Göteborg 2003
201. KERSTIN VON BRÖMSEN *Tolkningar, förhandlingar och tystnader. Elevers tal om religion i det mångkulturella och postkoloniala rummet*. Göteborg 2003
202. MARIANNE LINDBLAD FRIDH *Från allmänsjuksköterska till specialistsjuksköterska inom intensivvård. En studie av erfarenheter från specialistutbildningen och från den första yrkesverksamma tiden inom intensivvården*. Göteborg 2003
203. BARBRO CARLI *The Making and Breaking of a Female Culture: The History of Swedish Physical Education 'in a Different Voice'*. Göteborg 2003
204. ELISABETH DAHLBORG-LYCKHAGE *"Systers" konstruktion och mumifiering – i TV-serier och i studenters föreställningar*. Göteborg 2003
205. ULLA HELLSTRÖM MUHLI *Att överbrygga perspektiv. En studie av behovsbedömningsamtal inom äldreinriktat socialt arbete*. Göteborg 2003
206. KRISTINA AHLBERG *Synväндor. Universitetsstudenters berättelser om kvalitativa förändringar av sätt att erfara situationers mening under utbildningspraktik*. Göteborg 2004
207. JONAS IVARSSON *Renderings & Reasoning: Studying artifacts in human knowing*. Göteborg 2004
208. MADELEINE LÖWING *Matematikundervisningens konkreta gestaltning. En studie av kommunikationen lärare – elev och matematiklektionens didaktiska ramar*. Göteborg 2004
209. PIJA EKSTRÖM *Makten att definiera. En studie av hur beslutsfattare formulerar villkor för specialpedagogisk verksamhet*. Göteborg 2004
210. CARIN ROOS *Skriftspråkande döva barn. En studie om skriftspråkligt lärande i förskola och skola*. Göteborg 2004
211. JONAS LINDEROTH *Datorspelandets mening. Bortom idén om den interaktiva illusionen*. Göteborg 2004
212. ANITA WALLIN *Evolutionsteorin i klassrummet. På väg mot en ämnesdidaktisk teori för undervisning i biologisk evolution*. Göteborg 2004
213. EVA HJÖRNE *Excluding for inclusion? Negotiating school careers and identities in pupil welfare settings in the Swedish school*. Göteborg 2004
214. MARIE BLIDING *Inneslutandets och uteslutandets praktik. En studie av barns relationsarbete i skolan*. Göteborg 2004
215. LARS-ERIK JONSSON *Appropriating Technologies in Educational Practices. Studies in the Contexts of Compulsory Education, Higher Education, and Fighter Pilot Training*. Göteborg 2004
216. MIA KARLSSON *An ITiS Teacher Team as a Community of Practice*. Göteborg 2004
217. SILWA CLAESSION *Lärares levda kunskap*. Göteborg 2004
218. GUN-BRITT WÄRVIK *Ambitioner att förändra och artefaktens verkan. Gränsskapande och stabiliserande praktiker på produktionsgolvet*. Göteborg 2004

219. KARIN LUMSDEN WASS *Vuxenutbildning i omvandling. Kunskapslyftet som ett sätt att organisera förnyelse.* Göteborg 2004
220. LENA DAHL *Amningspraktikens villkor. En intervjustudie av en grupp kvinnors föreställningar på och erfarenheter av amning.* Göteborg 2004
221. ULRIC BJÖRCK *Distributed Problem-Based Learning. Studies of a Pedagogical Model in Practice.* Göteborg 2004
222. ANNEKA KNUTSSON *“To the best of your knowledge and for the good of your neighbour”. A study of traditional birth attendants in Addis Ababa, Ethiopia.* Göteborg 2004
223. MARIANNE DOVEMARK *Ansvar – flexibilitet – valfrihet. En etnografisk studie om en skola i förändring.* Göteborg 2004
224. BJÖRN HAGLUND *Traditioner i möte. En kvalitativ studie av fritidspedagogers arbete med samlingar i skolan.* Göteborg 2004
225. ANN-CHARLOTTE MÅRDSJÖ *Lärandets skiftande innebörder – uttryckta av förskollärare i vidareutbildning.* Göteborg 2005
226. INGRID GRUNDÉN *Att återerövra kroppen. En studie av livet efter en ryggmärsskada.* Göteborg 2005
227. KARIN GUSTAFSSON & ELISABETH MELLGREN *Barns skriftspråkande – att bli en skrivande och läsande person.* Göteborg 2005
228. GUNNAR NILSSON *Att äga π . Praxisnära studier av lärarstudenters arbete med geometrilaborationer.* Göteborg 2005.
229. BENGT LINDGREN *Bild, visualitet och vetande. Diskussion om bild som ett kunskapsfält inom utbildning.* Göteborg 2005
230. PETRA ANGERVALL *Jämställdhetsarbetets pedagogik. Dilemman och paradoxer i arbetet med jämställdhet på ett företag och ett universitet.* Göteborg 2005
231. LENNART MAGNUSSON *Designing a responsive support service for family carers of frail older people using ICT.* Göteborg 2005
232. MONICA REICHENBERG *Gymnasieelever samtalar kring facktexter. En studie av textsamtal med goda och svaga läsare.* Göteborg 2005
233. ULRICA WOLFF *Characteristics and varieties of poor readers.* Göteborg 2005
234. CECILIA NIELSEN *Mellan fakticitet och projekt. Läs- och skrivsvårigheter och strövan att övervinna dem.* Göteborg 2005.
235. BERITH HEDBERG *Decision Making and Communication in Nursing Practice. Aspects of Nursing Competence.* Göteborg 2005
236. MONICA ROSÉN, EVA MYRBERG & JAN-ERIC GUSTAFSSON *Läskompetens i skolår 3 och 4. Nationell rapport från PIRLS 2001 i Sverige. The IEA Progress in International Reading Literacy Study.* Göteborg 2005
237. INGRID HENNING LOEB *Utveckling och förändring i kommunal vuxenutbildning. En yrkeshistorisk ingång med berättelser om lärarbanor.* Göteborg 2006.
238. NIKLAS PRAMLING *Minding metaphors: Using figurative language in learning to represent.* Göteborg 2006
239. KONSTANTIN KOUGIOUMTZIS *Lärarkulturer och professionskoder. En komparativ studie av idrottslärare i Sverige och Grekland.* Göteborg 2006
240. STEN BÅTH *Kvalifikation och medborgarfostran. En analys av reformtexter anseende gymnasieskolans samhällsuppdrag.* Göteborg 2006.
241. EVA MYRBERG *Fristående skolor i Sverige – Effekter på 9-10-åriga elevers läsförmåga.* Göteborg 2006
242. MARY-ANNE HOLFVE-SABEL *Attitudes towards Swedish comprehensive school. Comparisons over time and between classrooms in grade 6.* Göteborg 2006
243. CAROLINE BERGGREN *Entering Higher Education – Gender and Class Perspectives.* Göteborg 2006
244. CRISTINA THORNELL & CARL OLIVESTAM *Kulturmöte i centralafrikansk kontext med kyrkan som arena.* Göteborg 2006
245. ARVID TREEKREM *Att leda som man lär. En arbetsmiljöpedagogisk studie av toppledares ideologier om ledarskapets taktiska potentialer.* Göteborg 2006
246. EVA GANNERUD & KARIN RÖNNERMAN *Innehåll och innebörd i lärares arbete i förskola och skola – en fallstudie ur ett genusperspektiv.* Göteborg 2006
247. JOHANNES LUNNEBLAD *Förskolan och mångfalden – en etnografisk studie på en förskola i ett multietniskt område.* Göteborg 2006
248. LISA ASP-ONSJÖ *Åtgärdsprogram – dokument eller verktyg? En fallstudie i en kommun.* Göteborg 2006
249. EVA JOHANSSON & INGRID PRAMLING SAMUELSSON *Lek och läroplan. Möten mellan barn och lärare i förskola och skola.* Göteborg 2006
250. INGER BJÖRNELOO *Innebörder av hållbar utveckling. En studie av lärares utsagor om undervisning.* Göteborg 2006
251. EVA JOHANSSON *Etiska överenskommelser i förskolebarns världar.* Göteborg 2006
252. MONICA PETERSSON *Att genuszappa på säker eller osäker mark. Hem- och konsumentkunskap ur ett könsperspektiv.* Göteborg 2007
253. INGELA OLSSON *Handlingskompetens eller inlärd hjälplöshet? Lärandeprocesser hos verkstadsindustriarbetare.* Göteborg 2007

254. HELENA PEDERSEN *The School and the Animal Other. An Ethnography of human-animal relations in education.* Göteborg 2007

255. ELIN ERIKSEN ØDEGAARD *Meningsskapning i barnebogen. Innhold og bruk av barns og voksnes samtalefortellinger.* Göteborg 2007

256. ANNA KLERFELT *Barns multimediala berättande. En länk mellan mediakultur och pedagogisk praktik.* Göteborg 2007

257. PETER ERLANDSON *Docile bodies and imaginary minds: on Schön's reflection-in-action.* Göteborg 2007

258. SONJA SHERIDAN OCH PIA WILLIAMS *Dimensioner av konstruktiv konkurrens. Konstruktiva konkurrensformer i förskola, skola och gymnasium.* Göteborg 2007

259. INGELA ANDREASSON *Eleverplanen som text - om identitet, genus, makt och styrning i skolans elevdokumentation.* Göteborg 2007

Editors: Jan-Eric Gustafsson, Annika Härenstam and Ingrid Pramling Samuelsson

260. ANN-SOFIE HOLM *Relationer i skolan. En studie av feminiteter och maskuliniteter i år 9.* Göteborg 2008

261. LARS-ERIK NILSSON *But can't you see they are lying: Student moral positions and ethical practices in the wake of technological change.* Göteborg 2008

262. JOHAN HÄGGSTRÖM *Teaching systems of linear equations in Sweden and China: What is made possible to learn?* Göteborg 2008

263. GUNILLA GRANATH *Milda makter! Utvecklingsamtal och loggböcker som disciplinerings-tekniker.* Göteborg 2008

264. KARIN GRAHN *Flickor och pojkar i idrottens läromedel. Konstruktioner av genus i ungdomsträna-utbildningen.* Göteborg 2008.

265. PER-OLOF BENTLEY *Mathematics Teachers and Their Conceptual Models. A New Field of Research.* Göteborg 2008

266. SUSANNE GUSTAVSSON *Motstånd och mening. Innebörd i blivande lärares seminarieramtal.* Göteborg 2008

267. ANITA MATTSSON *Flexibel utbildning i praktiken. En fallstudie av pedagogiska processer i en distansutbildning med en öppen design för samarbetslärande.* Göteborg 2008

268. ANETTE EMILSON *Det önskvärda barnet. Fostran uttryckt i vardagliga kommunikationshandlingar mellan lärare och barn i förskolan.* Göteborg 2008

269. ALLI KLAPP LEKHOLM *Grades and grade assignment: effects of student and school characteristics.* Göteborg 2008

270. ELISABETH BJÖRKLUND *Att erövra litteracitet. Små barns kommunikativa möten med berättande, bilder, text och tecken i förskolan.* Göteborg 2008

271. EVA NYBERG *Om livets kontinuitet. Undervisning och lärande om växters och djurs livscykel - en fallstudie i årskurs 5.* Göteborg 2008

272. CANCELLED

273. ANITA NORLUND *Kritisk sakprosaläsning i gymnasieskolan. Didaktiska perspektiv på läroböcker, lärare och nationella prov.* Göteborg 2009

274. AGNETA SIMEONSDOTTER SVENSSON *Den pedagogiska samlingen i förskoleklassen. Barns olika sätt att erfara och hantera svårigheter.* Göteborg 2009

275. ANITA ERIKSSON *Om teori och praktik i lärarutbildningen. En etnografisk och diskursanalytisk studie.* Göteborg 2009

276. MARIA HJALMARSSON *Lärarprofessionens genusordning. En studie av lärares uppfattningar om arbetsuppgifter, kompetens och förväntningar.* Göteborg 2009.

277. ANNE DRAGEMARK OSCARSON *Self-Assessment of Writing in Learning English as a Foreign Language. A Study at the Upper Secondary School Level.* Göteborg 2009

278. ANNIKA LANTZ-ANDERSSON *Framing in Educational Practices. Learning Activity, Digital Technology and the Logic of Situated Action.* Göteborg 2009

279. RAUNI KARLSSON *Demokratiska värden i förskolebarns vardag.* Göteborg 2009

280. ELISABETH FRANK *Läsförståelsen bland 9-10-åringar. Betydelsen av skolklimat, hem- och skolsamverkan, lärarkompetens och elevers hembakgrund.* Göteborg 2009

281. MONICA JOHANSSON *Anpassning och motstånd. En etnografisk studie av gymnasieelevers institutionella identitetskapande.* Göteborg 2009

282. MONA NILSEN *Food for Thought. Communication and the transformation of work experience in web-based in-service training.* Göteborg 2009

283. INGA WERNERSSON (RED) *Genus i förskola och skola. Förändringar i policy, perspektiv och praktik.* Göteborg 2009

284. SONJA SHERIDAN, INGRID PRAMLING SAMUELSSON & EVA JOHANSSON (RED) *Barns tidiga lärande. En tvärsnittsstudie om förskolan som miljö för barns lärande.* Göteborg 2009

285. MARIE HJALMARSSON *Lojalitet och motstånd - anställdas agerande i ett föränderligt bemyndigat arbete.* Göteborg 2009.

286. ANETTE OLIN *Skolans mötespraktik - en studie om skolutveckling genom yrkesverksammars förståelse*. Göteborg 2009
287. MIRELLA FORSBERG AHLCRONA *Handdockans kommunikativa potential som medierande redskap i förskolan*. Göteborg 2009
288. CLAS OLANDER *Towards an interlanguage of biological evolution: Exploring students' talk and writing as an arena for sense-making*. Göteborg 2010
- Editors: Jan-Eric Gustafsson, Åke Ingerman and Ingrid Pramling Samuelsson
289. PETER HASSELSKOG *Slöjdlärares förhållningssätt i undervisningen*. Göteborg 2010
290. HILLEVI PRELL *Promoting dietary change. Intervening in school and recognizing health messages in commercials*. Göteborg 2010
291. DAVOUD MASOUMI *Quality Within E-learning in a Cultural Context. The case of Iran*. Göteborg 2010
292. YLVA ODENBRING *Kramar, kategoriseringar och hjälpfröknar. Könskonstruktioner i interaktion i förskola, förskoleklass och skolår ett*. Göteborg 2010
293. ANGELIKA KULLBERG *What is taught and what is learned. Professional insights gained and shared by teachers of mathematics*. Göteborg 2010
294. TORGEIR ALVESTAD *Barnebagens relasjonelle verden - små barn som kompetente aktörer i produktive forhandlinger*. Göteborg 2010
295. SYLVI VIGMO *New spaces for Language Learning. A study of student interaction in media production in English*. Göteborg 2010
296. CAROLINE RUNESDOTTER *I otakt med tiden? Folkhögskolorna i ett föränderligt fält*. Göteborg 2010
297. BIRGITTA KULLBERG *En etnografisk studie i en thailändsk grundskola på en ö i södra Thailand. I sökandet efter en framtid då nuet har nog av sitt*. Göteborg 2010
298. GUSTAV LYMER *The work of critique in architectural education*. Göteborg 2010
299. ANETTE HELLMAN *Kan Batman vara rosa? Förhandlingar om pojkighet och normalitet på en förskola*. Göteborg 2010
300. ANNIKA BERGVIKEN-RENSFELDT *Opening higher education. Discursive transformations of distance and higher education government*. Göteborg 2010
301. GETAHUN YACOB ABRAHAM *Education for Democracy? Life Orientation: Lessons on Leadership Qualities and Voting in South African Comprehensive Schools*. Göteborg 2010
302. LENA SJÖBERG *Bäst i klassen? Lärare och elever i svenska och europeiska policytexter*. Göteborg 2011
303. ANNA POST *Nordic stakeholders and sustainable catering*. Göteborg 2011
304. CECILIA KILHAMN *Making Sense of Negative Numbers*. Göteborg 2011
305. ALLAN SVENSSON (RED). *Utvärdering Genom Uppföljning. Longitudinell individforskning under ett halvsekel*. Göteborg 2011
306. NADJA CARLSSON *I kamp med skriftspråket. Vuxenstuderande med läs- och skrivsvårigheter i ett livsvärldsperspektiv*. Göteborg 2011
307. AUD TORILL MELAND *Ansvar for egen læring. Intensjoner og realiteter ved en norsk videregående skole*. Göteborg 2011
308. EVA NYBERG *Folkbildning för demokrati. Colombianska kvinnors perspektiv på kunskap som förändringskraft*. Göteborg 2011
309. SUSANNE THULIN *Lärares tal och barns nyfikenhet. Kommunikation om naturvetenskapliga innehåll i förskolan*. Göteborg 2011
310. LENA FRIDLUND *Interkulturell undervisning – ett pedagogiskt dilemma. Talet om undervisning i svenska som andraspråk och i förberedelseklass*. Göteborg 2011
311. TARJA ALATALO *Skicklig läs- och skrivundervisning i åk 1-3. Om lärares möjligheter och hinder*. Göteborg 2011
312. LISE-LOTTE BJERVÅS *Samtal om barn och pedagogisk dokumentation som bedömningspraktik i förskolan. En diskursanalys*. Göteborg 2011
313. ÅSE HANSSON *Ansvar för matematiklärande. Effekter av undervisningsansvar i det flerspråkiga klassrummet*. Göteborg 2011
314. MARIA REIS *Att ordna, från ordning till ordning. Yngre förskolebarns matematiserande*. Göteborg 2011
315. BENIAMIN KNUTSSON *Curriculum in the Era of Global Development – Historical Legacies and Contemporary Approaches*. Göteborg 2011
316. EVA WEST *Undervisning och lärande i naturvetenskap. Elevers lärande i relation till en forskningsbaserad undervisning om ljud, hörsel och hälsa*. Göteborg 2011
317. SIGNILD RISENFORS *Gymnasieungdomars livstolkande*. Göteborg 2011
318. EVA JOHANSSON & DONNA BERTHELSEN (Ed.) *Spaces for Solidarity and Individualism in Educational Contexts*. Göteborg 2012
319. ALASTAIR HENRY *L3 Motivation*. Göteborg 2012
320. ANN PARINDER *Ungdomars matval – erfarenheter, visioner och miljöargument i eget hushåll*. Göteborg 2012
321. ANNE KULTTI *Flerspråkiga barn i förskolan: Villkor för deltagande och lärande*. Göteborg 2012

322. BO-LENNART EKSTRÖM *Kontroversen om
DAMP. En kontroversstudie av vetenskapligt gränsarbete och
översättning mellan olika kunskapsparadigm.* Göteborg
2012